

STUDIA

**Ochrana obyvatelstva v případě krizových situací a mimořádných událostí
nevojenského charakteru V**

Název: Ochrana obyvatelstva v případě krizových situací a mimořádných událostí nevojenského charakteru V

Účel: Studia

Autoři: Ing. Jiří Halaška, Ph.D., PhDr. Mgr. Dana Rebeka Ralbovská, Ph.D. a kol.

Recenzenti:

PhDr. Kateřina Horáčková - Fakulta zdravotnických studií, Univerzita Pardubice

kpt. Mgr. Hana Koďousková - Armáda ČR

Mgr. Jana Lukešová - Zdravotnická záchranná služba Karlovarského kraje, příspěvková organizace

kpt. Ing. René Mildorf - HZS ČR

Ing. Václav Navrátil - Fakulta biomedicínského inženýrství, ČVUT v Praze

Ing. Roman Říha - Fakulta biomedicínského inženýrství, ČVUT v Praze

prof. Ing. Gustav Šafr, DrSc. - Fakulta biomedicínského inženýrství, ČVUT v Praze

genmaj. Ing. Miroslav Štěpán - Fakulta biomedicínského inženýrství, ČVUT v Praze

por. Ing. Mgr. Matěj Tejmar - Policie ČR

U jednotlivých příspěvků je uvedeno jméno recenzenta.

Vydavatel: ČVUT v Praze

Vydání první, Praha 2017

© ČVUT, Fakulta biomedicínského inženýrství

ISBN 978-80-01-06116-9

Publikace neprošla jazykovou úpravou

Tato studia vznikla na podkladě uskutečněné studentské vědecké mezinárodní konference Aspekty práce pomáhajících profesí (AWHP) 2017

Kolektiv autorů

PhDr. Václav Adámek

PhDr. Ivana Argayová, Ph.D.

Bc. Tomáš Bokota

Mgr. Monika Donevová

Bc. Tereza Fliegerová

Bc. Daniel Goga

Mgr. Simona Hájková, Ph.D.

Ing. Jiří Halaška, Ph.D.

PhDr. Andrea Hašková

Mgr. Monika Kimličková

Bc. Jan Kolář

MUDr. Lucie Křivohlavá

Bc. Michaela Lodinská

Ing. Michaela Melicharová

PhDr. Ludmila Miženková, Ph.D.

Mgr. Irena Novotná

Bc. Pavol Pánik

Bc. Michal Rajtora

Ing. Denisa Charlotte Ralbovská,

PhDr. Mgr. Dana Rebeka Ralbovská, Ph.D.

Bc. Renáta Reisingerová,

Ing. Roman Říha

Bc. Dominika Schejbalová

Bc. Kateřina Schejbalová

kpt. Mgr. Jan Smetana

Ing. Martin Staněk

Mgr. Bc. Petr Šlechta

Mgr. Barbora Štiková

doc. PaedDr. ThDr. Monika Zaviš, Ph.D.

Obsah

VÝVOJ KONCEPTU AKTIVNÍ ZÁLOHY OZBROJENÝCH SIL ČESKÉ REPUBLIKY	5
VÝZNAM CENTRA ZDRAVÍ A BEZPEČÍ V KARLOVÝCH VARECH PRO ZÁKLADNÍ ŠKOLY.....	13
RACIONÁLNÍ A EFEKTIVNÍ TRENDY V REALIZACI ÚKOLŮ OCHRANY OBYVATELSTVA.....	23
SROVNÁNÍ VÝUKY URGENTNÍ MEDICÍNY A MEDICÍNY KATASTROF NA LÉKAŘSKÝCH FAKULTÁCH V ČESKÉ REPUBLICE, NA SLOVENSKU A V POLSKU.....	46
PRVKY EXTREMISMU A MOŽNOSTI JEHO ZVLÁDNUTIA.....	55
NA FUTBALOVÝCH ŠTADIÓNOCH.....	55
PROBLEMATIKA NEBEZPEČNÝCH ZÁSILEK A TERORISMU V OBLASTI ZAJIŠŤOVÁNÍ POŠTOVNÍCH SLUŽEB.....	77
VÝZNAM SÚČINNOSTNO - TAKTICKÝCH CVIČENÍ ZLOŽIEK INTEGROVANÉHO ZÁCHRANNÉHO SYSTÉMU PRE PRAX ZDRAVOTNÍCKEHO ZÁCHRANÁRA.....	88
PSYCHOSOCIÁLNI KRIZOVÁ INTERVENCE POSKYTOVANÁ ZDRAVOTNICKOU ZÁCHRANNOU SLUŽBOU.....	99
POSTTRAUMATICKÁ STRESOVÁ PORUCHA U VÁLEČNÝCH VETERÁNŮ A VOJÁKŮ V ČINNÉ SLUŽBĚ.....	114
ZÁTĚŽOVÉ FAKTORY PŮSOBÍCÍ NA OPERÁTORY TÍŠŇOVÉ LINKY 112.....	128
VLIV GEOPOLITICKÉ SITUACE REGIONU ČERNÉHO MOŘE NA CIVILNÍ OBYVATELSTVO.....	134
OZBROJENÉ SILY SLOVENSKEJ REPUBLIKY A INTEGROVANÝ ZÁCHRANNÝ SYSTÉM	151
ANALÝZA RIZIK PEKÁRENSKÉHO PODNIKU A APLIKACE METODY KARS.	159
FYZIOTERAPEUTICKÁ INTERVENCE U WIPLASH INJURY	171
OVLIVNĚNÍ BOLESTIVOSTI PLETENCE RAMENNÍHO U KARCINOMU PRSU VE IV. STADIU S VYUŽITÍM KINEZIOTAPU.....	179
KAZUISTIKA FYZIOTERAPEUTICKÉ INTERVENCE U PACIENTA S DUCHENNOVOU MUSKULÁRNÍ DYSTROFIÍ V PRŮBĚHU 12 LET, VČETNĚ VYUŽITÍ POMŮCEK.....	187

VÝVOJ KONCEPTU AKTIVNÍ ZÁLOHY OZBROJENÝCH SIL ČESKÉ REPUBLIKY

PhDr. Václav Adámek

Abstract

Obligatory army service was canceled in reaction to social and political development after 1990s. Based on this situation it was spoken about new construction of armed forces in Czech Republic. One of all concepts was the concept of civil volunteering which was restored and now was refreshed too. Civil volunteering means that inhabitant voluntarily and actively enters to the group of armed forces. History of volunteering is deep in history of armed forces but development of this phenomenon is not continual. This article is focused on development of concept of active armed military personnel in reserve in new millenium. In this article is mentioned the issues of development this military staff in the past too. Within accessible sources is sketched developnet in the future and concept of military personál in reserve.

Key words: reserved forces, conception, voluntary, armed forces, Czech army

Abstrakt

Zrušení povinné vojenské služby reagovalo na společenský a politický vývoj společnosti po roce 1990. Přineslo i nové otázky ve výstavbě ozbrojených sil České republiky. Jedním z konceptů, který zažil a zažívá svou renesanci, je koncept občanského dobrovolnictví. Tedy stav, kdy občané sami aktivně a dobrovolně vstupují do řad ozbrojených složek. Historie dobrovolnictví je v historii českých ozbrojených složek hluboká, ale vývoj tohoto fenoménu není kontinuální. Příspěvek se zaměřuje na vývoj konceptu aktivní dobrovolné zálohy v novém tisíciletí, v rámci článku je též naznačena problematika předešlého vývoje a v rámci dostupných informací je nastíněn i pravděpodobný budoucí vývoj koncepce aktivních záloh.

Klíčová slova: aktivní záloha, koncepce, dobrovolnictví, ozbrojené síly, armáda ČR

Úvod

Historie dobrovolnictví v ozbrojených složkách má v prostředí České republiky hlubokou historii. Základním problémem je nekonzistentní vývoj fenoménu dobrovolnictví, který zcela kopíruje politický vývoj země. Historii fenoménu

dobrovolnictví, můžeme jednoznačně započít po roce 1918, kdy došlo k vyhlášení samostatného Československa. Idea nového státu byla jednoznačně založena na budování silné vazby občanů ke státu a rovněž k jeho symbolům. V tomto duchu byl i koncipován silně pěstovaný vztah k legiím, které vznikly v průběhu I. světové války a stály u zrodu státu. Koncept dobrovolnictví se následně ukázal jako plně funkční v prvních měsících existence nového státu, kdy dobrovolnické jednotky často složené ze sokolů plně obstály v bojích na hranicích v okolí Těšína nebo v hraničních oblastech Slovenska.

Uhájená a následně pečlivě budovaná existence samostatné republiky, tak byla mimo jiné oslavou vojenských dobrovolníků a aktivního občanství. Zmíněný stav věcí se naplno projevil i během nacistické okupace, a to jak při vzniku domácích odbojových skupin, tak při koncipování zahraničního odboje mimo hranice státu. Finální drtivá porážka nacismu a draze zaplacené obnovení suverénního samostatného státu bylo opět oslavou občanského dobrovolnictví, které bezpochyby přispělo k finálnímu úspěchu. Poválečná situace logicky navazovala na předešlé události a byla pokračováním tradice. Následující konec tzv. „Třetí“ republiky v roce 1948 a nástup komunistického režimu tuto tradici přerušil. Komunistická čtyřicetiletá vláda, znamenala radikální změnu vnímání ozbrojených složek a změnu společenského postavení k občanskému dobrovolnictví a to nejen v ozbrojených složkách.

Nová éra započala výstavbou moderní armády, která v rámci 90. let jednoznačně směřovala do NATO. Ruku v ruce s tímto směřováním, se připravoval i koncept profesionální armády, s cílem nahradit již nevyhovující armádu braneckou. Důvodů vedoucích k tomuto kroku bylo jistě celá řada, mimo jiné změna vojenské taktiky, ale také společenská objednávka v novém demokratickém státě. Na přelomu tisíciletí se tak jednoznačně začala utvářet moderní koncepce záloh ozbrojených sil armády České republiky.

První kroky vedly skrze aktivní jednání lidí zapojených do klubů vojenské historie a lidí působících v armádě České republiky. Pionýrské začátky podpořil aktivním postojem tehdejší náčelník generálního štábu gen. Jiří Šedivý. Oprávněnost postupu budování dobrovolných struktur potvrdily katastrofální povodně roku 2002. V rámci obnovy zaplavených obydlí se na likvidaci následků podílely jak složky armády, tak dobrovolníci. V této době již existovala první platná právní norma, která upravovala vztah dobrovolných jednotek k armádě.[1]

Zákon č. 128/2002 sb.

Tímto zákonem, který vstoupil v platnost 1. května téhož roku, byla vytvořena „aktivní záloha dobrovolná“ (AZD). Tento zákon upravoval některá ustanovení zákona č. 218/1999 sb. o rozsahu branné povinnosti a zákona č. 220/1999 sb., o rozsahu základní a náhradní vojenské služby. Budování záloh započalo. Postupné navyšování počtu záložníků dostalo nový tvar, když od 1. ledna 2014 vzniklo 14 strážních, později pěších rot aktivních záloh, a to po rotě v každém kraji. Ke konci roku 2014 představoval objem aktivní zálohy na 1300 vojáků v záloze.

Zákon č. 585/2004 sb.

Závazek k dobrovolné záložní činnosti se podepisoval na konkrétní územní vojenské správě a byl čistě dobrovolný. Délka kontraktu se pohybovala od 2 do 5 let. Činnost útvarů záloh byla od prvopočátku úzce spojená s ochranou obyvatelstva. Primární činnost rot byla zaměřena na střežení důležitých objektů nebo pomoc při katastrofách nevojenského charakteru. Typickým názorným příkladem jsou živelní katastrofy a havárie s rozsáhlým dopadem na obyvatelstvo. V rámci celkového vývoje se v průběhu roku též ustálil název na „aktivních zálohách“, slovo dobrovolné bylo vypuštěno. Došlo k tomu důsledkem tzv. „branného“ zákona č. 585/2004 sb., který od 1. ledna téhož roku začal upravovat náležitosti vstupu osob do aktivních záloh, jejich nábor, odměňování a výcvik. Mimo pěších rot se rovněž započal připravovat koncept jednotek záloh u jednotlivých bojových útvarů armády. První jednotkou záloh u bojových útvarů byla jednotka záloh 601. skupiny speciálních sil generála Moravce z Prostějova a jednotka záloh 73. tankového praporu v Přáslavicích. Přes ukotvení aktivních záloh v právním rámci se v těchto letech projevil nedostatek personálu. V letech 2004 a 2008 s ohledem na chybějící zaměstnance, stav záloh kolísal mezi 1 100 lidmi až 1 300 lidmi v celkových počtech.

Rozšíření AZ

Na základě dobrých zkušeností s výcvikem a fungováním dvou rot aktivních záloh u bojových útvarů, se v roce 2006 koncipovala myšlenka na rozvoj dalších rot aktivních záloh útvarů. Konkrétní směrnici vydal v červnu 2006 náčelník generálního štábu gen. Štefka. Návrh počítal s rozvojem aktivních záloh v průběhu roku 2007. Při započtení naplněnosti všech rot se počítalo s celkovým objemem mužstva ke konci roku 2007 na úrovni 3 000 osob. Záměr rozšířit masivně aktivní zálohy zůstával často jen na papíře, a to z mnoha důvodů, například díky nedostatku lidského personálu. Kvůli tomu se rozvoj aktivních záloh až u 48 jednotek nenaplnil právě zejména kvůli absenci lidských zdrojů. Důvodů nezájmu o zařazení do aktivních záloh byla celá řada. Patrně

nejčastějším důvodem byla časová náročnost, přísné zdravotní vyšetření a nízké finanční ohodnocení a v neposlední řadě jistě hrála i úloha neochoty zaměstnavatelů pouštět „záložáky“ na pravidelná cvičení. Právě tato neochota uvolňovat osoby v aktivních zálohách na cvičení je jakousi červenou linkou problémů, které se prolínají do dnešních dnů. Nehledě na to, zda se jedná o osoby pracující v soukromé sféře nebo o osoby pracující ve státním sektoru.

V důsledku získaných poznatků došlo v průběhu roku 2008 k optimalizaci rot aktivních záloh, kdy byl opuštěn smělý plán 48 jednotek. Nově byl konečný stav stanoven na 25 jednotek aktivních záloh. Důvodem snížení počtu byl zejména hluboký podstav personálu u velké části jednotek aktivních záloh. K říjnu 2008 existovaly tyto útvary AZ: 14 pěších rot, dále rota Z v rámci 601. skupiny speciálních sil z Prostějova, průzkumná četa při 102. pzpr. Prostějov, mechanizovaná četa (při 41. mpr. Žatec), mechanizovaná četa AZ (při 72. mpr. Přáslavice), 1. tanková rota „Čs. legií“ (při 73. tpr. Přáslavice), záchranná četa AZ (při 154. zpr. Rakovník), záchranná četa AZ (při 156. zpr. Olomouc), 3 jednotky AZ u Velitelství Vojenské policie (Tábor, Stará Boleslav, Olomouc), skupina vojenských kaplanů (při Posádkovém velitelství Praha).[2]

Bílá kniha

Dalším dokumentem, který upravuje činnost AZ, se stala tzv. „Bílá kniha“, koncepční ucelený materiál o budoucím složení a fungování AČR. Dokument z roku 2011 s pojetím aktivních záloh pracuje, ale v zásadě jej nikterak hluboce nerozvíjí. Zajímavé informace, zmíněné v Bílé knize, byly zejména komplexní údaje o naplněnosti AZ a struktuře osob sloužících u AZ z pohledu věku, vzdělání nebo genderu. Tyto údaje přinesly cenný pohled do stavu budovaného konceptu záloh, který nebyl příliš optimistický, co se týče počtů personálu, ale skýtal naději minimálně co do počtu zastoupení osob s vyšším vzděláním.[3]

Koncepce aktivní zálohy 2012

Důležitým dokumentem se stala „Koncepce aktivní zálohy ozbrojených sil České republiky“ z roku 2012. Klíčový dokument o rozsahu 35 stran textu plus 7 stran příloh, jehož hlavním námětem je konkretizace problematiky AZ. Text řeší nejen historický vývoj AZ, ale též zasazuje Českou republiku do bezpečnostního prostředí a nastoluje vizi fungování ozbrojených složek počátku 21. století. Mimo jiné koncepce stanovuje nutnost rozvoje vztahů se zaměstnavateli zapojení vojáků AZ do misí. Výrazně řeší motivaci lidí vstupovat do AZ a přístup armády k těmto lidem. Koncepci jako rámcový dokument schválil ministr Vondra k 4. 12. 2012, s platností od roku 2013. Od roku 2013

vstoupila v platnost též reorganizace rot AZ vojenské policie. V tomto roce vznikla nově jednotka v Olomouci místo rot z Tábora a Staré Boleslavi.[4]

Klíčové období pro koncept dobrovolných záloh AČR přišlo po roce 2014. Tento rok sebou přinesl radikální proměnu mezinárodní bezpečnostní situace. Jednotky AZ jednoznačně prokázaly svou funkci v rámci přípravy na doplnění početních stavů jednotek AČR a též v případě živelní katastrofy nebo katastrofy způsobené lidským faktorem (například velká průmyslová havárie). Do tohoto bezpečnostního rámce zasáhla po roce 2014 nová vlna bezpečnostních rizik, díky níž dostal koncept AZ nový směr.

Rozsáhlá utečenecká vlna zasáhla Evropu mezi lety 2014 - 2016, jako důsledek rozsáhlé krize války v Sýrii. V souvislosti s tím znovu nastolila legitimní otázku hraničních a příhraničních kontrol. Eskalace krize na východní Ukrajině otevřela otázku hybridních konfliktů a otázku vnitřní stability státu. Nově vzniklá bezpečnostní rizika znamenala i nový impuls do debaty ohledně koncepce ochrany státu a samotného budování AZ. Jednoznačně se ukázalo, že koncept dobrovolnictví je nosným i na počátku 21. století. Též se ukázalo, že výzvy bezpečnostního prostředí počátku 21. století budou zaměřeny i na vnitřní bezpečnost státu. K její destabilizaci může dojít ze strany jiných státních útvarů nebo ze strany minorit. Aktuálně diskutovanou otázkou byla migrační krize, postoj k masivnímu počtu migrantů, kteří přichází z rizikových oblastí bez dokladů a zázemí. Tyto nové výzvy znamenaly ze strany státu i důraz na rozšíření AZ v rámci ozbrojených sil České republiky. Jako ideální počet, bylo stanoveno zařadit v rámci jednotek AZ, 5 000 osob. Tento plán je jistě ambiciózní, nicméně stav personálu sloužící v rámci AZ stále roste. S ohledem na mezinárodní situaci cítí značná část občanů morální závazek vůči vlasti a vidí službu v rámci AZ jako možnost aktivního zapojení do obranyschopnosti státu. Významný vliv na zaktivování obyvatelstva má pochopitelně úspěšná mediální kampaň a v neposlední řadě se zlepšil i systém finančního ohodnocení a systém uvolňování na cvičení.[5] Taktéž lze říci, že přes náročné období hledání, byl koncept dobrovolných aktivních záloh pevně zakotven do struktury AČR i po legislativní stránce.

Legislativní rámec po roce 2016

V současné době se tak aktivní zálohy rozvíjí dle očekávaných plánů. Na úseku legislativního rámce vstoupily v platnost nové předpisy, které aktualizují činnost aktivních záloh. Jedná se o tyto právní normy: zákon č. 46/2016 sb., kterým se mění zákon č. 219/1999 sb. o ozbrojených silách České republiky, zákon č. 47/2016 sb., kterým se mění tzv. „branný zákon“ č. 585/2004 sb.[7] Předposlední právní novelou je pak zákon č. 45/2016 sb. o službě vojáků v záloze. Poslední novelizace na úseku

legislativy vešla v platnost k 1. říjnu 2017, kdy vstoupil v platnost zákon č. 294/2017 sb., ten mění zákony číslo 585/2004 sb. a 45/2016 sb.[8] K těmto zákonům existují též prováděcí předpisy. Mimo závazné právní dokumenty, pak došlo k realizaci podpůrných dokumentů jako je „průvodce vojáka v záloze“ nebo „koncepce výstavby AČR 2025“. Tyto dokumenty pomáhají v orientaci v problematice záloh AČR.

Závěr

Možností, jak reagovat na turbulentní změny na poli bezpečnostní problematiky je koncepční výstavba dobrovolnických sborů. Touto cestou se rozhodla po roce 2000 opatrně jít i Česká republika se svým konceptem aktivních záloh. Potvrzení správnosti tohoto kroku přinesl nejen zájem občanů státu, ale též mezinárodní situace na počátku 21. století. Teroristická hrozba, rozsáhlé uprchlické krize a řada živelních katastrof potvrdily nutnost aktivně budovat dobrovolné sbory v rámci armády. Přes počáteční problémy na poli legislativy, byla vytvořena jasná doktrinální a legislativní koncepce výstavby aktivních záloh. Tento krok ukotvil proces výstavby aktivních záloh do dlouhodobého plánování výstavby armády České republiky. Správnost tohoto kroku byla potvrzena funkčností záloh při zajišťování ochrany obyvatelstva při živelních katastrofách nebo při reakcích na průmyslové havárie. Důležitost a potřeba aktivních záložních sborů byla rovněž potvrzena i mezinárodním vývojem, zejména po roce 2015, kdy propukla rozsáhlá uprchlická vlna kvůli občanské válce v Sýrii. Existence funkční aktivní zálohy, tak dává možnost flexibilně reagovat na aktuální bezpečnostní výzvy a představuje funkční prvek v rámci ochrany obyvatelstva státu. Tento fakt je potvrzen i snahou vlády dosáhnout cílového stavu 5000 osob v aktivní záloze.

Obr. 1 dislokace jednotek AZ

zdroj: www.aktivnizaloha.army.cz [6]

Seznam zkratk v textu:

AČR-armáda České republiky

AZD-aktivní záloha dobrovolná

AZ-aktivní záloha

mpr-mechanizovaný prapor

pzpr-průzkumný prapor

tpr-tankový prapor

zpr-záchranný prapor

Seznam použité literatury:

1. Kuthan, J. Pavel, Historie a vývoj aktivní zálohy AČR, dostupné z: <http://www.aktivnizaloha.cz/index.php/rozcestnik/clanky/aktivni-zaloha/26-historie-a-vyvoj-az>, [cit. 5. 10. 2017]

2. MO ČR, Koncepce výstavby armády České republiky 2025, Praha 2015, dostupné z: http://www.mocr.army.cz/images/id_40001_50000/46088/KVA__R_ve_ejn___verz_e.pdf, [cit. 7. 10. 2017]
3. MO ČR, Bílá kniha o obraně, Praha 2011, dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/plne-zneni-bile-knihy-o-obrane-55515/>, [cit. 10. 10. 2017]
4. MO ČR, Koncepce aktivní zálohy ozbrojených sil České republiky, Praha 2012, dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/assets/dokumenty-a-legislativa/dokumenty/koncepce-az.pdf>, [cit. 5. 10. 2017]
5. Průvodce vojáka v záloze stav k 3. 8. 2016, dostupné z: http://www.aktivnizaloha.army.cz/sites/aktivnizaloha.army.cz/files/dokumenty/n esmazatelna-stranka/pruvodce_vojaka_v_zaloze_-_stav_3.8.2016.pdf, [cit. 6. 10. 2017]
6. Dislokace jednotek AZ
http://www.aktivnizaloha.army.cz/sites/aktivnizaloha.army.cz/files/fotogalerie/akt ualita/az_2016-mapka_lic.jpg, [cit. 10. 10. 2017]
7. Zákon č. 585/2004 sb.
8. Zákon č. 294/2017 sb.

Kontakt na autora

PhDr. Václav Adámek - student doktorského studijního programu

Fakulta biomedicínského inženýrství Českého vysokého učení technického v Praze

Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva,

e-mail: adamek@kgm.cz

Recenzent: prof. Ing. Gustav Šafr, DrSc.

VÝZNAM CENTRA ZDRAVÍ A BEZPEČÍ V KARLOVÝCH VARECH PRO ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Mgr. Monika Donevová, Bc. Tomáš Bokota

Abstract

This article is focused on the importance of the Centre of health and safety based in Karlovy Vary. It focuses mainly on its significance in the education of the first aid at the lower-secondary schools. Everyone should be able to know the basics of the first aid, because everyone can find himself in a situation where somebody is hurt or in the need of a medical help. In that moment the first aid skills can be decisive. Until the medical rescue services arrives, it is mainly a question of a well provided first aid, which can decide a person's probability of living. The first half of the theoretical part of this bachelor thesis concentrates on the idea of founding the Centre of health and safety by "Asociace záchranný kruh". Then there is an introduction of how the Centre of health and safety works, what does it provides and how does the education program works. Second half of the theoretical part is focused on the first aid during the selected urgent conditions. Completed practical part is focused on the test survey which should provide a comparison of what knowledge about the first aid students had before visiting the Centre of health and safety and what knowledge they have after completing the course. First of all, there is a description and evaluation of their knowledge before students attended the education course. Then there is an evaluation of their knowledge after the course. At the end are both results compared. All results are implemented and shown in the graphs. The tests which were completed by students after the visitation of the Centre of health and safety, turned out better than the tests before accomplishing the course. Therefore this bachelor thesis proves that the Centre of health and safety have a positive impact on the educating of students in the field of the first aid.

Keywords: Centre of Health and Safety, World of Rescuers, first aid, saving of life, education, prevention

Abstrakt

Příspěvek se zabývá významem Centra zdraví a bezpečí v Karlových Varech pro základní školy. Především v oblasti vzdělávání žáků druhého stupně základních škol v první pomoci. Každý člověk by měl ovládat základy první pomoci, protože se může kdykoli ocitnout v situaci, kdy půjde někomu o život a bude záviset na něm, zda

dotyčný přežije. Do příjezdu zdravotnické záchranné služby je to právě kvalitně poskytnutá první pomoc, která rozhoduje o tom, jakou šanci na přežití bude člověk mít. V první polovině příspěvku byla přiblížena myšlenka, která vedla Asociaci Záchraný kruh k vytvoření Centra zdraví a bezpečí – Světa záchranářů. Dále bylo popsáno centrum, jak vypadá, co nabízí a jak probíhá edukace žáků v první pomoci. Druhá polovina teoretické části je zaměřena na první pomoc u vybraných akutních stavů. Praktická část se celá věnuje testovému šetření znalostí žáků první pomoci před návštěvou Centra zdraví a bezpečí a po jeho návštěvě. Nejdříve byly popsány a zhodnoceny znalosti žáků před návštěvou centra na základě jejich osobních vědomostí. Dále byly popsány a zhodnoceny jejich znalosti po návštěvě centra, kde žáci absolvovali program Svět zdraví, který je celý zaměřený na první pomoc. Oba výsledky testů byly porovnány a byly vyhodnoceny jednotlivé otázky. Všechny výsledky byly zpracovány a prezentovány pomocí grafů. Test, který žáci vyplňovali po návštěvě centra, dopadl o dost lépe než test, který jim byl rozdán před jeho návštěvou. V této bakalářské práci se úspěšně prokázal kladný význam Centra zdraví a bezpečí v oblasti vzdělávání žáků v první pomoci.

Klíčová slova: Centrum zdraví a bezpečí, prevence, první pomoc, Svět záchranářů, vzdělávání, záchrana života

Úvod

Zvládnout podat první pomoc je jedna z nejdůležitějších dovedností, které by člověk měl umět. Dostat se ale k adekvátním vědomostem, týkajících se záchrany života, není tak běžné a výrazné. To je důvodem často nedokonale podané první pomoci, která mívá někdy nenapravitelné následky. Čím více se tedy budou prohlubovat poznatky ve výuce první pomoci na základních školách, tím větší máme šanci, že se mezi námi bude pohybovat více lidí, kteří si budou v neočekávané ohrožující situaci vědět rady. Tento princip se samozřejmě dá uplatnit na celou veřejnost[1].

Před skutečnou výstavbou Centra zdraví a bezpečí v Karlových Varech bylo nutné k takovému cíli ujit opravdu složitou a dlouhou cestu. Konkrétně se jedná o dobu 12 let od založení Asociace Záchraný kruh a prvotního záměru až do slavnostního otevření. Tato cesta byla složitá už z několika důvodů. Asociace Záchraný kruh, která je provozovatelem Centra zdraví a bezpečí v Karlových Varech - Světa záchranářů, nejprve musela dokázat prosadit svou myšlenku, která pojednávala o jednotném systematickém působení všech záchranných složek v oblasti prevence a výuky na

různých typech škol. Do té doby všechny složky IZS působily v minimální míře a pokaždé jednotlivě. To se samozřejmě logicky odráželo v efektivitě takovéto výuky. Nejednalo se o nulové výsledky, ale z důvodu jednotlivého působení složek IZS v krátkém časovém úseku byly výsledky výuky opravdu minimální. V současné době i při existenci Světa záchranářů, některé složky IZS ještě navíc působí ve vzdělávání a prevenci samostatně v jejich směrech. Například policie řeší konkrétní problémy dané školy [2]

Centrum zdraví a bezpečí v Karlových Varech je tedy areál, který umožňuje simulovat nejrůznější rizikové situace. Návštěvníkům výjimečného vzdělávacího programu umožňuje situace absolvovat a vyzkoušet si na nich jejich vlastní dovednosti. Tím, že se člověk za pomoci tohoto centra může lépe aktivně připravit na mimořádné události a krizové situace, klesá pak v daných nebezpečných situacích mimo jiné i panika a lidé si s touto situací poradí lépe [2].

Program centra je logicky navržen a přizpůsoben pro mateřské, základní a střední školy, ale také pro širokou veřejnost, kam mimo jiné patří i rodiče žáků a senioři. Centrum a jeho program funguje celý rok a v létě ho navštěvují i příměstské tábory. Od roku 2016 spolupracuje centrum i s autoškolami. Vědomosti si ale chodí doplnit profesionální řidiči různých dopravních podniků. Dále centrum provozuje také školení BOZP a PO, kde je možné vyzkoušet si uhasit skutečný oheň hasicími přístroji a zároveň při takovém požáru řešit problematiku evakuace [2].

Improvizovaná nemocnice

Zážitkem pro návštěvníky centra je bočně otevřený sanitní vůz, nabízející pohled do prostoru, který jim je za normálních okolností skryt. Seznamují se tak lépe s prací záchranářů a s prostorem sloužícím k odbourávání stresu do budoucna. Sanitní vůz byl hlavně donedávna ještě plně funkční, jeho podoba je opravdu aktuální. S tím je spjatá improvizace příjmové ambulance. A poté se přechází na hlavní výuku laické první pomoci. Sanitní vůz rovněž využívají k ucelení svých zručností a dovedností profesionální záchranáři z ČR společně se záchranáři z Německa. Nacvičují si tak práci s pacientem jak v sanitním voze, ale také jeho předávání na urgentní příjem společně s veškerou dokumentací a informacemi na to navazujícími [2].

Hasičská stanice

Hasičská stanice slouží k poukázání na možná rizika spojená s požáry a ohněm všeobecně. Stanice je vybavena kuchyní, ve které se děti seznamují s riziky, které toto

místo provází. Je zde například také trouba, která dokáže nasimulovat oheň a z ní vycházející kouř. Další součástí stanice je obývací pokoj s kuchyňskou linkou, který je ohořelý jako po požáru. Dále je zde umělá pravěká jeskyně, ve které se děti dozví vše potřebné o ohni, jako takovém. Děti se v prostorách stanice také naučí, jak se správně evakuovat z hořícího prostoru [3].

Policejní stanice

Na policejní stanici se děti dozví, komu mohou otevřít dveře a komu raději ne, díky simulátoru, který do kukátka u dveří promítá různé typy lidí. Je zde také vězeňská cela s různými vzkazy na zdech, aby děti od těchto míst odradila. V těchto prostorách se děti dozví například rizika kyberšikany a také jak se v takových situacích chovat. Je jim zde také přiblížena práce policistů [3].

Domov

Budova s názvem domov je udělaná jako běžná domácnost. Je zde obývací pokoj, kuchyně, koupelna, dětský pokoj a technická místnost. Tyto prostory představují reálná rizika, se kterými se v domácnosti můžeme běžně setkat. V budově jsou simulátory, které umí udělat kouř nebo zkrat elektrospotřebičů a zásuvek. Je zde také žehlička, která simuluje vznik požáru nebo padající skříň [3].

Domeček IZS

Domeček IZS připomíná výjezdovou základnu složek IZS. Parkují zde dětská elektro auta, která svým vzhledem připomínají auta policie, hasičů i zdravotnických záchranářů. Dále jsou zde kola a koloběžky, která slouží k výuce na dopravním hřišti. Nedílnou součástí je plnohodnotná dílna, která simuluje rizika tohoto prostředí [3].

Vzdělávání žáků v laické první pomoci

Na vzdělávání laické první pomoci je ve Světě záchranářů speciální program Svět zdraví, který je určen pro žáky druhého stupně základních škol a pro žáky středních škol. Výuku vedou profesionální zdravotničtí záchranáři ze ZZS Karlovarského kraje. Děti se zde naučí jak efektivně pomoci člověku v ohrožení života a také se seznámí s prostory nemocnice a sanitního vozu.

Tento program dětem přiblíží první pomoc jak teoreticky, tak hlavně prakticky. Naučí se zde základní věci, jako například, jak volat na linku 155, jak rozpoznat náhlou zástavou oběhu, jak správně provádět kardiopulmonální resuscitaci, jak zastavit masivní krvácení a mnoho dalšího. A to vše v rámci modelových situací [1,2].

Cílem bakalářské práce bylo zjistit jaký význam má Centrum zdraví a bezpečí v Karlových Varech ve výuce první pomoci u žáků základních škol. Tento význam je posuzován na základě testového šetření znalostí první pomoci před tím, než žáci centrum navštívili a také po jeho navštívení. Výzkum je zaměřen na žáky druhého stupně základních škol, kteří se zúčastnili programu Svět zdraví. Dílčím úkolem je celkové představení Centra zdraví a bezpečí a jeho edukační intervence, týkající se mého oboru [1].

Testové šetření pro žáky základních škol na základě jejich osobních znalostí

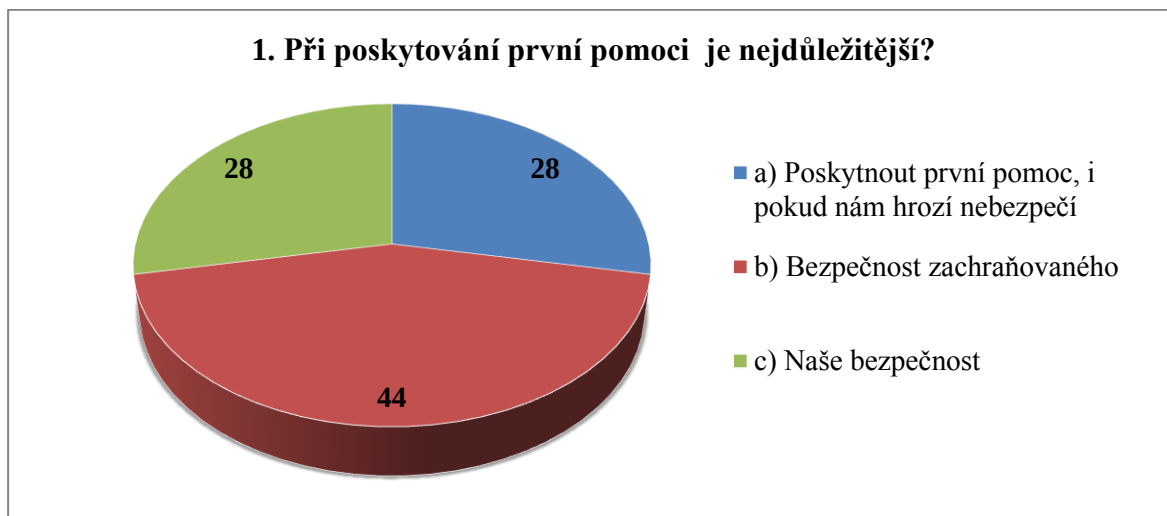
Testové šetření pro žáky je založeno na patnácti otázkách, které se týkají první pomoci. U každé otázky jsou na výběr tři možné odpovědi, přičemž je vždy jen jedna správná. Test byl vyplňován před návštěvou Centra zdraví a bezpečí na základě osobních znalostí žáků a také po jeho návštěvě na základě znalostí, které jim byly poskytnuty. Celkem test pro potřeby testování vyplnilo 100 žáků z různých základních škol v Karlovarském kraji.

Nejdříve jsou podrobněji rozebrány jednotlivé otázky a výsledky z prvního testu, který žáci vyplnili před návštěvou Centra zdraví a bezpečí. Dále jsou rozebrány otázky a odpovědi z druhého testu, který žáci vyplnili po absolvování programu Svět zdraví. Na závěr jsou porovnány jednotlivé otázky a odpovědi obou testů a také jejich celkové výsledky. Test žáci vyplňovali přibližně týden před návštěvou Centra zdraví a bezpečí na jejich škole v rámci běžného vyučování.

Na test nebyl stanoven žádný časový limit. Další testové šetření proběhlo přibližně týden po absolvování programu Svět zdraví na jejich škole v rámci běžného vyučování. Na test nebyl stanoven žádný časový limit. Testu se zúčastnilo 103 žáků, přičemž 3 žáci neabsolvovali program Svět zdraví a jejich testy byly z hodnocení vyřazeny[1].

Příklady odpovědí na otázky v testovém šetření před návštěvou Centra zdraví a bezpečí na základě osobních znalostí žáků a odpovědi z druhého testu, který žáci vyplnili po absolvování programu Svět zdraví.

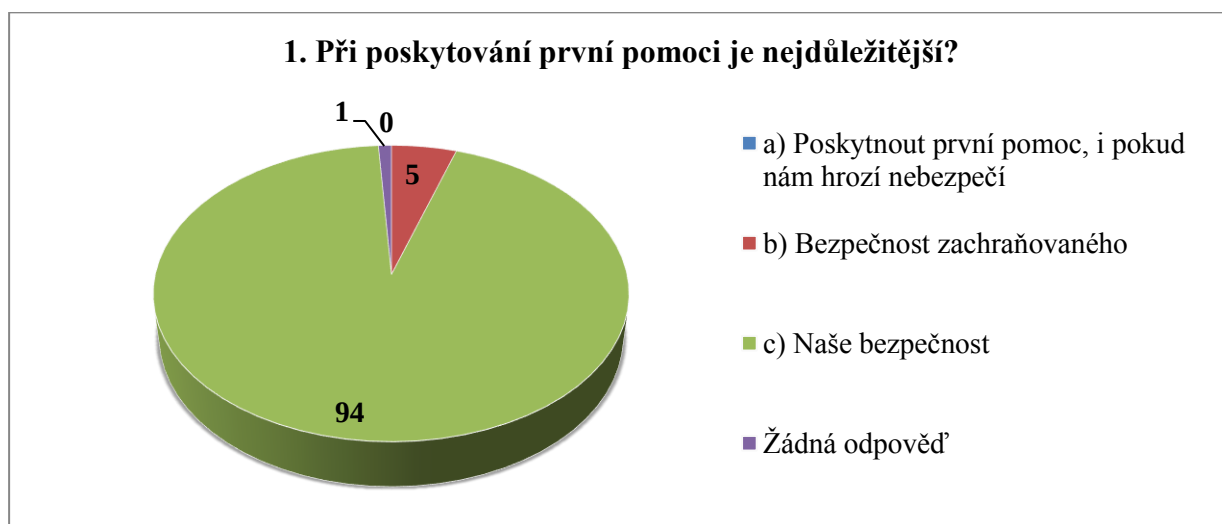
1. otázka – Při poskytování první pomoci je nejdůležitější?

Obrázek 1 – Při poskytování první pomoci je nejdůležitější?[1]

První otázkou testu je otázka týkající se bezpečnosti při poskytování první pomoci. Tato otázka měla za úkol ověřit, jestli žáci vědí, že jejich bezpečí je při záchraně života nejdůležitější. 28 žáků odpovědělo, že první pomoc jsou povinni poskytnout i pokud jim hrozí nebezpečí. 44 žáků se domnívalo, že nejdůležitější je bezpečnost zachraňovaného. Pouze 28 žáků odpovědělo správně (viz obr. 1)[1].

1. otázka – Při poskytování první pomoci je nejdůležitější?

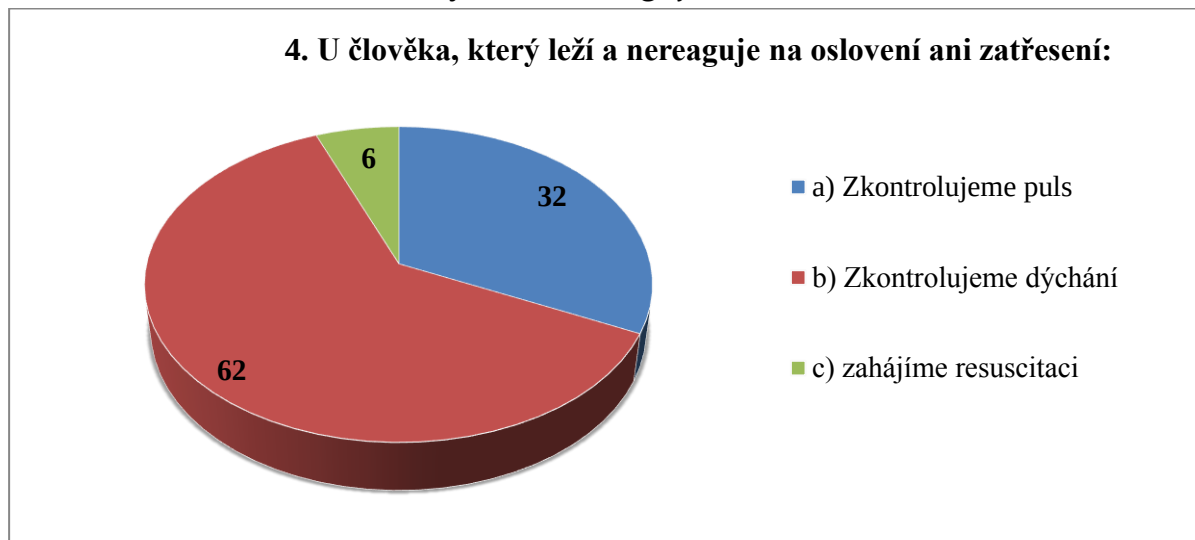

Obrázek 2 – Při poskytování první pomoci je nejdůležitější?[1]

Na první otázku, která se týkala bezpečnosti při poskytování první pomoci, odpovědělo špatně pouze 5 žáků a jeden žák neodpověděl. Těchto 5 žáků si myslelo,

že při poskytnutí první pomoci je nejdůležitější bezpečnost zachraňovaného. 94 žáků znalo správnou odpověď, která říká, že nejdůležitější je naše bezpečnost (viz obr. 2) [1].

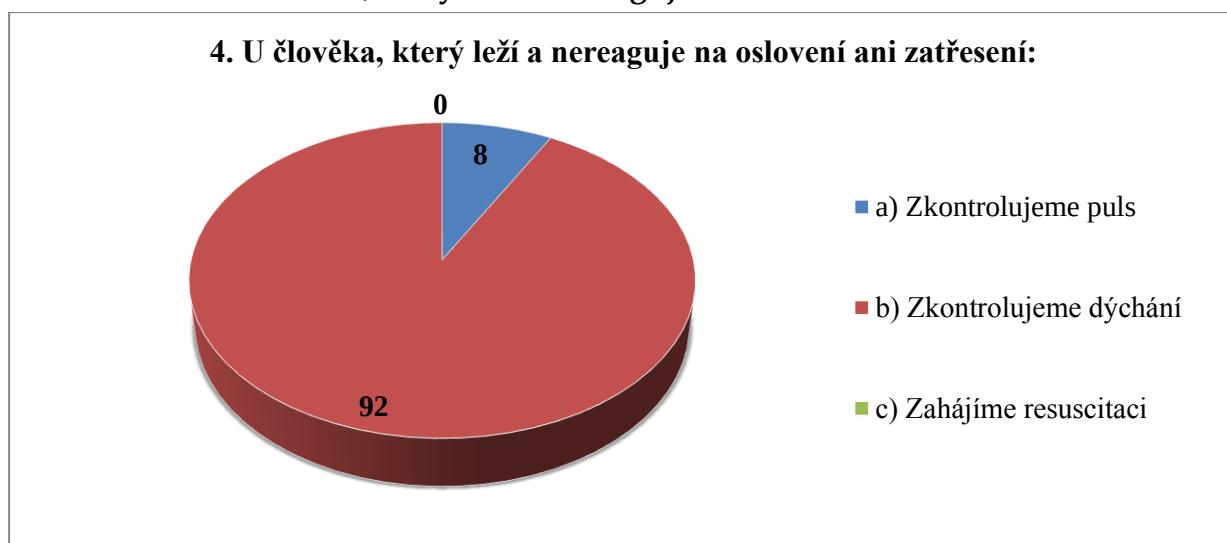
4. otázka – U člověka, který leží a nereaguje na oslovení ani zatřesení:

Obrázek 3 – U člověka, který leží a nereaguje na oslovení ani zatřesení [1]

V pořadí čtvrtou otázkou se zjišťovalo, zda žáci vědí, co kontrolujeme u osoby, která leží na zemi a nereaguje na oslovení ani zatřesení. Správná odpověď je kontrola dechu. Další možností byla kontrola pulzu nebo zahájení resuscitace. 32 žáků by kontrolovalo pulz. 6 žáků by zahájilo resuscitaci. Zbytek respondentů by kontrolovalo dýchání. Správně tedy odpovědělo 62 žáků (viz obr. 3)[1].

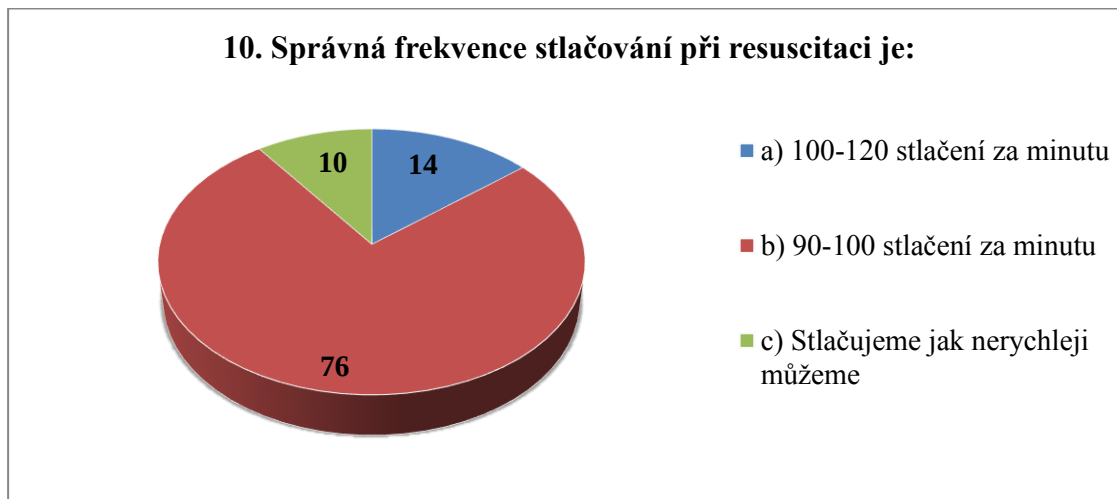
4. otázka – U člověka, který leží a nereaguje na oslovení ani zatřesení:

Obrázek 1 – U člověka, který leží na zemi a nereaguje na oslovení ani zatřesení:[1]

Osm žáků ze sta zvolilo nesprávnou odpověď - zkontrolujeme puls. Všichni ostatní tazající by správně zkontrolovali dýchání (viz obr. 4) [1].

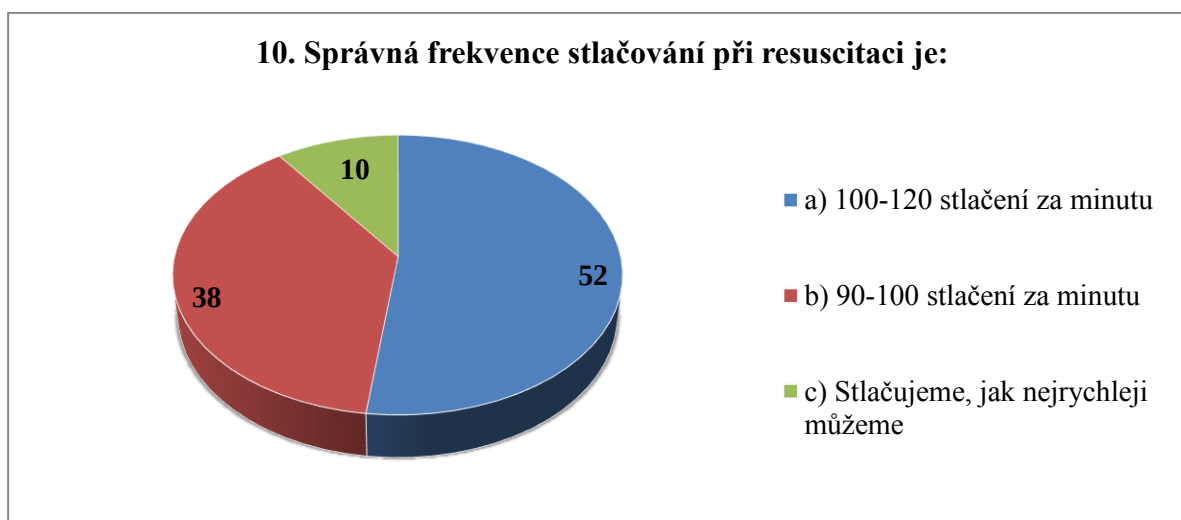
10. otázka – Správná frekvence stlačování hrudníku při resuscitaci je:

Obrázek 2 – Správná frekvence stlačení při resuscitaci je:[1]

Desátá otázka se týkala opět resuscitace. Tentokrát byla zaměřena na správnou frekvenci kompresí hrudníku během resuscitace. Správnou odpověď 100-120 stlačení za minutu znalo pouze 14 žáků. Nejčastější odpovědí bylo 90-100 stlačení za minutu a tuto možnost zvolilo 76 studentů. Deset žáků by stlačovalo hrudník, co nejrychleji by to šlo (viz obr. 5) [1].

10. otázka – Správná frekvence stlačování hrudníku při resuscitaci je:

Obrázek 6 - Správná frekvence stlačení při resuscitaci je:[1]

52 žáků odpovědělo správně 100 - 120 stlačením za minutu. Zbytek respondentů odpovědělo špatně. 32 jich zvolilo možnost 90-100 stlačením za minutu a 10 žáků by stlačovalo, jak nejrychleji by mohli (viz obr. 6) [1].

V bakalářské práci jsme se snažili aktivně zjistit jaký preventivní a edukační význam má Centrum zdraví a bezpečí v oblasti výuky první pomoci u žáků druhého stupně základních škol. V tomto směru se ukázalo, že centrum je prospěšné pro získávání znalostí první pomoci. Podle našich zkušeností ke kladným výsledkům přispívá ta skutečnost, že díky centru si žáci mohou spoustu krizových situací přiblížit nejenom teoreticky, ale i prakticky. Přičemž praktická část takového vzdělávání je dále rozvedena do několika různých směrů, které jsou pojaty například jako poznávací hry nebo naopak simulace vážných krizových situací. Tyto formy jsou založeny na lepším memorování všech daných informací, které je potřeba získat ke správnému řešení neočekávaných krizových situací. Dalším zásadním prvkem pro kladné výsledky je autenticita prostředí centra v porovnání s běžnou realitou [1].

Hlavním cílem bylo zjistit pomocí výzkumu efektivitu výuky programu Centra zdraví a bezpečí v Karlových Varech s názvem „Svět zdraví. Domníváme se, že tento typ vzdělávání je velice přínosný pro profesi zdravotnického záchranáře. Z důvodu, že po zjištěných výsledcích je možno konstatovat, že čím více žáků se bude tímto způsobem vzdělávat, tím větší šanci má zdravotnický záchranář (při výkonu svého povolání) setkat se s proškolenými lidmi, kteří po zkušenostech z výuky dokáží snížit míru paniky při dané situaci. Také je třeba si uvědomit, že pokud se žákům odkryje ta skrytější část profese zdravotnický záchranář, je také možné získat zpět respekt, který poslední dobou se u lidí postrádá. Jedním z neodmyslitelných účelů centra je i možnost testování samotných dovedností již vystudovaných zdravotnických záchranářů. Ti si mohou nejenom své dovednosti ověřovat, ale také zdokonalovat a hlavně si prověřit i svou kooperaci ve výjezdových skupinách. Celá existence tohoto centra nese jisté významné poslání, které je důležité ve více sférách, nežli se dalo očekávat. Bakalářská práce s tímto tématem by mohla být do budoucna obohacena o nové možnosti centra, které umožní plánovaná výstavba a objednané nové vybavení, úspěšně prokázala kladný význam Centra zdraví a bezpečí v oblasti vzdělávání žáků v první pomoci [1].

Seznam použité literatury

1. BOKOTA, Tomáš. *Význam Centra zdraví a bezpečí v Karlových Varech pro základní školy*. Kladno, 2017. Bakalářská práce. České vysoké učení technické v Praze. Fakulta biomedicínského inženýrství. Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva. Vedoucí práce Monika DONEVOVÁ.

2. Interviews Lukášem HUTTOU, zástupcem Centra zdraví a bezpečí – svět záchranářů. Karlovy Vary. 28. 3.2017.
3. *Studie Světa záchranářů* [online]. [cit. 2017-05-08]. Dostupné z:
<http://www.svetzachranaru.cz/studie-sveta-zachranaru.html>

Kontakt na autory

Mgr. Monika Donevová

Fakulta biomedicínského inženýrství Českého vysokého učení technického v Praze.

Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva

e-mail: monika.donevova@fbmi.cvut.cz

Bc. Tomáš Bokota -student magisterského studijního programu

Fakulta biomedicínského inženýrství Českého vysokého učení technického v Praze

Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva

e-mail:tomas.bokota@fbmi.cvut.cz

Recenzent: Mgr. Jana Lukešová

RACIONÁLNÍ A EFEKTIVNÍ TRENDY V REALIZACI ÚKOLŮ OCHRANY OBYVATELSTVA

Ing. Jiří Halaška, Ph.D., PhDr. Mgr. Rebeka Ralbovská, PhD.

Abstract

The statement deals with possible forms and methods of development the civil emergency. It focuses on effective and racional implementation of the proceeding civil emergency. Purpose of the paper is to analyse possible priorities, resources and procedures to ensure civil emergency during emergency and crisis situations with utilising ale of the power and capacity of government, companies and citizens. The paper also concerns about possibility of effective improvement and measures to civil emergency with synergy utilization of complex conception. To achieve so we can use prevention and intervention and also technological, legislative, informative and educational development and training. Other purpose of this statement is to refer the fact that measures of civil emergency needs to be complexly prepared and needs to refer to the risk of certain country or region.

Keywords:Population protection, Crisis management, Management, Integrated rescue system

Abstrakt

Sdělení pojednává o možných formách a metodách dalšího rozvoje ochrany obyvatelstva se zaměřením na efektivitu a racionálnost provádění opatření ochrany obyvatelstva. Cílem je analyzovat možné priority, zdroje a postupy pro zabezpečení ochrany obyvatelstva v mimořádných a krizových situacích s využitím všech sil a schopností státu, firem i občanů.

Práce se zabývá možnostmi vyšší efektivity opatření ochrany obyvatelstva s využitím synergie komplexního pojetí, tedy působení preventivní i zásahové, rozvoj technologický, legislativní, informační, výcvikový a vzdělávací. Cílem práce je mimo jiné poukázat na skutečnost, že opatření ochrany obyvatelstva musí být připravována perspektivně a komplexně a musí odrážet možná rizika daného státu, či regionu.

Klíčová slova: ochrana obyvatelstva, krizové řízení, manažment, Integrovaný záchranný systém

Úvod

Ochranu obyvatelstva lze charakterizovat jako soubor činností a postupů věcně příslušných orgánů, dalších subjektů i občanů, směřujících k minimalizaci dopadů mimořádných událostí na životy a zdraví obyvatelstva, majetek a životní prostředí.

Širší a komplexní chápání problematiky ochrany obyvatelstva propojuje tuto činnost s celým spektrem úkolů státu v oblasti krizového řízení, bezpečnosti, obrany státu a umožňuje spolupráci a synergii při plnění těchto úkolů. Skutečný rozměr a význam ochrany obyvatelstva je legislativně podchycen zejména v zákoně 239/ 2000 sb. o integrovaném záchranném systému (IZS), protože právě IZS spolu s veřejnou správou a dalšími státními organizacemi je hlavním garantem realizace opatření ochrany obyvatelstva v praxi.

Systém ochrany obyvatelstva je v ČR dlouhodobě používaným a dobře fungujícím prvkem systému bezpečnosti občanů a státu. Jeho efektivita následně pramení mimo jiné i z toho, že tento systém ochrany se vyvíjel při negativním působení mimořádných událostí a krizových situací a byl často reálně prověřován (např. povodně v roce 2002, 2009, 2010, 2013). Do tohoto uceleného prvku národní bezpečnosti lze zařadit i působení IZS, celý systém krizového řízení v duchu zákona 240/2000 Sb. a také materiální část opatření ochrany obyvatelstva, které jsou z velké části naplňovány s využitím hospodářských opatření pro krizové stavy v duchu zákona 241/2000 Sb.

V rámci krizového řízení a ochrany obyvatelstva v ČR postupně došlo k ustavení formálních i neformálních vazeb a postupů, v nichž spolupracují orgány státu, regionální i místní samosprávy, územně příslušné bezpečnostní a záchranné sbory, havarijní služby, firmy, občané a subjekty občanského sektoru. Tedy vedle oficiálního, zákony a předpisy daného systému fungují také neformální prvky, zvláště osobní spolupráce a komunikace mezi odpovědnými aktéry, dobrovolnictví, systém vzdělávání a prevence, svépomoc a široká humanitární pomoc, které výrazně pozitivně ovlivňují efektivitu opatření ochrany obyvatelstva. Takto široce pojatou ochranu obyvatelstva nejlépe můžeme zaregistrovat při rozsáhlých živelních pohromách, např. výše zmíněných povodních, kdy s využitím rozsáhlého potenciálu sil, prostředků a postupů je poskytována efektivní pomoc a ochrana obyvatelstvu v postižených regionech prakticky okamžitě.

Ochrana obyvatelstva je ze zákona povinná, státem řízená, poskytovaná a hrazená činnost, která je zacílena na pomoc obyvatelstvu v nouzových situacích. Patří do ní také určité podpůrné oblasti jako je výzkum, prevence, součinnost, edukační činnost a informování s cílem připravit zásahové složky i obyvatelstvo na plnění úkolů ochrany obyvatelstva.

Ochrana obyvatelstva je v duchu zákona č. 239/2000 Sb., o IZS, chápána jako plnění úkolů civilní ochrany (čl. 61 Dodatkového protokolu I k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů), zejména varování, evakuace, ukrytí a nouzové přežití obyvatelstva a další opatření k zabezpečení ochrany jeho života, zdraví a majetku. Dalšími opatřeními jsou míněna některé další nezbytné činnosti a úkoly pro, ochranu obyvatelstva, zejména individuální ochrana, dekontaminace, humanitární pomoc, ale také v širším pojetí ochrany obyvatelstva třeba vzdělávání, prevence a psychosociální pomoc. Z hlediska zákona 239/2000 Sb. jsou do ochrany obyvatelstva zahrnuty oblasti, které jsou v gesci MV ČR, či MV ČR – GŘ HZS. V § 10 až 16 výše zmíněného zákona dále rozpracovává úkoly dalších ministerstev, správních úřadů a orgánů krajů i obcí.

Zákon 239/2000 Sb. přináší také specifickou kategorii v oblasti ochrany obyvatelstva, kterou je zařízení civilní ochrany bez právní subjektivity (Zařízení civilní ochrany). Toto zařízení je součástí právnické osoby nebo obce a je určeno, specificky vybaveno a připraveno k řešení úkolů ochrany obyvatelstva. Tvoří je vyškolení zaměstnanci nebo jiné způsobilé osoby na základě dohody a také věcné prostředky, tedy vybavení, technika, či materiál určený pro plnění úkolů ochrany obyvatelstva. Zařízení civilní ochrany právnických osob a obcí jsou určena k ochraně obyvatelstva, přičemž je ochranu obyvatelstva nutno chápat v celém smyslu, jak je uvedeno v § 2 již zmiňovaného zákona.

V současné době jsou tato zařízení a jejich materiál často morálně i fyzicky zastaralé a schopné použití jen omezeně. Nejjednodušší by asi bylo je postupně zrušit, jsme však toho názoru, že pro potřeby ochrany obyvatelstva zejména v oblastech s častým výskytem krizových situací, či mimořádných událostí, by bylo výhodné část materiálu ponechat, či obnovit. Rovněž tak u subjektů, či prvků kritické infrastruktury, kde mají svou konkrétní úlohu.

Ochrana obyvatelstva se díky gesci a úsilí HZS ČR a dalších státních i nestátních institucí stala moderní fungující součástí veřejného života. Někdy se však setkáváme s názory, že současné pojetí ochrany obyvatelstva je nedostatečně široké a komplexní, není podepřeno materiálem a terénními pracovníky a při větších pohromách, či krizových situacích většího rozsahu by byl systém ochrany obyvatelstva jen částečně účinný. Systém ochrany obyvatelstva je někdy srovnáván se systémem civilní ochrany dřívějšího socialistického státu a je doporučován návrat k širokému pojetí ochrany obyvatelstva, či civilní ochrany. Dle našeho soudu je takovéto pojetí ne zcela realizovatelné, ale zejména již objektivně není nutné. Trendy a statistiky živelních pohrom a průmyslových havárií v ČR jsou spíše sestupné, jejich dopad na obyvatelstvo není devastující, ale hlavně většina z nich je rychle a efektivně řešena

složkami IZS a orgány veřejné a státní správy. Vytváření rozsáhlých, regionálně členěných úkrytů, zásob materiálů a ochranných pomůcek pro ochranu obyvatelstva není možné zejména z finančních důvodů, dále i z důvodů rychlého inovativního pokroku a nových technologií v této oblasti. Udržovat takovéto zásoby a trvalá opatření pro případ rozsáhlých krizových stavů spojených zejména s válkou, terorismem, či jinými netypickými jevy také není dlouhodobě finančně únosné. Jaké by tedy měly být přínosné a finančně realizovatelné trendy a oblasti v posilování efektivity a role ochrany obyvatelstva v současné době?

Racionální trendy v oblasti ochrany obyvatelstva:

- Důraz položit na analýzu rizik, havarijní a krizové plánování, security by design
- Trvalé posilování kapacit a schopností složek IZS, plošné pokrytí
- Posílení role obcí, firem, komunální politiky v oblasti ochrany obyvatelstva
- Aktivní role občana: edukace, informace, zodpovědnost
- Nové technologie, výzkum, informace
- Vzdělávání v oblasti ochrany obyvatelstva a chování se během mimořádných událostí a krizových situací
- Posílení úlohy AČR v ochraně obyvatelstva
- Široké zapojení humanitárních organizací, zájmových spolků, sdružení a také občanů do prevence a připravenosti v oblasti ochrany obyvatelstva

Důraz položit na analýzu rizik, havarijní a krizové plánování, security by design

Výše uvedené oblasti vytvářejí hlavní plánovací a organizační předpoklady pro úspěšné provedení opatření ochrany obyvatelstva v případě krizových situací, mimořádných událostí a krizových stavů. Analýzy rizik na celostátní, regionální, či objektové úrovni jsou zákonná, objektivně nejdůležitější preventivní východiska pro plnění úkolů ochrany obyvatelstva. Význam typových, krizových, či havarijních plánů nespočívá jen v jejich reálnosti, či aktuálnosti, ale také v koordinační synergii působení mnoha aktérů, kteří do procesů plánování a realizace krizových opatření vstupují. Řada těchto plánů pro různé krizové situace jsou následně prověřovány taktickými, či štábními cvičeními a tyto plány jsou tím dále aktualizovány. Právě propojení plánovacích dokumentů s živou praxí krizového řízení, s vytvářením společných podpůrných projektů, cvičení, vzděláváním lidí a s dalšími aktivitami vytváří potřebnou synergii a efektivitu pro plnění opatření ochrany obyvatelstva.

Problematika security by design, je dnes stále více doceneňována zejména v informačních technologiích, dopravě, stavebnictví a dalších oborech, které vyžadují

vysoký stupeň bezpečnosti. V souvislosti s ochranou obyvatelstva se má na mysli především efektivní provozní bezpečnost prvků kritické infrastruktury a dalších zařízení a technologií, které mohou závažně ohrozit chráněné hodnoty státu. Cílem v této oblasti tedy vždy bude cestou vědy, výzkumu, technických inovací, kontrol, auditů, s pomocí několikanásobného jištění systémů zajistit jejich maximální bezpečnost. Což se v řadě odvětví skutečně daří, nejvíce snad v letecké dopravě.

Trvalé posilování kapacit, schopností a principů plošného pokrytí složek IZS

Složky IZS trvale prokazují svou akceschopnost a připravenost komplexně řešit mimořádné a krizové situace včetně opatření ochrany obyvatelstva. Zejména HZS ČR a ZZS krajů v poslední době procházejí výrazným technologickým rozvojem s celou řadou technických a procesních vylepšení. Modernizační projekty je možné vidět i u početné složky jednotek sboru dobrovolných hasičů. To vše jsou potřebné předpoklady pro generování dostatečného množství sil a prostředků i při rozsáhlých živelních pohromách (jako byly např. Povodně v roce 2002, 2013), nebo i při souběhu několika závažných mimořádných událostí. Navyšování kapacit a schopností IZS je velmi závislé na pravidelném a předvídatelném zdrojovém rámci. Naopak snižování rozpočtů na výdaje složek IZS se negativně projevuje jak na technickém vybavení, tak na zabezpečení personálu složek IZS (příklad let 2010 – 2012).

Rozvoj kapacit a schopností složek IZS musí být komplexní, tedy v rovině modernizace technologií, procesů a metod přípravy a zabezpečení personálů. Podstatná část schopností složek IZS spočívá právě ve schopnostech personálu, tedy jeho vzdělávání, výcvik, zabezpečení, motivace a spokojenost je důležitým předpokladem akceschopnosti IZS. Zkušený hasič, či záchranář vyzrává během řady let a jeho ztráta pro rušení míst, či nízkou atraktivitu platů znamená skokové snížení akceschopnosti složek IZS. Zdrojem posilování kapacit IZS je také mezinárodní pomoc ve specifických oblastech (tzv. nasaditelné moduly EU). Rovněž náš přínos v této oblasti a mezinárodní (často přeshraniční) spolupráce může být cennou pomocí v případech závažných krizových situací.

Posílení role obcí, firem, komunální politiky v oblasti ochrany obyvatelstva

Řada obcí, organizací a firem, které prošly rozsáhlými povodněmi v létech 2002, 2009, 2010 a 2013 získala cenné zkušenosti jak organizovat záchranné a likvidační práce (ve spolupráci se složkami IZS) a také jak řešit opatření ochrany obyvatelstva pro postižené obyvatele, či zaměstnance. V mnoha obcích a firmách byla provedena

evakuace, byla použita opatření nouzového přežití a další součásti ochrany obyvatelstva. Nastavení komunální politiky, která doceňuje a perspektivně řeší připravenost na krizové řízení, povodňovou ochranu a ochranu obyvatelstva za krizových stavů je jeden z dalších klíčových faktorů akceschopnosti a efektivity řešení krizových situací.

Orgány obce a kraje hrají v ochraně obyvatelstva prvořadou a nezastupitelnou roli. Důvodem jsou místní znalosti a kompetence a také existence řady místních sil, prostředků a zařízení, které zejména obce do procesu ochrany obyvatelstva mohou zapojit. Pro řešení úkolů evakuace a nouzového přežití může obec použít obecní policii, obecní instituce a zařízení (školy, sportovní haly, kulturní zařízení, technické služby a řadu dalších). Obce mají pro řešení těchto úkolů vypracovány příslušné plány a mají i zajištěnou součinnost s řadou místních organizací, institucí a také s dobrovolnými organizacemi. Synergie společného působení sil a prostředků při ochraně obyvatelstva přináší její větší efektivitu a dobře ji známe např. z plnění úkolů v rámci povodní v roce 2002, 2009 apod.

Právě tyto zkušenosti ukázaly na nutnost uceleně zefektivnit podstatu a metody výcviku a vzdělávání orgánů krizového řízení, zejména na nejnižších článcích - obcích. Jedná se zejména o správnost rozhodovacího procesu a také o rychlost průchodu informací mezi orgány krizového řízení. Lze sice aktivně využít pravidelné nácviky a školení orgánů krizového řízení, ale bez vhodně strukturovaného a zabezpečeného výcviku nelze výrazně efektivitu zvýšit. Praxe totiž ukazuje výrazně vyšší efektivitu řízení u osob a krizových štábů, které již mají povodňovou zkušenost.

Důležitým předpokladem efektivity opatření ochrany obyvatelstva je také vytvoření sítě vztahů, synergie a spolupráce při jejich plnění. Máme na mysli spolupráci státní a veřejné správy, firem, občanů a také občanů dobrovolníků. Cílem je vytvořit již v době před krizí nástroje, algoritmy a tradici spolupráce, která povede k harmonickému a koordinovanému plnění úkolů.

Aktivní role občana: edukace, informace, spolupráce, zodpovědnost

Jsme toho názoru, že výše uvedené atributy se postupně uplatňují v celém systému ochrany obyvatelstva. O edukaci mládeže bude pojednáno v následujících kapitolách, avšak díky informačním technologiím se prohloubilo vzdělávání všech skupin obyvatelstva v oblasti ochrany obyvatelstva, zejména tam, kde mají reálné zkušenosti s krizovou situací. Velmi pozitivně lze hodnotit informování státních organizací i masmedií v době blížící se, či běžící krizové situace. Řada měst, obcí, firem a společností provozuje informační portály s krizovou tematikou a školí svoje

zaměstnance na zvládání krizové situace. Rozsáhlé dobrovolné organizace, zejména sdružení dobrovolných hasičů (sdružují kolem 300 tisíc lidí a z toho přímo v jednotkách SDH obcí a podniků, kterých je k 31. 12. 2016 evidováno 6 987, je zařazeno 69 738 osob), vykonávají velkou propagační a informační práci se zaměřením na požární ochranu a ochranu obyvatelstva. Řada zájmových technických branných, či sportovně branných organizací pomáhá k utváření návyků občanů pro jejich bezpečnost, přežití, či chování v nouzových situacích. Podstatné je tyto organizace, sdružení, či občany v těchto snahách podporovat a vytvářet zejména legislativní a materiální podmínky pro jejich fungování. Ostatně na západ od nás je zapojení občanů do těchto aktivit ještě větší. Naše osmileté zkušenosti s výukou studijního programu ochrana obyvatelstva na ČVUT FBMI ukazují, že mladí lidé (studenti) většinou velmi aktivně přistupují k nabízeným praktickým aktivitám typu účast na cvičení, kurzy odborné přípravy, či edukační činnost na středních školách.

Nové technologie, výzkum, informace

Tato oblast představuje další možnost zvýšení efektivitu krizového řízení, krizových zásahů a ochrany obyvatelstva. Technologický pokrok v informatice, např. předávání zpráv formou datových vět, využívání pokročilých systému velení, řízení a komunikace, sdílení rozsáhlých informací pomocí geografických informačních systémů umožňuje vytvářet efektivní systém plošného pokrytí a zkracuje reakční časy na odezvu. Velmi pokročilé jsou technologie pro vlastní zásah, monitorování situace, detekce a analýzy plynů a látek, pro část speciálních krizových operací se používají robotizované platformy. Je připraven moderní dohledový a komunikační komplet pro vojáky, hasiče, policisty, který sleduje jejich polohu, fyziologické funkce a další parametry během nasazení. Technický pokrok prostě dokáže dostat systém bojové a operační pohotovosti mnohem dále. Jde jen o to nevyvíjet už vyvinuté, více aktivně kooperovat se zahraničím a peníze na podporu výzkumu v oblasti krizového řízení a ochrany obyvatelstva rozdělovat co nejefektivněji. Někdy takový výzkum spíše připomíná skryté financování organizací. Další metoda vedoucí nepřímo k ochraně obyvatelstva je technická prevence, tedy opatření, aby k haváriím, poruchám, či nehodám vůbec nedocházelo. Čím silnější technické normy a tlak na jejich dodržování, podepřený pravidelnými prohlídkami, servisem, či detekcemi vad materiálu, tím i méně problému v provozu. Je třeba poukázat, že technicky vyspělé státy mají menší počet mimořádných událostí v provozu a také často i menší náklady na zásahové složky. Poslední oblastí, kde se silně prosazují moderní technologie je výcvik s PC

podporou, použití analytických softwarů, modelování a prognózy vývoje situace, sdílení informací metodou Reach Back a další.

Vzdělávání v oblasti ochrany obyvatelstva a chování se během mimořádných událostí a krizových situací

Dne 5. října 2011 schválila vláda ČR, usnesením č. 734, materiál: Začlenění tématik „Ochrana člověka za mimořádných událostí, péče o zdraví a dopravní výchova“ do studijních programů pedagogických fakult. Cílem materiálu je vytvoření společného vědomostního základu (Studijní základ I, který je určen všem studentům napříč obory k získání základních znalostí a dovedností, jak předcházet mimořádným událostem a jak ochránit sebe a svěřené žáky v případě jejího vzniku) pro vysokoškolské vzdělávání učitelů, který by měl připravit absolventy tak, aby byli schopni adekvátně reagovat při vzniku mimořádné události a ochránili tím sebe a jim svěřené děti. Součástí materiálu jsou i vědomostní základy určené pro přípravu budoucích učitelů, kteří budou danou problematiku vyučovat (Studijní základ II, který je určen studentům oboru Výchova ke zdraví, kteří by se měli navíc naučit tuto problematiku a následně ji vyučovat a Studijní základ III, který je pro studenty jedno a dvouoborových studijních programů zaměřených na ochranu obyvatelstva). Materiál zpracovalo MV - GŘ HZS ČR, jako orgán pověřený v rámci MV ČR, ve spolupráci s MŠMT ČR, MZ ČR a MD ČR v souladu s původním Harmonogramem realizace opatření ochrany obyvatelstva do roku 2013 s výhledem do roku 2020 (schválený usnesením vlády č. 165 ze dne 25. února 2008, úkol č. 9).

Na uvedený dokument logicky navazuje „Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2020 s výhledem do roku 2030“, jejíž součástí jsou „Základní úkoly pro realizaci stanovených priorit ochrany obyvatelstva“. V oblasti výchovy a vzdělávání vyplynul úkol pro MŠMT ČR (úkol č. 19) zanalyzovat stávající systém výchovy a vzdělávání v oblasti ochrany obyvatelstva (vzdělávání obyvatelstva, odborníků, učitelů, lektorů apod.) navrhnout efektivní systémové změny a opatření k odstranění stávajících nedostatků a tento systém legislativně zakotvit.

Zásadním krokem vpřed ve vztahu k vzdělávání obyvatelstva v oblasti ochrany obyvatelstva se stala aktualizovaná verze platného vzdělávacího dokumentu pro základní školy, tzv. rámcového vzdělávacího programu, do kterého byla zahrnuta problematika ochrany člověka za běžných rizik a mimořádných událostí. Došlo ke specifikaci učiva a dílčích cílů. Takto upravený program byl schválen začátkem roku 2013 a učitelé podle něj začali učit od září téhož roku.

Studenti Fakulty biomedicínského inženýrství ČVUT v Praze (konkrétně studijního programu ochrana obyvatelstva) se v měsíci květnu a červnu 2017 zapojili do výchovy žáků ZŠ v oblasti ochrany obyvatelstva. Jednalo se o program Branný den a studenti proškolili přibližně 7000 žáků na 33 školách. Na realizaci se aktivně podílelo 19 studentů. Na konci příspěvku jsou uvedeny ilustrační fotografie.

(Znovu)Posílení úlohy AČR v ochraně obyvatelstva

AČR má úkoly k ochraně obyvatelstva stanoveny přímo v zákoně. Podle zákona 219/1999 Sb. o ozbrojených silách České republiky armáda může být (v rámci ochrany obyvatelstva a krizového řízení) použita k:

- záchranným pracím při pohromách nebo jiných závažných situacích ohrožujících životy, zdraví, majetkové hodnoty nebo životní prostředí nebo k likvidaci následků pohromy,
- odstranění jiného hrozícího nebezpečí za použití vojenské techniky,
- zabezpečení letecké zdravotnické dopravy,
- plnění humanitárních úkolů civilní ochrany.

Doktrína AČR k tomuto uvádí: „Hlavním úkolem vojsk jsou v závislosti na charakteru katastrofy záchranné a likvidační práce v součinnosti se složkami integrovaného záchranného systému. Síly AČR mohou být nasazeny k podpoře IZS, k plnění úkolů PČR nebo plnění jiných úkolů v souladu s nařízením vlády. V případě potřeby se nasazují veškeré dostupné síly a prostředky AČR včetně aktivní zálohy“.

AČR je schopna dle „Směrnice náčelníka Generálního štábu AČR k nasazování sil a prostředků AČR v rámci IZS a k plnění úkolů Policie České republiky“ ve prospěch IZS a také ochrany obyvatelstva nasadit následující odřady (většinou s dobou pohotovosti do 72 hod.):

- 4 odřady pro evakuaci a humanitární pomoc, základní schopností odřadů jsou humanitární činnosti, evakuace osob, převoz humanitární pomoci a zásobování.
- 2 odřady pro nouzové ubytování, základní schopností odřadů je převoz materiálu a vybudování nouzového ubytování, ke kterému mají k dispozici materiální základnu humanitární pomoci, s celkovou kapacitou až 2000 osob.
- 2 odřady pro vývoz a výdej náhradního ošacení. Základní schopností odřadů je vývoz a výdej náhradního ošacení při jeho potřebě.
- specializované zdravotnické, epidemiologické a veterinární týmy a techniku.

Celkové disponibilní kapacity a prostředky AČR pro řešení ochrany obyvatelstva v rámci státu jsou však mnohem větší. Jednalo by se zejména o velké kapacity pro nouzové ubytování, přepravu, zásobování vodou, záložní zdroje elektrické energie, síly pro zajištění bezpečnosti evakuačních center, psychologickou a duchovní pomoc apod. AČR tak je největší operativní zálohou sil a prostředků pro poskytnutí pomoci obyvatelstvu v rámci krizových situací, navíc je na teritoriu ČR dislokována řada velkých útvarů s rozsáhlými logistickými a ubytovacími kapacitami, které lze pro ochranu obyvatelstva rovněž použít. Příkladem rozsáhlého použití AČR při řešení úkolů záchranných a likvidačních a také ochrany obyvatelstva byly povodně v létech 1997 a 2002. Při povodních 2013 dle našeho soudu nebyly kapacity a schopnosti AČR plně využity a to je špatně ze dvou důvodů. Vojáci aktivně chtěli a byli připraveni pomáhat a pro AČR je každé krizové nasazení reálným výcvikem ve velení, využití odborných profesí a také v logistickém a zdravotním zabezpečení.

Široké zapojení humanitárních organizací, zájmových spolků, sdružení a občanů do prevence a připravenosti v oblasti ochrany obyvatelstva

Spolupráce by měla být zaměřena na přípravu k poskytování následné pomoci postiženému obyvatelstvu a pomoci občanům ČR a EU doma i v zahraničí. Neziskové organizace mohou při pomoci obyvatelstvu v rámci krizových situací a mimořádných událostí využít své zkušenosti, postupy a materiální vybavení. Pro některé speciální a odborné činnosti jsou zpracovány registry kapacit a odborníků neziskových i jiných organizací, které budou využity při řešení následků mimořádných událostí a krizových situací. Dále mohou být pracovníci těchto organizací využiti pro realizaci psychosociální, náboženské, poradenské a jiné odborné pomoci postiženému obyvatelstvu.

V rámci aktivit zájmových spolků s brannou tematikou je možné využít i jejich kapacity pro aktivní plnění náročných úkolů v souvislosti s ochranou obyvatelstva. Jedná se nejen o dobrovolné hasiče, kteří v této oblasti již léta úspěšně působí, ale také třeba o dobrovolné zdravotníky, kynology, potápěče, spolky technicky orientované a také třeba studenty vysokých a středních škol s orientací na ochranu obyvatelstva a krizové řízení. Nově je třeba pojmut i organizaci pomoci dobrovolníků v rámci řešení krizové situace a úkolů ochrany obyvatelstva. Vhodná by byla zákonná úprava statutu dobrovolníka při řešení krizové situace, včetně jeho povinností, právní ochrany a materiálního a zdravotnického zabezpečení.

Závěr

Ochrana obyvatelstva je prvořadou povinností státu. V ČR je ochrana obyvatelstva zákonně, organizačně i zdrojově zabezpečena zejména v gesci HZS ČR. Ochrana obyvatelstva obsahově těsně souvisí s řadou dalších oblastí např. krizovým řízením, civilním nouzovým plánováním, obranou státu. Moduly ochrany obyvatelstva tak mají více možností efektivního využití. Systém ochrany obyvatelstva je trvale optimalizován v souladu s koncepčními dokumenty bezpečnostní rady státu a vlády. Posilována je také materiální část opatření ochrany obyvatelstva. Velmi důležitou roli v tomto uceleném systému hrají i nejnižší články systému – obce a fyzické i právnické osoby. Další rozvoj opatření ochrany obyvatelstva je možné směřovat zejména do navýšení profesionální akceschopnosti a efektivity práce IZS pomocí technických a organizačních inovací a také ve větším zapojení veřejné správy a občanů a to jak v prevenci, tak i v připravenosti řešit, či zvládat krizové situace. Dále je třeba zvýraznit potřebu informovanosti, vzdělávání v oblasti ochrany obyvatelstva, posílení a materiální zabezpečení složek IZS, odpovědnost ministerstev, ústředních správních úřadů, obcí, právnických a fyzických osob za ochranu obyvatelstva, jakožto důležité předpoklady její efektivity.

Analogicky s aktivní obranou státu, která je založena především na prezenčních silách a zdrojích se domníváme, že posilování ochrany obyvatelstva nad rámec běžných zákonných a ekonomických opatření v dnešní době není nutné a účelné. Spíše považujeme za rozumné a efektivní navyšovat v článku uvedené trendy, schopnosti a kapacity současného systému ochrany obyvatelstva.

Seznam použité literatury:

1. Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2020 s výhledem do roku 2030, MV ČR – generální ředitelství HZS ČR, Praha 2014
2. Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2013 s výhledem do roku 2020, schválená usnesením vlády č. 165 ze dne 25. února 2008, Praha 2008,
3. Vyhláška č. 328/2001 Sb., o některých podrobnostech zabezpečení integrovaného záchranného systému, ve znění vyhlášky č. 429/2003 Sb.
4. Bezpečnostní strategie České republiky, MZV, Praha 2014
5. Zdeněk Procházka, Humanitární pomoc v České republice, MV GŘ HZS, Praha 2006,
6. Doktrína AČR v operacích na území ČR pod národním velením, MO, Praha, 2013.
7. Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru Ministerstva vnitra České republiky, Statistická ročenka 2015, Česká republika, Praha 2016.

- Zdroj obrázku č. 1 a 2: <http://www.zscernice.cz/brannyden4.html/>

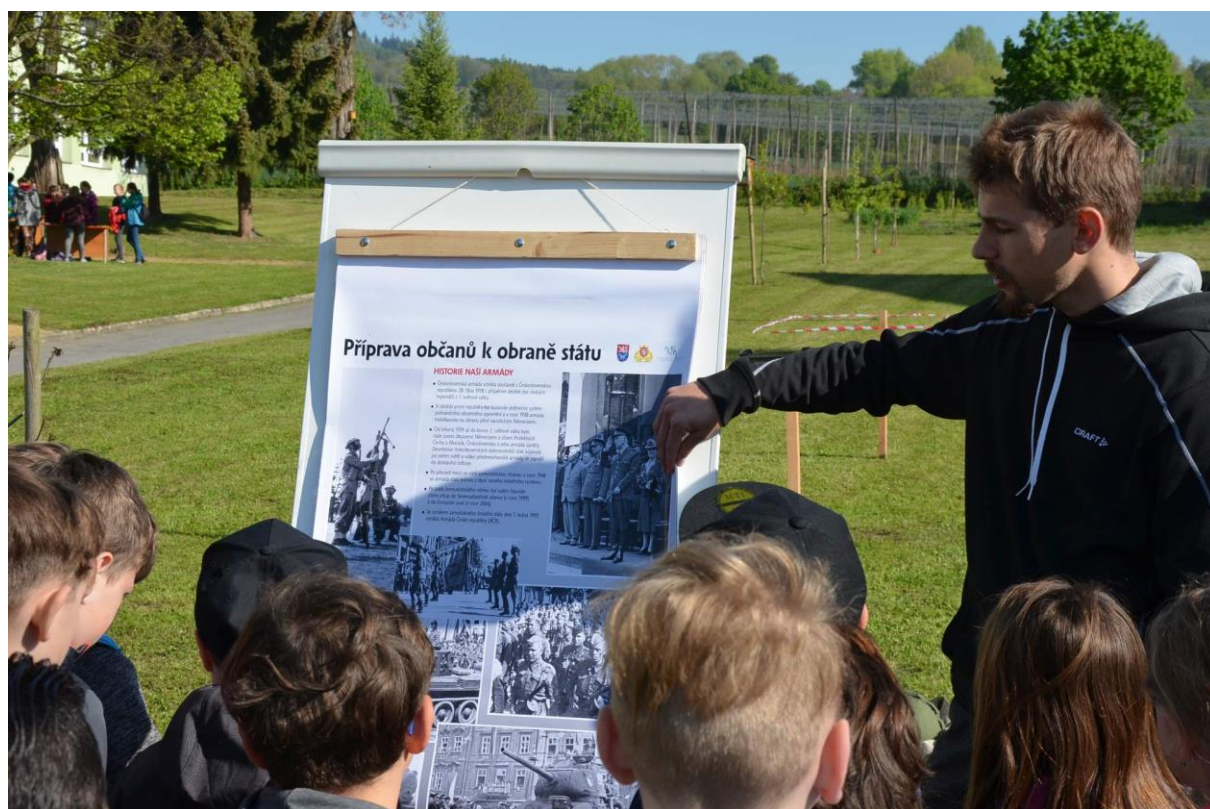

Zdroj obrázku č. 3:

<http://www.zsstraskov.cz/index.php?type=Post&id=116&ref=blog&ids=181>

Zdroj obrázku č. 4: http://zsweb.rajce.idnes.cz/2016_2017-SOS_den#DSC_0050.jpg

Kontakt na autory**Ing. Jiří Halaška, Ph.D.**

Fakulta biomedicínského inženýrství Českého vysokého učení technického v Praze
Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva,
e-mail: jhalaska@seznam.cz

PhDr. Mgr. Rebeka Ralbovská, Ph.D.

Fakulta biomedicínského inženýrství Českého vysokého učení technického v Praze
Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva,
e-mail: ralbovska.rebeka@seznam.cz

Recenzent: genmaj. Ing. Miroslav Štěpán

VYUŽITÍ SMS SYSTÉMU V OBLASTI VAROVÁNÍ OBYVATELSTVA A NÁVRH PODKLADU IMPLEMENTACE SMS SYSTÉMU NA ÚZEMÍ MĚSTSKÉ ČÁSTI PRAHA 7

Bc. Jan Kolář

Abstract

The article thesis deals with the problem of Emergency Population Warning System in Emergency Situations. For purposes of this thesis we focus on SMS services only. The technological solution of using the overall SMS system in GSM network is specified here followed by the characterization of the technology of telecommunication network. The Unified Emergency Communication System is described as a generic term in the thesis as well. The conclusion of the theoretical part involves the description of the certain emergency warning systems that are already in function. In the practical part of the thesis, we target on planning the Emergency Population Warning System by using the SMS system in Municipal district Prague 7. Various service suppliers were addressed for these purposes to create a project proposal. The parameters of the system to be obeyed and accomplished were determined after a thorough consultation with the department of emergency management of Municipal district Prague 7. The characteristics of the Municipal district together with the risk analysis form the next component of the practical part. The main output of the thesis is the design of the optimal Emergency Population Warning system to be consequently used by the Municipal district Prague 7.

Keywords: The Unified Emergency Communication System, Emergency Population Warning System, Telecommunication network, Emergency management

Souhrn:

V příspěvku se zabývám problematikou, která se týká Tísňového informování obyvatelstva za mimořádných událostí. Pro účely této práce jsem se omezil pouze na využití služby SMS. Tedy je zde popsáno technologické řešení využívání celého systému služby SMS v síti GSM. Dále je zde popsána technologie telekomunikačních sítí. Jakožto nadřazenou oblast popisuje práce Jednotný systém varování a vyrozumění. Do závěru teoretické části byl zařazen popis několika systémů tísňového informování, které jsou již funkční. V praktické části práce jsem se zaměřil na plánovaný systém Tísňového informování širokého obyvatelstva a to pomocí SMS v podmínkách Městské části Praha 7. Z tohoto důvodu bylo osloveno několik subjektů -

dodavatelů služeb, aby vypracovali návrh řešení projektu. Po konzultaci s oddělením krizového řízení MČ byly určeny parametry, které musí systém splňovat. Tyto pak byly v projektech zohledněny. Součástí praktické části práce je i stručná charakteristika Městské části a analýza rizik. Hlavním výstupem celé práce je návrh optimálního řešení systému, který může Městská část Praha 7 využít pro Tísňové informování obyvatelstva.

Klíčová slova: Jednotný systém varování a vyrozumění, Tísňové informování obyvatelstva, Telekomunikační síť, krizové řízení

Úvod

Podnět k tématu této práce jsem získal během praxe na oddělení krizového řízení v Městské části Praha 7. Praxi jsem plnil krátce po kauze kontaminace vody v oblasti Prahy 6. Spolu s touto kauzou se objevila i kritika nefunkčnosti Informačního SMS systému. Tovedlo i další pražské městské části, aby zvážily zavedení tohoto způsobu informování obyvatelstva v případě mimořádných událostí. MČ Praha 7 byla jednou z nich. Primárním úkolem mé praxe tedy bylo získat informace od jiných městských částí a i měst, které podobný systém již používaly. Dále jsem měl za úkol provést jejich krátkou analýzu získané zkušenosti předat kompetentním osobám v MČ Praha 7. Informací se podařilo získat opravdu mnoho. A tak mi byla nabídnuta možnost využít je pro zpracování bakalářské práce, kterou jsem přijal.

Hlavním cílem práce je analyzovat současnou situaci v oblasti využití SMS systému pro tísňové informování obyvatelstva, včetně nadřazené problematiky. Dále sestavit základní rámec teoretických znalostí z oblasti telekomunikačních technologií. A nakonec analyzovat nabídnuté projekty a zformulovat stanovisko, v kterém rozhodneme, který z navrhovaných projektů je nejvhodnější pro realizaci. Městská část Praha 7 by následně rozvinula debatu na politické i odborné úrovni a rozhodla, zda některý z nabídnutých projektů přijme a bude realizovat, či je zamítne. Informační SMS systém je bezesporu velmi inovativním a funkčním způsobem, jak informovat občany MČ Praha 7 o možných mimořádných událostech, či krizových situacích. Po krátké analýze zdrojů pro tuto práci jsem dospěl k rozhodnutí, že metodicky bude nutné sáhnout primárně k rozhovorům a obsahové analýze dokumentů projektové dokumentace.

Zdroji mé práce se stanou odborníci na telekomunikační technologie z řad mobilních operátorů, či dalších soukromých subjektů - tzv. agregátoři. Dále využiji odborníků z oblasti krizového řízení a z oblasti komunikačních a informačních systémů Integrovaného záchranného systému.

Kýženým výsledkem, avšak mimo moji možnost ovlivnění, je zprovoznění tohoto Informačního SMS systému na území MČ Praha 7. Také jeho využití v praxi akaždodenním životě občanů a jeho další rozvoj.

SMS systémy v krizovém řízení dnes

V dnešní době, již mnoho subjektů, převážně na úrovni veřejné správy, používá systémy informačních SMS jako jednu z dalších cest distribuce Tísňového informování obyvatelstva. Samozřejmě se nejedná o jediný způsob z důvodů spolehlivosti a taktičnosti. Dále samozřejmě systémy naráží na další problémy. Systémy jsou často omezeny na hardwarové úrovni, jelikož ne všechny subjekty mají výpočetní infrastrukturu zálohovanou, jak proti výpadku elektrické energie, tak proti jiným jevům, které mohou způsobit destrukci, či nefunkčnost infrastruktury. Oproti tomu, není problém zálohování sítě operátorů, většina buněk sítě má zálohování, případně je operátor aktivně schopen prodloužit jejich provoz přistavením diesel-agregátů. S tím souvisí komplexní problematika zálohování datových linek k operátorovi. Tyto problémy by však bylo možné vyřešit, bohužel veřejná správa, případně jiné příspěvkové organizace, nemají často dostatek finančních prostředků pro takovéto zálohování, jelikož se často jedná o velmi nákladná řešení.

Přesto je však možné spatřovat v informačních SMS systémech mnoho příležitostí pro využití, a to i paralelně s vyspělejšími systémy pro Tísňové informování obyvatelstva, který nyní má získat HZS (viz níže). Toto využití je v oblasti hraničních informací, o které je vhodné, aby občané byli informováni, avšak přímé plošné rozeslání všech SMS by bylo považováno za neúměrnou reakci na situaci. Případně by dokonce znamenalo porušení legislativních norem, či norem poskytovatele služby.

Obecně můžeme informace o dění na území rozdělit na:

- Předem plánované mimořádné události – tyto informace může rozesílat Krizová informační SMS služba městské části (výluky, dlouhodobé problémy, organizační pokyny).
- Náhlé, opravdu „mimořádné“ události, s velkým rozsahem a nebezpečím pro obyvatele – tyto informace by měl pomocí svého systému v České republice rozesílat HZS ČR a Krizová informační SMS služba městských částí by měla pouze asistovat.
- Dalším úkolem, který je vhodný pro informační SMS systémy je schopnost zvyšování obyvatelstva pozornost proti nežádoucím jevům, jak antropogenním, tak přírodním.

Obecný způsob řešení informačních SMS systémů

Databáze by měla být vždy majetkem investora a zprostředkovatel by měl mít práva pouze k jejich správě. Dále je nutné, aby všichni obyvatelé, kteří se aktivně přihlašují k odběru informačních SMS, přiložili souhlas se zařazením do databáze. S tím souvisí fakt, že dle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů je možné evidovat pouze informace, které se týkají dané služby. To v tomto případě znamená jeho evidenci pouze telefonních čísel a následně, kterou kategorii informačních SMS si uživatel zvolil (viz níže). Pokud jde o teorii hardwarového zabezpečení, mají investoři obvykle dvě možnosti, jak systém vytvořit:

- Out sourcingem, kdy si službu nechají zřídit od, většinou, nějakého agregátora, který má vlastní infrastrukturu k provozu systému. Jedná se o naprostou většinu SMS informačních systémů, které se používají v pro marketingové a reklamní akce. A také stále se jedná o většinu informačních SMS systémů, které používá veřejná správa, či havarijní organizace. Příkladem je Integrovaný systém výstražné služby ČHMÚ, či SMS Info společnosti Veolia Czech Republic a.s.
- Vybudování vlastní infrastruktury. Jde o velmi nákladné řešení, jak kvůli investicím do hardwaru, tak obecně do zřízení služby s také samozřejmě pokud jde o vývoj aplikací. Dále o náklady spojené se správou celého systému. Typickým příkladem je MěÚ Beroun se svým Automatickým vyrozumívacím systémem KNS.

Metodika práce

Základní metodou byl rozhovor neboli dotazování. Individuálním dotazováním jsem nejprve získal zadání od odboru krizového řízení MČ Praha 7 a parametry na zajištění Informačního SMS systému. Na ně navazovaly strukturované rozhovory se zástupci oslovených společností (O2, T-Mobile, Globdata), v rámci kterých jsem zjišťoval možnosti řešení zadaného projektu, podle předem zadaných parametrů. Zároveň probíhaly strukturované rozhovory s odborníky na problematiku telekomunikace a zástupci organizací, které některý systém již používají. Výsledkem rozhovorů pak byla zpracovaná nabídka řešení dle parametrů MČ Praha 7, které jsem dále podrobil komparaci a obsahové analýze.

O2 – systém KISS

Další společností, kterou jsem oslovil s žádostí o vypracování projektu, byla Telefonica O2 Czech Republic. Po kontaktování zástupce a výměně základních informací mi byl nabídnut již hotový produkt, určený ke svolávání - systém KISS.

Jedná se o unikátní svolávací systém, který je schopen informovat nejen pomocí SMS, ale též hlasovou zprávou, či e-mailem. Další parametry jsou uvedeny níže.

Dílčí závěr

Za pozitivní stránky celého projektu považují:

- Vysokou spolehlivost systému, jelikož celý systém běží na infrastruktuře operátora, který jí má několikanásobně zálohovanou.
- Dostupnost z jiných terminálů, díky které je možné provést Tísňové informování obyvatelstva i z jiných lokalit.
- Jelikož se jedná o webovou aplikaci, běžící na infrastruktuře operátora, není zde problém s implementací do výpočetních systémů Městské části Praha 7.
- Již od základní verze je vyřešena problematika datové propustnosti SMS zpráv skrz SMS gateway.
- Schopnost systému automaticky vyhodnocovat odpovědi uživatelů a dle nastavených scénářů dále konat. Tedy mnohostranná použitelnost celého systému, ne jen pro Tísňové informování obyvatelstva.

Za negativní stránky celého projektu považují:

- Nedefinovaný způsob zabezpečení celého systému před zneužitím.
- Relativně vysoká finanční náročnost projektu z hlediska jednorázových nákladů na zřízení i provozu. Obzvláště po komparaci s faktem využití pouze jako Systém tísňového informování obyvatelstva.
- Vysoké množství nejrozumnějších funkcí, které jsou pro projekt, jako Krizová informační SMS služba Městské části Praha 7 zbytečné. V celkovém hodnocení je nutné zmínit, že projekt plní většinu zadaných parametrů od Městské části Praha 7. Pokud by byl při vedením městské části přijat, bylo by možné ho začlenit, jako komplexní systém informování a svolávání, kde Krizová informační SMS služba Městské části Praha 7 by byla pouze dílčím produktem.

Společnost Globdata a.s.

První ucelený projekt byl vypracován společností Globdata a.s., která se na trhu SMS a hlasových služeb pohybuje již od roku 1997. Jedná se o majoritního dodavatele služeb pro oblast provozovatelů hromadné dopravy. Dále se společnost zabývá poskytováním služeb v oblasti platebního styku s využitím mobilních zařízení.

Dílčí závěr

Tento projekt nejvíce splňuje zadané parametry Městské části Praha 7, jakožto investora. Jelikož byl vytvořen vysloveně na míru a dle požadavků. Dále poskytovatel nabízí v ceně zpracování veškeré dokumentace a provozních řádů. Součástí je 24x7

Helpdesk infolinka pro řešení problémů a propojení s technickým centrem Globdata pomocí webového rozhraní.

Poskytovatel též zajistí sběr dat do databáze, její správu a vývoj aplikace pro odesílání, nastavování SMS. V neposlední řadě poskytovatel garantuje soulad se č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Jako pozitivum tohoto projektu považuji jeho vysokou individuálnost a jeho zabezpečení webového rozhraní pomocí dvou stupňové autorizace. První stupeň bude proveden přenosnými certifikáty, které umožňují přístup jen z určených terminálů, na kterých jsou nainstalovány. Druhým stupněm bude klasická autorizace uživatele pomocí přihlašovacího jména a hesla. Za další pozitivní fakt tohoto projektu považuji relativně vysokou a dostačující datovou propustnost 5 SMS/s, která je v ceně realizace projektu.

Za velké negativum celého projektu považuji, že žádný z jeho definovaných parametrů (datová propustnost, zálohování celého systému, funkčnost a schopnost doručovat SMS i během krizových situací) nemá garantovanou funkčnost. Tedy se jedná vlastně výhradně o produkt pro informování obyvatel pomocí SMS, nikoliv systém pro Tísňové informování obyvatel. Celkově tedy můžeme tvrdit, že projekt plní všechny parametry, které byly zadány, kromě garance funkčnosti za všech okolností.

T-Mobile

Jedním z oslovených subjektů byla společnost T-Mobile Czech Republic a.s. (dále jen T-Mobile). Na moji žádost o vypracování projektu společnost reagovala zasláním informačních materiálů, ze kterých je možné základně sestavit projekt.

Dílčí závěr

Tato služba nebyla příliš vhodná. Od základů je problematická implementace služby do systému MČ P7. Operátor vyžaduje v nějaké formě vlastní uživatelskou platformu, která bude komunikovat s jeho aplikacemi. Což v maximální možné rovině znamená přímá implementace do informačního systému ÚMČ P7, s tím samozřejmě IT oddělení úřadu nesouhlasí, jelikož by to znamenalo zvýšení složitosti své agendy. Dále by to vyžadovalo pokročilé nastavení stávajících systémů a to tu nemluvíme o faktu, že by oddělení muselo vytvořit a spravovat vlastní uživatelské rozhraní pro komunikaci se službou operátora. V minimální rovině to znamená, že IT oddělení spolu s oddělením pro komunikaci s veřejností musí vytvořit webovou stránku informačního

SMS systému, dále registrační formulář a nakonec vytvořit, spravovat a na službu operátora napojit databázi kontaktů.

Pozitivem je například možnost alfanumerické identifikace odesílatele, při odesílání bez „A-čísla“. Tím je možné ušetřit znaky ve zprávě pro důležitější informace, než je pouhá identifikace odesílatele.

Dalším pozitivem je přesně opačná možnost, tj. zasílat SMS zprávu s „A-číslem“, kdy je možné jako identifikátor zvolit jakékoliv číslo, ke kterému má uživatel oprávnění užívání. To lze využít pro konstruování zpráv ve tvaru: „....., pro další informace zavolejte zpět.“, a jako číslo odesílatele bude uvedeno číslo infolinky městské části, či informační linka zřízená k určité mimořádné události.

Závěrečné stanovisko

Jak je patrné, nejvíce parametrů splňují projekty GBT a O2, kdy GBT má o jeden splněný parametr navíc. Projekt T-Mob je bohužel pro potřeby městské části nepoužitelný. Nesplňuje některé základní parametry. Byť plní parametr finanční, jedná se pouze o ceny za holé služby, tj. poskytnutí přístupu k SMS gateway a odesílání SMS.

S tímto projektem by tedy bylo nutné investovat další finance do vývoje aplikací, tvorby infrastruktury a její správy. Proto jednoznačně projekt T-Mob zamítám. Ostatní dva projekty, které parametry splnily, jsou si úspěšností naprosto rovnocenné.

Každý z projektů je vhodný pro jiný účel, a záleží na MČ, pro který se rozhodne. Pokud si MČ Praha 7 přeje komplexní systém, který je schopen nejen zajišťovat Tísňové informování obyvatelstva s vysokou spolehlivostí, ale také plnit další pokročilé svolávací funkce, které najdou uplatnění v široké paletě úkolů, měla by se rozhodnout pro projekt O2- Systém KISS. Tento projekt plní naprosto většinu parametrů, případně je schopen je po vhodném nastavení dodatečně plnit (jazykové mutace). Pro provoz MČ je možné systém použít například pro svolávání orgánu krizového řízení, ale také ke svolávání orgánů obce za běžného stavu (např. Zasedání zastupitelstva).

Dále by jistě bylo možné využít systém k rychlému informování zaměstnanců MČ o změnách, či pokynech na místo oběžníků apod. Další vynikající vlastností je pružnost celého systému. V případě nezastižení/záporné odpovědi na účast na zasedání (např. KŠ), je sám systém schopen svolávat náhradníky.

Pokud se MČ Praha 7 spíše rozhodne, že chce systém, který bude sloužit pouze jako informační SMS služba, a s nejasnou spolehlivostí, měl by spíše vybrat projekt GBT-Globdata SMS Gate 2016. Tento systém bohužel z důvodu spolehlivosti není vhodný

pro Tísňové informování obyvatelstva. Systém není schopen zaručit datovou propustnost dostatečně vysokou za mimořádných situací, kdy je možné očekávat zvýšený provoz telekomunikační sítě. Oproti projektu O2 zde spatřuji poměrně propracovanou variantu zabezpečení proti zneužití, která je u takového systému důležitá vlastnost. Dalšími výhodami jsou nulové, pořizovací náklady a nižší provozní náklady oproti projektu O2. V projektu GBT jsou nižší sazby za odeslané SMS, tedy náklady na provoz za jejich použití pouze jako Krizové informační SMS služby MČ Praha 7 budou nižší, než u projektu O2. Pokud bychom se pokoušeli komparovat provozní náklady projektu GBT s plnou implementací projektu O2 do provozu MČ, zjistíme, že není možná. Náklady budou u projektu podstatně vyšší, ale zase za ně bude poskytnut větší rozsah služeb.

Každopádně nezávisle na rozhodnutí MČ a navzdory nižšímu hodnocení, doporučuji projekt O2. Nedomnívám se, že vynikající schopnost zabezpečení projektu GBT vyváží potenciál projektu O2. I v případě, že s projektem O2 souvisí pořizovací náklady a i vyšší náklady na provoz. Projekt O2 splňuje všechny ostatní podmínky a jeho vlastnosti hopředurčují k širokému zapojení do provozu MČ Praha 7.

Seznam použité literatury

1. *Ochrana obyvatelstva a krizové řízení: skripta*. Praha: Ministerstvo vnitra - generální
2. ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, 2015. ISBN 978-80-86466-62-0.
3. KREJČÍŘÍK, Alexandr. *SMS: střežení a ovládání objektů pomocí mobilu a SMS: GSM pagery a alarmy: princip použití, návody, příklady*. Praha: BEN - technická literatura, 2004. ISBN 8073000822.
4. Plk. Ing. Radek Jančík: *Ředitel odboru komunikačních a informačních systémů* [Osobní sdělení]. Praha: GŘ HZS [cit. 2016-04-20].
5. Mgr. Karel Naiman, PhD.: *Project development manager* [Osobní sdělení]. Praha: GlobeData a.s. [cit. 2016-05-07].
6. Ing. Jiří Mazný: *Presales Solution Architect* [Osobní sdělení]. Praha: O2 Czech Republic [cit. 2016-05-13].
7. Jakub Slavík: *Development Senior Architect* [Osobní sdělení]. Praha: T-MobileCzech Republic [cit. 2016-04-27].
8. SAUTER, Martin. *From GSM to LTE: an introduction to mobile networks and mobile broadband*. Hoboken, N. J.: Wiley, 2011. ISBN 0470667117.
9. Petra Stančíková: *Tajemnice BR a KŠ ORP Beroun* [Osobní sdělení]. Beroun: Kancelář tajemníka, oddělení krizového řízení a civilní obrany [cit. 2016-05-08].
10. Bc. Miloš Kamarýt: *Senior specialista služeb interního šetření* [Osobní sdělení]. Praha: Útvar práva, regulace a vnějších vztahů [cit. 2016-04-22].

11. Monika Sára Lindová DiS.: *vedoucí oddělení krizového řízení* [Osobní sdělení]. Úřad Městské části Praha 6 [cit. 2016-04-14].
12. Údaj převzat z oficiální webové stránky Městské části Praha 7 dostupné z: <http://www.praha7.cz/O-Praze-7/Predstaveni-mestske-casti> 15. 5. 2016.
13. Popis polohy vychází z mapy dostupné na: <https://www.google.de/maps/place/Praha+7,+%C4%8Cesk%C3%A1+republika/@50.0959023,14.4012206,15.25z/data=!4m5!3m4!1s0x470b94c93966cecb:0x500af0f6615b350!8m2!350.1002185!4d14.4237516> 15.5.2016 a také z publikace Polák, M. a kol.: *Praha 7 známá i neznámá*. Foibos Books, Praha 2011, str. 11
14. *Bezpečnost a ochrana obyvatel Prahy 7*, MČ Praha 7, Praha 2004,
15. *Strategický plán rozvoje městské části Praha 7 pro období 2016-2022*, Analytická část. [citace 15-05-2015] Dostupný z: www.praha7.cz/files/=66908/Analytick%C3%A1_%C4%8d%C3%A1st_SPR_MC_Praha_7.pdf
16. MAZNÝ, Jiří. *Indikativní nabídka KISS bakalářská práce: Interní dokument k projektu*, O2. Praha: O2, 2016.
17. NAIMAN, Karel. *GlobData_SMS GATE 2016: Interní dokument k projektu*, Globdata. Praha: GlobData, 2016.
18. *Popis služby SMS Gate: Interní dokument k projektu*, T-Mobile. Praha: T-Mobile, 2010.
19. *Ceník služby SMS Gate: Interní dokument k projektu*, T-Mobile. Praha: T-Mobile, 2013.
20. HORÁK, Rudolf. *Průvodce krizovým plánováním pro veřejnou správu: [prevence řešení mimořádných krizových situací]*. Praha: Linde, 2011. ISBN 978-80-7201-827-7.

Kontakt na autora:

Bc. Jan Kolář – student magisterského studia

České vysoké učení technické v Praze

Fakulta biomedicínského inženýrství

e-mail: jankolar.big@volny.cz

Rcenzent: Ing. Václav Navrátil

SROVNÁNÍ VÝUKY URGENTNÍ MEDICÍNY A MEDICÍNY KATASTROF NA LÉKAŘSKÝCH FAKULTÁCH V ČESKÉ REPUBLICE, NA SLOVENSKU A V POLSKU

MUDr. Lucie Křivohlavá

Abstact

Emergency and Disaster Medicine Education is very important for Catastrophe Preparedness for all Students of Medicine. Some medical Schools in Czech, Slovak Republic and Poland incorporated Disaster-related Topics into their Curricula.

Key words: Disaster Medicine, Emergency Medicine, Teaching

Abstrakt

Výuka urgentní medicíny a medicíny katastrof je velmi důležitá pro připravenost všech studentů medicíny na pohromy. Některé lékařské fakulty v České, Slovenské republice a Polsku zařadily tuto tematiku do svých curicul.

Klíčová slova: medicína katastrof, urgentní medicína, výuka

V České republice je medicína katastrof ve výuce mediků nejčastěji pouze volitelným předmětem. S vyšší frekvencí je vyučována urgentní medicína. V některých případech se hranice mezi těmito dvěma předměty stírají, obecně však platí, že medicína katastrof je více teoreticky zaměřeným předmětem a urgentní medicína, jak vyplývá už ze samotného názvu, je zaměřena především prakticky, tzn., snaží se poskytnout studentům praktické návody a řešení, jak postupovat v konkrétních jednotlivých neočekávaných život ohrožujících situacích.

V ČR jsou tyto lékařské fakulty: 1. LF, 2. LF, 3. LF, LF v Plzni, Olomouci, Brně, Ostravě a Hradci Králové.

Na **1. Lékařské fakultě UK v Praze** se vyučuje volitelný kurz pro 4 - 6 ročník Medicína katastrof a krizového řízení. Kurz je určen pro 5 - 50 studentů, obsahuje 6 přednášek a 9 seminářů. Vede ho prof. MUDr. Leoš Navrátil, CSc. MBA. Dále jsou rovněž vyučovány předměty Urgentní medicína na ulici (BLS – Basic Life Support) - výuka pomocí simulací, Urgentní medicína na příjmu (ALS – Advanced Life Support) - výuka pomocí simulací, Urgentní medicína na ulici a lektorské techniky - výuka

pomocí simulací a Praktické základy první pomoci u život ohrožujících stavů - simulační medicína. Všechny 4 kurzy probíhají na klinice anesteziologie a resuscitace a intenzivní medicíny 1. LF a VFN v Praze. Oborem Ošetrovatelství je pak pořádán kurz Urgentní medicíny, pod vedením MUDr. Jany Šeblové, PhD. [1]

2. Lékařské fakultě UK v Praze od r. 2011 zavedla povinně volitelný kurz Urgentní medicína pro studenty 4. ročníku. V tomto týdenním bloku si mohou studenti prakticky vyzkoušet všechny úkony při život ohrožujících stavech, včetně zajištění průchodnosti dýchacích cest, defibrilace, zajištění vstupu do cévního řečiště, postup u polytraumatizovaného pacienta apod. Jedná se o volitelný kurz pod vedením Kliniky anesteziologie a resuscitace 1. LF a 2. LF.

3. Lékařské fakultě UK v Praze nabízí volitelný předmět v 5. ročníku Úvod do urgentní medicíny pro mediky. Kurz je vyučován v zimním i letním semestru v 5 dnech (jednotlivých kurzech) vždy po 3 hodinách. První 2 hodiny jednotlivých kurzů jsou věnovány teorii vybraných urgentních stavů, 1 hodina praktickému nácviku základních dovedností nutných pro jejich zvládnutí. Poslední hodina je pak věnována závěrečnému testu. Kurz má seznámit se současným náhledem na zvládání život ohrožujících stavů ve spojení se základními odbornými dovednostmi na modelech a zároveň naučit vnímat kritické situace komplexně. Opět vyučován klinikou anesteziologie a resuscitace.

Na **Lékařské fakultě v Plzni** se ve 4. ročníku otvírá volitelný kurz Urgentní medicíny a medicíny katastrof, který zajišťuje Ústav sociálního a posudkového lékařství v rozsahu 16 vyučovacích hodin, garantem je MUDr. Robin Šín. Kromě jednotlivých urgentních situací se kurz zabývá i organizací a poskytování přednemocniční neodkladné péče, financováním a právním rámcem činnosti záchranné služby, oddělením urgentního příjmu a leteckou záchrannou službou.

Od roku 2011 jsou **Lékařská fakulta Univerzity Palackého v Olomouci** (LF UP), Fakultní nemocnice Olomouc a 71. mechanizovaný prapor Armády České republiky spoluřešiteli projektu „Partnerská síť pro teoretickou a praktickou výuku anatomických a klinických souvislostí v urgentní medicíně a neodkladné přednemocniční péči“. LF UP a FN Olomouc tak v rámci projektu VTEC (Výukového, tréninkového a edukačního centra) zajišťují výuku urgentní medicíny a medicíny katastrof. LF UP je jedna z institucí v Česku, která úspěšně integrovala výuku předmětu Urgentní medicína a Medicína katastrof do studijního programu. Výuka je postavena na nácviku velmi rychlých reakcí, nezbytných při řešení multiorgánových poranění v souvislosti s hromadným výskytem poranění. [2]

Masarykova univerzita v Brně vyučuje volitelný kurz Medicína katastrof a IZS pouze zdravotnické záchranáře. Každoročně organizuje však 2 denní kurz Urgentní

medicíny v Bohunicích pro 80 studentů 4., 5. a 6. ročníku LF MU v Brně, kteří nebyli účastníky v letech předchozích. Kurz se kromě klasické urgentní medicíny zabývá i specifiky hromadného neštěstí, letecké, horské a vodní záchranné služby. [3]

Lékařská fakulta v Ostravě je sice nejmladší lékařskou fakultou v ČR, přesto se může pochlubit existencí vlastního Ústavu medicíny katastrof. Slouží k zajištění teoretické a praktické výuky studentů lékařské fakulty v medicíně katastrof a ke komplexnímu řešení následků hromadných nehod. Cílem výuky je aktivní výcvik studentů v praktických dovednostech a zručnostech k zajištění péče o zraněné při hromadných nehodách a pandemiích a nácvik zajištění bezpečnosti ošetřujícího personálu. Součástí výuky jsou i přednášky externích vyučujících z válečných konfliktů např. z Afghánistánu a nácviky život zachraňujících výkonů. Výuka medicíny katastrof je na LF OU soustředěna nejen do týdenního cyklu v pátém ročníku studia. Prolíná se s výukou úrazové chirurgie již od prvního až třetího ročníku v rámci klinické a topografické anatomie a čtvrtého a pátého ročníku v rámci výuky všeobecné a úrazové chirurgie. [4]

Fakulta vojenského zdravotnictví Univerzity obrany v Hradci Králové se profesně profiluje zejména v oblasti vojensko-odborné výuky urgentní medicíny, medicíny katastrof a ochrany proti biologickým, chemickým a nukleárním hrozbám. Katedra urgentní medicíny a vojenského všeobecného lékařství v předmětu Medicína katastrof předává poznatky ze zásad urgentní medicíny v podmínkách velkých havárií, živelných pohrom a katastrof. K adekvátní reakci příslušníků zdravotnické služby v přednemocniční péči prosazuje aplikaci zásad a postupů Kurzu BATLS/BARTS (Battlefield Advanced Trauma Life Support/Battlefield Advanced Resuscitations Techniques and Skills). V předmětu organizace vojenského zdravotnictví v míru seznamuje studenty s podmínkami aktivní činnosti zdravotnické služby v míru, s úkoly a zásadami zdravotnického zabezpečení vojsk a otázkami řízení zdravotnické služby, které jsou základem pro pochopení a správnou aplikaci poznatků ostatních vojenských lékařských oborů. Seznamuje studenty s poznatky a zásadami vyplývajícími z dokumentů a standardizačních dohod NATO.

V návaznosti na tuto přípravu poskytuje katedra poznatky a zkušenosti pro činnost orgánů a zařízení zdravotnické služby v krizových, válečných nebo jiných mimořádných situacích. Aplikuje poznatky vojenských a odborných vojenských předmětů do specifických podmínek činnosti zdravotnické služby, respektujících jak vojenské zásady a požadavky, tak i zásady humanity, práva a zvláště Ženevských úmluv. Katedra v rámci doškolovacích a specializačních aktivit efektivně spolupracuje s následujícími institucemi: Lékařskou fakultou UK v Hradci Králové, s Farmaceutickou fakultou UK v Hradci Králové, s Institutem postgraduálního

vzdělávání ve zdravotnictví v Praze, Lékařskou komorou, Zdravotnickou záchrannou službou Královéhradeckého kraje a řadou dalších odborných organizací. Podílí se na tvorbě standardů odborné léčebné péče a na organizaci kontinuálního vzdělávání lékařů. Katedra je koordinačním pracovištěm v oblasti vědecké práce v oboru urgentní medicína a medicína katastrof, organizace vojenského zdravotnictví v míru a sociálního lékařství. Rovněž se podílí na zkvalitňování organizační struktury zdravotnických jednotek, útvarů a zařízení, propracování zásad jejich činnosti a způsobů jejich řízení v míru i za války. Rozpracovává podklady a návrhy z těchto oblastí pro koncepční orgány zdravotnické služby AČR. Zpracovává poznatky z předpisů a směrnic NATO a doporučuje jejich využívání v praxi a při zavádění do výuky. Spolupracuje s civilními orgány, zejména s orgány Ministerstva zdravotnictví ČR, v otázkách součinnosti civilního a vojenského zdravotnictví za mimořádných událostí a při vytváření efektivních záchranných systémů. Katedra vykonává expertizní činnost pro Odbor vojenského zdravotnictví MO, Agenturu vojenského zdravotnictví a poskytuje konzultace pro terénní řídicí pracovníky vojenské zdravotnické služby. Zabezpečuje publikační činnost zaměřenou na potřeby výchovně vzdělávací práce a na předávání vědeckých informací. Katedra řídí výchovu talentovaných studentů v rámci studentské vědecké a pedagogické činnosti. Podílí se na řešení zadavatelských úkolů v rámci organizační struktury vojenského mírového zdravotnictví, je konzultačním a expertním pracovištěm oboru urgentní medicína a všeobecné praktické lékařství pro Armádu České republiky, podílí se na zavádění a využívání výpočetní techniky ve vojenském zdravotnictví v oblasti léčebně-preventivní péče a ve výuce. [5]

Souhrnem lze říci, že nejdále v ČR ve výuce předmětu medicína katastrof je samozřejmě Univerzita obrany, z „civilních“ lékařských fakult pak LF v Ostravě.

Na Slovensku působí 4 lékařské fakulty:

- Lekárska fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
- Jesseniova lekárska fakulta Univerzity Komenského v Martine
- Lekárska fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
- Lekárska fakulta Slovenskej zdravotníckej univerzity v Bratislave

Na lékařské Fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě se při Klinice urgentnej medicíny a medicíny katastrof vyučuje v 5. ročníku povinný předmět Urgentná medicína a medicína katastrof [6]

Jeseniova lekárska fakulta v Martine (pobočka LF Komenského v Bratislavě) vyučuje urgentní medicínu v 5. ročníku (9. semestr studia), předmět je zakončen zkouškou. [7]

Lekárska fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košicích vyučuje urgentní medicínu – v rámci Kliniky úrazové chirurgie. Předmět Urgentná medicína je pak povinně volitelným. [8]

Slovenská zdravotnícka univerzita v Bratislavě nabízí v letním semestru 4. ročníku 14 přednášek a 14 cvičení z urgentní medicíny, předmět je zakončen zkouškou. [9]

Polské lékařské fakulty (angl. názvy)

- Poznan University of Medical Sciences
- Medical University of Lodz
- Wroclaw Medical University
- Medical University of Warsaw
- Medical University of Lublin
- Medical Academy of Gdansk
- Pomeranian Academy of Medicine in Szczecin
- Jagiellonian University Medical College
- Nicolaus Copernicus University Collegium Medicum in Bydgoszcz
- Medical University of Bialystok
- Medical University of Silesia

Na lékařské fakultě v polském městě Poznaň se v 6. ročníku vyučuje 20 hodinový kurz Medicína katastrof, který zahrnuje základní znalosti o hromadných neštěstích a medicíně katastrof, pre-hospitalizační péči o raněné. Studenti jsou seznamováni s rizikovými materiály a s radiačními nehodami, s teroristickými útoky, s přírodními emergentními událostmi, s toxikologií, s problematikou zneužívání drog a s infekčními hrozbami. V 6. ročníku je vyučován i 30 hodinový kurz Urgentní medicíny. Existuje i kurz pro bakaláře Záchranná medicína a medicína katastrof ve 3. ročníku. [10]

Lékařská fakulta Lodž poskytuje studentům ve 4. ročníku zimního semestru povinný předmět Urgentní medicína a medicína katastrof, traumatologie (26 hodin teorie, 54 klinických, zakončeno zkouškou, 5 ECTS). V 6. ročníku pak univerzita vyučuje předmět Urgentní medicína (2 týdny – tj. 60 klinických hodin). [11]

Na lékařské fakultě ve Vratislavi (Wroclaw Medical University) je v rámci výuky v letním i zimním semestru v 5. ročníku zařazen povinný předmět Urgentní medicína a medicína katastrof (celkem 60 vyučovacích hodin). [12]

Varšavská Lékařská fakulta organizuje v zimním semestru 3. ročníku medicíny povinný kurz – Medicína katastrof (celkem 25 hodin). Předmět si klade za cíl připravit studenty k efektivní odpovědi v místě s masovou ztrátou obyvatel, posílit jejich organizační dovednosti a poskytnout návod, jak postupovat v extrémních situacích jako jsou přírodní kalamity, ekologické katastrofy, industriální havárie a válka. Ve 2. ročníku je navíc ještě povinný kurz 1. pomoci – zahrnující základy urgentní medicíny, vyučován klinikou ARO (45 hodin) v letním semestru. [13]

Lékařská fakulta Lublin vyučuje ve 3. ročníku urgentní medicínu (v podzimním - 5. semestru - 45 hodin, z toho 45 seminářů a v jarním – 6. semestru – 45 hodin, z toho 36 praktik a 9 seminářů). V 5. ročníku pak Urgentní medicínu a medicínu katastrof. Zde se klade důraz především na jednotlivé klinické dovednosti na místě zásahu. [14] Univerzita v Gdaňsku nemá vlastní katedru urgentní medicíny ani medicíny katastrof. Výuka je pravděpodobně integrována do příbuzných oborů.

Pomorski Uniwersytet Medyczny – LF Štětín nabízí předmět Urgentní medicína a medicína katastrof ve 2. ročníku (60 hodin, z toho 30 hodin seminářů, 30 praktik). Základním úkolem je integrovat už získané znalosti z urgentní medicíny s taktikou postupu v případě hromadné nehody či katastrofy. Cílem je také získat potřebné znalosti a schopnosti poskytnout lékařskou pomoc v nejčastějších urgentních situacích. Urgentní medicína je pak vyučována ještě v 5. a 6. ročníku v 10-12. semestru (v 5. ročníku - 10 h seminářů, 10 h cvičení, v 6. ročníku – 2 týdny – 60 hodin). [15]

Lékařská fakulta v Olsztyni (University of Warmia and Mazury in Olsztyn) soustředí výuku medicíny katastrof do 5. ročníku (celkem 20 hodin, 10 teoretických, 10 h praktik), výuka urgentní medicíny se odehrává rovněž v 5. ročníku (celkem 70 hodin) a v 6. ročníku (celkem 50 dalších hodin). V 1. ročníku je i předmět výuka 1. pomoci v urgentních situacích. [16]

Lékařská fakulta v Krakově (Jagiellonian University in Kraków) nabízí výuku Urgentní medicíny a medicíny katastrof v anglickém programu ve 2., 5., 6. ročníku a v polštině 2., 4., 5. Při výuce je kladen důraz na klinické dovednosti. V kurzu medicína katastrof je záměrem připravit budoucí lékaře k pomoci obětem neštěstí. Studenti se učí principy operačního plánování, krizového managementu, organizace záchranných akcí, třídění, léčby na místě a transportu do nemocnic. Učí se chování při CBRN událostech a teroristických útocích. Navíc je ještě k dispozici volitelný kurz Urgentní medicíny a medicíny katastrof v praxi. [17]

Lékařská fakulta Bydgoszcz (Nicolaus Copernicus University Collegium Medicum in Bydgoszcz) nabízí v 1. ročníku výuku první pomoci a ve 4. ročníku předmět Urgentní medicína (celkem 60 hodin, z toho 30 teoretických a 30 zaměřených více prakticky). Kromě základních život ohrožujících stavů se kurz zabývá i

záchranými lékařskými postupy při hromadných neštěstích a katastrofách. Na LF je i Katedra urgentní medicíny a medicíny katastrof. [18]

Na **Lékařské fakultě v Białystoku** se studenti v 1. ročníku seznámí s první pomocí a ošetřovatelstvím v rozsahu – 30 hodin, v 6. ročníku pak s výukou urgentní medicíny (celkem 70 hodin, 4 ECTS, 10 lecture, 40 hod. praktika řešící klinické problémy, 20 hodin ostatní praktika (classes), zimní semestr). V bakalářských studijních programech jsou zastoupeny následující předměty: Urgentní medicínské činnosti (1., 2., 3. ročník), urgentní medicína (2., 3. ročník), Základy záchranářské medicíny (3. ročník), Organizace záchranářské medicíny (3. ročník), Vnitřní nemocniční záchrané procedury, Úrazy v záchranářství (3. ročník), 1. pomoc (1. ročník), Organizace urgentní medicíny (1. ročník). V magisterských studijních programech – Medicína katastrof (2. ročník) a Nebezpečí ze životního prostředí v záchranářství (1. ročník) [19]

Na **Lékařské fakultě Katowice** (Medical University of Silesia – School of Medicine in Katowice) probíhá výuka urgentní medicíny v 1. ročníku (celkem 20 hodin), ECTS 1 a v 6. ročníku (12. semestr, celkem 60 hodin) ECTS 4. [20]

Závěr:

Celkově lze konstatovat, že průměrně je výuka medicíny katastrof v Polsku na vyšší úrovni, než v České republice. Katedra medicíny katastrof je zde spíše standardem, ať už samostatná nebo společná s katedrou urgentní medicíny. U nás se jedná spíše o raritní záležitost. Na Slovensku je situace spíše obdobná jako v České republice. V oblasti urgentní medicíny došlo v poslední době k rozvoji tzv. Skills Lab, což jsou pracoviště, kde si studenti mohou vyzkoušet nejrůznější zákroky a výkony na modelech. To samozřejmě přispívá k připravenosti studentů na reálné situace, přesto se u nás setkáváme s touto praxí ve výuce spíše jen ve volitelných kurzech, než by se jednalo o povinný základ. Zajímavá je velká odlišnost mezi státy i mezi jednotlivými univerzitami jedné země. Toto je však důsledkem neexistence celostátní nebo dokonce celoevropské politiky rozvoje oboru medicíny katastrof. Do budoucna by bylo vhodným řešením koncepčně výuku v těchto oborech sjednotit, v ideálním případě připravit celoevropskou koncepci výuky urgentní medicíny a medicíny katastrof na lékařských fakultách.

Seznam použité literatury a zdroje informací:

1. Studijní informační systém Univerzity Karlovy, dostupné z:
<http://is.cuni.cz/studium/predmety/>

2. Bezdíčková M., Filipčíková R., Hubáček P., Kutěj V. Výuka urgentní medicíny a medicíny katastrof na půdě LF UP a FN Olomouc- projekt VTEC, dostupné z: <http://www.unbr.cz/Data/files/Konf%20MEKA%202012/hubacek.pdf>
3. Kurz urgentní medicíny 2017, dostupné z: <http://www.akutne.cz/index.phppg=aktuality&aid=737>
4. Jelen S., Pleva L. Medicína katastrof v klinické praxi, dostupné z: <http://www.zsa.cz/katastrofy2016/jelen.pdf>
5. Fakulta vojenského zdravotnictví, Univerzita Obrany, dostupné z: <https://www.unob.cz/fvz/Stranky/default.aspx>
6. Univerzita Komenského v Bratislave, dostupné z: <http://zona.fmed.uniba.sk/pracoviska/klinicke-pracoviska/klinika-urgentnej-a-vseobecnej-mediciny-lfuk-a-un-mb/>
7. Jeseniova lekárska fakulta v Martine, dostupné z: <https://www.jfmed.uniba.sk/pracoviska/vedecko-pedagogicke-pracoviska/kliniky-a-ustavy/klinika-anesteziologie-a-intenzivnej-mediciny/pregradualne-studium/>
8. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košicih Lekárska fakulta, dostupné z: <http://www.upjs.sk/lekarska-fakulta/klinika/I-anesteziologia/vyucba/predmety/dr/>
9. Slovenská zdravotnícka univerzita v Bratislavě, dostupné z: http://www.szu.sk/userfiles/file/LF/Studijny_program/VL-2017.pdf
10. Poznań, LF, dostupné z: <http://pums.ump.edu.pl/>
11. Department of Emergency and Disaster Medicine, Medical University of Lodz, dostupné z: <http://studymed.umed.pl/6-year-md-program/>
12. Wroclaw Medical University, dostupné z: <https://www.wnoz.umed.wroc.pl/>
13. Department of Emergency Medicine, Medical University of Warsaw, Poland, dostupné z: http://2wl.wum.edu.pl/sites/2wl.wum.edu.pl/files/3_rok_pr_6-1_2016_2017_0.pdf
14. Medical University of Lublin, dostupné z: <http://www.umlub.pl/en/medicine/departments-and-courses/english-language-program-for-european-students/vth-year/disaster-medicine/>
15. Education of students of Faculty of Medicine and Dentistry in Disaster Medicine Unit, Pomeranian Medical University, dostupné z: https://www.pum.edu.pl/__data/assets/file/0017/31823/Emergency-and-Disaster-Medicine-02.pdf
16. University of Warmia and Mazury in Olsztyn, dostupné z: <http://www.uwm.edu.pl/>

17. Jagiellonian University in Kraków, studijní informační systém, dostupné z:
https://www.usosweb.uj.edu.pl/kontroler.php?_action=katalog2/index
18. Katedra Medycyny Ratunkowej i Katastrof, Nicolaus Copernicus University Collegium Medicum in Bydgoszcz, dostupné z:
<https://www.cm.umk.pl/wydzialy/wydzial-nauk-o-zdrowiu/jednostki-wydzialowe/katedra-medycyny-ratunkowej-i-katastrof.html>
19. Medical University of Białystok, dostupné z:
<https://www.umb.edu.pl/en/index.php>
20. Medical University of Silesia, dostupné

Kontakt na autorku

MUDr. Lucie Křivohlavá - studentka doktorského studijního programu
Fakulta biomedicínského inženýrství Českého vysokého učení technického v Praze
Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva
e-mail:kualka@seznam.cz

Recenzent: prof. Ing. Gustav Šafr, DrSc.

PRVKY EXTRÉMISMU A MOŽNOSTI JEHO ZVLÁDNUTIA NA FUTBALOVÝCH ŠTADIÓNOCH

Ing. Denisa Charlotte Ralbovská, Bc. Pavol Pánik

Abstract

The presented thesis deals with the issue of psychology of the crowd, namely spectator violence at the stadiums from the viewpoint of crisis management. The aim of the thesis is to provide a holistic view of the issue of the control of spectator violence in sporting events in the context of crisis management. The work is focused on motivation identification to sympathize with groups such as ultras, hooligans and rowdies. Further it aims to map the reasons for sporting events, the state of safety in sports stadia, and finding out about the possibilities to handle extraordinary events related to spectator violence. In the research part there are clearly defined goals and hypotheses and subsequently elucidated methods and sample research. Empirical research aimed to find out what kind of a football spectator the respondents think they are, and whether they agree with the claim that the hooligans belong to the sporting events. Find out whether viewers use the crowd's anonymity to relax their emotions, or to find out the feeling or level of security and the awareness of the audience about the activities of the ultras, hooligans and rowdies. The resulting data is readily processed and displayed with graphs after thorough analysis. In conclusion, there is a summary of the results and objectives of the work, and also the recommendation for practice.

Key words: psychology of the crowd, spectator violence, crisis management

Abstrakt

Predložený príspevok spracováva problematiku psychológie davu, konkrétne diváckeho násilia na štadiónoch z pohľadu krízového riadenia. Cieľom práce je priniesť celistvý pohľad na problematiku zvládania diváckeho násilia na športových akciách v intenciách krízového riadenia. Práca je zameraná na zistenie motivácie k sympatizovaní so skupinami, aké sú ultras, hooligans a rowdies. Súčasťou zamerania je aj zmapovanie dôvodov návštevy športových akcií, stavu bezpečnosti na športových štadiónoch a zistenia podvedomia o možnostiach zvládnuť mimoriadne udalosti v súvislosti s diváckym násilím. V teoretickej časti sú vymedzené a popísané základné pojmy, ktoré sa týkajú oblasti psychológie a krízového riadenia. V tejto časti je charakterizovaná aj psychológia davu, rozdelenie a popísanie divákov na

futbalových štadiónoch a samotné opatrenie proti diváckemu násiliu. Vo výskumnej časti sú jasne vymedzené ciele a hypotézy a následne objasnené metódy a výskum vzoriek. Empirický výskum mal za cieľ zistiť, za akého futbalového diváka sa respondenti považujú a či súhlasia s tvrdením, že prejavy skupín hooligans patria ku športovým akciám. Zistiť či diváci v publiku využívajú anonymitu davu k uvoľneniu svojich emócií, prípadne zistiť pocit či úroveň bezpečnosti a povedomie divákov o aktivitách skupín ultras, hooligans a rowdies. Výsledné dáta sú po dôkladnej analýze prehľadne spracované a zobrazené pomocou grafov. V závere je zhrnutie výsledkov a cieľov práce a takisto uvedené odporúčanie pre prax.

Kľúčové slová: psychológia davu, divácke násilie, krízové riadenie

Úvod

Futbal sa v priebehu svojej histórie vyvinul v celosvetový fenomén. Našiel si milióny fanúšikov. Niektorí z tohto obrovského množstva osôb sú aktívni fanúšikovia, ktorí chodia podporovať svoj tím každý deň, nech sa deje čo sa deje. Fanúšikovia sú pre tímy veľmi dôležitou súčasťou. Aj fanúšikovia chcú zvíťaziť. Chcú poraziť fanúšikov svojho rivala, či už na tribúnach (ultras v predvedených choreografiách alebo v rôznorodosti svojich chorálov) alebo aj mimo tribún či štadióna (ide najmä o chuligánov v rámci rôznych bitiek.)

V práci sme sa rozhodli skúmať fenomén futbalového chuligánstva, ktorý je v poslednom čase v Slovenskej republike veľmi diskutovaný. Chceli sme sa zamerať predovšetkým na vzťah futbalových fanúšikov s bezpečnostnými zložkami z teoretického hľadiska – skúmaním vývoja vzťahu médií a fanúšikov a vzájomného vzťahu fanúšikov a bezpečnostných zložiek.

Práca taktiež obsahuje uvedenie do problematiky futbalového chuligánstva, jeho charakteristiku a návrhy na riešenie tohto fenoménu.

Agresívne správanie sa fanúšikov

Agresia v športe sa vyskytuje nielen medzi aktívnymi športovcami, ale v dnešnej dobe predovšetkým u divákov navštevujúcich športové súťaže. Práve tieto divácke reakcie sú v centre pozornosti, pretože sú jedným z veľmi problematických javov spojených so športom a dosahujú veľmi závažných celospoločensky neprijateľných podôb. Z obecného psychologického pohľadu je možné konštatovať, že pokiaľ niektoré štúdie pripúšťajú pozitívny vplyv športovania na redukciu agresivity u aktívnych účastníkoch, opak sa zdá byť pravdou u športových divákov.

Fanúšikovia si vyberajú svoj klub, s ktorým následne prežívajú ako úspechy, tak aj prípadné neúspechy. Objavil sa fenomén „identifikácia“ s klubom či športovcom známy už zo staroveku. To so sebou prinieslo i nebezpečie nekritického obdivu spočívajúceho na emocionálnom základe. Takto emočne naladení diváci potom prežívajú prípadné neúspechy „svojho“ družstva ako svoj osobný neúspech a ich následné reakcie sa stávali znovu vážnym problémom [1].

Pre pojem divácke násilie neexistuje presná a jednotná definícia. Najčastejšie ho charakterizujeme ako násilie alebo nebezpečné negatívne správanie sa divákov v súvislosti so športovými zápasmi. Môže sa odohrávať na štadiónoch, v ich okolí (ulice, nádražie, reštaurácia), alebo na trasách presunu fanúšikov. Správanie sa športových fanúšikov je z hľadiska jeho intenzity veľmi dynamické. V malých časových intervaloch často u fanúšikov prichádza k striedaniu sa kľudných, racionálne zvládaných reakcií s výbušnými prejavmi agresivity. Tieto agresívne prvky sa obyčajne objavujú ako následok nezvládnutej emocionality, očakávania interpersonálnych konfliktov alebo frustračných stavov.

Divácke násilie je taký druh trestnej činnosti, ktorú spáchal páchateľ – divák za použitia násilného alebo obdobne hrubého jednania v súvislosti s konaním určitej hromadne sledovanej spoločenskej či športovej udalosti, pričom k takej trestnej činnosti nemusí nutne prichádzať priamo na mieste konania sledovanej udalosti [2].

Osoby prítomné na športových stretnutiach delíme do nasledujúcich skupín:

- **diváci** - v podstate neutrálne osoby (vrátane televíznych divákov),
- **fanúšikovia** - osoby vyjadrujúce citové zapojenie do diania (nosia šále, čapice a ďalšie symboly),
- **Ultras** - „vlajkonosiči“, osoby ktoré sa identifikujú s klubom (tímom, mestom) a venujú veľa času príprave choreografie (choreo, ultrasoviny) cez stretnutie. Vytvárajú tzv. atmosféru na štadióne v „ultras“ sektore, teda v „kotle“ Vyrábajú vlajky, choreografie, plagáty, samolepky, vlastné oblečenie a pod.,
- **rizikovní fanúšikovia** (fans) - osoby, páchajúce nevhodné prejavy v hľadisku,
- **Hooligans** - osoby, ktoré sa opakovane dopúšťajú násilia na iných osobách, a to ako organizovanou tak i neorganizovanou formou. Zmyslom hooliganských skupín často nebýva klasické fandenie svojím klubom, respektíve je to fandenie prenesené do úplne iných sfér, kedy „zápas“ v pojatí hooligans skupín nie je samotné stretnutie, ale bitka medzi gangami súperových športových tímov [3].
- Pojem **Rowdies** je možné použiť na zvlášť agresívnych priaznivcov futbalových klubov. Vychádzame z prekladov výtržník a hulvát.

- Ďalšiu podskupinu tvoria „**internetoví chuligáni**“, ktorých chuligáni považujú za jedincov stojacich mimo scény alebo za málo aktívnych a neúspešných chuligánov, ktorí si svoje nedostatky v rámci subkultúry kompenzujú fantáziami publikovanými na internete [7].

Výsledky výskumného skúmania

Na potreby spracovania práce sme zvolili metódu kvantitatívneho výskumného šetrenia pomocou neštandardizovaného anonymného dotazníka. Dotazník bol distribuovaný pomocou sociálnej siete.

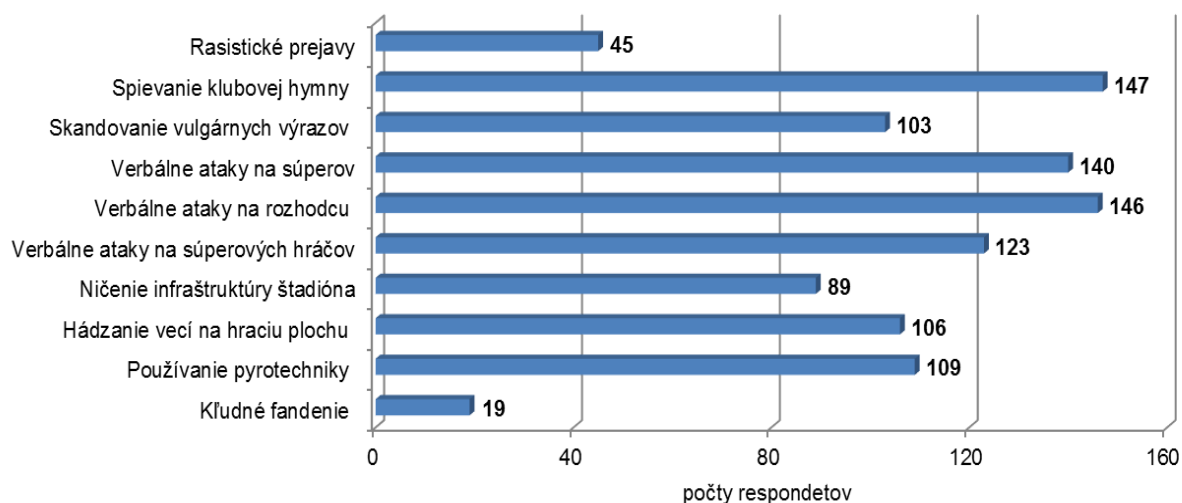
Výskumu sa zúčastnilo celkovo 335 respondentov. Z toho 293 mužov a 42 žien. Výskumná vzorka bola tvorená respondentmi, ktorí mali trvalý pobyt v nasledujúcich okresoch: Skalica 59 (17,61 %), Senica 51 (15,22 %), Myjava 50 (14,93 %), Malacky 46 (13,73 %), Trenčín 44 (13,13 %), Trnava 51 (15,22 %) a variantu iný uviedlo 34 (10,15 %).

Prvým cieľom bolo zmapovať motiváciu respondentov k návšteve športových podujatí. Z ponúknutých variantov odpovedí 65 (19,40 %), respondentov uviedlo, že sa športového podujatia zúčastňujú kvôli športovému zážitku z futbalu, 123 (36,72 %), respondentov uviedlo, že sa športového podujatia zúčastňujú najmä kvôli zábave s priateľmi, 59 (17,61 %), respondentov uviedlo, že sa športového podujatia zúčastňujú kvôli oddychu od bežného života, 59 (17,61 %), respondentov uviedlo, že sa športového podujatia zúčastňujú kvôli možnosti odreagovania sa a 29 (8,66 %), respondentov uviedlo, že sa športového podujatia zúčastňujú kvôli možnosti zúčastniť sa potenciálneho stretu s inými fanúšikmi.

Druhým cieľom bolo zistiť, koľko respondentov sa považuje za členov skupiny ultras, rowdies a hooligans. Z ponúknutých variantov odpovedí sa 35 (10,45 %) respondentov považuje za člena hooligans (bitky apod.), 41 (12,24 %) respondentov sa považuje za rowdies, a 130 (38,81 %) za člena ultras (choreo, pokriky apod.).

Tretím cieľom bolo zistiť, aké formy správania sa fanúšikov sú pre respondentov prijateľné na športových podujatiach. Respondenti mohli označiť viacero variantov odpovedí. (viď. obrázok č. 1).

Obrázok 1 Počty respondentov podľa tolerovateľných prejavov správania (zdroj: autor)

Zaujímalo nás, či respondenti súhlasia s násilným stretom s fanúšikmi súpera označovaním ako „tretí polčas“¹. Až 132 respondentov 39,40 % nesúhlasí s takýmto násilným konaním. Druhá najpočetnejšia skupina 102 respondentov (30,45 %) s tým súhlasí, ale tretieho polčasu sa nezúčastnila. Z celkového počtu, sa až 92 respondentov (27,46 %) tretieho polčasu aktívne zúčastnilo. Iba 9 respondentov (2,69 %) nechcelo na danú otázku odpovedať.

Z 92 respondentov, ktorí sa bitiek zúčastnili sme následne vytvorili tabuľku, kde pre väčšiu prehľadnosť uvádzame počet bitiek a vekové rozpätie respondentov. Zaujímavým javom bolo, že ani s pribúdajúcim vekom neklesá záujem o bitky s fanúšikmi súpera (viď tabuľka 1).

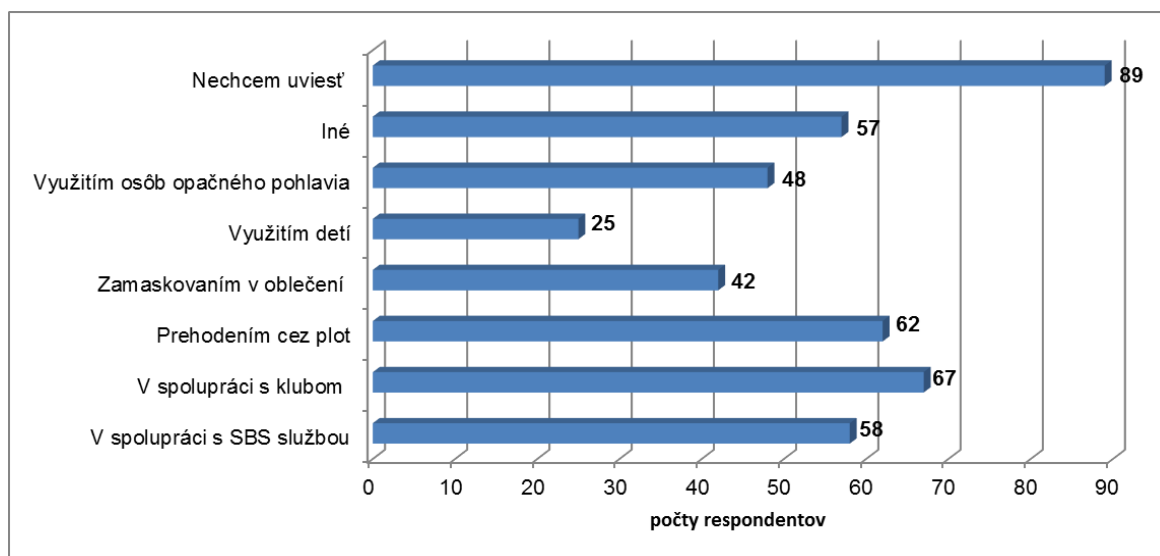
Tabuľka 1 Počty respondentov podľa počtu účastí na „treťom polčase“

	Vekové kategórie respondentov						
Počet účastí na treťom polčase	15 -18	19 - 21	22 - 25	26 - 30	31 - 40	40 a viac	celkovo
1 - 2 x	8	7	5	6	4	3	33
3 - 5 x	6	4	2	6	7	4	29
viac ako 5 x	5	6	5	7	5	2	30

¹ Tretí polčas – vopred dohovorené tzv. „férovky“

Predmetom záujmu bolo, či sa respondenti v minulosti pokúsili preniesť na štadión pyrotechniku. Respondenti mohli uviesť viacero možností a prípadne doplniť aj inú variantu. Z celkového počtu 335 respondentov sa 157 (46,9 %) respondentov pokúsilo o prenesenie pyrotechniky, odpoveď nie zvolilo 120 (35,8 %) respondentov a 58 respondentov (17,3 %) uviedlo odpoveď, nechcem sa vyjadriť. Spôsoby, ktorými sa respondenti pokúsili pyrotechniku na štadión preniesť znázorňuje obrázok 2.

Obrázok 2 Počty respondentov podľa spôsobu prenesenia pyrotechniky na štadióny

Zisťovali sme, či respondenti súhlasia so zákazom vnášania alkoholických nápojov na športové podujatia. Z výsledkov vidíme, že 199 respondentov (59,40 %) súhlasí so zákazom vnášania alkoholických nápojov na športové podujatie.

Následne sme zisťovali či respondenti považujú bezpečnostné opatrenia (podľa ich skúseností) na štadiónoch za dostatočné. Na základe analýzy výsledkov z výskumného skúmania uvádzame, že 129 respondentov (38,51 %), považuje bezpečnostné opatrenia za nedostačujúce. Druhá najväčšia skupina 88 respondentov (26,27 %), si myslí že bezpečnostné opatrenia sú dostačujúce. 67 respondentov (20 %), uviedla, že bezpečnostné opatrenia sú nadbytočné. 51 respondentov (15,22 %) zvolilo odpoveď – neviem posúdiť.

Druhá najväčšia skupina 88 respondentov (26,27 %), si myslí že bezpečnostné opatrenia sú dostačujúce. Až 67 respondentov (20 %), uviedla, že bezpečnostné opatrenia sú nadbytočné. A 51 respondentov (15,22 %) zvolilo odpoveď – neviem posúdiť.

Diskusia

Medzi prvé publikácie, ktoré sa snažili o objasnenie príčin vzniku a následného pochopenia futbalového chuligánstva patrila správa britského psychiatra Johna Harringtona z roku 1968. Autor sa sústredil najmä na princíp individuálnej patológie a reakcie na bezprostredné stimuly vyplývajúce z prostredia, v ktorom sa fanúšikovia pohybovali.

Sociológ Ian Taylor už na počiatku sedemdesiatych rokov 20. storočia za príčiny vzniku futbalového chuligánstva pokladal vykorenenie klubov z miestnej komunity vplyvom ich profesionalizácie a komercializácie spolu s narušením tradičného života robotníckej triedy.

Neskôr sa začalo ukazovať, že chuligáni nepochádzajú iba z najnižších vrstiev. Problém futbalových násilností sa teda nedal vysvetliť iba špecifickým deviantným správaním v rámci určitej spoločenskej vrstvy [4].

Taliansky sociológ Antonio Roversi popísal tzv. „*beduínsky syndróm*“ - medzi ultras jednotlivých klubov vznikajú koalície a nepriateľstvo, predovšetkým na základe politickej inklinácie daného tábora. Psychológ Alessandro Salvini sa opiera o teóriu sociálneho učenia a fanatizmus fanúšikov vníma ako rituálnu manifestáciu symbolickej agresivity [5].

Jedincov láka možnosť zažívať pocit osobného úspechu, zvýšiť si sebahodnotenie a zlepšiť svoj obraz na verejnosti v prípade, že sa ich obľúbenému tímu darí. Keď „ich“ tím víťazí, ľudia často hovoria „vyhrali sme“ (podľa fenoménu Basking in Reflected Glory), zatiaľ čo, keď prehráva používajú skôr „oni to prehrali“ [6].

Nebezpečenstvo diváckeho násillia spočíva aj v tom, že futbaloví chuligáni si vopred dohovoria takzvané „férovky“, v ktorých súperí presne určený počet ľudí, rovnaký na oboch stranách. Tieto stretnutia sa označujú ako „tretí polčas“ a sú spolu s ďalšími „vzrušeniami“, ktoré už zahŕňajú aj subjekty stojace uprostred chuligánskej scény súčasťou dňa hodnoteného celkovo veľmi pozitívne. Násilná bitka s neurčeným počtom bojovníkov sa nazýva tzv. „lynč“. „Lynč“ súpera, ktorý je vo výraznom oslabení, býva dôsledkom toho, že dotýčny porušil niektoré z obecných pravidiel, napr. pravidlo o nepoužívaní zbraní. Neprimeraná miera násillia je potom vysvetľovaná tak, že dotýčny „doplatil na svoje správanie“. Jedným z obecných pravidiel (a podobne ako v prípade zbraní nie vždy dodržiavaných) je nedokopávanie, ktoré sa vzťahuje predovšetkým na prípustnú formu ukončenia stretnutia a úzko súvisí s pojmom „lynč“. („nedokopávanie“ súpera, znamená neútočiť na jedinca ležiaceho na zemi alebo v bezbrannom postavení) [7].

Preventívne opatrenia v súvislosti s výskytom diváckeho násilia a výtržnosťami na štadiónoch je v Slovenskej republike veľmi diskutovanou a dlhodobou témou. Slovenská republika, ktorá je členom Európskej únie, vychádza vo svojom právnom prostredí týkajúcom sa diváckeho násilia z dokumentov nasledujúcich nadnárodných organizácií UEFA a FIFA. Disciplinárna komora UEFA môže napr. udeliť hráčom, klubom i divákovi najrôznejšie tresty, napr. udelenie peňažného trestu, preloženie zápasu na iný štadión, zakázať účasť divákov na štadióne alebo úplného uzatvorenia štadiónu. Ďalej môže UEFA anulovať výsledok, nechať opakovať zápas, prípadne odobrať body a ako najväčší trest môže organizácia vylúčiť klub zo súťaže.

UEFA podporuje fanúšikov organizujúcich aktivity proti násiliu a rasizmu. Najväčším združením aktivít proti chuligánskych a proti rasistických fanúšikov je FARE (Football Against Racism in Europe).

Opatrenia v oblasti spolupráce športového klubu a polície sprevádzajú aktivity na podporu fanúšikov. Najmä pri majstrovstvách sveta aj Európy sa osvedčili takzvané „ambasády fanúšikov“, ktoré pracujú na podobnom princípe ako fan-koučing. Jedná sa o mobilní informační strediská, ktoré sprevádzajú národný tím a poskytujú fanúšikom najrôznejšie potrebné informácie v ich rodnom jazyku. Cieľom týchto ambasád je predchádzať situáciám, kedy prichádza zo strany fanúšikov k násilným incidentom spôsobeným frustráciou, nespokojnosťou alebo dezorientáciou. Fan-ambasády väčšinou fanúšikom poskytujú informácie o ubytovaní, doprave, a ponúkajú pomoc pri zložitých situáciách, akými býva strata dokladov, okradnutie alebo potreba lekárskeho ošetrovania. V rámci tohoto informačného pôsobenia sa fanúšikovia okrem iného dozvedajú o bezpečnostnej politike poriadajúceho štátu, teda ktoré správanie je ešte políciou tolerované a ktoré už nie. Ďalej sú nimi jasne definované predmety, ktoré je zakázané vnášať na štadión.

Ďalej sa touto problematikou zaoberá celý rad vládnych, ale aj nevládnych inštitúcií. Základnou zložkou na úrovni štátu sú inštitúcie v oblasti vnútornej bezpečnosti, ktoré zasahujú do celkového bezpečnostného systému štátu. Patrí sem napr. Ministerstvo vnútra SR, Ministerstvo spravodlivosti SR, Úrad vlády SR, Vládny splnomocnenec pre ľudské práva, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR atď. Na úrovni rezortu Ministerstva vnútra SR sa futbalovým chuligánstvom a s ním spojenými prejavmi rasizmu a extrémizmu zaoberajú zložky, medzi ktoré môžeme zaradiť predovšetkým Odbor poriadkovej polície a Odbor prevencie kriminality.

Možnosťou ako obmedziť riziko vzniku konfliktov je zákaz vstupu na futbalové štadióny už usvedčeným agresorom, ktorí niekedy v minulosti rozpútali či sa aktívne zúčastnili šarvátok alebo bitiek v hľadisku.

Rizikovým faktorom môže byť aj konzumácia alkoholu. Človek je schopný pod vplyvom alkoholu skutkov, do ktorých by sa za normálneho stavu vedomia nedopustil. Problém s konzumáciou tvrdého alkoholu priamo na štadiónoch usporiadatelia riešia tak, že z alkoholických nápojov predávajú iba pivo. Na druhej strane je treba dbať na to, aby sa do hľadiska nedostal človek, ktorý už alkohol konzumoval pred príchodom na športovú udalosť, alebo taký, ktorý si do hľadiska vnáša svoj vlastný alkohol. Tým sa núkajú ďalšie možné odporúčania o sprísnení prehliadok fanúšikov vstupujúcich do priestoru štadióna.

Ako účinné opatrenie proti vyčíňaní hooligans sa v Anglicku osvedčil systém, kedy súdy môžu konkrétnym osobám usvedčeným z páchania násilností zakázať návštevu štadiónu a pokiaľ tento zákaz poruší, sú automaticky odosielaní do väzenia. Po zavedení prísnych trestov násilie zo štadiónov až na výnimky zmizlo.

V krajinách, ako je Taliansko, Španielsko, Dánsko a ďalšie, sa aktívna fanúšikovská subkultúra vyprofilovala predsa len na menej násilnej úrovni, ako tomu bolo v 80. rokoch v Anglicku. S určitosťou možno taktiež povedať, že podoba futbalového fandenia i násilností má taktiež svoje národné špecifiká [4].

Ďalším opatrením by mohol byť napr. technický stav futbalových štadiónov. Ako ukazujú výskumy, veľká časť štadiónov je už staršieho pôvodu a nápor divákov tak nemusí úplne zvládnuť. Práve v týchto prípadoch potom prichádza k zrúteniu či už zábradlia, oplotenia ale aj častí celého štadiónu. Následky takých katastrof sú tragické.

Autori Nikl a Volevecký uvádzajú k prevencii diváckeho násillia nasledujúce podmienky, ktoré pri ich splnení znižujú riziko násilností pri futbalových zápasoch:

1. Bezpečnosť na štadiónoch a v ich okolí:

- zabezpečovanie bezpečnostných opatrení,
- projektové a stavebné aspekty (napr. bezbariérové prístupy, únikové východy, prístupové cesty, vybavenosť hasičskými prístrojmi, rôzne protipožiarne zabezpečenia, prístupy a parkovacie miesta pre vozidlá pre Integrovaný záchranný systém atď.
- oddelujúce ploty - ide predovšetkým o oddelenie znepriatelených skupín chuligánov,
- usporiadateľská služba – dôležitá súčasť bezpečnosti na štadiónoch,
- predaj vstupeniek (ak ide o bežný zápas alebo rizikový), nedovoliť predaj vstupeniek osobám, ktoré majú zákaz vstupu na štadión atď.,
- predaj alkoholických nápojov – pokiaľ to bude možné zakázať predaj alkoholu na štadióne a rovnako aj nepúšťať podnapitých divákov na štadión.

2. Prevencia a výchovné opatrenia (prevencia je dôležitá záležitosť a zo strany klubov a miestne právnych orgánov je dôležité začínať už na školách)

3. **Identifikácia výtržníkov a ich trestanie** (ide predovšetkým o sankcie voči osobám zúčastňujúcich sa na násilí a incidentoch spojených s návštevou futbalových zápasov verejno-prospešné práce, zákaz vstupu na štadión atď.).

4. **Spolupráca polície a výmena spravodajských informácií** (spolupráca policajných orgánov pri medzištátnych zápasoch, výmena informácií o problémových fanúšikoch, využívanie tzv. spotterov (pozorovateľov), čo sú policajti z druhej hosťujúcej krajiny. Ide o policajtov v civile, o odborníkov na futbalové násilie)

5. **Preventívne opatrenia proti rasizmu a neznášanlivosti** (zameranie na rasistické, xenofóbne a neznášanlivé správanie fanúšikov, jeho potlačenie a prípadné potrestanie vinníkov) [2].

Záver

Príspevok sa zaoberal problematikou diváckeho násilia na futbalových štadiónoch. Cieľom práce bolo poukázať na problematiku futbalových fanúšikov na Slovensku. Problematika násilia na futbalových štadiónoch je aj napriek neustále sa zlepšujúcim opatreniam voči neprispôsobivým a nežiadúcim fanúšikom stále aktuálna. Snažili sme sa zistiť pohnútky a správanie sa fanúšikov na futbalových stretnutiach spojených s ich neprimeraným správaním a vyčíňaním na futbalových štadiónoch, alebo na dohodnuté bitky medzi rivalmi, ktoré sa zväčša odohrávajú na odľahlých miestach mimo štadiónov. Všetky zainteresované strany v štáte cez Ministerstvo vnútra, Policajný zbor, predstavitel'ov klubov, usporiadateľské služby až po bezpečnostné zložky by mali medzi sebou začať viac spolupracovať a hľadať riešenia na odstránenie tohto problému a nie si danú problematiku medzi sebou prehadzovať ako horúci zemiak. Pri plánovaní preventívnych opatrení je potrebné venovať pozornosť aj tomu, že aj chuligáni, ultras skupiny a ďalší, sa snažia inovovať a hľadať nové spôsoby ako obísť zákon a zostať nepotrestaní. Preto je veľmi dôležité, aby vyššie uvedené zložky začali fungovať ako celok. Dôležitá je spolupráca s krajinami, kde sa tento fenomén darí riešiť úspešnejšie.

Zoznam použitej literatúry

1. SLEPIČKA, P a kol.: *Divácká reflexe sportu*. Praha: Karolinum, 2010. 182 s. ISBN 978-80-7394-051-5.
2. NIKL, J., VOLEVECKÝ, P.: *Divácké násilí*. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2007. 63 s. ISBN 978-807251-249-2.

3. MAREŠ, M., SMOLÍK, J., SUCHÁNEK. M.: *Fotbalové chuligáni. Evropská dimenze subkultury*. Brno: Centrum strategických studií, Barrister & Principal, 2004. 181 s. ISBN 80-903333-0-3.
4. SMOLÍK, J.: *Fotbalové chuligánství: historie, teorie a politizace fenoménu*. Karlovy Vary: Zdeněk Plachý, 2008. 280 s. ISBN 978-80-903556-3-7.
5. FROSDICK, S., MARSH, P.: *Football hooliganism*. Devon: Willan Publishing, 2005. 232s. ISBN 978-1843921295.
6. MAHONY, D., F., et al.: Motivational factors influencing the behaviour of J. League spectators. *Sport Management Review*, 2002, vol. 5, issue 1. pp. 1-24. ISSN 1441-3523.
7. VOCHOCOVÁ, L.: Třetí poločas–fotbalové chuligáni v ČR a násilí. *Rexter*. 2007. roč. 5 č. 2 s. 1-37. ISSN 1214-7737.

Kontakt na autorov

Ing. Denisa Charlotte Ralbovská - studentka doktorského studijného programu
Fakulta biomedicínského inženýrství Českého vysokého učení technického v Praze.
Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva
e-mail: denisa.ralbovska@fbmi.cvut.cz

Bc. Pavol Pánik - student magisterského studijného programu
Fakulta biomedicínského inženýrství Českého vysokého učení technického v Praze.
Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva
e-mail: panikpav@fbmi.cvut.cz

Recenzent: Ing. Mgr. Matěj Tejmar

METODY A FORMY POSKYTOVÁNÍ ZAHRANIČNÍ HUMANITÁRNÍ POMOCI ČESKÉ REPUBLIKY

Ing. Martin Staněk

Abstract

Providing humanitarian aid is an integral part of dealing with emergency events and providing help to the affected region and the inhabitants living in these regions. Providing international humanitarian aid is one of the mechanisms of the international community leading to easing the negative effects of large-scale disasters of natural and anthropogenic character in the world in which is the Czech Republic actively involved in through governmental bodies and non-governmental and non-profit humanitarian organizations. This type of aid is generally provided in a number forms, which mainly represent providing material, financial and expert or rescue aid. However, providing foreign humanitarian aid has a number of rules that should contribute to its effective use.

Key words: international humanitarian aid, Czech Republic, emergency events

Abstrakt

Poskytování humanitární pomoci je nedílnou součástí řešení mimořádných událostí a pomoci zasaženému regionu a obyvatelům v něm žijícím. Poskytování mezinárodní humanitární pomoci je jeden z mechanismů mezinárodního společenství vedoucím ke zmírnění negativních dopadů rozsáhlých mimořádných událostí a katastrof přírodního i antropogenního charakteru ve světě, do kterého se aktivně zapojuje i ČR prostřednictvím státních orgánů i nestátních a neziskových humanitárních organizací. Tento druh pomoci se obecně poskytuje v několika formách, které představuje především poskytování materiální, finanční a expertní či záchranářské pomoci. Poskytování humanitární pomoci do zahraničí má však i řadu pravidel, které mají přispět k jejímu efektivnímu využití.

Klíčová slova: zahraniční humanitární pomoc, Česká republika, mimořádné události

Úvod

V dnešní době lze ve světě sledovat trend v nárůstu závažných až devastujících mimořádných událostí způsobených přírodními jevy či činností člověka. V posledních dvou dekadách lze mezi nejzávažnější přírodní mimořádné události zařadit například zemětřesení nebo meteorologické jevy a povodně. Tyto události se

vyznačují především tím, že jejich působení se neomezuje na území jednoho státu, ale jejich rozsah a působení zasahuje až celé části kontinentů. Mimořádné události způsobené činností člověka jsou v dnešní době charakterizovány převážně ozbrojenými konflikty, které se odehrávají ve formě občanských válek v rámci takzvaných rozpadajících se států. Do těchto konfliktů se často zapojují i zahraniční aktéři formou přímé vojenské intervence či podporou některé z válčících stran. Mimořádné události uvedeného rozsahu a charakteru mají negativní dopad především na obyvatelstvo zasaženého území a mohou způsobovat velké ztráty na životech a zdraví osob, jejich majetku, zvířatech a obecně na všechny aspekty životního prostředí. Dalším faktorem jejich působení je negativní dopad na místní ekonomiku, infrastrukturu a celkové narušení chodu celého regionu včetně snížení dostupnosti základní zdravotní péče, která bývá spojena například s následným výskytem infekčních onemocnění. Problematická bývá i dostupnost základních potravin, pitné vody a prostředků nezbytných k zajištění nouzového přežití obyvatelstva. Za účelem odvrácení těchto negativních faktorů a zmírnění dopadů mimořádných událostí na obyvatelstvo je jako jeden z nástrojů využívána humanitární pomoc, která je poskytována na národní i mezinárodní úrovni. Mezinárodní společenství obecně nabízí poskytování této pomoci zasaženým oblastem a státům, které by vlastními prostředky v dané situaci nebyly schopny zajistit adekvátní pomoc postiženému obyvatelstvu. V rámci tohoto společenství aktivně působí i Česká republika, která každoročně poskytuje zahraniční humanitární pomoc a k tomuto účelu vyčleňuje finanční prostředky a podporuje řadu humanitárních a rozvojových projektů nestátních a neziskových humanitárních organizací.

Vzhledem ke stále se zvyšujícím technickým a logistickým možnostem se v současné době zvyšují i možnosti poskytování mezinárodní humanitární pomoci, která může mít podobu několika forem, finanční materiální či expertní pomoci. Poskytování mezinárodní humanitární pomoci má však i svá pravidla a pomoc by měla být poskytována s přihlédnutím k aktuálním potřebám obyvatel zasaženého regionu tak, aby její poskytnutí bylo účelné a adekvátní. Její poskytování může ovšem být i problematické, například vzhledem ke zhoršené dostupnosti a možnosti transportu v zasažených regionech z důvodu poškození infrastruktury nebo možnosti korupce či neadekvátním nakládáním s poskytnutými prostředky. Zvláštní kapitolu v této problematice představují občanské války, kdy některé oblasti zemí v rámci probíhajícího ozbrojeného konfliktu bývají zcela nedosažitelné humanitárními organizacemi a činnost těchto organizací či možnost poskytování humanitární pomoci bývá značně omezená. Tento jev lze pozorovat především v rámci současné války v Sýrii, ale i v dalších ozbrojených konfliktech.

Zahraniční humanitární pomoc

Humanitární pomoc představuje souhrn opatření či krátkodobou pomoc, která jsou určena ke zmírnění dopadů mimořádných událostí a krizových situací na zdraví, životy a majetek zasaženého obyvatelstva, životní prostředí a celkově na celý postižený region, ve kterém se událost odehrála. Zahraniční humanitární pomoc je pojem označující poskytování humanitární pomoci přes hranice na území jiného státu [1]. Tato pomoc je realizována v oblastech záchrany životů, zajišťování základních životních potřeb obyvatel, zdravotní a psychosociální péče, právní pomoci či pomoci s likvidací následků mimořádných událostí a následnou obnovou zasaženého území a místní ekonomiky. K tomuto účelu jsou využívány zejména prostředky materiální, finanční a expertní pomoci, včetně jejího komplexního logistického zabezpečení. Komplexní humanitární pomoc aktivně ve prospěch zasaženého obyvatelstva poskytují státní i nestátní orgány a organizace, neziskové organizace, humanitární organizace, spolky, občanská sdružení, právnické a podnikající fyzické osoby i jednotlivci na základě vlastní iniciativy. Předmětem humanitární pomoci mohou být věcné prostředky, například humanitární balíčky, které obsahují základní předměty nezbytné pro nouzové přežití obyvatel. Dále jimi jsou finanční prostředky určené k pořízení věcných prostředků a expertní pomoc [2] [3].

Poskytování a distribuce mezinárodní humanitární pomoci může být v jistých situacích a případech ovšem problematické. Hlavním potencionálním rizikem je možnost vzniku korupce a zneužití poskytnuté humanitární pomoci, především v rámci procesu logistického zabezpečení a následné distribuce v případě poskytnutí materiální pomoci, a formou neoprávněného nakládání a zneužití poskytnutých finančních prostředků. Humanitární pomoc se může stát předmětem nelegální tržní činnosti, kdy je vydávána za finanční obnos a nelze tedy zajistit její účelnou distribuci. Materiální pomoc může být rovněž odcizena. Při poskytování nadměrného objemu materiální pomoci může rovněž dojít k narušení procesu obnovy místní ekonomiky a při jejím dlouhodobém poskytování může vzniknout závislost na jejím poskytování. Problematika následného transportu a distribuce humanitární pomoci může být komplikována i poškozením místní infrastruktury [4].

Zvláštní kapitolu při poskytování mezinárodní humanitární pomoci představují ozbrojené konflikty. V dnešní době se jedná především o probíhající občanské války v rámci takzvaných hroutících se států, kdy mezi sebou válčí vládní síly a nestátní ozbrojené skupiny, mezi které se řadí i teroristické skupiny. Do těchto konfliktů se rovněž často zapojují zahraniční aktéři prostřednictvím přímé vojenské intervence či nepřímé podpory válčících skupin [5].

Tyto konflikty jsou charakteristické nedodržováním a častým porušováním mezinárodního humanitárního práva, na které toto právo nedokáže řádně reagovat a

nedokáže oběti konfliktů adekvátně chránit. Tento problém nastává především v případech, kdy se některé z válčících skupin rozhodnou mezinárodní humanitární právo nedodržovat. Účelem mezinárodního humanitárního práva je ochrana základních lidských práv, omezení některých prostředků určených k vedení bojové činnosti a snaha o minimalizaci dopadů ozbrojených konfliktů na civilní obyvatelstvo a ochranu válečných obětí [6] [7].

V rámci těchto konfliktů jsou častými cíli útoků rovněž humanitární organizace, jejich pracovníci a jimi podporovaná zařízení, které zajišťují distribuci humanitární pomoci a provozují nebo podporují zdravotnická zařízení. K tomuto problému rovněž přispívá nedostatek kázně nebo vůle k dodržování mezinárodního humanitárního práva ze strany všech aktérů konfliktů a minimalizace rozdílů mezi civilisty a příslušníky ozbrojených skupin v důsledku nekontrolovaného šíření zbraní [8]. Možnost distribuce humanitární pomoci v rámci území, kde probíhají aktivní boje a v obléhaných oblastech, kde je tato pomoc zapotřebí nejvíce, je tímto faktorem značně omezena. Problém rovněž představuje i ztížená působnost humanitárních organizací na území států kde aktivně probíhají občanské války, kdy jsou některá území humanitární pomocí zcela nedosažitelná. Především se jedná o území aktivního vedení bojové činnosti a území, která jsou pod kontrolou organizací, které neakceptují mezinárodní humanitární právo a nedovolují na těchto územích působení mezinárodních humanitárních organizací. Tento jev lze pozorovat především v rámci současné války v Sýrii, ale i například v Afghánistánu.

Legislativní vymezení poskytování zahraniční humanitární pomoci

Zahraniční humanitární pomoc České republiky je z právního hlediska vymezena zákonem č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému v aktuálním znění. Tento zákon stanovuje zapojení České republiky do mezinárodních záchranných operací při mimořádných událostech a poskytování humanitární pomoci do zahraničí, a určuje působnost Ministerstva vnitra České republiky v této oblasti. Tomuto ministerstvu rovněž ukládá za povinnost zajišťovat činnost kontaktního místa pro vyžádání humanitární pomoci do zahraničí v souladu s mezinárodními smlouvami. Tento úkol plní pro ministerstvo Hasičský záchranný sbor České republiky v přenesené působnosti [9]. Zákon č. 133/1985 Sb., o požární ochraně v aktuálním znění, umožňuje dále Ministerstvu vnitra České republiky soustřeďovat a nasazovat síly a prostředky požární ochrany při poskytování přeshraniční humanitární pomoci [10].

Zahraniční humanitární pomoc stanovuje zákon č. 151/2010 Sb., o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci poskytované do zahraničí a o změně souvisejících zákonů v aktuálním znění. Tento zákon vymezuje zahraniční

humanitární pomoc, podmínky jejího poskytování a působnost Ministerstva zahraničních věcí a dalších dotčených orgánů v této oblasti [11].

Pravidla zapojování do mezinárodních záchranných operací a poskytování mezinárodní humanitární pomoci jsou blíže stanovena nařízením vlády č. 463/2000 Sb., o stanovení pravidel zapojování do mezinárodních záchranných operací, poskytování a přijímání humanitární pomoci a náhrad výdajů vynakládaných právníckými osobami a podnikajícími fyzickými osobami na ochranu obyvatelstva. Toto nařízení specifikuje jednotlivé formy zahraniční humanitární pomoci a pravidla pro její poskytování a příjem [12].

Zapojení České republiky do mezinárodních humanitárních a rozvojových operací dále stanovuje usnesení Vlády České republiky k návrhu Zapojení České republiky do mírových a záchranných operací a humanitární pomoci č. 458 ze dne 9. května 2001 a usnesení Vlády České republiky o Zásadách zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu České republiky do Evropské unie č. 302 ze dne 31. března 2004. Důležitými dokumenty v této oblasti jsou rovněž bilaterální smlouvy mezi Českou republikou a sousedními státy, které umožňují oboustranné přeshraniční nasazení sil a prostředků určených k provádění záchranných a likvidačních prací při katastrofách a řešení mimořádných událostí. Tato dohoda je rovněž uzavřena mezi Českou a Maďarskou republikou.

Metody a formy poskytování zahraniční humanitární pomoci

Zahraniční humanitární pomoc poskytuje Česká republika prostřednictvím státních orgánů a nestátních neziskových a humanitárních organizací. Ze státních orgánů jde především o Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, Ministerstvo vnitra České republiky a generální ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky.

Působnost těchto orgánů je rozdělena geograficky, hlavní orgán pro poskytování humanitární pomoci v rámci Evropy a Evropského hospodářského prostoru je Ministerstvo vnitra a pro zbytek světa rozhoduje o poskytování humanitární pomoci Ministerstvo zahraničních věcí. Tato ministerstva při poskytování zahraniční humanitární pomoci vzájemně úzce spolupracují. Ministerstvo zahraničních věcí blíže rozhoduje o uvolnění finančních prostředků na humanitární pomoc do výše 5 milionu korun, o poskytnutí finanční částky nad tuto sumu rozhoduje Vláda České republiky. Dále každoročně vypisuje dotační řízení na projekty humanitární a rozvojové pomoci. Ministerstvo zahraničních věcí také zajišťuje reakci České republiky na globální humanitární výzvy a spolupracuje s mezinárodními humanitárními organizacemi při poskytování mezinárodní humanitární pomoci. Rozpočet na zahraniční humanitární pomoc České republiky činil v minulých letech 73 milionu korun. Pro rok 2017 byl

tento rozpočet navýšen na 130 milionu korun [13]. Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky je zodpovědné za poskytování expertní pomoci, záchranné a materiální pomoci včetně jejího logistického zabezpečení. K tomuto účelu rovněž zřizuje specializovaný záchranný odřad USAR (Urban Search and Rescue), který je určený pro vyhledávání a záchranu osob v obydlených oblastech, především po zemětřeseních, a další odřady s mezinárodní působností, například WASAR (Water Search And Rescue), CBRN (Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Defense) a velkokapacitní čerpání. Generální ředitelství rovněž vede seznam odborníků, které může vyslat do zahraničních humanitárních operací. Dále je zodpovědné za příjem humanitární pomoci ze zahraničí, k tomuto účelu zajišťuje Národní styčný bod [14] [15].

Na poskytování zahraniční humanitární pomoci, především v oblasti poskytování materiální pomoci, expertní pomoci a logistického zabezpečení, se mohou aktivně podílet i Armáda České republiky, která disponuje kapacitami pro zapojení se do mezinárodních humanitárních operací. Dále Správa státních hmotných rezerv, která vytváří zásoby pro humanitární pomoc, jež jsou primárně určeny pro řešení mimořádných událostí na území České republiky, ale mohou být poskytnuty i pro účely zahraniční humanitární pomoci a humanitárních operací. Na poskytování zahraniční humanitární pomoci se rovněž podílejí i jednotlivé hasičské záchranné sbory krajů, které mohou na základě uzavřených bilaterálních smluv se sousedními státy poskytovat přeshraniční pomoc a jejich síly a prostředky mohou být nasazeny na území těchto států k provádění záchranných a likvidačních prací. Tato pomoc je hrazena z prostředků hasičského záchranného sboru kraje [15] [16].

Zahraniční humanitární pomoc zajišťují i nestátní neziskové a humanitární organizace. Činnost těchto organizací lze shrnout do několika oblastí, organizování veřejných finančních a materiálních sbírek, zajišťování transportu na území zasažených států a následného logistického zabezpečení a distribuce. Nestátní neziskové a humanitární organizace mohou rovněž zajišťovat i poskytování expertní a odborné pomoci, především v oblastech poskytování zdravotní péče a monitorace aktuální situace a potřeb zasaženého obyvatelstva. Činnosti těchto organizací jsou financovány buď z vlastních zdrojů či veřejných sbírek, z prostředků Evropské unie, mezinárodních orgánů a ze zdrojů jiných států, nebo ze zdrojů Ministerstva zahraničních věcí prostřednictvím humanitárních projektů, které může toto ministerstvo spolufinancovat a podporovat částkou až 4 miliony korun pro rok 2017 [17]. V roce 2016 byla výše dotace až 2,5 milionu korun [18]. Mezi nejvýznamnější humanitární organizace působící v České republice, které se zabývají touto oblastí, patří Člověk v tísni, ADRA, Charita Česká republika a Český červený kříž. Do tohoto výčtu lze zařadit organizaci Lékaři bez hranic, která rovněž působí na území České republiky, ale jedná se primárně o mezinárodní humanitární organizaci, která patří

mezi jednu z nejvýznamnějších humanitárních a zdravotnických organizací ve světě. Např. organizace Člověk v tísni poskytla v roce 2016 zahraniční humanitární pomoc v hodnotě 870,9 milionu korun, především do Sýrie, Turecka a na Ukrajinu [19].

Formy zahraniční humanitární pomoci

Humanitární pomoc dělíme na tři základní formy, materiální, finanční a expertní. Materiální humanitární pomoc představuje poskytnutí materiálních prostředků, které jsou nezbytné k odstranění následků mimořádné události a k zajištění zásobování a nouzového přežití postiženého a evakuovaného obyvatelstva. Tento druh pomoci se zabezpečuje prostřednictvím pořízení nezbytných věcných prostředků, které jsou vzhledem ke konkrétnímu typu mimořádné zapotřebí a které mohou být v rámci zasaženého regionu v nedostatečném množství. Jedná se především o potraviny a balenou vodu, ošacení, hygienické a zdravotnické prostředky, čisticí prostředky a další. Druhou formu představuje poskytování finanční humanitární pomoci. Finanční prostředky slouží primárně k pořízení materiálu nezbytného k řešení mimořádné události a pořízení prostředků nezbytných k zajištění nouzového přežití a základních životních potřeb postiženého obyvatelstva v rámci zasaženého regionu.

Tato pomoc je rovněž spojena s následným rozvojem regionu a zmírnění negativních dopadů na místní ekonomiku. Tuto pomoc poskytují buď jednotlivé státy, nebo je zajišťována prostřednictvím sbírek, které vyhlašují humanitární organizace. Třetí formou je expertní humanitární pomoc, kterou lze blíže rozdělit na tři druhy, na záchranářskou, poradenskou a dobrovolnickou pomoc. Ve své podstatě spočívá tento druh pomoci v poskytnutí sil a prostředků nezbytných pro řešení mimořádné události a zajištění nouzových služeb obyvatelstvu. Tato pomoc může spočívat ve vyslání záchranného týmu k odstranění následků mimořádné události, vyslání expertů za účelem poskytnutí poradenské a organizační pomoci, a ve vyslání speciálně vyškolených osob pro poskytování duchovní a psychosociální pomoci ve prospěch postiženého obyvatelstva [3] [7].

Pravidla poskytování zahraniční humanitární pomoci

Poskytování zahraniční humanitární pomoci má řadu pravidel, která mají přispět k zajištění účelného a maximálně efektivního použití pomoci při překonávání mimořádných událostí a podpoře zasažených obyvatel. V první řadě je nezbytné, aby poskytování mezinárodní humanitární pomoci byl efektivní a koordinovaný proces, ke kterému může každý stát a organizace přispět dle svých možností na základě dobrovolnosti. Tato koordinace je realizována například prostřednictvím globálních humanitárních výzev, které reflektují aktuální potřeby obyvatel a regionů zasažených

rozsáhlými mimořádnými událostmi různého charakteru. V rámci těchto výzev jsou vznášeny nabídky a požadavky na poskytnutí všech forem humanitární pomoci a komplexní zajištění veškerých procesů při její přípravě, transportu a distribuci. Potřeby jsou stanoveny na základě požadavků a žádostí postiženého státu, dále dle aktuálních zpráv mezinárodních orgánů a jejich organizací působících v oblastech zdravotnictví, civilní ochrany a humanitárních záležitostí, a na základě zpráv mezinárodních humanitárních organizací, které zpravidla monitorují aktuální dění v oblastech postižených mimořádnými událostmi.

Humanitární pomoc slouží především k zajištění základních životních potřeb obyvatel a k obnově postiženého území. Tato pomoc je poskytována zpravidla bezplatně a poskytnutý spotřební materiál se nevrací. Nakládání s humanitární pomocí je zajišťováno tak, aby nevzniklo její poškození nebo znehodnocení a bylo vyloučeno potencionální zneužití [20].

Humanitární pomoc je rovněž nezbytné poskytovat s rozvahou a v přiměřené míře, aby nedošlo k výraznému přebytku určitých věcných prostředků v rámci jednoho regionu a k jejich nedostatku v druhém. Je tedy nezbytné, aby humanitární pomoc byla poskytnuta a distribuována v takové míře, která dokáže být efektivně využita. Při poskytování expertní pomoci je dále zapotřebí, aby osoby, které jsou do postižených regionů vyslány, jednaly podle zásady lidskosti, znaly místní poměry, dokázaly správně určit a reagovat na aktuální potřeby nejen obyvatel, ale i samotného vývoje situace a průběhu realizace záchranných a likvidačních prací. Při poskytování materiální humanitární pomoci je nezbytné dbát na vzdálenost, na kterou je pomoc poskytována. Při poskytování materiální pomoci na velké vzdálenosti vzniká riziko, že celková cena samotného transportu materiálních prostředků a celkové logistické zabezpečení může převyšovat celkovou cenu humanitární pomoci. Pokud je tedy možné materiální pomoc a nezbytné věcné prostředky v dostatečné míře pořídit v rámci zasaženého státu nebo regionu, je vhodné tak učinit. Při poskytování zahraniční humanitární pomoci České republiky obecně platí, že do 1 000 km se materiální humanitární pomoc transportuje prostřednictvím automobilové či železniční přepravy, do 2 500 km prostřednictvím letecké přepravy a nad vzdálenost 2 500 km se poskytuje především finanční pomoc. Poskytování finanční humanitární pomoci je rovněž vhodné z pohledu obnovy místní ekonomiky narušené mimořádnou událostí, čímž dokáže pomoci lépe překonat krizové období [7] [21] [15].

Závěr

Mezinárodní humanitární pomoc je nedílnou součástí procesu řešení závažných mimořádných událostí a představuje jeden z prostředků, kterým může mezinárodní prostředí pomoci zasaženým státům, jejich regionům a obyvatelstvu, které je událostí

přímo dotčeno. Do tohoto procesu se aktivně zapojuje i Česká republika prostřednictvím státních orgánů a nestátních neziskových a humanitárních organizací. Česká republika každoročně vyčleňuje finanční prostředky na zahraniční humanitární pomoc a dle potřeby poskytuje i materiální či přeshraniční záchranářskou pomoc. Dále finančně podporuje řadu humanitárních a rozvojových projektů. Pro účely poskytnutí expertní a záchranářské humanitární pomoci rovněž zajišťuje řadu odborníků a specializované záchranné týmy, které byly opakovaně nasazeny při řešení závažných mimořádných událostí ve světě. Humanitární pomoc má několik specifických forem, které mají odlišný účel a způsob využití při mimořádných událostech, ovšem jejím základním účelem je pomoci postiženému obyvatelstvu překonat mimořádné události, zmírnění jejích negativních dopadů a pomoci s obnovou a rozvojem zasaženého regionu. Poskytování humanitární pomoci má řadu pravidel, která mají zajistit její efektivní poskytování a využití vzhledem ke konkrétní mimořádné události, ať už se jedná o přírodní katastrofy či například o ozbrojené konflikty.

Seznam použité literatury

1. RICHTER, Rostislav. *Výkladový slovník krizového řízení*. Praha : Ministerstvo vnitra - generální ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky, 2010. ISBN 978-80-86640-54-9.
2. ŘEHÁK, David, MARTÍNEK, Bohumír a RŮŽIČKOVÁ, Petra. *Ochrana obyvatelstva v kontextu aktuálních bezpečnostních hrozeb*. Ostrava : Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství, 2015. ISBN 978-80-7385-169-9.
3. KOLEKTIV AUTORŮ. *Ochrana obyvatelstva a krizové řízení*. Praha : Ministerstvo vnitra - generální ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky, 2015. ISBN 978-80-86466-62-0.
4. PRINCOVÁ, Květoslava. *Dvojí riziko v humanitární pomoci*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4270-9..
5. EICHLER, Jan. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2006. ISBN 80-7278-326-2.
6. ONDŘEJ, Jan, a další. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha : C.H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-185-7.
7. KRATOCHVÍLOVÁ, Danuše. *Ochrana obyvatelstva*. Ostrava : Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství, 2013. ISBN 978-80-7385-134-7.

8. BÍLKOVÁ, Veronika a JUKL, Marek. *Mezinárodní humanitární právo: odpovědi na vaše otázky*. Praha : Český červený kříž, 2009. ISBN 978-80-87036-37-2.
9. Zákon č. 239/2000 Sb. *Zákon o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů*.
10. Zákon č. 133/1985 Sb. *Zákon České národní rady o požární ochraně*.
11. Zákon č. 151/2010 Sb. *Zákon o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci poskytované do zahraničí a o změně souvisejících zákonů*.
12. Nařízení vlády č. 463/2000 Sb. *Nařízení vlády o stanovení pravidel zapojování do mezinárodních záchranných operací, poskytování a přijímání humanitární pomoci a náhrad výdajů vynakládaných právníckými osobami a podnikajícími fyzickými osobami na ochranu obyvatelstva*.
13. MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ. *Humanitární pomoc v průběhu roku 2017*. [Online] Ministerstvo zahraničních věcí, 2017. [Citace: 2. 8 2017.] http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/humanitarni_pomoc_cr_v_prubehu_roku_2017.html.
14. USAR CZECH REPUBLIC. *Vyslání odřadů MV-Generálního ředitelství HZS ČR do zahraničí*. [Online] 2006. [Citace: 18. 8 2017.] <http://www.usar.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=261>.
15. MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČESKÉ REPUBLIKY. *Postup při zapojování ČR do záchranných operací a při poskytování humanitární pomoci do zahraničí*. [Online] 2006. [Citace: 15. 8 2017.] http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/postup_pri_zapojovani_cr_do_zachrannych.html.
16. KOLEKTIV AUTORŮ. *Bílá kniha o obraně*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky, 2010. ISBN: 978-80-7278-564-3.
17. MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČESKÉ REPUBLIKY. *Humanitární dotace 2017 – vyhlášení*. [Online] 2017. [Citace: 10. 8 2017.] http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/projekty/humanitarni_dotace_2017_vyhlaseni.html.
18. MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČESKÉ REPUBLIKY. *Humanitární dotační řízení 2016 - vyhlášení*. [Online] 2016. [Citace: 10. 8 2017.] http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/projekty/humanitarni_dotacni_rizeni_2016.html.

19. ČLOVĚK V TÍSNI. *Člověk v tísní výroční zpráva 2016*. Praha : Člověk v tísní, 2016.
20. BŘÍZA, Jan a kol. *Ochrana obyvatelstva v případě krizových situací a mimořádných událostí nevojenského charakteru II*. Brno : Tribun EU, 2014. ISBN 978-80-263-0724-2.
21. USAR CZECH REPUBLIC. *Pravidla poskytování humanitární pomoci do zahraničí*. [Online] 2006. [Citace: 15. 8 2017.]
<http://www.usar.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=196>.
22. BŘÍZA, Jan. *Ochrana obyvatelstva v případě krizových situací a mimořádných událostí nevojenského charakteru II*. Brno : Tribun EU, 2014. 978-80-263-0724-2.

Kontakt na autora

Ing. Martin Staněk – student doktorského studijního programu

Fakulta biomedicínského inženýrství Českého vysokého učení technického v Praze

Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva,

e-mail: stanema4@fbmi.cvut.cz

Recenzent: prof. Ing. Gustav Šafr, DrSc.

PROBLEMATIKA NEBEZPEČNÝCH ZÁSILEK A TERORISMU V OBLASTI ZAJIŠŤOVÁNÍ POŠTOVNÍCH SLUŽEB

Mgr. Bc. Petr Šlechta

Abstract

To detect a consignment with suspicious content during a delivery from the sender to the recipient generally carries the necessity for an immediate solution, depending on the need to protect the life and health of the persons who had or who could have contact with the consignment. It is necessary consider a number of questions for the rapid and effective detection of potentially dangerous consignments, their exclusion from the transport procedure as well as the effective protection of the population. Especially, it is necessary consider to recognize them and to take specific procedures after their detection so as to protect lives and health. As well, the issue of terrorism aimed at employees, the processing network, or the delivery of consignments could cause irreversible consequences. These problems are stated in the article.

Key words: Czech post, postal packet, suspicious packet, dangerous packet, emergency event, terrorism

Abstrakt

Detekování zásilky s podezřelým obsahem při doručování od odesílatele k příjemci sebou nese zpravidla potřebu okamžitého řešení v závislosti na nutnosti ochrany života a zdraví osob, které se zásilkou přišly či mohly přijít do styku. Pro rychlou a efektivní detekci potencionálně nebezpečné zásilky, její vyloučení z přepravního procesu jakož i pro účinnou ochranu obyvatelstva je třeba zabývat se celou řadou otázek, a to zejména se zaměřením na její rozpoznání a na přijetí konkrétních postupů po její detekci tak, aby byla ochrana životů a zdraví zajištěna. Stejně tak problematika terorismu zaměřeného na zaměstnance, síť zpracování či podání zásilek může způsobit nezvratné následky. Nastínění uvedených problémů je obsahem článku.

Klíčová slova: Česká pošta, poštovní zásilka, podezřelá zásilka, nebezpečná zásilka, mimořádná událost, terorismus

Úvod

V České republice jsou služby doručování zásilek poskytovány mnoha společnostmi, proces je však popsán s ohledem na činnost státního podniku Česká pošta, s. p. (dále jen ČP). ČP je držitelem tzv. poštovní licence, subjektem kritické

infrastruktury a v současné době také nejvýznamnějším tuzemským přepravcem co do objemu přepravených a doručených zásilek.

Nebezpečné zásilky, to je jeden z fenoménů a specifík, se kterým se setkávají společnosti, které provádějí takzvané zasílatelské či doručovací, případně také kurýrní služby. Protože jde o specifika, která však v současné době mohou díky zvyšujícím se teroristickým hrozbám nabývat na významu, je nutné aktivně monitorovat a specifikovat rizika, která při této podnikatelské činnosti vznikají.

ČP primárně v rámci zasílatelských služeb provádí služby poštovní, a to podle zákona o poštovních službách. Jak již bylo řečeno výše, ČP je v současné době jediným držitelem tzv. poštovní licence vydávané Českým telekomunikačním úřadem². V rámci držení této poštovní licence je ČP největším poskytovatelem poštovních služeb v České republice, kdy v oblasti doručování balíkových zásilek pokrývá 70 % a v rámci doručování dopisů a jiných psaní až 90% trhu. ČP je zároveň také členem Světové poštovní unie, která sdružuje téměř všechny světové poštovní operátory a v rámci této organizace je samozřejmě přijímáno mnoho preventivních bezpečnostních opatření, která do svých interních předpisů logicky přejímá i ČP. Lze tedy bezpochyby konstatovat, že ČP při své činnosti v oblasti bezpečnosti využívá mezinárodní zkušenosti a poznatky, které pak následně aplikuje při zajišťování národního řízení poštovní bezpečnosti.

1. Obecně k pojmu nebezpečné zásilky

Z postavení ČP ve společnosti a obchodu plyne určitá odpovědnost. K ní patří zejména také odpovědnost za bezpečnost zákazníků, zaměstnanců a zásilek, které jsou podniku svěřeny. Na podání určitých materiálů a zásilek se proto vztahují omezení tak, aby bylo možné zajistit bezpečnost přepravy. Jedná se o omezení, která platí na celém světě, a to na základě mezinárodních dohod v rámci Světové poštovní unie, Mezinárodního sdružení pro leteckou dopravu, Světové zdravotnické organizace a Mezinárodní organizace civilní letecké přepravy.

Některé zásilky a látky podléhají zákazu z důvodu ohrožení osob. Jiné mohou ohrozit letadla, vozidla, logistickou síť, stroje na třídění zásilek a jiná zařízení, která se používají při práci se zásilkami. Dokonce i takové zásilky, které primárně vypadají neškodně, se mohou stát nebezpečnými, jestliže budou vystaveny teplotním a tlakovým změnám, případně když se dostanou do styku s jinými zásilkami.

²Držení této licence znamená, že ČP vykonává pro Českou republiku tzv. univerzální službu, která spočívá v zajišťování poštovních služeb v rámci celého území České republiky, a to v rozsahu, který je definován Českým telekomunikačním úřadem

2. Základní pojmy

Poštovní zásilka

Poštovní zásilkou rozumíme zásilku, kterou odesílatel zasílá příjemci a jež prochází standardním procesem v rámci služeb doručovací společnosti. Zásilkou může být vše, každá z doručovacích společností má pak omezení, která se týkají druhů, množství a obsahu zásilek. Zásilkou mohou být mimo jiné obálky různé velikosti nebo balíky. Tyto zásilky musí obsahovat doručovací adresu, informaci o úhradě poštovní služby, tedy poštovní známku a podací razítko příslušné pošty, ze které je zásilka odesílána. V případě obálek, které jsou zasílány doporučeně či balíků by zásilka měla obsahovat i adresu odesílatele v případě, že je zaslána do vlastních rukou adresáta. Pokud tomu tak není, postačuje prostá adresa a jméno, kam či komu má být zásilka doručena.

Podezřelá poštovní zásilka

Podezřelou zásilkou se rozumí listovní nebo balíková zásilka, která svým vzhledem, hmotností, objemem, zvukem či pachem vybočuje z běžné úpravy zásilek.

Nebezpečná poštovní zásilka

Nebezpečná poštovní zásilka je zásilka, u které můžeme s jistotou říci, že její obsah je životu a zdraví nebezpečný. Jedná se o zásilky, které mohou svým obsahem ohrozit poštovní provoz, narušit jeho plynulost nebo způsobit újmu na zdraví zaměstnanců, klientů, majetku nebo svěřených hodnotách.

Mimořádná událost

Mimořádnou událostí se podle zákona č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému (dále jen „IZS“) rozumí „škodlivé působení sil a jevů vyvolaných činností člověka, přírodními vlivy, havárie ohrožující život, zdraví, majetek nebo životní prostředí, vyžadující provedení záchranných a likvidačních prací“.³

Terorismus je užití násilí nebo hrozby násilím s cílem efektivně zastrašit protivníka a dosáhnout politických cílů. Terčem teroristických akcí jsou většinou civilisté. Mezi teroristické metody patří atentáty, bombové útoky, únosy osob nebo dopravních prostředků a další násilné akty. Akty násilí bývají následně plánovány tak, aby u veřejnosti vyvolaly pocit strachu a nejistoty. Někdy má terorismus podobu

³Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému

vydírání s cílem dosáhnout splnění konkrétních politických požadavků. Vedlejším účelem teroristických akcí je také získání publicity.⁴

Pojem terorismus jakožto prosazování vlastních cílů jednotlivců či skupin lidí metodou zastrašování obyvatelstva použitím síly je nutné chápat v souvislosti se službami ČP jako určitou možnost jejich zneužití k realizaci těchto úmyslů formou zasílání tzv. dopisových pum, dopisů a balíčků s jedy či jinými, život ohrožujícími látkami adresátům mimo ČP, anebo vyhrožování bombovými útoky nebo jinými útoky na provozovny nebo jiná zařízení podniku, na zaměstnance, vozidla či logistickou síť podniku s cílem zranit velké množství zaměstnanců a klientů ČP anebo jakkoli jinak znemožnit zajištění základních poštovních služeb.

3. Zboží podléhající zákazu nebo omezení

ČP má stanoveny podmínky týkající se zboží, které lze nebo nelze podat do poštovní přepravy v tzv. Poštovních podmínkách (viz *Výpis z Poštovních podmínek České pošty, s. p. Díl 1* níže).

Mimořádné události v souvislosti s nebezpečným obsahem poštovní zásilky mohou vzniknout jednak nedodržením níže citovaných nařízení, ale zejména také na podkladě úmyslu odesilatele ohrozit zdraví a život adresátů, zaměstnanců ČP či jejích klientů, způsobit škody na majetku a aktivech ČP. V neposlední řadě rovněž jde o poškození dobrého jména ČP. Tyto mimořádné události právě, proto tak mohou být také i cíleným teroristickým útokem.

Výpis z Poštovních podmínek České pošty, s. p., Díl 1, Vnitrostátní poštovní zásilky, Část první, Základní ustanovení, Článek 2, Obsah poštovní zásilky:

1. Obsah poštovní zásilky mohou, s výjimkami dále uvedenými, tvořit jakékoliv věci.

⁴<https://cs.wikipedia.org/wiki/Terrorismus>

2. Obsahem poštovní zásilky nesmějí být:

Druh látky:
a) výbušniny
b) jaderné materiály a radioaktivní látky
c) omamné a psychotropní látky
d) jedovaté a žíravé látky
e) nakažlivé biologické látky a lidské nebo zvířecí vzorky, u nichž existuje důvod k obavě, že jsou v nich nakažlivé biologické látky přítomny
f) tuhý oxid uhličitý
g) tlakové nádoby, stlačené nebo zkapalněné plyny a plyny v roztocích
h) biologická agens a toxiny,
i) oxidující, hořlavé a ostatní látky a směsi, které jsou klasifikovány jako nebezpečné podle čl. 3 Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1272/2008 ze dne 16. prosince 2008 o klasifikaci, označování a balení látek a směsí, o změně a zrušení směrnic 67/548/EHS a 1999/45/ES a o změně nařízení (ES) č. 1907/2006, a vyhlášky č. 474/2002 Sb., kterou se provádí zákon č. 281/2002 Sb., o některých opatřeních souvisejících se zákazem bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o změně živnostenského zákona.
j) živí obratlovci
k) chránění volně žijící živočichové a chráněné planě rostoucí rostliny

Nejde-li o případ podle odstavce 2, jen za splnění dále uvedených zvláštních podmínek mohou být obsahem poštovní zásilky:

Druh látky:
a) biologické látky podléhající zkáze – za podmínky, že zkažené látky nebudou obtěžovat své okolí zápachem a neproniknou obalem poštovní zásilky
b) jiná živá zvířata než obratlovci a než chránění volně žijící živočichové – za podmínky, že jim během poskytnutí poštovní služby nebude zapotřebí poskytovat zvláštní péči a pozornost
c) snadno rozbitelné věci – za podmínky, že jsou upraveny zvláštním tomu odpovídajícím způsobem tak, aby se v důsledku běžných manipulací s poštovní zásilkou nemohly poškodit
d) tekutiny – za podmínky, že nemohou vytéci z obalu poštovní zásilky nebo tímto obalem prosáknout
e) lidské nebo zvířecí vzorky, u nichž je minimální pravděpodobnost, že jsou v nich přítomni původci nemocí - za podmínky, že jejich obal splňuje požadavky na balení tohoto typu lidských nebo zvířecích vzorků stanovené přílohou A Evropské dohody o mezinárodní silniční přepravě nebezpečných věcí (ADR), ve znění vyhlášeném sdělením Ministerstva zahraničních věcí č. 8/2013 Sb. m.s.

Popis znaků podezřelé zásilky a aplikovaná opatření při styku s ní

Úvodem je třeba konstatovat, že níže uvedené informace a případná doporučená opatření byla vypracována v souvislosti s případy zasílání nebezpečných zásilek, ke kterým došlo v podzimních měsících roku 2014. Zásilky s nebezpečným obsahem byly zasílány ze zemí mimo ČR vysokým ústavním činitelům a jejich zasílání mělo za cíl zneklidnit nejvyšší orgány bezpečnosti ochrany státu s následnými vyděračskými požadavky nelegálních skupin.

Podezřelá zásilka zpravidla vykazuje některé z následujících znaků:

- obaly s vylepenými poštovními známkami (na rozdíl od otisku výplatního stroje) ve zbytečně vysoké hodnotě,
- adresy špatně napsané na stroji nebo rukou; chybný pravopis,
- zásilky s obaly s mastnými skvrnami, pokryté krystaly nebo s divným pachem,
- neuvedená zpáteční adresa, neexistující zpáteční adresa, případně zpáteční adresa, která neodpovídá razítku podací pošty,
- výjimečně masivní, těžké nebo nesymetrické balíkové zásilky,
- nepoddajné, objemné nebo odbarvené balíkové nebo listovní zásilky,
- balíkové zásilky, které šplouchají nebo které zřejmě obsahují kapalinu,
- balíkové zásilky, ze kterých vyčnívají dráty nebo kovové proužky,
- zbytečně velké množství balicího materiálu, např. papírové nebo umělohmotné lepicí pásy, balicího papíru nebo provázku.

Zacházení s podezřelou listovní nebo balíkovou zásilkou

Doporučené zacházení s podezřelou listovní nebo balíkovou zásilkou:

- zacházet se zásilkou opatrně, netřást s ní a vyhnout se prudkým nárazům,
- neotvírat ji,
- k neznámé nebo unikající látce nečichat, nedotýkat se jí ani ji neochutnávat,
- jestliže už zásilka prošla zpracováním, opatrně ji izolovat stanoveným postupem,
- zásilky nalezené ve veřejně přístupném prostoru, ke které se nikdo nehlásí, se nedotýkat a nepřemisťovat ji,
- zásilku neohýbat ani nepřehýbat,
- nedávat ji do vody,
- nedávat ji do žádné schránky, která není výslovně určena pro podezřelé zásilky,
- zásilku ničím nezakrývat,
- v blízkosti zásilky nepoužívat zařízení s radiovým přenosem,

- případ okamžitě nahlásit příslušným orgánům IZS a sdělit spolupracovníkům, že musí zůstat mimo postižené místo.

Při nálezů zbytků neobvyklých látek na listovních nebo balíkových zásilkách, sypajícího se prášku nebo vytékající kapaliny:

- k neznámé nebo unikající látce nečichat, nedotýkat se jí ani ji neochutnávat,
- okamžitě si opláchnout ruce mýdlovou vodou,
- vypnout všechny běžící ventilátory, vzduchovou nebo topnou techniku,
- říci všem osobám, které se listovní nebo balíkové zásilky dotýkaly, aby si opláchnuly ruce mýdlovou vodou,
- sepsat seznam všech osob, které se dotýkaly látky nebo listovní nebo balíkové zásilky,
- případ okamžitě nahlásit příslušným orgánům IZS a sdělit spolupracovníkům, že musí zůstat mimo postižené místo.

Je velice důležité, aby si všechny osoby, které se dostaly do styku s podezřelými látkami, znečištěnými balíkovými nebo listovními zásilkami, případně s unikajícími materiály, opláchly ruce mýdlovou vodou a v případě potřeby také zlikvidovaly veškerý znečištěný oděv.

V případě nálezů podezřelé, potencionálně nebezpečné či nebezpečné zásilky je neprodleně vyrozumíván IZS. Systém řízení IZS je již dostatečně kvalifikovaně připraven na skutečnost zvyšujícího se počtu detekce podezřelých poštovních zásilek, a proto dokáže po nálezů eliminovat vznikající rizika.

Důležitou součástí vyrozumění o nálezů je bezpochyby také příslušné pracoviště hygienické služby. Jeho pracovníci na místě vždy instruuji osoby, které se zásilkou přišly do styku, o provedení preventivních opatření pro oblast ochrany zdraví.

4. Oblasti narušení funkčnosti poštovních služeb nebezpečnou zásilkou a terorismem

Z výše nastíněné problematiky vyplývá, že je nezbytné přistoupit ke komplexnímu a dlouhodobému řešení ochrany poštovního provozu před použitím nebezpečných zásilek a před terorismem. Za hlavní oblasti infrastruktury České pošty, které by mohly být napadeny těmito faktory, je nutno považovat:

- zaměstnance,
- síť zařízení pro sběr poštovních zásilek,
- poštovní zařízení umístěná společně s dopravními nebo vládními objekty anebo objekty velkého významu,
- hlavní síť pro zpracování poštovních zásilek,

- dopravní systém,
- podniková značka (identita-logo),
- informační technologické systémy,
- paliva a energie.

Za nejzranitelnější jsou považováni zaměstnanci ČP, zejména poštovní doručovatelé, pracovníci poštovních přepážek a pracovníci logistické sítě.

Z hlediska ohrožení sítě zařízení pro sběr poštovních zásilek jsou za nejdůležitější považovány poštovní schránky, podání zásilek u poštovních přepážek, v obchodních centrech a v zařízeních pro příjem hromadných zásilek.

Na vybraných poštovních objektech je prováděno celní odbavování poštovních zásilek do zahraničí podle zásad Světové poštovní unie. Určitou hrozbu představují zahraniční poštovní zásilky, které k nám jsou doručovány z Evropské unie po komunikacích. Zvýšená pozornost je věnována zásilkám přicházejícím ze zemí mimo Evropskou unii.

Zvláštní obavy vzbuzují poštovní schránky, které jsou veřejnosti snadno přístupné a osoba odesílající zásilku je anonymní. To poskytuje možnost podávat s minimálním rizikem zásilky, které by mohly obsahovat nebezpečné látky. Výbušná, radioaktivní, biologická a chemická zařízení umístěná do poštovních schránek v hustě osídlených oblastech v celém státě mohou způsobit ztráty na lidských životech. Došlo by k omezení nebo dokonce k odstranění těchto schránek a ve svém důsledku k omezení přístupnosti poštovních služeb pro veřejnost.

ČP má zařízení, která jsou umístěna společně s jinými klíčovými součástmi infrastruktury státu. Jde zejména o zařízení umístěná v blízkosti letišť, dálnic, na nádražích, v bezprostřední blízkosti soudních budov, správních úřadů, historických objektů navštěvovaných turisty, supermarketů apod. Řada z těchto objektů je snadno přístupná veřejnosti, ve velkém množství z nich je zaměstnáno značné množství zaměstnanců a jsou obvykle umístěna v hustě osídlených oblastech.

Zničení velkého zařízení pro zpracování poštovních zásilek ve velkém městě, poblíž vlakového nádraží nebo letiště může způsobit velké ztráty na životech, zastavit provoz těchto zařízení a rovněž způsobit vážné hospodářské ztráty. Obdobně i kontaminace těchto zařízení v důsledku útoku s použitím výbušných, biologických, chemických nebo radioaktivních látek by vážně narušila chod státní správy i plynulost poštovních služeb v daném místě.

Síť zařízení pro zpracování poštovních zásilek, která jsou mezi sebou navzájem propojená distribuční sítí, tvoří páteř poštovní infrastruktury, která zajišťuje efektivní komunikaci mezi občany a institucemi státu. V důsledku toho jsou tato zařízení poštovní infrastruktury kritická pro finanční instituce, obchod i správní úřady.

Hrozba biologickými, chemickými a radioaktivními látkami a bombovými útoky v zařízeních pro zpracování poštovních zásilek může způsobit ztrátu životů zaměstnanců nebo zákazníků, ale také vyvolat paniku a v jejím důsledku i na určitou dobu ochromení poštovního provozu. Opakované útoky mohou poškodit důvěryhodnost ČP a tím způsobit úbytek zákazníků. Teroristický útok na více zařízení pro zpracování poštovních zásilek v určité oblasti může vést k zastavení poštovních služeb s velkým dopadem na podniky a státní instituce v daném regionu.

Dopravní systém ČP, který je tvořen rozvětvenou sítí vozidel různých typů rozmístěných v dopravních střediscích a na provozovnách. Tato vozidla jsou používána pro sběr, přepravu a doručování poštovních zásilek a přepravu zaměstnanců ČP.

Útok s použitím poštovních vozidel by měl velký dopad na lidské životy a aktiva ČP a v konečném důsledku by vedl k ochromení poštovních služeb v daném regionu. Ovlivněn by byl i hospodářský výsledek ČP.

Logo ČP je všeobecně v naší společnosti uznáváno a přijímáno. Objevuje se na poštovních produktech, uniformách zaměstnanců, vozidlech a zařízeních. Pro většinu veřejnosti symbolizuje důvěryhodnou službu. Jakékoliv oslabení této důvěry má značné ekonomické i finanční dopady.

Jednotlivci nebo skupiny, kteří zamýšlí ublížit veřejnosti, se mohou vydávat za poštovní zaměstnance a prostřednictvím získaných poštovních uniforem a využitím poštovních vozidel s logem ČP se snažit získat přístup do zakázaných prostorů s cílem uskutečnit teroristický útok s použitím výbušných, radioaktivních nebo kontaminovaných poštovních zásilek. Při početnějších útocích tohoto druhu jsou největší dopady na lidské životy, majetek a veřejnost jako celek s důsledkem poškození dojmu zákazníků na bezpečnost pošt a poštovních služeb a jejich obav při vstupu do poštovních objektů a při přijímání a otevírání poštovních zásilek.

ČP používá integrovaný technologický informační systém (ITIS) jehož součástí jsou:

- automatizovaná pošta (APOST),

- finanční služby (FS),
- ekonomický informační systém (EIS),
- Tracing & Tracking (T & T),
- elektronické služby.

Tento systém podporuje rozhodující činnosti ČP. Vedle napadení počítačovými viry, může být ohrožen teroristickým útokem s cílem zničit zařízení nebo znemožnit jeho požadovaný výkon, což značně ovlivní schopnost ČP zabezpečovat poštovní služby ve stanoveném rozsahu a kvalitě. V extrémních případech může dojít k vyřazení celé ČP z provozu.

Přerušení nebo omezení dodávky energií v důsledku teroristických útoků může významným způsobem ovlivnit schopnost pošty poskytovat poštovní služby v plném rozsahu. ČP zautomatizovala a zmechanizovala většinu poskytovaných poštovních služeb. Tyto činnosti vyžadují trvalý zdroj elektrické energie, paliv a jiných energií.

Závěr

Složitost celého systému poštovních služeb plyne již z provádění celé řady nutných, na sebe navazujících kroků. V tom nejjednodušším případě se jedná o podání zásilky, její třídění, distribuci a dodání. Každý z těchto čtyř základních kroků cesty zásilky s sebou nese mnoho rizik, která byla historicky opomíjena. V současné době se však rapidně zvyšuje možnost zneužití těchto služeb a postupů k provedení nelegální činnosti se zaměřením na ohrožení obyvatelstva, a to s nepřebernou škálou možností. Prevence v této oblasti se tak stává nutností, kterou nelze podceňovat a je třeba v širší možnosti využít potenciál odborníků k eliminaci vznikajících rizik. Záměrem tohoto článku je tedy nejen primárně upozornit na rizika, která se při cestě zásilky objevují, ale zejména otevřít odbornou debatu na toto téma tak, aby byla vznikající rizika na podkladě diskuze objevena a na základě přijatých opatření eliminována na co nejnížší možnou míru.

Seznam použité literatury

1. ANTUŠÁK, E. *Krizový management. Hrozby, krize, příležitosti. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, 396 s.*
2. REKTOŘÍK, J. a kol. *Krizový management ve veřejné správě, teorie a praxe. 1. vyd. Praha: Ekopress, s.r.o., 2004, 249 s.*
3. MAREŠ, M., REKTOŘÍK, J., ŠELEŠOVSKÝ, J. a kol. *Krizový management: případové bezpečnostní studie, 1. vyd. Praha: Ekopress, s.r.o., 2001, 237 s.*

4. BRDIČKOVÁ, Z. *Podezřelé a nebezpečné zásilky*, Bakalářská práce, ČESKÉ VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V PRAZE, fakulta biomedicínského inženýrství, katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva, Kladno, 2017
5. Zákon č. 239/2000 Sb. o integrovaném záchranném systému
6. Poštovní podmínky České pošty, s. p., Díl 1, Vnitrostátní poštovní zásilky, Část první, Základní ustanovení, Článek 2, Obsah poštovní zásilky
7. https://cs.wikipedia.org/wiki/Sv%C4%9Btov%C3%A1_po%C5%A1tovn%C3%A1_D_unie
8. <https://cs.wikipedia.org/wiki/Terrorismus>

Kontakt na autora

Mgr. Bc. Petr Šlechta - student doktorského studijního programu

Fakulta biomedicínského inženýrství Českého vysokého učení technického v Praze.

Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva

e-mail: slechpe1@fbmi.cvut.cz

Recenzent: prof. Ing. Gustav Šafr, DrSc.

VÝZNAM SÚČINNOSTNO - TAKTICKÝCH CVIČENÍ ZLOŽIEK INTEGROVANÉHO ZÁCHRANNÉHO SYSTÉMU PRE PRAX ZDRAVOTNÍCKEHO ZÁCHRANÁRA

**Bc. Renáta Reisingerová, PhDr. Ľudmila Miženkova, PhD.,
PhDr. Bc. Ivana Argayová, PhD.**

Abstract

In this article we deal with cooperative trainings of integrated rescue system parts in submitting prehospital urgent health care. The goal of this article is to elucidate the knowledge of cooperative-tactical training and to describe characteristic methodical procedures for events with multiple injured people. In theoretical part we focus on describing problematics of events with multiple injured people and to characterize cooperative trainings of integrated rescue system. In empirical part we analyze the questionnaire whether the professional paramedics like to participate on these events and whether they consider these cooperative-tactical trainings as a benefit to their.

Key words: Integrated rescue system, event with multiple injured people, cooperative-tactical training, paramedic

Abstrakt

V príspevku sa zaoberáme súčinnosťným cvičením zložiek Integrovaného záchranného systému v poskytovaní prednemocničnej neodkladnej zdravotnej starostlivosti. Cieľom príspevku je priblížiť poznatky o súčinnosťnom - taktickom cvičení a popísať udalosti s hromadným postihnutím osôb. V teoretickej časti sme sa zamerali na priblíženie problematiky udalostí s hromadným postihnutím osôb a na stručnú charakteristiku súčinnosťno - taktických cvičení zložiek Integrovaného záchranného systému. V empirickej časti analyzujeme dotazník, či sa profesionálni zdravotníci záchranári radi zúčastňujú takýchto súčinnosťno - taktických cvičení, či vnímajú súčinnosťno - taktické cvičenia ako prínos do praxe

Kľúčové slová: Integrovaný záchranný systém. Udalosť s hromadným postihnutím osôb. Súčinnosťno - taktické cvičenia. Zdravotnícky záchranár.

Úvod

Každý jednotliviec pracujúci v záchranných zložkách má nedostatočné skúsenosti s mimoriadnymi udalosťami, ktorými hromadné nešťastie určite je. Práve aj z tohto dôvodu sa členovia záchranných zložiek zúčastňujú súčinnosťných cvičení. Hovorí sa: „ľahko na cvičisku, ľahko na bojisku.“ Toto motto je určite aj jedným z hlavných

hesiel všetkých súčinnostno-taktických cvičení. Pri súčinnostno - taktických cvičeniach si môžu jednotlivé zložky IZS precvičiť rôzne modelové situácie simulujúce udalosť s hromadným postihnutím osôb (UHPO).

V súčasnej dobe zatiaľ neexistuje presná definícia toho, čo by sme si mali pod pojmom súčinnostné, prípadne súčinnostno-taktické cvičenie predstaviť.

Krátky slovník slovenského jazyka definuje jednotlivé pojmy takto:

- cvičenie – činnosť na upevnenie vedomostí, získanie zručnosti, návykov,
- súčinnosť – spolupráca, spolupôsobenie,
- taktika – premyslený postup v konaní (Doruľa 2003)

S poznaním významu jednotlivých termínov by sme mohli súčinnostno - taktické cvičenia následne definovať ako premyslenú činnosť s cieľom natrénovať a na modelových situáciách zopakovať efektívne postupy pri komplikovanejších zásahoch v spolupráci s ostatnými zložkami Integrovaného záchranného systému. Organizátormi týchto cvičení sú jednotliví poskytovatelia záchranej zdravotnej služby (ZZS), ktorí majú za cieľ overiť vedomosti, zručnosti, pripravenosť svojich zamestnancov pri zásahoch vyžadujúcich súčinnosť s Hasičským a záchranným zborom (HaZZ) a Policajným zborom Slovenskej republiky.

UHPO je každá udalosť, kde počet osôb so závažným ohrozením zdravia, alebo bezprostredným ohrozením života je tri a viac (Dobiáš a kol. 2012, Zákon č. 284/2008 Z. z.). Môže to byť aj hromadné nešťastie malého rozsahu v pomere k disponibilným ľudským a materiálnym prostriedkom (v menšom okrese aj havária 2-3 automobilov spôsobí hromadné nešťastie).

V slovenskej legislatíve sa používa termín mimoriadna situácia čím sa myslí „obdobie ohrozenia alebo obdobie pôsobenia následkov mimoriadnej udalosti na život, zdravie alebo majetok, ktorá je vyhlásená podľa zákona (Zákon č. 42/1994 Z. z. a jeho novelizácia z r. 2002) a počas ktorej sa vykonávajú opatrenia na znižovanie rizík ohrozenia alebo postupy a činnosti na odstránenie následkov mimoriadnej udalosti“. Pod mimoriadnou udalosťou sa rozumie živelná pohroma, havária alebo katastrofa.

Súčinnostno - taktické cvičenie Lešť 2017

V Banskej Bystrici vo vojenskom výcvikovom stredisku Lešť sa v dňoch 3. - 6. mája 2017 zišli zdravotnícki záchranári a mladí lekári urgentnej medicíny z celého sveta, aby získali a precvičili nové poznatky a zručnosti pri riešení úloh UHPO. Cieľom týchto cvičení bolo poskytnúť účastníkom aktuálny prehľad najnovších poznatkov v oblasti výskumu, liečby a manažmentu udalostí s hromadným postihnutím osôb a bol zameraný na profesionálne zvládnutie mimoriadnych událostí a krízových situácií. Medzinárodný seminár, pod záštitou Európskej spoločnosti urgentnej medicíny

(EuSEM) a spoločnosti Falck Záchranná, sa na Slovensku uskutočnil prvýkrát. Okrem prednášok a praktických ukážok bol súčasťou seminára nácvik udalosti s hromadným postihnutím osôb a ich záchrany pri leteckom nešťastí, dopravnej nehody a zasiahnutí jedovatým plynom. Na tejto akcii sa zúčastnilo 21 mladých lekárov z Európy a Ázie, tím lektorov z Európy a Slovenska a tím inštruktorov z Falck Záchranná a.s. Ďalej sa na tejto akcii zúčastnili zdravotnícki záchranári, zložky Integrovaného záchranného systému a aj 40 študentov 1 a 2. ročníka študijného odboru urgentná zdravotná starostlivosť na Fakulte zdravotníckych odborov Prešovskej univerzity v Prešove.

Zložitej problematike UHPO sa venuje odbor medicína katastrof, ktorý sa zaoberá profesionálnou liečbou veľkého počtu zranených pod časovým tlakom, a to často s nedostatočnými silami a prostriedkami. Lekári a zdravotnícky záchranári pristupujú k triedeniu ranených, ktorého princípom je pomôcť čo najväčšiemu počtu postihnutých, v prvom rade tým, ktorí sa dajú zachrániť. Triedenie pacientov nezhrňa len posúdenie stavu zranených, ale v neskorších fázach zásahu aj prioritu transportu. Mnohé životy môžu byť zachránené ak zasahujúce zložky Integrovaného záchranného systému by boli lepšie pripravení a systém správne organizovaný. Skúsenosti ukazujú, že prvým cieľom zložiek je poskytnúť naliehavú pomoc pri takýchto udalostiach. Medzery v efektívnej pripravenosti IZS jednotlivých krajín Európy sú zdokumentované v rôznych štúdiách. Z tohto dôvodu sa kladie dôraz na potrebu budovania aj zdokonalenia potrebných kapacít IZS na úrovni celej Európskej Únie.

ZZS je zodpovedná za všetky aspekty zdravotníckej starostlivosti o pacienta, vrátane triedenia a ošetrovania na scéne a prepravu z miesta udalosti do nemocnice. Hasičské a záchrannárske vozidlá hasičov vykonávajú všetky počiatočné záchranné operácie. Polícia zabezpečuje kontrolu prístupu na scénu, bezpečnosť a hladký priebeh operácie. Špecializované tímy špecialistov v ochranných oblekoch zabezpečujú prípadnú dekontamináciu. Média hrajú dôležitú úlohu v informovaní verejnosti o incidente. Poslednou fázou prednemocničného manažmentu UHPO je transport zranených do nemocníc pre definitívnu starostlivosť. Veliteľ zdravotníckeho zásahu rozhoduje o začatí transportu zo zhromaždiska zranených po zaistení vitálnych funkcií pacientov. Operačné stredisko záchrannej zdravotnej služby usmerňuje transport pacientov podľa nahlásenej priority a diagnózy do viacerých zdravotníckych zariadení s ohľadom na odborné, technické parametre cieľového zdravotníckeho zariadenia a jeho kapacitu. Ak nie je k dispozícii dostatočný počet vozidiel záchrannej zdravotnej služby, transport ľahko zranených môžu zabezpečovať hasičské vozidlá, autobusy alebo aj osobné vozidlá.

Výjazdové skupiny ZZS SR vo svojej každodennej praxi ošetrojú pacientov všetkých vekových skupín so širokým spektrom ochorení, najčastejšie internými, neurologickými, menej často s chirurgickými diagnózami, zriedkavejšie sú to pacienti

s úrazmi. Osobitnú skupinu výjazdov tvoria pacienti pri náročných udalostiach s hromadným postihnutím osôb, ktoré sú špecifické svojimi postupmi, vyplývajúcimi z metodického usmernenia pre UHPO.

Zákon MZ SR č. 284/2008 o ZZS vymedzuje pojem udalosti s hromadným postihnutím osôb, kde UHPO je každá udalosť, kde počet osôb so závažným ohrozením zdravia, alebo bezprostredným ohrozením života je tri a viac. Nácvik udalostí s hromadným postihnutím osôb sú súčasťou vzdelávacieho procesu na katedre urgentnej zdravotnej starostlivosti. Budúci zdravotnícki záchranári sú dôležitou súčasťou týchto cvičení a majú možnosť porovnať získané teoretické poznatky s praktickým nácvikom zvládnutí náročných situácií.

Súčinnosťno - taktické cvičenie je súčasťou prípravy všetkých zložiek Integrovaného záchranného systému. Je zamerané na dosiahnutie znalostí, zručností, fyzickej a psychickej zdatnosti a návykov potrebných na vykonávanie činností pri nehodách s hromadným postihnutím osôb.

Predmet prieskumu

Zistiť postoj zdravotníckych záchranárov k súčinnosťno - taktickým cvičeniam na ktorých sa zúčastnili.

Cieľ prieskumu

1. Zistiť možnosť účasti ZZ na súčinnosťno - taktických cvičeniach.
2. Zistiť motiváciu ZZ k účasti na súčinnosťno - taktických cvičeniach.
3. Zistiť spokojnosť s absolvovanými cvičeniami a prínos pre prax z realizovaných cvičení.

Metodika prieskumu

K získaniu potrebných informácií sme použili nami vytvorený neštandardizovaný dotazník. Dotazník sme distribuovali po získaní písomného súhlasu od manažmentu záchranných zdravotných služieb. Za respondentov prieskumu sme vybrali zdravotníckych záchranárov, ktorí spĺňali nasledujúce kritéria:

- pracujú ako zdravotnícki záchranári,
- sú ochotní spolupracovať,
- aktívne sa zúčastňujú cvičení.

Demografické údaje kvôli prehľadnosti uvádzame v nasledujúcich tabuľkách:

Tab. 1 Rozdelenie respondentov podľa veku

Vek respondenta	n	%
20-25	8	22,9
25-30	12	34,3
30-40	9	25,7
40-50	4	11,4
50-60	2	5,7
spolu	35	100%

(Zdroj: vlastné spracovanie)

Tab. 2 Rozdelenie respondentov podľa dĺžky odbornej praxe

Dĺžka praxe	n	%
2-5	10	28,6
5-10	15	42,9
10-15	5	14,3
15-20	3	8,6
20-25	2	5,7
spolu	35	100%

(Zdroj: vlastné spracovanie)

Výsledky prieskumu a ich interpretácia

Pri spracovaní a vyhodnotení získaných údajov dotazníka zameraného na zistenie postojov zdravotníckych záchranárov k súčinnosťno - taktickým cvičeniam sme konštatovali nasledujúce fakty.

Otázka č. 1: Kto má vo Vašej organizácii možnosť zúčastniť sa jednotlivých súčinnosťno- taktických cvičení.

Z analýzy odpovedí na túto otázku vyplynulo, že sa môžu zúčastniť vo väčšej miere všetci zamestnanci, ktorí prejavia o neho záujem.

Záchranár/ka A: Môžu sa ho zúčastniť všetci, ktorí majú záujem a neslúžia práve.

Záchranár/ka B: Ktokoľvek kto má záujem

Záchranár/ka C: Každý kto chce

Jeden respondent uviedol: Vedenie

Otázka č. 2: Umožňuje Vám zamestnávateľ zúčastňovať sa týchto cvičení?

Z analýzy odpovedí na otázku či umožňuje zamestnávateľ sa zúčastňovať cvičení sme zistili že, všetkých 100% (n=35) respondentov odpovedalo na túto otázku áno.

Otázka č. 3: Realizuje Váš zamestnávateľ súčinnosťno - taktické cvičenia?

Z analýzy odpovedí na túto otázku vyplynulo, že možnosť:

- a) áno, mávame ich pravidelne označilo 42,9% (n=15) respondentov,
- b) áno, ale sú sporadické - uviedlo 57,1% (20) respondentov.

Otázka č. 4: Ak sa týchto cvičení zúčastňujete, idete ako:

- a) jednotlivec, pri čom nereprezentujem svojho zamestnávateľa
- b) jednotlivec, ale v mene zamestnávateľa
- c) skupina, pri čom nereprezentujem svojho zamestnávateľa
- d) skupina, ale v mene zamestnávateľa

Z analýzy odpovedí na túto otázku vyplynulo, že z daných možností:

- a) nebola ani jedna odpoveď
- b) jednotlivec, ale v mene zamestnávateľa - túto možnosť označilo 14,3% (n=5) respondentov,
- c) skupina, pri čom nereprezentuje svojho zamestnávateľa – označilo 28,6% (n=10) respondentov,
- d) skupina, ale v mene zamestnávateľa označilo - 57,1% (n=20) respondentov.

Otázka č. 5: Čo Vás motivuje na účasti na súčinnosťno - taktických cvičeniach

Najväčšou motiváciou pre zdravotníckych záchranárov k účasti sa na cvičeniach je precvičovanie si získaných praktických a teoretických zručností. Zopakovanie, získavanie vedomostí a zručností, overenie fyzickej ako aj psychickej zdatnosti, stretnutie sa s kolegami, s ktorými sa nevidia často. Uviedli aj tréning, skúsenosť, vzdelávanie, uplatnenie do praxe, získanie kreditov do komory, či opakovanie si postupov.

Záchranár/ka C: Najviac ma motivuje získanie zručností v teréne, spolupráca s inými zložkami Integrovaného záchranného systému a nové poznatky

Záchranár/ka D: uviedol: Už nič

Túto odpoveď uviedol jeden z respondentov, čo činí 2,9%. (n=1) respondent.

Otázka č. 6: Čo Vás odrádza od účasti na súčinnosťno - taktických cvičeniach

Z analýzy tejto otázky sme zistili, že psychická a časová náročnosť je dôvod, ktorý odrádza respondentov od účasti na cvičeniach.

Záchranárov od účasti na cvičeniach odrádza hlavne vysoká náročnosť, ktorej sú počas cvičenia vystavení. Málo priestoru na to, aby si aktívne vyskúšali náročný zásah v rôznych polohách a v každej etape cvičenia. Teoretické nezrovnalosti usporiadateľov, únik informácií v priebehu cvičenia, financie.

Záchranár/ka A: Veľký rozdiel medzi realitou a nácvikom

Záchranár/ka B: Nemožnosť zúčastniť sa na pozíciách vždy v jednotlivých etapách cvičenia.

Otázka č. 7: Súčinnosťno - taktických cvičení sa zúčastňujete:

- a) je to povinné – vyžaduje to zamestnávateľ
- b) z vlastnej vôle – chcem to
- c) nemám o ich záujem, zúčastňujem sa ich kvôli kreditom
- d) považujem ich za stratu času
- e) stretnem sa na nich s kamarátmi a vymeníme si skúsenosti

Na základe triedenia informácií, sme zistili, že dôvodom zúčastnenia sa súčinnosťno-taktických cvičeniach sa respondenti najviac zhodli na účasti z vlastnej vôle - chcú sa zúčastňovať.

Ďalším dôvodom zúčastnenia sa bolo stretnutie sa s kamarátmi, kde si môžu navzájom vymeniť skúsenosti.

Otázka č. 8: V čom vnímate prínos, pozitíva súčinnosťno - taktických cvičení

Najväčším benefitom cvičení v ktorom sa všetci naši respondenti zhodli je nácvik, opakovanie postupov. Kooperácia a zlepšenie komunikácie z inými zložkami IZS, s ktorými nespolupracujú každý deň. Získavanie nových poznatkov, skúseností, doplnenie vzdelania, spoznávanie kolegov, doplnenie vzdelania, pripravenosť na udalosti, s prínosom do praxe.

Záchranár/ka B: Zdokonaľovať sa v jednotlivých, spolupráca s inými zložkami IZS vzhľadom na to, že situácie, ktoré sa nacvičujú nie sú v reály často.

Záchranár/ka D: Osvojenie si nových postupov, komunikácia s inými zložkami IZS, tréning kooperácie.

Otázka č. 9: V čom vnímate negatíva súčinnosťno taktických cvičení

Respondenti uviedli, že ako negatívum vnímajú nízku reálnosť pripravených zásahov, ale aj to, že účasť na cvičeniach, hoc v mene zamestnávateľa, ide na úkor ich voľného času bez akejkoľvek kompenzácie zo strany zamestnávateľa.

Záchranár/ka B: Vysoká finančná náročnosť na účasti na nich, ide to na úkor voľného času bez kompenzácie zo strany zamestnávateľa.

Záchranár/ka F: Únik informácií pred cvičením

Otázka č. 10: Ako boli jednotlivé cvičenia/ úlohy vyhodnocované:

- a) o každej úlohe sme boli individuálne informovaní o tom, čo sme spravili správne, kde sme pochybili, čomu sa nabudúce vyvarovať, čo zlepšiť
- b) na konci celého cvičenia boli úlohy zhodnotené spoločne pred všetkými zúčastnenými, kde sme sa dozvedeli ako sa postupovalo správne, kde sme pochybili, čomu sa nabudúce vyvarovať, čo zlepšiť.

Zhrnutie výsledkov prieskumu

Cieľom prieskumnej štúdie prostredníctvom dotazníka bolo zistiť postoje zdravotníckych záchranárov k súčinnosťno - taktickým cvičeniam. Otázkami sme zisťovali ako sú záchranári informovaní o realizovaní cvičení, o tom, kto sa ich môže zúčastniť, či ich zamestnávateľ podporuje, alebo nie, čím sú motivovaní a naopak čo ich odrádza a ako sú schopní v praxi využiť nadobudnuté vedomosti z cvičení.

O možnosti zúčastniť sa cvičení, sú zamestnanci prevažne dobre informovaní a v prevažnej väčšine je zamestnávateľmi táto vôľa zamestnancov aj podporená. Z vyššie uvedeného vyplýva, že je prospešné organizovať súčinnosťno - taktické cvičenia. Majú pozitívny dopad na celkový profesionálny vývoj záchranárov, pozitívny odraz na teoretických vedomostiach aj zručných schopnostiach záchranárov. Potvrdil sa aj náš predpoklad o dobrej informovanosti záchranárov o organizovaných podujatiach, súťažiach, cvičeniach a aj predpoklad o podpore zamestnávateľov zúčastňovať sa spomínaných akcií. Veľké pozitívum vidíme v možnosti preukázania svojich zdravotníckych schopností a v nemalej miere určite k pozitívnemu celkovému postoju všetkých zúčastnených môže prispievať aj pravdepodobné získanie prestíže jednotlivcov či zúčastnených firiem. V opozite týchto pozitív stojí len finančná a časová náročnosť spomínaných aktivít, či už na strane jednotlivca, alebo organizácie, ktorá zamestnanca na danú aktivitu vysielala.

Záver prieskumu a odporúčania pre prax

Organizovanie súčinnosťno - taktických cvičení so zameraním na udalosti s hromadným postihnutím osôb má jednoznačný význam a výsledkom môže byť len získanie skúseností teoretických aj praktických v tak zložitej problematike ako je hromadné nešťastie. Z praxe vieme, že opakovane boli pri obdobných cvičeniach aj v zahraničí „vychytané“ kľúčové momenty, na ktoré musíme klásť dôraz pri udalosti, ktorá sa vymyká bežnému, každodennému štandardu. Slabým miestom ostáva časová a finančná náročnosť, ktorá musí byť v budúcnosti riešená na adekvátnych úrovniach.

Odporúčania pre prax:

- pravidelnosť a dôslednosť súčinnosťno - taktických cvičení - „veľké“ cvičenia a 2-3 roky,
- zúčastnenie sa praktickej časti je nutné aspoň raz za 5 rokov, všetkých zamestnancov, ktorí môžu s UHPO prísť do kontaktu, nie len vybraných jedincov,
- vedenie záchrancov k zodpovednosti, k schopnosti riadenia pri UHPO,
- klásť dôraz na reálne podmienky,
- presné oboznámenie figurantov s danou rolou,
- finančná podpora organizátora súčinnosťno -taktického cvičenia štátom,
- po skončení cvičenia tzv. debriefing, z ktorého kľúčové momenty budú publikované v odbornom časopise.

Záver

V našom príspevku sme sa snažili o potvrdenie dôležitosti konania súčinnosťno - taktických cvičení všetkých záchranných zložiek. V rámci toho sme zadefinovali súčinnosťno - taktické cvičenie a nehodu s hromadným postihnutím osôb. Hlbším študovaním témy sme zistili, že existujúce súčinnosťno-taktické cvičenia majú dôležité miesto v edukácii záchranárov. Samotní záchranári sa veľmi pozitívne vyjadrujú k existencii cvičení, ktoré umožnia zdokonalenie vedomostí a v praktickej časti sme dokladovali, že prítomnosť záchranárov na takýchto akciách má pozitívny prínos a poznatky získané na cvičeniach sú schopní aplikovať aj na každodenných výjazdoch. Pri organizovaní cvičení si treba uvedomiť, že v dnešnej „automobilovej dobe“ a „dobe strojov“ je veľmi vysoká pravdepodobnosť výskytu udalosti s hromadným postihnutím osôb a v podstate každý z nás sa môže stať obeťou potrebujúcou pomoc.

V zhrnutí výsledkov prieskumu sme naznačili slabé miesto týchto aktivít, ktorým sú práve finančné náležitosti, uvedomujúc si možné následky pri zásahu neskúsených neerudovaných zachraňujúcich zložiek so zásahmi v tak zložitých situáciách ako je hromadné nešťastie, nemôže táto finančná náročnosť predstavovať prekážku v organizovaní takýchto cvičení.

Zoznam použitej literatúry

1. Anonym, 2008. *Psychosociálna podpora pri mimoriadnych udalostiach*. Študijné materiály k pilotnému projektu zavádzania psychickej prvej pomoci a psychotraumatologickej starostlivosti v záchrannej zdravotnej službe 2008. [online]. [cit. 2014-11-5]. Dostupné z: http://www.emergency-slovakia.sk/psychologicka-cinnost/publikacna-cinnost/psychicke-faktory-v-cinnosti-zo-pri-nhpo.html?page_id=532.

2. DOBIÁŠ, V. a kol., 2012. *Prednemocničná urgentná medicína*. 2. vydanie. Martin: Osveta. ISBN 978-80-8063-387-5.
3. DORULA, J. 2003. *Krátky slovník slovenského jazyka*. 4. dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda 2003. 985 s. ISBN 80-224-0750-X
4. DRÁBKOVÁ, - J., MALÁ, H. 2002. *Vademekum noviniek neodkladné péče*. Praha: Grada. ISBN 80-7169-693-5.
5. DRÁBKOVÁ, J. 2005. Jaká je a kam smeruje intenzívni medicína? In: *Zdravotnícke noviny*. Roč. XLIV, č. 9, s. 8-9. ISSN 1335-4477.
6. URBÁNEK, P. 2008. Metodiky postupů při mimořádní události. In: *Urgentní medicína*. [online]. [cit.2014-11-5]. Dostupné na internete: <http://www.mediprax.cz/um/casopisy/UM-2008-01.pdf>
7. *Zákon NR SR č. 10/2006 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 129/2002 o integrovanom záchrannom systéme*.
8. *Zákon NR SR č.47/2012 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 42/1994 o civilnej ochrane obyvateľstva*.
9. *Zákon NR SR č. 179/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon NR SR č. 387/2002 o riadení štábu v krízových situáciách mimo času vojny*.
10. *Zákon NR SR č. 181/2006 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon NR SR č. 227/2002 Z. z., o bezpečnosti štátu v čase vojny, výnimočného stavu a núdzového stavu*.
11. *Zákon NR SR č. 578/ 2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve*

Kontakt na autorov

Bc. Renáta Reisingerová - študentka magisterského študijného programu

Prešovská Univerzita v Prešove

Fakulta zdravotníckych odborov

Katedra urgentnej zdravotnej starostlivosti

Partizánska 1

080 01 Prešov

e-mail: renata.riesingerova@unipo.sk

PhDr. Ľudmila Miženkova, PhD.

Prešovská Univerzita v Prešove

Fakulta zdravotníckych odborov

Katedra urgentnej zdravotnej starostlivosti

Partizánska 1

080 01 Prešov

e-mail: ludmila.mizenkova@unipo.sk

PhDr. Bc. Ivana Argayová, PhD.

Prešovská Univerzita v Prešove

Fakulta zdravotníckych odborov

Katedra urgentnej zdravotnej starostlivosti

Partizánska 1

080 01 Prešov

e-mail: ivana.argayova@unipo.sk

Recenzent: kpt. Ing. René Mildorf

PSYCHOSOCIÁLNÍ KRIZOVÁ INTERVENCE POSKYTOVANÁ ZDRAVOTNICKOU ZÁCHRANNOU SLUŽBOU

Bc. Michaela Lodinská, doc. PaedDr. ThDr. Monika Zaviš, PhD.

Abstract

Our work is focused on the theoretical basis of the psychosocial crisis intervention and the findings from the practice, from which we draw conclusions. We provide insights into psychosocial crisis intervention, crisis interventors dealing with this help and their education. In the practical part hypotheses are defined, their search tool and methods are characterized. The purpose of their search was to find out the frequency of providing psychosocial emergency intervention for emergencies and perception of its importance. The information obtained is drawn up in the form of graphs and tables. In the discussion we compare the results obtained with other results of other authors. At the end of the study is a summary of results, goals and our view on the given issue.

Keywords: crisis, emergency, crisis intervention, stress, communication

Abstrakt

Naše práce je orientována na teoretická východiska k problematice psychosociální krizové intervence a na zjištění z praxe, z nichž vyvodíme závěry. Poskytujeme komplexní poznatky o psychosociální krizové intervenci, krizových interventech zabývajících se touto pomocí a jejich vzděláním. V praktické části jsou definovány hypotézy a charakterizován je výzkumný nástroj i metody. Účelem výzkumného šetření bylo zjistit frekvenci poskytování psychosociální krizové intervence u mimořádných událostí a vnímání její důležitosti. Získané informace jsou vypracované v podobě grafů a tabulek. V diskusi je realizována komparace námi dosažených výsledků s dalšími výsledky cizích autorů. V závěru práce je souhrn výsledků, cílů a náš pohled na danou problematiku.

Klíčová slova: krize, mimořádná událost, krizová intervence, stres, komunikace

Úvod

Mimořádné události jsou v současné hektické době každodenní skutečností. Někdo se setkává s těmito situacemi z pozice odborníka každý den, někdo si jimi osobně projde jednou nebo vícekrát za život, někteří se jim dokonce i při viditelně potřebě pomoci jinému vyhýbají. Během mimořádných událostí vznikají vážná poranění nebo dokonce úmrtí, které mají za následek vznik traumatického zážitku.

Může také dojít k psychickým změnám nebo poruchám, které se mohou projevit už na místě události, či bezprostředně po nastalé události. Kdokoliv z nás, zasažený mimořádnou událostí nebo krizovou situací, pokaždé okusil, byť jen nejmenší odezvu na svém psychickém zdraví. Může jít o odezvy dočasné, akutní či chronické, které trvají dny i měsíce po události. Osoba, která si prošla krizovou situací, se obvykle stává imunní vzhledem k podobným událostem. Imunita se projevuje nejenom na úrovni emocionální, ale i úrovni psychické, nastává přehodnocení vlastních preferencí a žebříčku důležitosti. Osoba obvykle po události prožívá pocit zhroucení svého života, že nic nebude obdobné, jako bylo dřív, že se v žádném případě nemůže nikdy vzchopit. Ale včasný zásah a poskytnutí první psychologické pomoci, správně vykonaná krizová intervence na místě mimořádné události i mimo něj, může pozdvihnout pohled na situaci i zmírnit odezvy na zasaženou osobu.

Práce je zaměřena na poskytování psychosociální krizové intervence, ze strany Zdravotnické záchranné služby, tedy na psychologickou první pomoc orientovanou na akutní obtíže zasaženého či blízkého v těžkých krizových situacích, kterou poskytují vyškolení krizoví interventi ze Zdravotnické záchranné služby. Odborná pomoc obětem ať mimořádné události nebo krizové situace je velmi důležitá, proto je logické, že znalosti spojené s touto problematikou se neustále vyvíjejí.

Teoretický základ

Metoda krizové intervence se dá definovat jako druh jednání a chování interventa, který v člověku vzbuzuje dojem, že situaci zvládá a tím přichází pocit úlevy. Soubor následujících postupů, které vedou člověka k vyřešení aktuálních situací a obnovení sil. Intervent se soustřeďuje na podněty, které krizovou odezvu vyvolaly a také na pocity dotyčného (Hoskovcová, 2009).

Účelem intervence je znovu získání sebevlády člověka, kterého zasáhla krize. Širší význam krizové intervence představuje systém a souvislost postupů, jehož cílem je vyřešení nynější události a obnovit v člověku síly v rozmezí:

- od nejnižšího cíle (psychologické vyřešení nastalé krize, zároveň efektivně obnovit zvládající mechanismy alespoň do míry, které byly před vzniklou krizí), tj. navrácení na předkrizovou míru
- k nejvyššímu cíli (zprostředkovat osobě, aby prošla přeměnou, po které je vyzrálejší, získá více teoretických znalostí a dovedností, než před vzniklou situací), tj. krizový vývoj (Baštecká, 2005).

Podstatný cíl psychosociální krizové intervence je založen na vyrovnanosti zasažené osoby a odstranění prohlubování krizové situace. Hlavním cílem je zajistit přinejmenším takové jednání osoby, jaké měl před vznikem krizové situace.

Nejlepším cílem je rozvrhnutí nedaleké budoucnosti, a jestliže to situace dovoluje, orientovat zasaženou osobu na následující druhy řešení, které vznikly na základě nežádoucí situace. Nesmíme vynechat podporu kompetence i svou nezávislost osoby (Vodáčková, 2012).

Je nezbytné pochopit a pořádku si upevňovat myšlenku, že KS jde přemoci, ovládnout a vyváznout z ní. Přemoci krizi *neznamená*:

- Omezení průchodu myšlenek na situaci, které vznikla. Mnohdy to není vhodné, ani uskutečnitelné.
- Ujišťování, že žití bude shodné jako před krizovou situací, jelikož oběť a její život se po překonané situaci mnohokrát změní.

Přemoci, ovládnout krizi *znamená*:

- Opět získat sílu a elán, které jsou nezbytné k běžnému životu.
- Obnova vztahů i vazeb ve společnosti
- Dosáhnout pocitu uspokojení, či radosti, že potíže nejsou následně věčné, nebo trvalé, ale počítat i s tím, že jednou za čas se mohou spustit a navrátit (Špatenková a kol., 2011).

Dle zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách se charakterizuje personální úroveň pracovníka, který má být profesionálně zběhlý v oboru sociálních služeb. Především jde o:

- umění aktivního naslouchání
- umění zajistit krizovou intervenci
- umění jednat s osobami, které zasáhla mimořádná událost a s osobami, které nejsou schopny kontrolovat svou agresivitu
- umění kooperovat
- vědomost základů legislativního rámce
- schopnosti poskytnout první pomoc
- umění správně řídit nezbytnou dokumentaci
- umění dosáhnout potřebných informací a efektivně je poslat dál
- umění osvojit si jakoukoliv přítěž (Vodáčková, 2012).

V roce 1957 Felix Biestek sestavil sedm principů etických pravidel pro účinnou práci krizového intervanta s jedincem, nebo se skupinou. Těchto sedm principů je doposud neočekávaně významných. Jde o tyto principy:

- **Individualizace** – každý z nás je originál, proto má právo na jednotlivý přístup bez navyklého chování a předpojatosti.
- **Vyjadřování pocitů** – komukoliv umožnit říci své pocity, včetně těch záporných.
- **Empatie** – usilovat o vžití se do jednání člověka a jeho pocitů.

- **Akceptace** – brát člověka přesně takového, jaký je, i s jeho špatnými nebo naopak mocnými rysy. Pomáhat mu zvyšovat jeho sebevědomí, vnitřní důstojnost i význam.
- **Nehodnotící postoj** – vyhnout se tomu, aby člověk neměl pocit, že je vina na něm, nemoralizovat ho. Krizový intervent, nebo sociální pracovník eventuálně může klasifikovat přístup a jednání osoby, jestliže to vyhodnotí za důležité. Nehodnotí se člověk, ani jeho osobnost, pouze jeho přístup a jednání.
- **Sebeurčení** – uznávat lidská práva a svobodu. Člověk má právo se rozhodovat samostatně a volit mezi možnostmi.
- **Diskrétnost** – povinnost mlčenlivosti o důvěrnostech, které mu osoba sdělila. Mlčenlivost je nikoliv hlavním právem člověka a morálním závazkem krizového intervenanta, ale hlavním pomocníkem k navázání důvěry s člověkem. Právo mlčenlivosti v takových to případech není pro člověka neomezené. Horní hranicí je odpovědnost krizového intervenanta k sobě samému, zaměstnavateli a veřejnosti. Poskytnutí důvěrných informací by měl krizový intervent pokaždé probrat s člověkem (Matoušek a kol., 2013).

Etika je základní moment, který udává směr pomáhajícímu při vykonání svého povolání a prolíná se celou profesí. Osoby pomáhajících profesí se dennodenně dostávají do stavů buď anebo. Musí se umět správně rozhodnout, vybírat mezi eventualitami (Foretníková, 2009). Souhlasíme s Jankovským (2003), který uvádí, že není možné zdárně konat pomáhající profesi, pokud by se nedodržovaly jisté etické zásady. Tudíž vznikly tzv. etické kodexy, které usměrňují a vymezují chování zaměstnancům, na něž se odpovídající etický kodex vztahuje. Kodex může mít psané i nepsané podání. Kodexy, které jsou zaměřeny na sociální pracovníky, jsou vyhotoveny profesními sdruženími (Matoušek a kol., 2013). Určité etické normy, vztahující se na krizové interventy a jejich jednání, jsou zahrnuty v *Etickém kodexu České asociace pracovníků linek důvěry*. Dále se na krizové interventy vztahuje *Etický kodex internetové poradny* a ve světě se využívá *Mezinárodní etický kodex sociálních pracovníků* (Fischer - Milfait a kol., 2010).

Poskytování Systému psychosociální intervenční služby (dále jen SPIS) je v České republice úředně v provozu pátým rokem. V dnešní době je kterýkoliv kraj opatřen svým koordinátorem k poskytování psychosociální krizové intervence. Například Zdravotnická záchranná služba Středočeského kraje (dále jen ZZS SČK) má k dispozici 28 kvalifikovaných krizových interventů. Každý krizový intervent ZZS, aby poskytoval pomoc dobře a tak, jak má, se musí pravidelně vzdělávat a rozšiřovat své vědomosti. K tomu slouží výcviky ve vzdělávacím centru „Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů“ (dále jen NCONZO). Mezi základní výcviky patří:

- *Peer program péče a podpory zdravotnickým pracovníkům* nepřesáhne 86 hodin a je stanoven pro tyto zdravotnické nelékařské profese typu: všeobecné sestry, porodní asistentky, zdravotně-sociální pracovníci, zdravotničtí záchranáři, řidiči ZZS, kliničtí psychologové, odborní pracovníci v ochraně a pomoci veřejného zdraví či zdravotničtí asistenti. Hlavní náplní programu je osvojit si situace, které člověku vytvářejí psychickou přítěž, komunikaci a její možný defekt. Nesmíme zapomenout na psychohygienu, která má svou hlavní roli v zaměstnání zdravotníka, morální otázky vyčerpávajících životních událostí, vzájemnou součinnost na resortní i mezirezortní úrovni v oboru lidských zdrojů. Poskytování péče druhotným obětem, struktura psychosociální pomoci, krizového řízení v oblasti zdravotnictví, zkouška technik a metod vedeného hovoru, které jsou také součástí programu. Program je zakončen závěrečným testem, který po úspěšném dokončení je pověřen k provádění psychosociální péče o kolegy (www.nconzo.cz).

- Vzdělávací program *První psychická pomoc ve zdravotnictví* je stanovený pro pracovníky zdravotnického zařízení, kteří jsou nelékařského typu: všeobecné sestry, porodní asistentky, zdravotně-sociální pracovníci, zdravotničtí záchranáři, řidiči ZZS. Tento program je dlouhý 96 hodin a jeho účelem je zdokonalení zdravotnické péče se zaměřením na psychosociální rovinu, která je čerpaná ze znalostí a zdatností v dávání první psychické pomoci a krizové intervence v krizových situacích, které jsou nadměrně stresující. V takových situacích záchranář je povinen profesionálně komunikovat a dávat pomoc nejenom obětem, ale i příbuzným, pozůstalým a veřejnosti. Program je zaměřen na krize, které mohou v běžném životě osoby nastat, potom v podstatě krizové pomoci, smrti a následující poskytnutí podpory pozůstalým. Nesmí se zapomenout na složitou problematiku sebevražd v rámci první psychické pomoci. Velká pozornost je zaměřena i na osobnost záchranářů a krizových interventů a starost o jejich psychiku (www.nconzo.cz – PPP).

V zaměstnání krizového intervenanta rozlišujeme 4 etapy, které určují krizovou intervenci:

- etapa před výjezdem
- etapa přijetí na místo MU
- zahájení a zvládnutí kontaktu se zasaženým
- konec pomoci (Pokorný, 2010).

Krizový intervent je poslán na místo MU, jestliže zasahující posádka ZZS na základě zjištěných informací rozhodne, že je na tomto místě potřeba. Posádka ZZS může požádat o příjezd intervenanta, pouze jestliže postižený souhlasí a chce přítomnost intervenanta. Pokud je zasažená osoba ve velmi vážném psychickém stavu,

je třeba souhlas minimálně jedné osoby, které je zasažena MU a má vztah k zasaženému. Intervent je aktivován k výjezdu na základě Call centra ZZS SČK, který od operátora dostane všechny nezbytné informace a zjistí, zda se naplnily předpoklady krizové intervence (Fousková a kol., 2014).

Důležité je, aby intervent věděl, kdo si vyžádal výjezd. Především, co se přesně stalo, zda je oběť žena nebo muž, zda se jedná o dospělého nebo dítě. Jestli je osoba živá, nebo zemřela. Pokud osoba zemřela, pomoc se zaměřuje na pozůstalé. Je zapotřebí, aby intervent věděl, kde se událost nachází (Pokorný, 2010). Po příjezdu k MU, je důležité, aby se intervent nepoddal tzv. „tunelovému efektu.“ Tento efekt se většinou stává u začínajících interventů, jelikož se do poskytování intervence „vrhají po hlavě“ v úsilí pomoci nebo naopak „mít to rychle za sebou.“ Rychlé provedení krizové intervence není patřičné ani dobré. Základem je, mít chladnou hlavu a dodržet racionální postavení (Pokorný, 2010). Intervent oběti poskytne požadovanou PPP, vše ji objasní a dá příručku, kterou zpracovala koordinátorka SPIS ZZS SČK s názvem *Jak se vyrovnats mimořádnou událostí, rady a pomoc v tíživé situaci*. Intervent sdělí Call centru konec požadované PPP a nahlásí odjezd z místa MU, musí sepsat detailní zprávu o vykonané intervenci. Ta se následně archivuje pro nezbytnost SPIS SČK a odesílá se hlavní koordinátorce.

Metodika výzkumu

Zvolili jsme techniku kvantitativního výzkumného zkoumání prostřednictvím anonymního standardizovaného dotazníku. Dotazník se skládá ze dvou částí a to z anamnestické a vlastní. Na začátku těchto částí se nalézá úvodní poučení, prostřednictvím kterého respondenty obeznamujeme se záměrem distribuce dotazníků i s jeho anonymitou. Otázky jsme vytvořili tak, aby navazovaly na námi stanovené cíle a naformulované hypotézy. V anamnestické oblasti dotazníku jsme se zaměřili na zjištění pohlaví, věku, stupně a typu vzdělání, délku praxe, pracovního působiště i pracovního umístění dotazovaných respondentů. V této oblasti dotazníku jsme vznesli 6 otázek, z nich byly 3 otázky uzavřené a 3 otázky polootevřené. Od příslušníků Zdravotnické záchranné služby ČR jsme k výzkumnému šetření získali celkem 81 respondentů. Výzkumné šetření bylo zahájeno 2. 1. 2016 a ukončeno bylo 18. 4. 2016.

Stanovili jsme si následující hypotézy:

HYPOTÉZA 1 *Předpokládáme, že minimálně 25 % respondentů na místě MU poskytuje psychosociální krizovou intervenci u náročných výjezdů (těžké dopravní nehody a úrazy, resuscitace, záchrana dítěte)*

HYPOTÉZA2 Předpokládáme, že více jak 75 % respondentů pokládá za důležité, aby se na místě MU obětem poskytovala psychosociální krizová intervence.

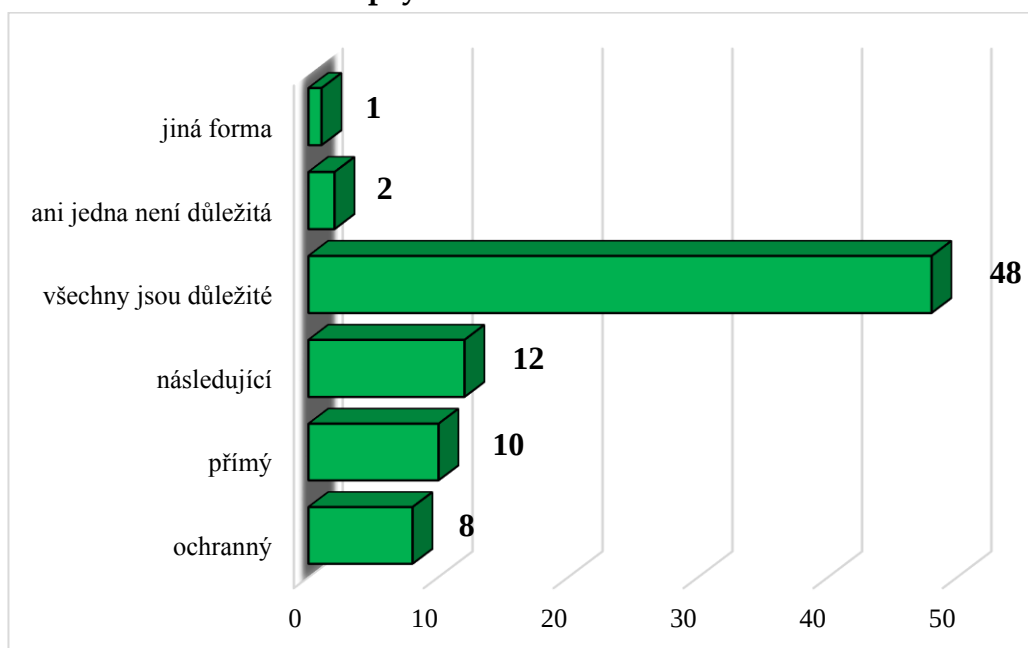
Prezentace výsledků

Okruhy zájmu:

- důležitost druhů psychosociální krizové intervence;
- jestli respondenti považují za důležité, aby se na místě MU poskytovala psychosociální krizová intervence vyškoleným pracovníkem zasaženým osobám, rodinám obětí;
- jak hodnotí systém poskytování psychosociální krizové intervence osobám zasažených mimořádnou událostí v ČR;
- kolikrát respondenti při výkonu svého povolání poskytli krizovou intervenci;
- nejčastější poskytování psychosociální krizové intervence.

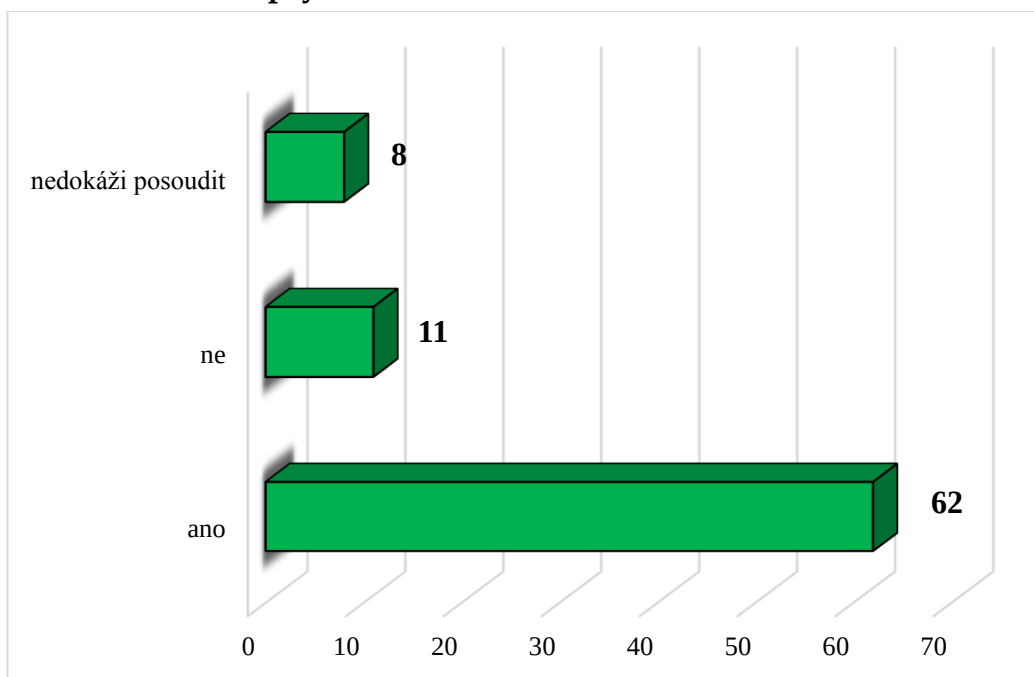
Přehled zjištění:

Graf 1 Důležitost druhů psychosociální krizové intervence

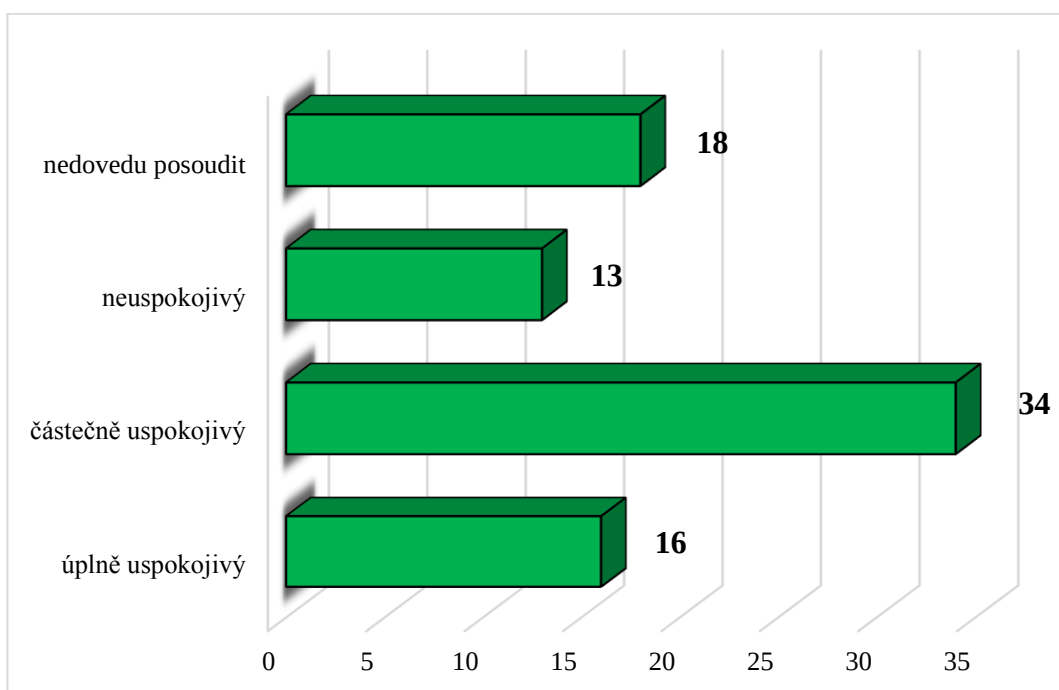
(Zdroj: autor)

Graf 2 Důležitost psychosociální krizové intervence na místě MU

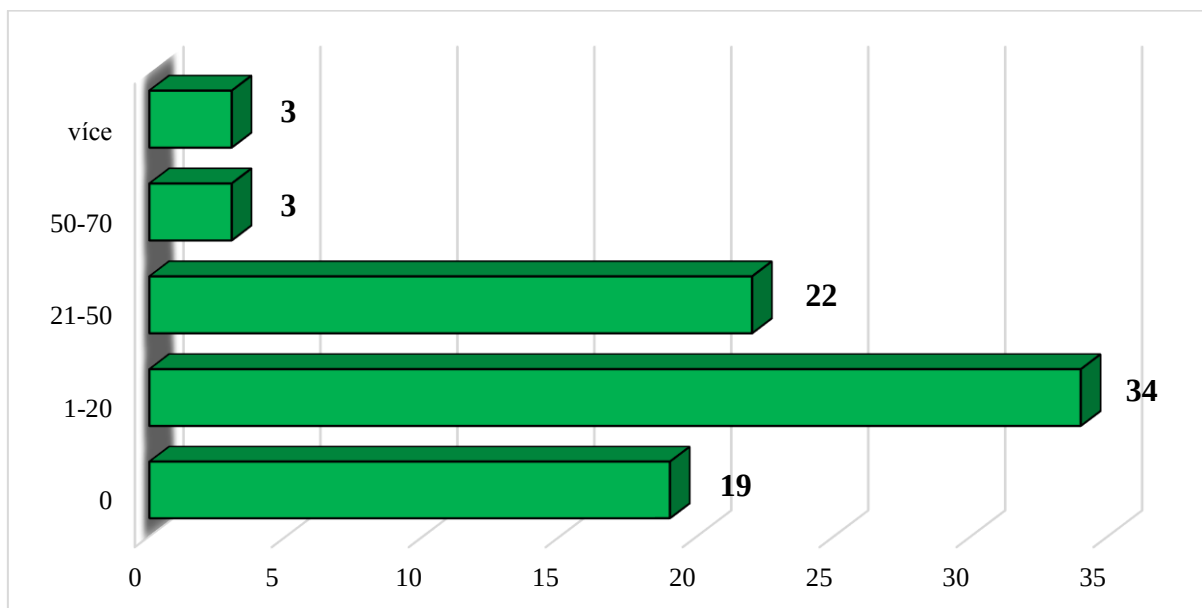
(Zdroj: autor)

Graf 3 Hodnocení systému poskytování psychosociální krizové intervence

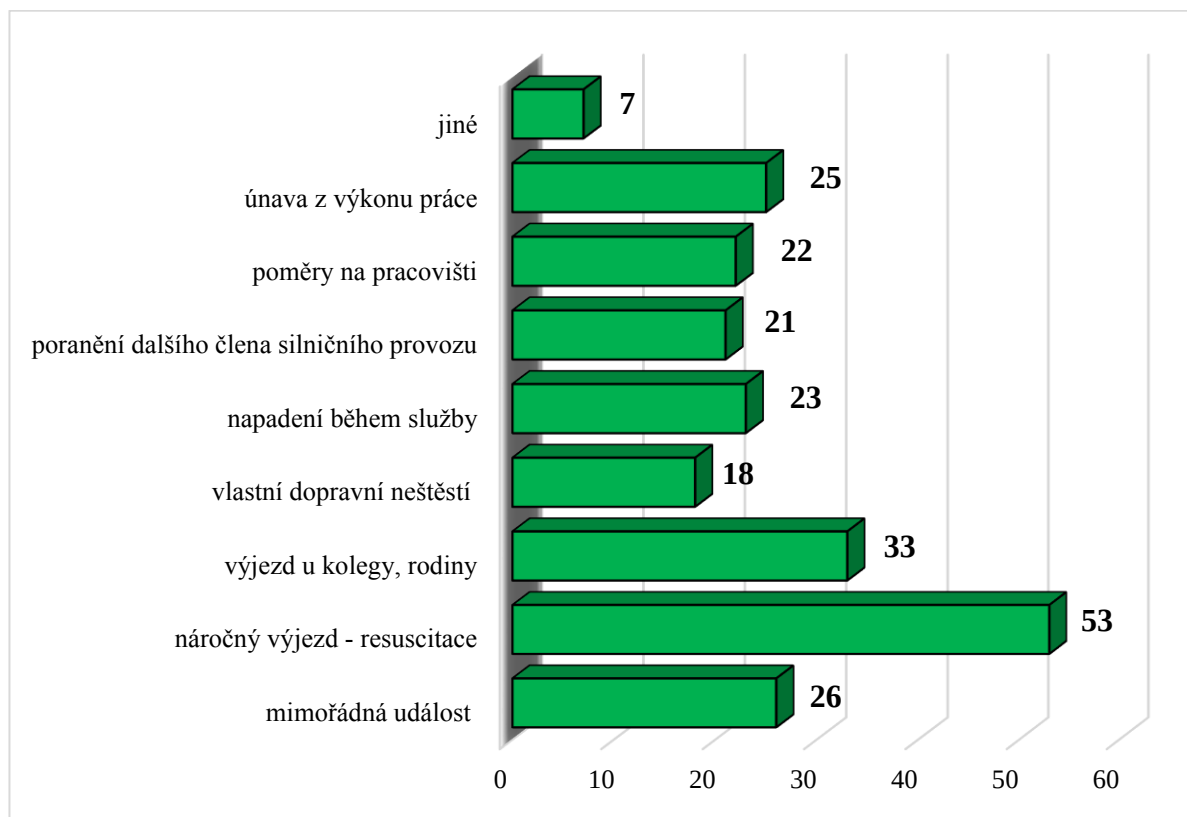
(Zdroj: autor)

Graf 4 Frekvence poskytování krizové intervence

(Zdroj: autor)

Graf 5 Nejčastější poskytování psychosociální krizové intervence

(Zdroj: autor)

Vyhodnocení hypotéz

HYPOTÉZA 1 *Předpokládáme, že minimálně 25 % respondentů na místě MU poskytuje psychosociální krizovou intervenci u náročných výjezdů (těžké dopravní nehody a úrazy, resuscitace, záchrana dítěte).*

Otázka č. 5 byla zaměřena na zjištění, u kterých mimořádných událostí respondenti nejčastěji poskytují psychosociální krizovou intervenci. Bylo možné na otázku odpovídat více možnostmi. Nejčastěji respondenti poskytují psychosociální krizovou intervenci 65,4 % u náročných výjezdů – dopravní nehody s poraněním, resuscitace a záchrana dítěte. Druhé nejčastější poskytování psychosociální krizové intervence 40,7 % je u výjezdů u kolegy, člena rodiny a přítele. Na třetí místo 32,1 % se řadí mimořádné události – katastrofy, masové neštěstí. 22,2 % respondentů poskytuje psychosociální krizovou intervenci u vlastních dopravních neštěstí, které se stanou během služby (viz tab. 5 a graf 5 – Nejčastější poskytování psychosociální krizové intervence).

Hypotéza č. 1 byla na základě vyhodnocení výsledků potvrzena.

HYPOTÉZA 2 *Předpokládáme, že více jak 75 % respondentů pokládá za důležité, aby se na místě MU obětem poskytovala psychosociální krizová intervence.*

Otázka č. 2 byla zaměřena na zjištění, zda respondenti pokládají za důležité, aby se poskytovala psychosociální krizová intervence obětem MU. 62 respondentů (76,5 %) pokládá za důležité, aby se poskytovala psychosociální krizová intervence obětem MU. 11 respondentů (13,6 %) nepokládá za důležité, aby se tato pomoc poskytovala. Jen 8 respondentů (9,9 %) nedovede posoudit, zda je tato pomoc důležitá nebo nikoliv (viz tab. 2 a graf 2 - Důležitost psychosociální krizové intervence na místě MU).

Otázka č. 3 byla zaměřena na zjištění, jak respondenti hodnotí systém poskytování psychosociální krizové intervence o oběti. 16 respondentů (19,8 %) hodnotí systém úplně uspokojivý. 34 respondentů (42 %) hodnotí poskytování psychosociální krizové intervence o oběti částečně uspokojivý, jen 13 respondentů (16 %) tento systém hodnotí neuspokojivě. A 18 respondentů (22,2 %) nedovede posoudit (viz tab. 3 a graf 3 – Hodnocení systému poskytování psychosociální krizové intervence).

Hypotéza č. 2 byla na základě vyhodnocení výsledků potvrzena.

Diskuse

Nyní se budeme zabývat vyhodnocením výzkumné části a současně provádět komparaci s různými pracemi nebo odbornou literaturou, které jsou založeny na výzkumném šetření podobnétematické povahy. Pro uskutečnění našeho výzkumu jsme využili anonymní nestandardizovaný dotazník své konstrukce, který zahrnoval uzavřené a polootevřené odpovědi. Výzkum byl zaměřen na pracovníky Zdravotnické záchranné služby České republiky. Celkem jsme pro potřeby našeho skoumání získali 81 respondentů. 28,4 % tvořili zaměstnanci s vyšším odborným vzděláním a vysokoškolským vzděláním 1. stupně. Nejvyšší část dotazovaných respondentů (29,5 %) dosahovala věkové hranice 31 - 40 let, druhou kategorií oslovených tvořili zaměstnanci ve věku 18 – 30 let. Prostřednictvím dotazníku jsme zkoumali pracovní pozici respondentů u Zdravotnické záchranné služby. 48 respondentů (59,3 %) tvořilo skupinu zdravotnických záchranářů, 16 respondentů (19,8 %) tvořilo skupinu řidičů, 13 respondentů (16 %) tvořilo skupinu lékařů a 4 respondenti (4,9 %) byli operátoři. Během dotazování na délku praxe u Zdravotnické záchranné služby nám nejvíce zaměstnanců odpovědělo s délkou do 10 let (29,6 %). Další početnou skupinou byla délka praxe do 5 let (23,5 %). Pozitivním zjištěním bylo, že i přes veškerý nápor stresu a každodenního zasahování u mimořádných událostí 7,4 % dotazovaných pracuje u Zdravotnické záchranné služby déle jak 20 let.

Během výzkumného šetření nás zajímalo, u kterých událostí nejčastěji zaměstnanci poskytují psychosociální krizovou intervenci. Proto jsme v bakalářské práci zpracovali hypotézu, která pojímala tvrzení, že minimálně 25 % respondentů na místě MU poskytuje psychosociální krizovou intervenci u náročných výjezdů (těžké dopravní nehody a úrazy, resuscitace, záchrana dítěte). Na základě vyhodnocení výsledků se nám tato hypotéza potvrdila. 53 respondentů (65,4%) odpovědělo, že nejčastěji psychosociální krizovou intervenci poskytují u náročných výjezdů – dopravní nehoda s poraněním, resuscitace a záchrana dětí. Nejméně respondentů 18 (22,2 %) poskytuje psychosociální krizovou intervenci u vlastních dopravních neštěstí, které se stanou během služby. Levá (2015) se ve svém výzkumném šetření zaměřila na druh události, která je pro zaměstnance při poskytování intervence nejvíce psychicky náročná. Podle jejich výsledků je pro 11 respondentů (3,85%) nejvíce psychicky náročné traumatické úmrtí dítěte. Další, kdo se ve svém výzkumném šetření zajímal o nejčastější setkávanou událost, byla Koutná (2015). Ta zjistila, že 61 respondentů (35 %) se nejčastěji setkává s hromadnou dopravní nehodou. Vladyková (2010) se ve své práci zajímá, v jakých událostí by respondenti eventuálně využili psychologické anebo psychosociální pomoci. 19 % respondentů by využilo této pomoci u náročných výjezdů. Podle Šeblové a Kebzy (2005) je pro pracovníky pomáhajících profesí nejvíce zátěžovými stresory úmrtí nebo resuscitace dítěte a

mladých osob, těžké dopravní nehody, velké pracovní nasazení i negativní poměry na pracovišti.

Také nás zajímalo, zda pracovníci ZZS pokládají za důležité poskytování psychosociální krizové intervence na místě mimořádné události. Proto jsme v bakalářské práci zpracovali hypotézu, která pojímala tvrzení, že více jak 75 % respondentů pokládá za důležité, aby se na místě MU obětí poskytovala psychosociální krizová intervence. Na základě vyhodnocení výsledků se nám tato hypotéza potvrdila. 76,5 % pokládá za důležité, aby se tato pomoc poskytovala osobám nacházejícím se na místě MU. Jen 13,6 % nepokládá za důležité, aby se psychosociální krizová intervence poskytovala na místě MU. Tuto problematiku popisuje i Žalud (2015), který během výzkumného šetření, zda je důležité poskytovat psychosociální krizovou intervenci na místě MU, zjistil, že 87,5 % respondentů pokládá za důležité poskytovat tuto pomoc osobám na místě MU, což je v souladu s výsledky našeho šetření. Štoll (2011) uvádí, že převážná část respondentů považuje za velice důležité, aby se na místě události poskytovala psychosociální krizová intervence. Z našeho výzkumného šetření také vyplývá, že 42 % respondentů tento systém hodnotí jako částečně uspokojivý. 16 % z dotazovaných odpovědělo, že tento systém je neuspokojivý. To nám dává signál se nad tím pozastavit a zamyslet se nad jeho kvalitou. Autorka Steibová (2002) uvádí, že osoby, které zasáhla MU, podléhají velkému rozrušení. Nevěří výrokům, že zaměstnanci složek IZS a osoby pohybující se na místě události jim věnují pozornost a jsou schopni se vcítit do jejich pocitů a ochotni jim pomoci. Z toho plyne, že zaměstnanci složek IZS musí během poskytování psychosociální krizové intervence být empatičtí. Takovým to přístupem je možné dosáhnout efektivnějšího zdolání MU. Podle Humpla, Prokopa a Tobiášové (2013) členové IZS neustále upozorňují na fakt, že je nutné zaopatřit duševní, kulturní i společenské potřeby, jak u osob zasažených MU tak i u zasahujících složek IZS. Nejenom poskytování psychosociální pomoci, ale i komunikace a sdělení informací zasaženým osobám je velmi důležité. O tom se přesvědčili Kikuchi and Kikuchi (2012). Ty prezentují, že včasné předání informací směřuje ke snížení akutní stresové reakce.

Záver

Zabývali jsme se oblastí psychosociální krizové intervence, kterou poskytují vyškolení krizoví intervenenti obětím zasažených mimořádnou událostí z řad Zdravotnické záchranné služby. Tato odborná pomoc je často ignorována a dosud byla prováděna jen Hasičským záchranným sborem České republiky a Policií České republiky, které disponují psychology i krizovými interventy. Na mimořádnou událost každý jedinec reaguje odlišně. Tato událost způsobuje plno negativních emocí, nových a dosud neznámých situací, které se odráží v psychickém stavu oběti i

krizových interventů. To ovšem ztěžuje jejich výkon a poskytování kvalitní péče. Proto je nezbytná důkladná příprava, studium odborné literatury a samozřejmě prakticky zaměřených kurzů pro zvládání psychicky náročných situací a poskytování odborné pomoci. Tím se nám otvírá prostor do budoucna pro zdokonalení poskytování psychosociální krizové intervence.

V teoretické části práce jsme se věnovali téměř psychosociální krizové intervence, která se zabírala nejen cíli, rozdělením a možnými formami intervence, ale i krizovými interventy, specifičností a dovednostmi jejich činnosti.

Praktická část práce byla postavena na zjištěných zkušenostech a postojích krizových interventů ze Zdravotnické záchranné služby, kteří se setkávají s mimořádnými událostmi, u kterých je potřeba poskytnout psychickou pomoc obětem a mohou tedy své pocity a poskytování této pomoci zpětně zhodnotit. Výsledky jsme posléze vypracovali do shrnujících tabulek i grafů. Z výzkumného šetření, které jsme prováděli pomocí dotazníku, jsme zjistili, že krizoví interveni nejčastěji poskytují psychosociální krizovou intervenci u náročných výjezdů, jako jsou dopravní nehody s poraněním, resuscitace a záchrana dětí. Z většiny odpovědí dotazovaných jsme shledali, že je důležité, aby se tato pomoc poskytovala obětem na místě události, i přesto že převážná část interventů pokládá nynější systém za dostačující. Na závěr můžeme říci, že poskytování psychosociální krizové intervence musí být prováděno s lidskostí a nelze ji kvalitně poskytovat bez důkladné přípravy.

Seznam použité literatury

1. BAŠTECKÁ, B.: *Terénní krizová práce*. Praha: GradaPublishing, 2005. 300 s. ISBN 80-247-0708-X.
2. FISCHER, O. - MILFAIT, R. a kol.: *Etika pro sociální práci*. 2. vyd. Praha: Jabok, 2010. 223 s. ISBN 978-80-904137-8-8.
3. FORETNÍKOVÁ, K.: *Sociální pedagog jako pracovník krizové pomoci a intervence*. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. Brno, 2009. Vedoucí práce PhDr. Mgr. Tomáš Čech, Ph.D.
4. FOUSKOVÁ, J. a kol. ZZS SČK: *Systém psychosociální intervenční služby z pohledu operačního řízení*. In *Sborník kongres Operační řízení 2014*. ISBN 978-80-904017-1
5. HOSKOVCOVÁ, S.: *Psychosociální intervence*. Praha: Karolinum, 2009. 184 s. ISBN 978-80-246-1626-1.
6. HUMPL, L. PROKOP, J. TOBIÁŠOVÁ, A.: *První psychická pomoc ve zdravotnictví*. Brno: Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů, 2013. 134 s. ISBN 978-80-7013-562-4.
7. JANKOVSKÝ, J.: *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003. 223 s. ISBN 80-7254-329-6.

8. KIKUCHI, S. KIKUCHI, T.: The medical association activity and pediatric care after earthquake disaster in Fukushima. In *Keio Journal of Medicine* 2012; 61:23-7. ISSN 0022-9719.
9. KOUTNÁ, E.: *Vplyv mimoriadnej udalosti na psychiku zasahujúceho človeka*. Bakalárska práca. České vysoké učení technické v Praze, Fakulta biomedicínského inženýrství. Kladno, 2015. Vedoucí práce doc. PaedDr. ThDr. Monika Zaviš PhD.
10. LEVÁ, J.: *Psychosociální intervence, poskytovaná Zdravotnickou záchrannou službou*. Bakalárska práca. České vysoké učení technické v Praze, Fakulta biomedicínského inženýrství. Kladno, 2015. Vedoucí práce PhDr., Mgr. Rebeka Ralbovská, Ph.D.
11. MATOUŠEK, O. a kol.: *Metody a řízení sociální práce*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013. 395 s. ISBN 978-80-262-0213-4.
12. POKORNÝ, J.: *Manuál krizového intervanta*. Jihlava: OPS KŘP kraje Vysočina, 2010. ISBN neuvedeno
13. STEIB, P. A.: *Communication in Risk Situations, responding to the communication challenges posed by bioterrorism and emerging infectious diseases*. Association of State and Territorial Health Officials, 2002. Dostupné na internetu: <http://www.astho.org/WorkArea/DownloadAsset.aspx?id=5602>
14. ŠEBLOVÁ, J. - KEBZA, V.: Zátěž a stres pracovníků záchranných služeb – výsledky první části studie. In *Urgentní medicína*. 2005, roč. 8, č. 1. ISSN 1212-1924.
15. ŠPATENKOVÁ, N. a kol.: *Krizová intervence pro praxi*. 2. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2011. 200 s. ISBN 978-80-247-2624-3.
16. ŠTOLL, J.: *Policie ČR a akutní krizová intervence u obětí trestné činnosti páchané v silniční dopravě*. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Brno, 2011. Vedoucí práce Mgr. Petr Soják, Ph.D.
17. VLADYKOVÁ, I.: *Psychosociální intervence pro pracovníky Zdravotnické záchranné služby Zlínského kraje*. Bakalárska práca. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií. Zlín, 2010. Vedoucí práce prof. PhDr. Vladimír Švec, CSc.
18. VODÁČKOVÁ, D.: *Krizová intervence*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. 544 s. ISBN 978-80-262-0212-7.
19. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Dostupné na internetu: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>
20. ŽALUD, J.: *Psychologická pomoc poskytovaná členům složek IZS při mimořádných událostech*. Bakalárska práca. České vysoké učení technické v Praze, Fakulta biomedicínského inženýrství. Kladno, 2015. Vedoucí práce PhDr. Mgr. Rebeka Ralbovská, Ph.D.

Kontakt na autorky

Bc. Michaela Lodinská - studentka magisterského studijního programu

Fakulta biomedicínského inženýrství

České vysokého učení technického v Praze

e-mail: misa.lodinska@seznam.cz

doc. PaedDr. ThDr. Monika Zaviš, PhD.

Fakulta humanitních věd Žilinskej univerzity v Žiline

Katedra filozofie a religionistiky

e-mail:

Recenzent: Ing. Roman Říha

POSTTRAUMATICKÁ STRESOVÁ PORUCHA U VÁLEČNÝCH VETERÁNŮ A VOJÁKŮ V ČINNÉ SLUŽBĚ

Bc. Kateřina Schejbalová, PhDr. Mgr. Rebeka Ralbovská, Ph.D.

Abstract

The article deals with the description of stress reactions such as an acute reaction to stress and posttraumatic stress disorder. The thesis is focused mainly on the issue of post-traumatic stress disorder of war veterans and soldiers in active duty, who were exposed to a traumatic experience in a foreign mission. In the theoretical part the work deals with the characteristics of the stress as a psychological burden on man and thus the analysis of the mechanism of stress reactions. The practical part deals with the occurrence of posttraumatic stress disorder, where information is obtained through the anonymous questionnaire survey. The obtained information is evaluated and in the discussion is then made a comparison of our results with the results of the authors who deal with the issue of war veterans posttraumatic stress disorder.

Keywords: traumatic experience, prevention, posttraumatic stress disorder, foreign mission.

Abstrakt

Obsahem příspěvku je problematika zabývající se popisem stresových reakcí jako je akutní reakce na stres a posttraumatická stresová porucha. Práce je zaměřená především na problematiku posttraumatické stresové poruchy u válečných veteránů a vojáků v činné službě, kteří byli vystaveni traumatickému zážitku při zahraniční misi. V teoretické části se práce zabývá charakteristikou stresu jako psychickou zátěží na člověka a tím spojenou analýzou mechanismu stresových reakcí. Praktická část práce se zabývá výskytem posttraumatické stresové poruchy, kdy informace získáváme pomocí anonymního dotazníkového šetření. Získané informace jsou vyhodnoceny a v diskuzi je následně provedena komparace námi zjištěných výsledků s výsledky autorů, zabývajících se problematikou posttraumatické stresové poruchy u válečných veteránů.

Klíčová slova: traumatizující zážitek, prevence, posttraumatická stresová porucha, zahraniční mise.

S každým životem jsou spojeny chvíle štěstí a spokojenosti avšak i nepříznivá událost je jeho součástí. Může to být nemoc, úraz, úmrtí, živelná pohroma, válka. Stres

působí na každého z nás, i na vojáky, kteří jsou více vycvičeni na zvládání zátěže a musí plnit složité úkoly, které jim jejich profese nařizuje.

Jedním z těchto důležitých úkolů je aktivní bojové zapojení k udržení bezpečnosti v rizikových oblastech. Vzhledem k tomu, že Česká republika se stala součástí Severoatlantické aliance 12. března 1999, vznikají pro ni určité závazky a spolupráce s ostatními členskými zeměmi NATO. V rámci plnění svých závazků jsou příslušníci AČR nasazováni v zahraničních misích a vystaveni zvýšené míře působení stresu. Tím vzniká dlouhodobé a intenzivní působení zátěžových stresogenních faktorů, které mohou mít negativní důsledky na kvalitu života vojáka, tudíž i na jeho zdravotní stav. Hlavní cíle vojenských misí se v čase mění, zásadní posun je od misí mír udržujících, humanitárních, k misím mír vojensky prosazujícím, jednoznačně bojovým.

Vzhledem k mezinárodním zkušenostem z nasazení vojáků Armády České republiky v Iráku a především v Afghánistánu v současných podmínkách se obnovil zájem o poruchy spojené s působením stresu, zvláště pak o posttraumatickou stresovou poruchu (dále jen PTSD). Narůstající výskyt PTSD a další související psychické komplikace, především deprese, úzkostné choroby, závislosti na návykových látkách, sebevraždy, plynoucí z účasti ve válečných bojích, vedou i k dalším praktickým problémům souvisejícím s nasazením bojových jednotek do těchto oblastí.

Traumatizující prožitky u vojáků AČR v podmínkách zahraničních operací

Někteří vojáci se vracejí zpět do své vlasti vyznamenáni za bojový kontakt, ale vypořádali se s bojovou zátěží, kterou prožili? Netrpí některý z nich symptomy PTSD? I když se vracejí jako hrdinové, často se na vše zapomene a váleční veteráni tak zůstávají opuštěni s problémy, které často nedovedou sami řešit. Příspěvek si klade za cíl získat odpověď, zda je poskytovaná odborná psychosociální pomoc válečným veteránům a vojákům dostačující. Důležité je také informovat o nebezpečí akutní reakcí na stres a na PTSD. Je nezbytné, aby trpící člověk měl tento závažný problém pod kontrolou, a ne aby ho stres ovládal a měl ho ve své moci. Víme, že vojáci zažívají řadu obtíží v průběhu zahraniční mise i po návratu do svého domova. Neschopnost řešení těchto problémů se vyznačuje zhoršenou kvalitou života, problémy v rodině či partnerském vztahu a s rozvojem dalších obtíží dochází ke zhoršení zdravotního stavu. Je nutné si uvědomit, že ochota vojáků sdělovat své obtíže přináší důležité informace pro veškeré průzkumy této problematiky a tak vytvářet návrhy ke zlepšení poskytované pomoci.

Služba vojáka z povolání sebou nese velké množství různých stresorů v závislosti na místě nasazení. Pokud se ohlédneme na výkon strážní služby v míru, která

vyžaduje přísné dodržování veškerých ustanovení, vznikají zde řetězce faktorů (stresorů) vyvolávajících stav stresu. Negativní stresory plynoucí z plnění každodenních povinností a způsobu života v dlouhodobém nasazení mimo svůj domov, zahrnují nemalé změny, stesk po rodině, přátelích a známých a rovněž nutnost žít v nezvyklém prostředí s odlišnou kulturou. Mezi základní stresory spojeného s nasazením můžeme řadit: nedostatek soukromí; sexuální deprivace; vystavení extrémním klimatickým podmínkám; pracovní nároky apod.

Dále jsou tu negativní stresory, které se mění v závislosti na konkrétních operacích, misích a odbornostech. Například letecké posádky často létají z relativně bezpečné týlové oblasti do oblasti s vysokou intenzitou boje a zpět. Tento neustálý přechod z bezpečné oblasti do oblasti s vysokou hrozbou je pro tyto jedince typickým stresem. Pozemní jednotky mohou vnímat působení stresorů, kterými jsou např. nutnost zvládat vzbouřené davy obyvatelstva, vyrovnávání se s pocity odmítání za strany místního obyvatelstva a činnost v prostředí zničeném regionálním konfliktem.

Při plnění náročných úkolů jednotkami a útvary v mnohonárodnostních misích (ale i při plnění výcviku v mírových posádkách nebo ve výcvikových zařízeních) není o traumatické situace nouze. Mohou být důsledkem souběhu nadměrné fyzické zátěže a skutečnosti, že se vojenský profesionál dostává do, pro něho mnohdy nových nestandardních situací. V průběhu vojenských operací se může dostávat do období, kdy bude vystaven situacím, které u něho mohou vyvolávat obavy ohrožení, či ztráty vlastního života či života svých kamarádů. Mezi psychicky náročné situace patří i účast vojenských profesionálů v různých záchranných, či vyprošťovacích operacích, kde se může dostat do kontaktu s mrtvými lidmi, či jinak zohavenými těly. Rovněž výcvik s otravnými či radioaktivními látkami způsobuje vysoké psychické zatížení. To jsou situace, kdy se stresové stavy mohou vyskytnout u většího počtu jedinců a ve svém důsledku mohou způsobit snížení bojeschopnosti jednotky nebo může docházet ke skupinovým excesům. Pod nimi lze spatřovat například nestandardní, neetické a často až protiprávní jednání.

Termín posttraumatický růst (rozvoj) podle Mareše (2012) jasně říká, že osoby zažívající tento jev se rozvíjejí nad svoji předchozí adaptační úroveň, nad své dosavadní psychologické fungování; změnily svůj dosavadní pohled na svět, dospěly, dozrály. Posttraumatický rozvoj je dále definován podle Mareše (2012, s. 25) jako *„významná pozitivní změna v jedincově kognitivním a emočním životě, která může mít své vnější projevy ve změně jedincova chování.“*

Bylo provedeno mnoho zahraničních výzkumů, které pozorovaly pozitivní i negativní dopady válečných událostí. Jedna ze studií sledovala vysokoškoláky, kteří prožili vietnamskou válku a zažili bojové zkušenosti, které byly roztrženy na zážitky s odstřelováním nepřítelem, zabíjení svých spolubojovníků apod. Pouze u skupiny veteránů s minimálními zkušenostmi se dostavily pozitivní změny. Dalším

výzkumným vzorkem byly izraelští váleční veteráni, kteří byly určeny do dvou skupin. Ti, kteří se jen zčásti účastnili konfliktu, neboť padli do zajetí nepřítele a na ty, kteří byli po celou dobu války v bojové operaci. Válečný zajatci vykazovali vyšší stupeň posttraumatického rozvoje i třicet let po válce (Mareš, 2012).

V Armádě ČR se s traumatizujícím zážitkem nesetkávají pouze vojáci z bojových jednotek, těmto zážitkům čelí i vojáci - zdravotníci, kteří jsou nasazeni v zahraniční misi. Ti čelí mnohdy častěji smrti a zranění než ostatní příslušníci vojenských jednotek.

Vzniku stresu se dá účinně předcházet psychickou adaptací na nové situace. Jejím předpokladem jsou především znalosti o konkrétní situaci (o jejím vývoji), lidech, kteří se dané činnosti zúčastňují, či v jejichž prospěch je daná činnost organizována. Neméně důležité jsou i dokonalé znalosti o prostředcích, s nimiž je činnost prováděna. Nelze podceňovat různé vlivy působení doprovodných jevů jako je například krev, hrůzná zranění, zejména pak u dětí. Při nezvládnutí adaptace může docházet až k úniku z nepříjemných situací. Za zmínku stojí například alkohol, drogy, schování se před okolním světem, útěk do nemoci apod. Perfektní znalost situace je rovněž základním předpokladem pro dobré a efektivní rozhodování vojenského profesionála. Jeví se jako nutné, aby znal variabilitu možnosti reakce zachraňovaných lidí na vzniklé krizové situace, možnosti techniky a materiálu pro plnění specifických odborných úkolů a věřil v možnosti konkrétní jednotky.

Zajistit pro vojáky kvalitní psychologickou přípravu mají za úkol vojenští psychologové. Ti mají za úkol snížení psychické zranitelnosti ke stresovým událostem.

Posttraumatický vývoj

U příslušníků Armády České republiky byl proveden výzkum na posttraumatický vývoj po návratu ze zahraniční mise. Respondenti byli vojáci bojových jednotek a vojenští zdravotníci. Závěr výzkumu zjistil, že hodnoty posttraumatického rozvoje jsou významně vyšší u zdravotníků než u vojáků bojových jednotek. Právě ti, kteří prošli výrazně těžšími traumatizujícími situacemi např. útoky na kolonu, výbuch vozidla, přestřelky, apod. vykazují nižší hodnoty posttraumatického rozvoje.

Jak vysvětlit skutečnost, že u vojáků bojových jednotek je posttraumatický rozvoj nižší než u ostatních? Podle Dziakové (2009) zde hrají roli mnohé faktory, jako jsou:

- pečlivý výběr osob, který jsou určeny pro bojové jednotky;
- výcvik, fyzická a psychologická příprava na náročné situace.

Metodika

Pro vypracování praktické části práce jsme zvolili metodu kvantitativního výzkumného šetření pomocí nestandardizovaného anonymního dotazníku.

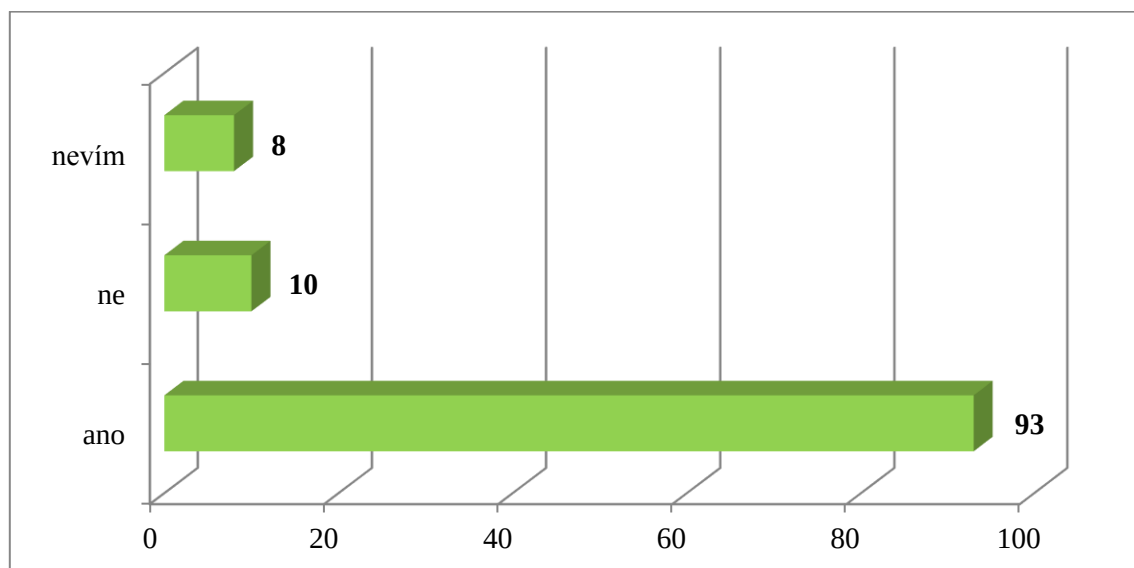
Průzkumné bylo zaměřeno na vojáky z povolání u 43. výsadkového praporu a 601. skupiny speciálních sil. Podmínkou pro výběr respondentů bylo absolvování minimálně jedné vojenské zahraniční mise.

Od příslušníků 43. výsadkového praporu jsme získali 101 respondentů, což představovalo 91 %. Od příslušníků z řad 601. skupiny speciálních sil jsme získali k šetření 10 respondentů, což představovalo 9 %. Celkově tedy k výzkumnému šetření bylo získáno 111 respondentů z řad vojáků z povolání, kteří absolvovali minimálně jednu zahraniční misi.

Vyhodnocení cílů práce

Cílem bylo zmapovat poskytovanou odbornou psychologickou a psychosociální pomoc vojákům v činné službě (respondentů), kteří se účastnili našeho anonymního dotazníkového šetření. Tento cíl se podařil naplnit pomocí vyhodnocení odpovědí respondentů na otázky, které se týkaly zhodnocení psychologické přípravy před misí, možnosti komunikace a využití pomoci od kaplana či psychologa a zejména pak důvěry k těmto osobám.

Otázka č. 6: Myslíte si, že je psychologická příprava před misí dostačující?

Obrázek 1 – Psychologická příprava před misí

(Zdroj:autor)

U této otázky mohli respondenti napsat důvod, proč se domnívají, že je psychologická příprava před misí nedostačující. Dva respondenti uvedli, že chybělo více praktické části, jeden respondent uvedl, že tématu odloučení od rodiny se nevěnovala dostatečná pozornost a 4 respondenti uvedli, že by bylo nutné více informací o PTSD.

Druhým cílem bylo zjistit, jaký byl nejčastější charakter zahraniční mise, kde respondenti působili. Z výsledku dotazníkového šetření vyplynulo, že nejčastější zahraniční operace se týkala operace bojové a s tím byl spojen i vyšší výskyt traumatizujícího zážitku.

Třetí cíl se týkal zmapování výskytu posttraumatické stresové poruchy u vojáků, kteří působili v zahraniční misi. Respondentům byla položena otázka týkající se zkušeností s traumatizujícím zážitkem a dále jsme se zajímali o výskyt symptomů zhoršené adaptace po návratu ze zahraniční mise.

Vyhodnocení hypotéz

Hypotéza 1: Předpokládáme, že více než 50 % respondentů má zkušenost s traumatizujícím zážitkem ze zahraniční mise buď s přímým ohrožením vlastního života, nebo s vlastním fyzickým zraněním či jako svědek cizího zranění.

S hypotézou 1 souvisela otázka číslo 8, ve které jsme zjišťovali, zda měli respondenti zkušenosti s traumatizujícím zážitkem v misi, pokud ano, v jakém smyslu. S traumatizujícím zážitkem nemělo zkušenost 47 respondentů (42 %), naopak 64 respondentů (58 %) zažili traumatizující zážitek v zahraniční misi. Nejvíce zkušeností bylo s přímým ohrožením vlastního života a to u 62 respondentů.

Na základě vyhodnocení výsledků lze konstatovat, že se nám Hypotéza 1 potvrdila.

HYPOTÉZA 2: Předpokládáme, že více než 25 % respondentů pociťovalo symptomy zhoršené adaptace v čase návratu z mise.

S hypotézou 2 souvisely otázky číslo 13, 14, 15 a 16.

V otázce číslo 13 jsme zjišťovali, zda respondenti pociťovali zhoršený spánek nebo noční můry po návratu z mise. Kladnou odpověď označilo pouze 7 respondentů, což tvořilo 6 %. Naopak 80 respondentů (72 %) tyto symptomy nepociťovali. 24 respondentů (22 %) se potýká s občasnými potížemi.

Otázka číslo 14 se týkala větších úlekových reakcí při nečekaných zvucích či pohybech. Odpověď ano označilo 13 respondentů, což tvořilo 12 %, odpověď ne označilo 84 respondentů (76 %) a odpověď občas označilo 14 respondentů (14 %).

Otázka číslo 15 byla zaměřená na pocit úzkosti či agrese při běžných situacích. Pouhých 6 respondentů (5 %) uvedlo, že trpěli těmito symptomy. 96 respondentů (87

%) se neztotožnili se zmíněnými symptomy zhoršené adaptace po návratu z mise a 9 (8 %) dotazovaných uvedlo, že pocity úzkosti či agrese vnímali občas.

V otázce číslo 16 jsme se ptali na přítomnost vzpomínek z traumatizujícího zážitku, prožitého v misi. Z odpovědí vyplynulo, že 18 respondentů (16 %) trpělo vzpomínkami na trauma, 81 respondentů (73 %) odpovědělo, že nikoli a 12 respondentů (12 %) odpovědělo, že vzpomínkami trpěli jen občas.

Na základě vyhodnocení výsledků lze konstatovat, že Hypotéza 2 se nepotvrdila.

HYPOTÉZA 3: Předpokládáme, že v současnosti trpí téměř 25 % respondentů symptomy zhoršené adaptace po traumatizující nebo stresující situaci zažitou v zahraniční misi.

S hypotézou 3 souvisely otázky číslo 17, 18, 19 a 20.

V těchto otázkách jsme zjišťovali, stejné symptomy strsové reakce jako u předchozí hypotézy s tím rozdílem, že časové období bylo zaměřeno na současnost. Zjišťovali jsme, jestli symptomy zhoršené adaptace přetrvávají s odstupem času po návratu ze zahraniční mise.

V otázce číslo 17 uvedli pouze 2 respondenti (2 %) problém s přetrvávajícím zhoršeným spánkem nebo nočními můrami. 97 respondentů (87 %) odpovědělo, že tento problém v současnosti nemají a 12 respondentů (11 %) odpovědělo, symptomy pociťují jen občas.

Otázka číslo 18 byla zaměřená na další příznak zhoršené adaptace, která se týkala úlekové reakce. Větší citlivost na nečekané zvuky nebo pohyby uváděli 3 respondenti (3 %), dalších 102 dotazovaných (92 %) tyto problémy nepociťují. Zbýlých 6 respondentů (5 %) vnímají své úlekové reakce jako občasné.

V otázce číslo 19 jsme zjišťovali přítomnost úzkosti či agrese v současnosti. Na odpověď ano, reagovalo 7 respondentů, což tvořilo 6 %, 94 respondentů (85 %) odpovědělo, že při běžných situacích nemívají tyto symptomy a dalších 10 dotazovaných (9 %) odpovědělo, že úzkost či agresi pociťují jen občas.

Otázka číslo 20 byla následně zaměřená na přítomnost nepříjemných vzpomínek v souvislosti s absolvováním vojenské zahraniční mise. Pouhých 5 respondentů, tvořících 5 % odpovědělo, že trpí v současnosti těmito vzpomínkami, 88 respondentů (79 %) uvedlo, že nikoli a dalších 18 dotazovaných (16 %) mají občasné vzpomínky na prožité trauma.

Na základě vyhodnocení výsledků lze konstatovat, že se nám Hypotéza 3 potvrdila.

Diskuse

Základním kritériem výběru respondentů, bylo absolvování minimálně jedné zahraniční vojenské mise ať už bojové, mírové či jiné. Údaje o pohlaví, věku a rodinném vztahu byly v dotazníku uvedené především pro charakteristiku

zkoumaných respondentů. Mezi dotazovanými respondenty byly pouze tři ženy, avšak průzkum byl zaměřený na bojové jednotky a to může být právě tím důvodem. Pravděpodobný a podstatný vliv na výsledky výzkumu měl fakt, že 105 respondentů z celkových 111 dotazovaných působilo v Afghánistánu, kde byla situace méně stabilní a klidná oproti Kosovu, které označilo 23 respondentů.

Z výzkumu dále vyplynulo, že 99 respondentů, kteří působili v Afghánistánu, zároveň plnili misi bojovou. Je ale nutné zmínit, že mírová mise nemusí hned znamenat, že se nejedná o bojový charakter a do přímého ohrožení se tak respondent nemohl dostat. Pomocí našeho výzkumu jsme dokázali, že 9 respondentů, kteří se účastnili mírové mise, zažili přímé ohrožení vlastního života. Nejčastější charakter zahraniční mise u českých vojáků však zůstává bojový (86 %).

Co lze považovat za důležitý ukazatel nebezpečnosti zahraničních misí je skutečnost, že 89 respondentů (80 %) uvedlo prožití traumatizujícího zážitku, spojený buď s přímým ohrožením jejich životů, nebo se setkali s vlastním fyzickým zraněním či jako svědci zranění. To může být právě tím spouštěčem k začínajícím problémům a pozdějšího výskytu PTSD.

Výsledky průzkumu mezi vojáky stažených z německé divizní základny v roce 1991, kteří operovali v operaci „Pouštní bouře“ uvádí, že expozice smrti či vážné zranění patřila k nejtraumatiztějšími typům bojového zážitku. Až 82 % respondentů z celkového počtu 1400 uvedlo, že měli zkušenosti se zraněním či zabitím nepřátelského vojáka nebo civilisty.

Psychologická a psychosociální opora jedince hraje velkou roli v efektivním zvládnutí a vyrovnání se traumatizujícím zážitkem. Na rodinné zázemí před odjezdem navazuje otázka číslo 7. Zde 94 respondentů uvedlo, že jejich rodinné zázemí bylo bezproblémové avšak 17 respondentů (15,3 %) problémy pociťovali. Podle armádního sociologického výzkumu Ballové et al z roku 2009 bylo zjištěno, že rodinné problémy vnímalo před odjezdem do mise 3 % ze zkoumaných respondentů. Uniknout od rodinných problémů není jistě tím hlavním důvodem k odjezdu ze své vlasti a tím problém vyřešit, což rozhodně situaci nepřispívá. Dalšími důvody mohou být nové zkušenosti, potřeba pomoci lidem v místě operace ale rovněž i potřeba peněz. Finanční problém před odjezdem do mise uvedlo v našem průzkumu 13 respondentů (11,7 %).

Podle Dziakové (2009) je nejčastějším problémem vojáků v misi odloučení od blízkých a tím spojené partnerské otázky, nevěra, sexuální abstinence apod. I když mise sama o sobě nemusí být vyvolávající příčinou rozvodového či vážného manželského nebo partnerského konfliktu, komunikační bariéry a nenaplněná očekávání po návratu z mise též nepřispívají k bezproblémovému soužití. Zajímalo nás, zda se život respondentů v tomto směru změnil. Ballová et al (2009) uvádějí, že

15,6 % respondentů z celkového počtu 348 uvedlo, že jejich manželský (partnerský) vztah se po návratu rozpadl. Z našeho průzkumu vyšlo 20,7 %.

Z porovnání výsledků lze tedy konstatovat, že ačkoliv rozpady vztahů opravdu nastávají, z většiny ale zůstávají, některé se dokonce upevňují, což se nám potvrdilo u 22 respondentů (19,8 %).

Pokud se podíváme na průzkumu z pohledu důvěry a komunikace s vojenským psychologem nebo kaplanem, kteří jsou dlouhodobě připravováni tak, aby byly co nejlepší psychickou oporou při výskytu náročných životních situací, jako je právě prožití traumatizujícího zážitku či pomoci při řešení rodinných krizí, výsledky prokázaly negativní postoj k těmto osobám.

Podle Dziakové (2009) je vojenský psycholog u vojenské jednotky ve dvou postaveních, jako poradce pro velitele a jako důvěrná osoba pro ostatní vojáky. Psycholog má za úkol v určité míře informovat velitele o sociálně nežádoucích jevech a rizicích u jednotky, což si vojáci plně uvědomují. Tak, jako mají vojáci vrozenou nedůvěru ke svým nadřízeným, tak stejné postavení mají k psychosociální službě v armádě, což se nám potvrdilo. Na otázku, zda respondenti využili možnost komunikace s vojenským kaplanem nebo psychologem během mise, odpovědělo negativně 89 respondentů (80 %). Otázka číslo 10 navazovala na využití pomoci od kaplana či psychologa, pokud by respondent vnímal negativní působení stresu během mise. 23 respondentů odpovědělo, že pomoc by nevyužili z důvodu nedůvěry k těmto osobám a 30 respondentů by též pomoc nevyužili a to z důvodu ohrožení své kariéry.

Neochota vojáků sdělovat své obtíže v rámci psychosociální služby je způsobena z pochopitelné obavy o další kariéru vojenského profesionála, z obavy, že pokud si bude voják stěžovat na obtíže spojené s misí, ohrozí tak svou vojenskou profesi.

Jak uvádějí Hoge et al. (2004) ve výsledcích svého výzkumu, téměř polovina zkoumaných vojáků, kteří vykazovali pozitivní výsledky pro PTSD, považovali vyhledání odborné psychologické nebo psychosociální pomoci za ponižující, dále se obávali pozdější důvěry od svých velitelů, negativního nahlížení na jejich osobu nebo ohrožení dalšího působení u jednotky.

Dále jsme v práci zjišťovali výskyt příznaků posttraumatické stresové poruchy po návratu z mise až po současnost. Do této skupiny spadá výlučně psychopatologická symptomatika, okruh potíží, které tvoří základní diagnostická kritéria PTSD.

Pokud se podíváme na výskyt PTSD v souvislosti s válečným konfliktem např. na bojišti jihovýchodní Asie, kde bylo více než 2 500 000 Američanů, výzkumy zjistily, že 25 % z nich trpí syndromem PTSD. Po návratu z boje bylo běžné časté střídání zaměstnání, nárůst sebevražd, alkoholismus, emocionální, behaviorální problémy nebo rozpady manželství. (Kudrna, 2013)

Wittchen et al. (2012) ve výsledcích studie, která se zabývala vztahem mezi zahraniční misí a psychopatologickými poruchami, uvádějí, že se potvrdila jejich úzká

spojitost a dále poukázala na to, že největší riziko propuknutí PTSD zažívají vojáci z bojových jednotek.

V ČR byl proveden v roce 2010 výzkum na PTSD u 242 vojáků s odstupem dvanácti měsíců od návratu ze zahraniční mise. Závěrem byla zjištěna plně rozvinutá PTSD v rozmezí do 1 % avšak s ohledem na získaná data, lze konstatovat, že v podmínkách AČR se spíše jedná o parciální PTSD. (Klose, 2011) Je důležité vzít na vědomí tu skutečnost, že v české populaci je mnohem menší procento vojáků, kteří mají přímé zkušenosti s válkou.

V našem výzkumu kladná odpověď (ano, občas) zaznamenala možný výskyt příznaků PTSD v otázkách, položených na vnímání symptomů PTSD po vojenské zahraniční misi, v rozmezí od 5 % do 22 %. Kladná odpověď (ano, občas) v otázkách týkajících se stejných symptomů ale s tím rozdílem, že byly kladeny na současnost, zaznamenala rozmezí od 2 % do 16 %. U všech symptomů uvedených v našem dotazníku v otázkách 13 až 20, můžeme následně sledovat rozdíl vnímání příznaků v časovém vývoji, od intenzivnější úrovně vnímání, až po ustupující příznaky.

Z výsledků ze závěrečné zprávy Klose et al. (2011) projektu výzkumu na dopady bojového stresu na příslušníky AČR v podmínkách zahraničních misí se zjistilo, že příznaky PTSD u zkoumaných respondentů ztrácejí na intenzitě s přibývajícím časovým odstupem po misi, či zcela vymizí. Lze tedy konstatovat, že výsledek se potvrdil s naším výzkumem. Zde je nutné zdůraznit, že aktuální prožitky podléhají aktuálnímu psychickému stavu a osobnímu vývoji respondenta, na druhou stranu jak už bylo výše zmíněno, výsledky dosud provedených výzkumů nemusí poskytovat validní informaci o skutečném psychickém stavu respondentů z důvodu obavy ohrožení vojenské kariéry.

Witchen et al. (2012) uvádějí, že vojáci, kteří odjíždějí do misí, jsou ohroženi PTSD až čtyřikrát více, než ti, co se mise neúčastnili. Z toho vyplývá větší pravděpodobnost výskytu problémů, jako je např. deprese, porucha spánku, větší spotřeba návykových látek až sebevražda.

Walshová (2008) provedla komparaci poruch spánku u válečných veteránů působících v operaci Irácká svoboda a pacienty dlouhodobě trpících nespavostí, kteří byli z psychiatrického hlediska zdraví. U vojáků zjistila mnohem horší spánkové chování, jako jsou noční děsy a pohyby těla při spánku, které vykazují bezpochyby výraznou negativní korelaci se stupněm PTSD.

Studie na insomnii (nespavost) od Bramowetha a Germainové (2013) poukazuje na skutečnost, že tato porucha je nejčastějším příznakem u služby vojáků v USA, vracejících se z bojových zóna zvyšujícím rizikem nespavosti je zhoršení psychického i fyzického stavu vojáka. Nicméně nespavost může propuknout již před misí, v průběhu mise či při návratu do vlasti, tudíž nelze prokazatelně říct, zda existuje korelace mezi nespavostí a zahraniční misí.

Dziaková (2009) uvádí, že „Podceňování nebo odbývání obtíží by mohlo vést k druhotné traumatizaci a k zhoršování stavu, k problémům s alkoholem a jinými návykovými látkami, ke změnám osobnosti“. (Dziaková, 2009, s. 232)

Jedním z negativních aspektů války ve Vietnamu bylo velké množství drogově závislých a alkoholiků, přičemž nadužívání těchto látek vedlo k pomalé a bolestivé smrti, která prohlubovala všechny ostatní symptomy PTSD. (Kulíšek, 2011)

Výzkumy v posledních letech se jednoznačně shodují v názoru, že nejčastější duševní obtíže u vojáků je již zmíněné užívání alkoholu, symptomy PTSD a deprese. Nadužívání alkoholu nemusí být pouze u vojáků, kteří byli vystaveni stresorům, jako je např. střelba, ale vystavení chronickým stresorům jako je izolace, bezmoc, nuda, též vede k alkoholové závislosti. (Nový, 2012)

Autor Meca (2011) ve svém dotazníkovém šetření u 700 válečných veteránů uvádí míru psychického dopadu mise. 16 % respondentů projevilo zájem o psychologickou pomoc, z nichž 80 % uvedlo jako důvod závislost na alkoholu či jiné návykové látce. Na problematiku zvýšené spotřeby návykových látek se v našem dotazníku vázala otázka číslo 11.

Nejvyšší skóre zvýšené spotřeby se ukázalo u žvýkacího tabáku (13,5 %). Druhou nejpočetnější návykovou látkou byl alkohol (12,6 %). Na posledním místě se umístily cigarety (4 %). Je nutné zmínit, že 21 respondentů (19,9 %) uvedlo, že nechtějí uvést odpověď. Zde se nabízí otázka proč? Ačkoliv byl dotazník anonymní, domnívám se, že jeden z důvodů může být zakrytí existujícího problému. Z příčiny již zmíněné neochoty vojáků sdělovat své problémy, zůstává snaha o pochopení situace a pokusy o zlepšení „na půli cesty“.

Na získaná data se můžeme podívat z pohledu prvotního výběru uchazeče do AČR. Již kvalitní výběr vojáků nese předpoklad psychicky i fyzicky zdravých jedinců, proto jsou na uchazeče kladeny vyšší nároky než v civilním sektoru. Z toho vyplývá, že pokud jsou respondenti psychicky zdatní, získaná data mohou být dopředu již očekávatelná, ale i při takto nelehké selekci uchazečů, může proniknout jedinec, který není pro tuto profesi vhodný.

Závěr

Vojáci vyjíždějící do zahraničních vojenských misí zažívají v jejím průběhu i po návratu domů řadu specifických obtíží, se kterými se musí vyrovnat buď svými silami, nebo s pomocí odborníků. Cílem příspěvku bylo získání odpovědi, zda je poskytovaná odborná psychosociální pomoc válečným veteránům a vojákům v činné službě dostačující.

V empirické části jsme se zaměřili na důvěru k vojenskému kaplanovi či psychologovi ze strany vojáků a dále na výskyt symptomů posttraumatické stresové

poruchy, jako důsledek prožitků vojáků v zahraničních misích. Za pozitivní zjištění považujeme to, že příznaky PTSD se s přibývajícím časovým odstupem od návratu z mise zmírňují, některé zcela vymizí. Negativní zjištění se ukázalo v nedůvěře v psychologa a vojenského kaplana.

AČR nabízí různé možnosti odborné péče, kam patří i přímý kontakt s kaplanem či psychologem. Zde vidím nutnost prohlubování důvěry k těmto osobám, poskytování více informací o jejich funkci a realizaci pomoci. Odstranit mylné názory, že vojenský psycholog není potřeba a poučit velitele jednotek, jak využít schopnosti a možnosti těchto odborníků.

Mezi doporučení pro zvýšení odolnosti proti stresu a lepšímu zvládání stresových situací lze zařadit nutnost zkvalitnění přípravy a výcviku příslušníků AČR. Provádět psychologický trénink na akce (nácviky dovedností nutných pro zvládání traumatizujících situací) a psychoedukaci ohledně psychotraumat.

S vytížeností vojenských psychologů je spojen další problém a to je jejich malý počet u útvarů. Často se stává, že vyslaný psycholog do zahraniční mise chybí na jeho mateřském útvaru po celou jeho dobu působení v operaci. Jeho činnost je důležitá nejenom v zahraničí ale i u útvaru, proto je zapotřebí tuto systémovou chybu odstranit.

Jelikož je ČR oproti jiným zemím působících na zahraničních misích, zemí s krátkodobější účastí, zkušenosti s psychosociálního hlediska jsou výrazně menší. Proto zvýšení mezinárodní spolupráce vojenských týmů by vedla k získávání více zkušeností a tím dostatečně zpracovat a poskytnout kvalitní následnou péči vojákům po návratu ze zahraniční mise ve všech oblastech.

Z výsledku průzkumu se nám podařilo vyvrátit mýtus, že v misích, kde operuje ČR, se „nic neděje“. Převážná část respondentů uvedla, že mají zkušenost s traumatizujícím zážitkem spojeným buď s přímým ohrožením či fyzickým zraněním. Poznatky z výzkumu vidíme jako přínos pro výcvik vojáků, přípravu programů pro prevenci působení bojového stresu a realizaci dalších studií zaměřených na duševní a fyzické zdraví člověka.

Seznam použité literatury

1. BALLOVÁ, Nataša a et al. Zahraniční vojenské mise a partnerské soužití[online]. 2009 [cit. 2017-04-26]. Dostupné z: <http://vojenskerozhledy.cz/selektivnivyhledavani/kategorie-clanku/ruzne/zahranicni-vojenske-mise-a-partnerske-souzitipoznatky-z-armadniho-sociologickeho-vyzkumu?highlight=WyIzLDAiXQ==>
2. BRAMOWETH, Adam D. a Anne GERMAIN. Deployment-Related Insomnia in Military Personnel and Veterans[online]. 2013 [cit. 2017-04-26]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3832138/>

3. DZIAKOVÁ, Olga. *Vojenská psychologie*. Praha: Triton, 2009. ISBN 97880-7387-156-7
4. HOGE, Charles W. et al. Combat Duty in Iraq and Afghanistan, MentalHealthProblems, and Barriers to Care[online]. 2004 [cit. 2017-04-26]. Dostupné z: <http://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMoa040603#t=article>
5. KLOSE, Jiří, et al. Bojový stres - dopady na příslušníky AČR v podmínkách zahraničních misí- BOJSTRES. In *Vojenské rozhledy*. 2011. roč. 20. č. 52. ISSN 1210-3292
6. KUDRNA, Ladislav. Život (nejen) po Vietnamu: Fakta a svědectví. In *Ostrava Journal of English Philology*. 2013. vol. 5. no 2. 20-24 s. ISSN 1803-6228
7. KULÍŠEK, Jaroslav. Posttraumatická stresová porucha. In *Vojenské rozhledy*. 2011. roč. 20. č. 53. 20 s. ISSN 2336-2995
8. MAREŠ, Jiří. *Posttraumatický rozvoj člověka*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3007-3
9. MECA, Viktor. Analýza hlavních problémů novodobých válečných veteránů mimo činnou službu s důrazem na uplatnění na trhu práce[online]. 2011 [cit. 2017-04-26]. Dostupné z: <http://www.vojenskerozhledy.cz/selektivni-vyhledavani/kategorieclanku/ruzne/analiza-hlavnich-problemu-novodobych-valecnych-veteranu-mimocinnou-sluzbu-s-durazem-na-uplatneni-na-trhu-prace>
10. NOVÝ, Marek. K otázce délky nasazení vojáků v zahraniční mírové operaci[online]. 2012 [cit. 2017-04-26]. Dostupné z: <http://www.vojenskerozhledy.cz/selektivni-vyhledavani/kategorieclanku/zkusenosti-a-poznatky-z-operaci/k-otazce-delky-nasazeni-vojaku-vzahranicni-mirove-operaci>
11. WALSH, Colleen. InsomniaAmongReturningWarVetsIs As Severe As PatientsWithChronicInsomnia[online]. 2008 [cit. 2017-04-26]. Dostupné z: <https://www.sciencedaily.com/releases/2008/06/080610071943.htm>
12. WITTCHEN, Hans-Ulrich a et al. TraumaticExperiences and Posttraumatic Stress Disorder in SoldiersFollowingDeploymentAbroad: DitschArzteblInt[online]. 2012 [cit. 2017-04-26]. Dostupné z: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3446196/>

Kontakt na autorky

Bc. Kateřina Schejbalová - studentka magisterského studijního programu
 Fakulta biomedicínského inženýrství Českého vysokého učení technického v Praze.
 Armáda ČR
 mail: katka.schejbalova@seznam.cz

PhDr. Mgr. Rebeka Ralbovská, Ph.D.

Fakulta biomedicínského inženýrství Českého vysokého učení technického v Praze.

Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva

e-mail: ralbovska.rebeka@seznam.cz

Recenzent: kpt. Mgr. Hana Kodřousková

ZÁTĚŽOVÉ FAKTORY PŮSOBÍCÍ NA OPERÁTORY TÍŠŇOVÉ LINKY 112

Ing. Roman Říha, Bc. Tereza Fliegerová, Bc. Dominika Schejbalová

Abstract

This paper deals with the issue of the stresses of 112 Emergency Call Center Operators in receiving 112 and 150 emergency calls. In the course of the service, operators get into the marginal situations where they are subjected to strong mental pressure. It is imperative to provide immediate assistance to the caller, at the same time, it is necessary to maintain peace of mind, not to get rid of his panic and to obtain all essential information about the situation on the spot.

Data on stress factors were collected at the Regional Operations and Information Center (hereinafter referred to as KOPIS) of the Fire Brigade of the Central Bohemian Region.

Keywords: emergency line, 112, workload, stress

Abstrakt

Tento příspěvek se zabývá problematikou stresového zatížení operátorů Telefonního centra tísňového volání 112 při příjmu tísňových výzev na linkách 112 a 150. Při výkonu služby se operátoři dostávají do mezních situací, kdy je na ně vyvíjen silný psychický tlak. Je nezbytně nutné volajícímu poskytnout okamžitou pomoc, zároveň je potřeba zachovat klid, nenechat se strhnout jeho panikařením a získat všechny podstatné informace o situaci na místě.

Data o zátěžových faktorech byly získávány na Krajském operačním a informačním středisku (dále jen KOPIS) Hasičského záchranného sboru (dále jen HZS) Středočeského kraje.

Klíčová slova: tísňová linka, 112, pracovní zátěž, stres

Úvod

V dnešní době je v civilizovaných zemích zřízení a fungování linek pro potřeby tísňového volání již běžným standardem. Mnozí z nás také nepochybně mají praktickou zkušenost, kdy se v tíživé situaci na některou z tísňových linek obrátili, ať už pro telefonickou radu či s žádostí o neodkladnou pomoc. Jsou nám k dispozici čtyřicet hodin denně, sedm dní v týdnu.

Na KOPIS HZS Středočeského kraje pracují příslušníci ve služebním poměru. Slouží dvanáctihodinové směny, v režimu dvě po sobě následující denní směny od 7 do 19 h, hned vzápětí dvě po sobě následující noční směny od 19 do 7 h ráno. Po tomto čtyřdenním cyklu služeb následují čtyři dny volna. Služba na KOPIS je nepřetržitá, 24 hodin denně, 7 dní v týdnu. Během dvanáctihodinové směny má příslušník nárok na dvě půlhodinové přestávky na jídlo, během nich je veden jako příslušník v pracovní pohotovosti. Tyto směnové cykly zajišťují celkem čtyři směny (Sbírka interních aktů řízení generálního ředitele hasičského záchranného sboru České republiky, 2013).

K výkonu pracovní pozice obsluhy linky tísňového volání stres neodmyslitelně patří. Během příjmu tísňové výzvy jsou operátoři vystaveni velkému tlaku, kterému se nelze vyhnout. Pracovníkům na KOPIS je také vedle základního tarifního platu přiznán zvláštní tzv. „rizikový“ příplatek.

Základní úkoly operátora tísňové linky 112

Primárním a nejdůležitějším úkolem operátora (jakékoli) tísňové linky je ujistit KDE se mimořádná událost (dále jen MU) stala a CO se stalo. Na základě těchto informací vytvoří operátor v počítačovém programu Dispečer 112 takzvanou datovou větu. Je to elektronický dokument, který operátor během vytěžování hovoru vyplňuje. Obsahuje:

- a) údaje o volajícím (jméno a telefonní kontakt);
- b) adresu místa mimořádné události;
- c) stručný popis o co se u dané události jedná;
- d) klasifikaci typu a podtypu mimořádné události podle jejího druhu (Luciak, 2006).

Stresová zátěž operátorů TCTV 112

Za faktor pracovní zátěže je považován již sám směnový provoz operačních středisek. Směny jsou dlouhé dvanáct hodin a samozřejmě jsou také noční služby. Významnou roli však hraje samotný příjem tísňového volání. Operátor TCTV je během okamžiku vystaven silnému tlaku ze strany oznamovatele události. Volající bývá velmi často sám ve stresu, a proto nechce čekat, až se operátor zorientuje v dané situaci nebo najde místo události v mapě. Oznamovatel často křičí, je zmatený a není schopen normální komunikace. Operátor však musí zjistit potřebné údaje během několika pár vteřin, je pod nápořem nedostatku času a velké zodpovědnosti. V těchto případech je nutné volajícího zklidnit, být direktivní a oznamovatele cílenými stručnými otázkami vést ke sdělení podstatných informací (Franěk, 2010).

Každá takováto událost má svá specifika. Co je ale ze strany operátora pro všechny výzvy na TCTV 112 společným a také základním bodem, je zjištění co nepřesnější

adresy/místa události. Dále už se dispečer TCTV 112 řídí konkrétním typem události. Například u dopravní nehody zjišťujeme, zda je potřeba někoho vyprostit, zda vozidlo nezačíná hořet, počet zraněných osob, případný únik pohonných hmot, zda vůz zůstal na vozovce a u nákladních vozů také druh přepravovaného zboží/přepravované látky. Při požáru budovy operátor mezi prvními údaji zjišťuje, co přesně hoří, o kolikapatrovou budovu se jedná, v kterém patře došlo k požáru, zda mohou všichni lidé ven a také případnou přítomnost nebezpečných látek (či tlakových lahví, střeliva apod.). Je důležité brát každé nahlášení mimořádné události nebo krizové situace jako jedinečné, nezabřednout do stereotypu a nezapomenout vytěžít všechny důležité informace. Zároveň je podstatné vyfiltrovat z často mnoha nadbytečných informací od volajícího, ty skutečně významné pro zásah složek IZS (Ošťádalová, 2005).

Při příjmu hovorů linky tísňového volání se operátoři setkají s událostmi, které jsou po stránce stresu velmi náročné, někdy až traumatizující. I když není dispečer 112 přímým účastníkem a dění události se odehrává pouze na „druhé straně telefonu“, je někdy velmi obtížné si od tohoto dění držet odstup. Výkřiky bolesti, pláč druhých lidí, jejich starosti, rozhovory se sebevrahy stojícími „na pokraji propasti“ a podobně, nenechají chladnými ani operátory s letitou praxí (Lefter et al., 2011).

Nezanedbatelný vliv na stres u pracovníka TCTV má také fakt, že chyba v jeho postupu může mít fatální následky. Dopustí-li se špatného rozhodnutí, nemusí už být další možnost toto plnohodnotně napravit. Vzniklé pochybení může být způsobeno například špatnou srozumitelností hovoru, zažitým stereotypem operátora nebo nedostatečným proškolením obsluhy TCTV. Aby bylo toto riziko eliminováno, jsou operátoři TCTV v rámci svých povinností pravidelně každou směnu školeni (Ošťádalová, 2005).

Operátoři TCTV 112 spadající pod KOPIS HZS Středočeského kraje v Kladně uváděli nejčastěji tyto zátěžové faktory plynoucí z vytěžování tísňových hovorů:

- volající neví, kde se nachází (vůbec neví, kde je, nezná ani název města / číslo silnice, dálnice);
- sebevrah;
- volající je arogantní;
- cizojazyčný hovor (běžně odbavované jazyky – AJ, NJ, RJ...);
- volající je ve stresu;
- volající neodpovídá na otázky pokládané operátorem;
- volající je cizinec a neumí hovořit AJ, NJ, RJ;
- hovor je rušený hlukem z okolí (vítr, hlasitá hudba, křik);
- skutečné místo události neodpovídá dle rajonizace v GISu (Geografický Informační Systém – mapové podklady);
- volající se zdá být opilý / pod vlivem omamných látek;

- volajícímu není rozumět (vada řeči, špatná artikulace).

Diskuze

Pokud volající nedokáže specifikovat místo mimořádné události, je to pro operátora velmi náročné. V takovýchto případech se bezesporu projeví frustrace z nemožnosti volajícímu pomoci a zároveň strach, že z nedostatečných informací označí místo události chybně. Případů, kdy volající vůbec nedokáže popsat kde je, je sice relativně málo, ale přesto jsou tyto případy označovány jako nejvíce zatěžující. V tomto směru ju spatřujeme jako pozitivum kladení velkého důrazu při výcviku nových operátorů na dovednosti vedoucí k zorientování volajícího. Jako příslib do budoucna vnímáme rozvoj moderních technologií umožňujících přesnou lokalizaci volajícího.

Druhým nejčastějším zatěžujícím aspektem byly hovory s volajícím, který demonstruje úmysl sebevraždy. Do této kategorie spadají potenciální sebevrazi v akutní i neakutní fázi. V těchto případech musí operátor vystoupit ze své obvyklé role a velice změnit přístup. Samozřejmým základem je lokalizace volajícího, ovšem jen těžko lze předpokládat, že se takovýto hovor odbaví v horizontu desítek sekund. V rámci diskuze nechceme zabíhat do podrobností postupu při vedení takto specifických hovorů, ovšem je nasnadě, že tyto hovory kladou na operátory velké nároky, byť by je možná i spolupráce s profesionálními linkami zabývajícími osobními krizovými situacemi. Je třeba si uvědomit, že operátoři běžně nemají žádný speciální výcvik a vzdělání v oblasti psychologie a krizové komunikace. Důležitým faktorem může být strach ze špatně vedeného hovoru, který by mohl skončit dokonanou sebevraždou. Navíc se zde může prolínat i výše uvedený aspekt, pokud volající neví nebo nechce říci, kde se nachází. I v tomto případě by mohli pomoci lokalizační technologie a hlubší a opakovaný výcvik spojený s problematikou.

Pokud je volající arogantní může operátorovi velice ztížit práci. Je zde pak patrný střet dvou protichůdných tendencí. Operátor chce pomoci, ale nedostává adekvátní zpětnou vazbu a může i podvědomě začít reagovat agresivněji, než je u něho běžné. Tím pádem se může struktura a směr hovoru zcela rozpadnout. Nejtěžší jsou pro operátory agresivní volající od mimořádných událostí, kde je evidentně nutná pomoc IZS (např. dopravní nehody se zaklíněnými osobami). I v těchto případech hraje roli nejistota z nestandardně probíhajícího hovoru, případně frustrace a vztek pramenící z „nespravedlivé“ reakce volajícího, i když má operátor snahu pomoci. Je však nutné připomenout, že agrese je jednou z klasických reakcí na stres. Čili volající nemusí být arogantní nebo agresivní takřikajíc schválně. Je proto důležité, aby operátor na základě zkušeností rozlišil volajícího ve stresu a „přirozeně arogantního“ a podle toho vedl hovor.

Pokud je operátor jazykově vybaven a tato odbornost je mu uznána, může odbavovat hovory i v příslušném jazyku (v opačném případě přepojí hovor operátorovi s jazykovou vybaveností - vždy je k dispozici Anglický jazyk, Německý jazyk a občas také Ruský či Polský jazyk). Zde zátěž plyne především z jazykové nejistoty obou volajících a z pravděpodobné neznalosti terénu na straně cizince.

Ostatní faktory měli již menší zastoupení a obecně je lze chápat spíše jako subtypy uvedených aspektů. Vždy lze dohledat jako zdroj zátěže, buď nemožnost vést standardně hovor - volající nereaguje tak, aby bylo možné kvalitně událost zpracovat, nebo na základě rozdílných vstupů je znesnadněna lokalizace události.

Ošťádalová ve své knize (Ošťádalová, 2005) uvádí jako jeden z největších faktorů při výkonu zaměstnání hluk na pracovišti. Tento stresový faktor jsme v dotazníku nezohledňovali (ale dotazovaný jej mohl uvést v možnosti jiné a doplnit jej). Ovšem i na základě našich zkušeností se většina operátorů s hlukem na pracovišti dokáže vyrovnat/odfiltrovat a soustředit se na probíhající hovor.

Závěr

Podle odpovědí respondentů souvisí většina stresových faktorů do jisté míry s určením místa události. V případě volání z mobilních telefonů je lokalizace výrazně podmíněna schopností operátora pracovat s mapou a správně se volajícího doptat a samozřejmě na druhé straně znalostí volajícího, kde se nachází. V momentě, kdy by se současně s hovorem odesílaly GPS souřadnice, bylo by lokalizování volajících pro operátory mnohem jednodušší, a tím pádem by odpadly veškeré stresory spojené s tím, že volající neví, kde se nachází. Pokud by toto fungovalo, výrazně by se i urychlilo přijímání tísňové zprávy a vysílání sil a prostředků na místo mimořádné události. Zde doufáme v posun při nasazení nového programu Dispečer plánovaného v průběhu tohoto roku, který by měl umožňovat ve valné většině hovorů z chytrých telefonů získávat velmi přesnou lokalizaci.

Seznam použité literatury:

1. FRANĚK, O. (2010). Manuál dispečera zdravotnického operačního střediska. Computer Press, a.s. ISBN 978-80-254-5910-2.
2. LEFTER, I., ROTHKRANTZ, L. J., VAN LEEUWEN, D., & WIGGERS, P. (2011). Automatic stress detection in emergency (telephone) calls. *International Journal of Intelligent Defence Support Systems*(2), 148-168 s., ISSN 1755-1587
3. LUCIAK, P. (2006). Učební texty 112
4. OŠŤÁDALOVÁ, T. (2005). Zavedení tísňové linky 112 v České republice. Ostrava, Česká republika: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství. ISBN 80- 86634-69-8.

5. SBÍRKA INTERNÍCH AKTŮ ŘÍZENÍ GENERÁLNÍHO ŘEDITELE HASIČSKÉHO ZÁCHRANNÉHO SBORU ČESKÉ REPUBLIKY. (25. duben 2013). (26). Praha, Česká republika

Kontakt na autory:

Ing. Roman Říha – student doktorského studijního programu

ČVUT, Fakulta biomedicínského inženýrství

Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva

HZS Středočeského kraje, KOPIS

Jana Palacha 1970, 272 01

Kladno

e-mail: riharoma@fbmi.cvut.cz

Bc. Tereza Fliegerová - studentka magisterského studijního programu

ČVUT, Fakulta biomedicínského inženýrství

Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva

HZS Středočeského kraje, KOPIS

Jana Palacha 1970, 272 01

Kladno

e-mail: teflik84@gmail.com

Bc. Dominika Schejbalová - studentka magisterského studijního programu

ČVUT, Fakulta biomedicínského inženýrství

Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva

HZS Středočeského kraje, KOPIS

Jana Palacha 1970, 272 01

Kladno

e-mail: schejbalovad@gmail.com

Recenzent: PhDr. Kateřina Horáčková

VLIV GEOPOLITICKÉ SITUACE REGIONU ČERNÉHO MOŘE NA CIVILNÍ OBYVATELSTVO

kpt. Mgr. Jan Smetana

Abstract

This paper represents part of author's doctoral research, which is realized in the framework of his study at the FBME of CTU and the paper is not connected with author's occupation. It represents conclusions of author's personal research and not the official stances of the Ministry of Defence or the General Staff. Author's conclusions can be different than the official stances. The paper is focused on the geopolitical aspects of the Black Sea Region and their impacts on civilians. Wider consequences are in the paper. Whole paper is written in the context of the Ukrainian war. Russian Federation becomes the central player by its policy. Hence the Russian Federation has the key importance for this paper.

Keywords: civilian population, security, Black Sea, geopolitics, conflict, cooperation, Ukraine.

Abstrakt

Zde uvedený článek je součástí doktorského výzkumu autora, který ho realizuje v rámci svého studia na FBMI ČVUT a tak nemá nic společného s jeho služebním zařazením. Představuje tak závěry autora a nikoliv oficiální stanoviska Ministerstva obrany nebo Generálního štábu, od kterých se může i lišit. Jedná se o součást rozsáhlejšího výzkumu, který se zabývá informační válkou na Ukrajině a jejím dopadem na civilní obyvatelstvo. Článek je zaměřen na problematiku geopolitických aspektů regionu Černého moře a jejich dopadu na civilní obyvatelstvo. Jsou zde obsaženy širší souvislosti geopolitiky zkoumaného regionu, ale vše je v návaznosti na válku na Ukrajině, jakož to hlavního objektu autorova výzkumu. Zvláštní význam je zde věnován rovněž Ruské federaci, která se stává svojí politikou ústřední mocností regionu, do kterého geograficky patří.

Klíčová slova: civilní obyvatelstvo, bezpečnost, Černé moře, geopolitika, konflikt, spolupráce, Ukrajina.

Úvod

Zde předložený článek představuje součást autorova výzkumu problematiky informační války na Ukrajině a jejího vlivu na civilní obyvatelstvo a má za cíl zohlednit geopolitické aspekty regionu Černého moře (v jeho širším geografickém pojetí) a jejich dopad na civilní obyvatelstvo. Je to právě geopolitika, která sehraává svoji klíčovou roli v utváření moderních dějin regionu a která je prvkem propojujícím tak zvané „všechno se vším“, což je důvodem jejího začlenění do autorova výzkumu. Tyto nově tvořené dějiny se pak přímo dotýkají těch nejobyčejnějších a nejzranitelnějších, což jsou civilní obyvatelé zemí regionu.

Strategická hodnota každého místa záleží na třech podmínkách. Těmi jsou vlastní pozice, která je prakticky neměnná a v případě přístupu státu k moři a vodním cestám může stát velice posílit jak vojensky, tak ekonomicky. Dále je to vojenská síla, kterou lze rozdělit na obranný a útočný potenciál. V případě přístupu k moři může tak námořnictvo sehrát klíčovou roli a reprezentovat armádu na klasickém bitevním poli. Třetí podmínkou jsou zdroje, ty mohou být jak přírodní, tak umělé a mohou být využitelné v době míru i války (Mahan 1999). Je zajímavé podívat se na země regionu Černého moře právě z pohledu těchto podmínek, neboť ty nám zde pomohou ukázat složitost mezinárodních vztahů v regionu. Při započítání dalších faktorů, jako je historie, kultura, náboženství a vlastní zájmy států vznikne nesmírně složitý soubor vztahů mezi těmito státy. Jejich vzájemné vztahy dávají smysl a mají některé společné atributy. Těmi jsou především zájem o vlastní bezpečí a zisk. Tyto dva zájmy by nemusely vést ke konfrontaci, nicméně jsou doplněny dalšími faktory. Těmi jsou především nedůvěra a existence menšiny národa jednoho státu na území státu druhého. Tím se vztahy značně komplikují a dochází k nárůstu konfrontačního potenciálu, čímž jsou nejvíce dotčeni pochopitelně opět běžní občané.

Region Černého moře představuje velice široký pojem, proto se tento článek bude zabývat jen některými případy, které jsou z pohledu zkoumané problematiky podstatné. Sama geopolitika zkoumá politické chování vyplývající z geografických proměnných, kterými mohou být poloha státu, jeho velikost, nerostné bohatství, podnebí nebo demografická situace (Kratochvíl, Drulák 2009).

Obchod a ekonomické zájmy se stále častěji ukazují jako významný potenciál pro budoucí spolupráci i tam, kde nyní stále převládá konflikt, což je právě v regionu Černého moře důležité, neboť tento region je známý hned několika konflikty. Za ústřední mocnost regionu (především mocensky) lze považovat Ruskou federaci, kterou lze jako jedinou z regionu považovat za globální velmoc. Rovněž její angažovanost ve všech níže uvedených konfliktech ji řadí do centra dění v regionu. Tento článek se nezabývá hodnocením, zda je ruské angažmá ve vybraných konfliktech pozitivní, či negativní, ale bere ho jako skutečnost. K tomu nutno

podotknout, že obdobně jako Ruská federace se do konfliktů různými způsoby zapojují i další externí aktéři (státní jako např. USA nebo mezinárodní a nadnárodní organizace jako NATO nebo EU), kteří dokonce nemají geograficky s regionem téměř vůbec nic společného.

Tento článek přináší ucelený pohled na problematiku regionu Černého moře z geopolitické perspektivy a v jednotlivých kapitolách nahlíží na vybrané problémy regionu jako na multidisciplinární analýzu. Výše zmíněný strategický význam proto hraje podstatnou roli v jednotlivých konfliktech, které jsou níže rozebrány. Ve svém závěru se článek snaží odpovědět na otázky, proč se západní aktéři snaží podporovat západ Ukrajiny a Ruská federace východ, neboť právě Ukrajina je ústředním tématem předloženého článku. Autor se tak snaží hledět na Ukrajinu z širšího geografického a geopolitického pohledu a vnímat tak dění na Ukrajině v souvislostech s celým regionem.

Význam SSSR/RF v regionu

Již klasik ruské literatury F. M. Dostojevskij napsal: *„Náš mužik je darebák, nestojí za to, aby ho člověk litoval, a ještě dobře, že i teď někdy dostane nařezáno. Rusko stojí a padá s metlou.“* Tento citát může být přeneseně odpovědí na možný důvod úspěchu prezidenta V. Putina, jehož tvrdá ruka vystřídala v Ruské federaci chaos po rozpadu SSSR v 90. letech (především zbavil moci mnoho oligarchů, což se na Ukrajině nestalo, patrně k její dnešní škodě). Pochopitelně, jeho přístup se promítá jak do domácího prostředí, tak do ruské zahraniční politiky, což mu má za zlé mnoho jeho odpůrců, kteří by raději viděli Ruskou federaci slabou a rozvrácenou a svolnou k prosazování jejich vlastních zájmů. Důležitou otázkou z pohledu geopolitiky je, jak Ruská federace vnímá sama sebe. Odpovědí by mohlo být tvrzení ruského geopolitologa P. N. Savického, který hovořil o Rusku nikoliv jako o součásti Evropy nebo Asie, ale jako o samostatném geografickém a historickém celku „Eurasie“ (Дугин 1997). To koresponduje s ruskou snahou o euroasijskou integraci. Tento, byť částečně poněkud filozofický úvod kapitoly poskytuje možnost zamyšlení se nad důvody ruské politiky a postojů ruského prezidenta V. Putina.

Historicky hrál SSSR klíčovou roli v regionu, neboť všechny dotčené státy jsou jeho bývalými svazovými republikami (s ohledem na tento článek je důležité zde zmínit především dnešní Ázerbájdžán, Gruzii, Ruskou federaci i Ukrajinu). Z hlediska historie 20. století je třeba připomenout organizaci Varšavské smlouvy, která vznikla v roce 1955 jako reakce na vznik NATO. Ta však vznikla směrem na západ od SSSR (členstvím SSSR pochopitelně zahrnovala i značnou část regionu Černého moře). Společné velení ozbrojených sil organizace Varšavské smlouvy se členské státy

(Albánie, Bulharsko, Československo, Maďarsko, Německá demokratická republika, Polsko, Rumunsko a SSSR) rozhodly vytvořit v Moskvě (Ort 2004).

Po rozpuštění Varšavské smlouvy ztratil SSSR klíčový vliv ve všech bývalých členských státech, které se naopak postupně staly členy NATO (dokonce i některé dříve sovětské republiky). V tomto kontextu je pochopitelná ruská snaha o udržení vlivu alespoň v nejbližším okolí, do kterého Černé moře jednoznačně patří. Tato historie koresponduje s výše uvedeným odstavcem, který se snaží vysvětlit motivaci ruského prezidenta k jeho přístupu k zahraniční politice v nejbližším ruském okolí, neboť právě tato politika odráží obavy běžných ruských občanů z rozšiřujícího se NATO i jeho vlivu.

Z pohledu vojenské strategie je zajímavé tvrzení amerického admirála A. T. Mahana, podle kterého je námořnictvo svojí mobilitou předurčeno k útočné válce (Mahan 1999). V souvislosti se situací na hladině Černého moře je to zvlášť zajímavé, neboť ho Ruská federace může považovat za strategické ospravedlnění přítomnosti své Černomořské flotily jako vyvážení přítomným námořním sil Ukrajiny nebo Spojených států (podle tohoto Mahanova tvrzení se tak jedná především o útočné síly Ukrajiny a USA). Naopak Ukrajina může hledět právě v tomto kontextu na přítomnost Černomořské flotily Ruského námořnictva jako na hrozbu. Objektivní skutečností však zůstává, že obě země (Ruská federace i Ukrajina) vlastní část pobřeží Černého moře a tudíž mají právo na budování své válečné flotily v Černém moři. Tato výstavba pak působí zcela přirozeně a nemusí působit zvláštní rozpaky. Naopak jakákoliv přítomnost námořních sil cizích mocností (především USA) v souvislosti s tvrzením A. T. Mahana působí poněkud rozporuplně.

Rozpad světové mocnosti SSSR znamenal pro všechny jeho nástupnické státy pochopitelné ztráty i příležitosti. Z hlediska mezinárodní politiky především příležitosti v podobě nové nutnosti budovat vlastní zahraniční politiku, která byla dříve řešena na centrální úrovni SSSR v Moskvě. Nově vzniklé státy tak získaly možnosti tvořit nové mezinárodní vztahy a vůbec mezinárodní dění, včetně nové mezinárodní spolupráce i konfliktů. Vlastní vztahy mezi těmito jednotlivými zeměmi se tak posunuly z vnitrostátních (v rámci jednoho SSSR) na mezinárodní. Tento posun však přinesl kromě možných zisků například v podobě mezinárodního obchodu také významné ztráty v podobě nových, dříve nemyslitelných konfliktů, které v rámci jednoho státu (SSSR) postrádaly logiku, možnosti i význam. Mezi ty patří především konflikty v regionu Černého moře a Kavkazu. Příkladem může být válka na Ukrajině, která vychází z událostí roku 1954, kdy N. S. Chruščov převedl historiky ruský Krym pod Ukrajinskou sovětskou socialistickou republiku. Tehdy se jednalo o fakticky bezvýznamné gesto, nicméně jeho dopad se plně projevil právě v roce 2014 (Cabada et al. 2008). Podobně na tom jsou zamrzlé konflikty v Jižní Osetii a Abcházii nebo válka o Náhorní Karabach mezi Arménií a Ázerbájdžánem.

Ruská federace, jenž nastoupila po SSSR a částečně zaujala jeho místo se tak stala novým hlavním aktérem zkoumaného regionu. Zejména v období V. Putina u moci se vzchopila z chaosu 90. let a začala sebevědomě prosazovat své zájmy a budovat svoji nezávislou zahraniční politiku. Vzhledem ke geografickému rozsahu Ruské federace a jejího politického, ekonomického i vojenského významu v regionu hraje tento stát ústřední roli ve zkoumané problematice. Rovněž svojí jedinečnou angažovaností, ať už přímou vojenskou, jak tomu bylo v případě konfliktu s Gruzii v roce 2008 nebo politickou, jak tomu je v případě konfliktu války na Ukrajině.

Ve všech zde popisovaných konfliktech (autor pro potřeby tohoto článku bere v úvahu vlastní oficiální prohlášení daného státu a proto v případě Ukrajiny nebere v úvahu možnost fyzického ruského vojenského zapojení do války na Ukrajině, neboť to Ruská federace oficiálně stále odmítá) hraje Ruská federace klíčovou roli, stejně tak jako se všechny tyto konflikty nachází na území bývalého SSSR.

Navzdory stálé absenci oficiálních diplomatických vztahů mezi některými státy regionu jako jsou Ruská federace a Gruzie, existuje však čilá obchodní výměna mezi těmito zeměmi. Ukázkou existence těchto obchodních vztahů je přítomnost husté sítě ruských čerpacích stanic Lukoil na území Gruzie, stejně tak jako hojná přítomnost ruských nákladních automobilů v Gruzii. Oboje je zachyceno na obrázcích 1 a 2 jako doklad autora tvrzení. Z něho lze odvozovat reálnou potřebu takového pragmatické spolupráce, neboť oficiálně k sobě mají obě zmíněné země při nejmenším negativní postoj. Existence této spolupráce naopak ukazuje, že stále existuje určitý prostor pro rozšíření spolupráce v případě, kdy ekonomické zájmy převládnu nad nenávistí a ukážou její nesmyslnost. Naopak právě zde by mělo platit tvrzení, že hranice by neměly rozdělovat lidi, ale naopak je sjednocovat (Kakachia 2017). Takového pragmatické „procitnutí“ v mezinárodních vztazích existuje, jak je vidět na příkladu dnešní pragmatické spolupráce mezi Ruskou federací a Ázerbájdžánem. Právě ekonomická spolupráce (reálně vlastní ekonomické zájmy a vidina zisku) by mohla motivovat příslušné politiky a diplomaty k obnově a rozvoji obchodních vztahů, což by mohlo v dlouhodobém horizontu zmírnit nevraživost mezi politiky dotčených zemí i příslušnými národy. Podobné příklady existují i mezi Ruskou federací a Ukrajinou (příklad ukrajinské společnosti Motor Sich, která vyrábí letecké motory pro projekt Rusko-čínského vrtulníku) (Smetana 2017), i když je snaha především ze strany Ukrajiny tyto příklady zamlčet a různě maskovat tak, aby nebyly na první pohled patrné, neboť tato spolupráce je v rozporu se současnou ukrajinskou protikremelskou politikou.

Obr. 1, Vlastní fotoarchiv 2017a): Ruská čerpací stanice Lukoil v severní části Gruzie

Obr. 2, Vlastní fotoarchiv 2017a): Jeden z mnoha ruských nákladních automobilů v severní části Gruzie

V této kapitole je tak stručně shrnuta role SSSR a následně Ruské federace ve vztahu k některým zemím regionu a to jak z pohledu oficiální diplomacie, tak z pohledu méně oficiální spolupráce, kterou by možná někteří raději neviděli, ale zároveň ji nelze zrušit, neboť představuje klíčový zdroj příjmů i zboží pro danou zemi a možná i budoucí směr mírového rozvoje.

Aktéři, spojenectví a konflikty

Cílem je zde popsat některé klíčové konflikty regionu Černého moře, které mají zásadní dopad na současné vztahy tamních států a pochopitelně tím i dopad na životy běžných lidí. Konflikty jsou zde hodnoceny pragmaticky a racionálně z hlediska skutečností. Právníková analýza konfliktů není součástí tohoto článku, neboť se jedná o tak složitou problematiku, že by si vyžadovala vlastní publikaci. Autor se zde tak ani nesnaží hodnotit, na čí straně je právo, ale bere současnou situaci jako pouhou reálnou skutečnost. Pokud zde hovoříme o konfliktech, je třeba také neopomenout spojenectví (ať už obraně alianční nebo čistě ekonomická), neboť také spolupráce má přímý dopad na civilní obyvatelstvo. Na rozdíl od konfliktů je však tento dopad čistě pozitivní.

Na počátku kapitoly je uvedena teze N. Machiavelliho, podle které se každá válka podobá nekonečné přímce, o které nejsme schopni předpovídat, co ji čeká tam, kde jsme ještě nebyli. V současnosti má tato teze ještě jednu dimenzi a to možnost proměny každé války v globální, stejně jako jadernou (Jeníček, Foltýn 2003). Toto tvrzení pochopitelně zásadním způsobem zdůrazňuje možnost až fatálního dopadu jakékoliv války nejen na obyvatelstvo regionu, ale na celou lidskou civilizaci (tak je občas senzacechtivými médii prezentována válka na Ukrajině s možností proměny ve válku globální mezi Ruskou federací a USA).

Region Černého moře je skutečně destabilizován několika významnými konflikty. Mezi tyto hlavní konflikty patří tzv. „zamrzlé“ konflikty v Abcházii a Jižní Osetii. Jedná se o území, která si nárokuje Gruzie, ale nemá nad nimi faktickou vládu. Navíc právě Ruská federace, společně s Nikaraguou, Venezuelou a Nauru uznaly nezávislost Abcházie i Jižní Osetie (Chkhikvadze 2013). V roce 2008 začala Gruzie vojensky obsazovat Jižní Osetii (válku vyhlásil gruzínský parlament 9. 8. 2008, den po zahájení gruzínské vojenské operace). Bombardovány byly rovněž cíle v Abcházii. Téměř okamžitě následovala ruská vojenská intervence, jejímž cílem bylo vytlačení gruzínské armády z území Abcházie a Jižní Osetie. Po této intervenci (16. 8. 2008) byla podepsána mírová dohoda mezi Gruzii a Ruskou federací (European Commission 2008).

Od té doby jsou oba konflikty v „zamrzlém“ stavu a diplomatické vztahy mezi Gruzii a Ruskou federací prakticky neexistují. Navzdory jejich absenci však existuje

obchodní výměna, jak je popsáno v předešlé kapitole. Konflikt v Abcházii značně komplikuje vztahy mezi Gruzii a regionální mocností, kterou je Turecko. Jejich vztahy jsou na obecné úrovni dobré, nicméně existují i určitá kontroverzní témata.

Příkladem takového tématu je snaha abcházské menšiny v Turecku (v Turecku žije přibližně 500 000 obyvatel Abcházie, zatímco v Abcházii jich žije pouhých 300 000) o vytvoření úzkých politických a ekonomických vazeb mezi Abchází a Tureckem. Turecký velvyslanec M. Buhran dokonce požadoval, aby turecké trajekty vezoucí zboží do Abcházie měly přístup do Batumi (Chkhikvadze 2013).

Na druhou stranu, hranice mezi Tureckem a Gruzii patří mezi nejstabilnější v celém regionu a vztahy Turecka a Gruzie jsou obecně velice dobré (Kakachia 2017). Gruzie má ze strategického pohledu výhodu přístupu k Černému moři. Její hranice s Tureckem lze vzhledem ke stabilitě této hranice a relativně přátelským vztahům obou zemí považovat za další výhodu. Naopak gruzínská vojenská síla není příliš významná (jak se v praxi ukázalo v roce 2008) a Gruzie rovněž nedisponuje podstatným množstvím klíčových zdrojů jako je ropa nebo zemní plyn. Naopak díky své historii, kultuře i přírodním krásám má tato země velký turistický potenciál. Pro jeho plné využití je však třeba nejprve vyřešit konflikty a vylepšit infrastrukturu tak, aby země poskytovala potenciálním turistům pocit bezpečí a určitého standardu služeb. Celkově je z tohoto pohledu Gruzie v relativní nevýhodě. Proto by měli její diplomaté a politici vyvinout značné úsilí o rychlé mírové řešení konfliktů v Abcházii a Jižní Osetii (možná i za cenu ztráty těchto území *de jure*, neboť je stejně *de facto* nevlastní a nemají nad nimi žádnou reálnou moc), neboť oba konflikty zemi pouze oslabují a do budoucna se nejeví reálná šance na začlenění obou území do Gruzie. Stejně tak ji oslabuje neexistence oficiálních vztahů s Ruskou federací, které však stejně *de facto* existují (jak je popsáno v předešlé kapitole). Gruzie tak z tohoto pohledu jen ztrácí, což se negativně promítá do životní úrovně běžných obyvatel. Otázkou k zamyšlení může být přirovnání uznání nezávislosti Kosova k teoretickému uznání nezávislosti Abcházie a Jižní Osetie. Velice zjednodušeně, pokud bychom chtěli používat všude „stejný metr“, Ruská federace by mohla uznat Kosovo a naopak západní státy by v takovém případě měly uznat Abcházii a Jižní Osetii.

Dalším významným konfliktem regionu je konflikt o Náhorní Karabach. Jedná se o etnicko-politický regionální konflikt, který se nachází na historicky velice komplikovaném území. Původně se jednalo o území Kavkazské Albánie (nemá nic společného s dnešním evropským státem Albánie), která ve 4. - 5. století přijala křesťanství (Gruzínská pravoslavná církev). V 8. století byla okupována Araby a islám rychle nahradil křesťanství. Ve 13. století ještě došlo k okupaci území Mongoly. Albánští křesťané pak vstoupili do Arménské pravoslavné církve.

V 19. století ruský car rozpustil Albánský patriarchát, který byl definitivně zničen začátkem 20. století. Rusko následně uznalo pouze Arménskou pravoslavnou církev.

Z té doby může pocházet ruská tradiční blízkost a podpora Arménii. Náhorní Karabach byl spolu s některými dalšími územími (Erivan, Ganja a Zangezur) v období od 16. do 20. století považován za integrální část Ázerbájdžánu. Během té doby se Karabach stal patrně tím nejdůležitějším a nejrozsáhlejším chanátem Ázerbájdžánu. Rusko se historicky stavělo vůči Ázerbájdžánu nepřátelsky, např. v roce 1796 ruská armáda vedená generálem B. A. Zubovem vedla operace proti němu (Rau 2008). V době britské okupace Jižního Kavkazu (1918) Britové považovali Karabach z pohledu geografického, ekonomického i dopravního za přirozenou součást Ázerbájdžánu, což bylo o rok později oficiálně uznáno na Pařížské mírové konferenci. Po roce 1923 požíval Náhorní Karabach status autonomní oblasti v rámci Ázerbájdžánské sovětské socialistické republiky (Ibid.).

Těchto několik málo zde zmíněných historických skutečností má za cíl poukázat na složitost tamní historie a politických, náboženských i etnických vztahů. Na začátku 90. let se spor o Náhorní Karabach plně projevil v podobě ozbrojeného konfliktu, jehož patrně nejtragičtější fází byla genocida ve vesnici Khojaly. V noci z 25. na 26. února 1992 zde arménská armáda údajně spolu 366. pěším praporem bývalé Sovětské armády povraždila 613 civilistů, včetně 63 dětí, 106 žen a 70 seniorů (150 osob se do dneška pohřešuje). K vraždění civilistů došlo převážně při jejich útěku z jejich z domova (Anonym 2013).

Tuto ázerbájdžánskou verzi však Arménie zcela zpochybňuje a např. velvyslanectví Arménie v Praze odkazuje na vysvětlení zcela odlišné, kdy ozbrojené síly Republiky Náhorní Karabach zahájily ozbrojenou akci k uvolnění blokády letiště v Khojaly. Ve stejné době byli nalezeni mrtví vesničané v blízkosti města Aghdam (Anonym 2011). Z výše uvedených informací jasně vyplývá složitost konfliktu, kdy se obě strany navzájem obviňují z genocidy i napadení území druhého státu. Formálně vyhlášený válečný stav mezi těmito zeměmi setrvává do dnešních dnů ke škodě obou zúčastněných států a především obyvatel. Obě země tak trpí kromě přímých válečných ztrát také ztrátami ekonomickými v podobě ušlého zisku z neuskutečněného obchodu a pochopitelně především z absence turistického ruchu, který by pro obě země s tak hlubokou historií, kulturou i přírodními krásami mohl představovat bohatý zdroj příjmů.

Posledním zde zmíněným a v současnosti patrně nejvýznamnějším konfliktem je konflikt na Ukrajině. Ten je od předešlých dvou ve stádiu konfliktu „horkého“, tedy jedná se fakticky o stav občanské války s podporou vnějších aktérů, jejichž angažovanost se promítá do světové politiky. Od roku 2014 dochází k bojům mezi separatisty a Ukrajinskou armádou. Rovněž došlo k přidružení Krymu k Ruské federaci na základě referenda (tento článek pohlíží na tyto události jako na skutečnosti a nehodnotí je z pohledu práva, legality ani legitimacy referenda). Z hlediska geopolitiky Ukrajina ztratila strategické území poloostrova Krym i rozsáhlá území,

kteřá jsou nyní pod faktickou správou separatistů. Naopak Ruská federace získala strategickou základnu na Krymu i její přístup k Černému moři. Z globálního pohledu je podstatná ruská podpora separatistů, stejně jako západní podpora Kyjeva. Vyjádřením této podpory ztratili všichni externí podporovatelé znepřátelených stran (Ruská federace stejně jako EU, NATO a ostatní západní státy) možnost hrát roli nezávislého mediátora, což může být značně na škodu především pro dlouhodobou budoucí pověst EU, která tak zbytečně přišla o značnou část své *soft-power*. Navíc uvalení sankcí proti Ruské federaci patrně z dlouhodobého hlediska mnohem více poškodí země EU, než Ruskou federaci. Ta se pravděpodobně vzhledem ke své rozloze, zdrojům i počtu obyvatel s těmito sankcemi vyrovná mnohem lépe, než jednotlivé evropské země, které tak přišly o rozsáhlý a těžko nahraditelný prostor k uplatnění svých produktů.

Ve složité situaci Kavkazu i černého moře se jako možná jediný nástroj budoucího urovnání jeví racionální přístup se zájmem o ekonomický zisk bez ohledu na existující nepřátelství. Pragmatismus a rozum by tak mohl za přítomnosti vůle k jednání zamezit dalšímu lidskému utrpení a strádání. Otázkou však je, zda se najde vůle k jeho prosazení.

Promítnutí geopolitických faktorů do běžného života

Na tomto místě je stručně popsán vliv geopolitiky na běžný život civilního obyvatelstva, což se týká nejen obyvatel Ukrajiny, ale v obecné rovině všech obyvatel naší planety. To poukazuje na reálný dopad politických rozhodnutí na civilní obyvatelstvo všech států světa. V kontextu tohoto článku je záměrně uveden příklad studené války a dnešní Ukrajiny, neboť tam existují určité podobnosti.

Obecný dopad geopolitiky na běžný život civilistů lze dokladovat na obrázku 3, kde je vyfotografován exponát (fotografie umístěna v muzeu v Lincolnu, NE), na které americký občan učí děti v roce 1956 přežít jaderný útok v improvizovaném podzemním krytu. To navazuje na slova J. Eichlera o návratu současnosti do období studené války se všemi negativními důsledky.

Obr. 3, Vlastní fotoarchiv 2017b): Americký občan učí v roce 1956 děti přežít jaderný útok

Co se týká Ukrajiny, tak patrně jedním z největších problémů současné války je skutečnost, že v ní bojují Ukrajinci proti Ukrajincům. Země není oficiálně ve válečném stavu, i když se fakticky o válku jedná. Objevují se v médiích zprávy, že Ruská federace dodává zbraně ukrajinským separatistům, stejně jako NATO podporuje Ukrajinskou armádu. Pokud tato tvrzení budou pravdivá, tak ani jedna strana není bez viny a jedinou obětí je ukrajinský lid, který není schopen se z mocenských geopolitických her silnějších aktérů vymanit a naopak svojí nejednotností poskytuje zahraničním hráčům stále větší pole k jejich působnosti. Kromě toho má sama ukrajinská vláda s prezidentem na svědomí utrpení svých vlastních obyvatel, neboť místo snahy o skutečné řešení plánuje navýšit počty Ukrajinské armády. Ukrajinský ministr obrany zmínil plán vystavět největší armádu v Evropě. Ta však v roce 2015 měla kolem 300 000 vojáků a její záměr bojovat do konečného vítězství znamená v praxi jen bojovat do posledního vojáka, neboť podle slov M. Syručka tato válka Ukrajinců proti Ukrajincům nemůže mít vítěze, jen poražené (Syruček 2015).

Ve zkoumaném regionu se tak geopolitika promítá do běžného života tamních obyvatel především negativně v podobě několika konfliktů, které si celkem vyžádaly desítky tisíc mrtvých. S tím se prohloubila pomyslná propast mezi znepřátelenými stranami a národy a ztížila se tak jejich ekonomická spolupráce, která byla důležitým zdrojem jejich vlastních příjmů. Po rozpadu SSSR se v regionu místo nových prosperujících mezinárodních vztahů vytvořila řada konfliktů se zcela fatálními důsledky pro postižené obyvatele a pochopitelně se zcela zásadním negativním dopadem na ekonomickou úroveň postižených regionů a jejich obyvatel. Naopak

z pohledu mezinárodní spolupráce v kontextu geografie je ve výhodné pozici i situaci Gruzie (navzdory zamrzlým konfliktům), která jako tranzitní země spojuje Turecko s Arménií (hranice mezi Tureckem a Gruzii je pravděpodobně tou nejstabilnější v regionu a obě země z toho tak mohou těžit). Arménie pak sama těží ze stabilní hranice s Iránem. Gruzie, která se snaží hledět směrem na Západ vnímá Turecko jako vyspělý západní stát, který je členem NATO a snaží se o vstup do EU. Naopak Ázerbájdžán svojí pragmatickou politikou stále balancuje mezi Ruskou federací a Západem, z čehož může velmi dobře těžit, pokud jeho politici a diplomaté využijí jeho výhodnou polohu společně s množstvím vlastního nerostného bohatství (Kakachia 2017).

Jeho role by tak v budoucnu mohla v regionu výrazně posílit a mohl by se tak stát pragmatickým hráčem spolupracujícím s Ruskou federací i Západem. S geopolitickou situací v regionu je rovněž spojen demografický vývoj. Ruská federace ztratila od roku 1989 do roku 2014 přibližně 5 milionů obyvatel (číslo se však vztahuje k celé rozloze země, v kontextu regionu Černého moře je tak jeho vypovídací hodnota poněkud sporná, navíc při celkových počtech občanů Ruské federace toto číslo není tak bolestné jako v případě menších států). Počet obyvatel Ukrajiny však klesl za stejné období z 52 milionů na 44,5 (bez započtení úbytku obyvatel vlivem války). Během bojů od roku 2014 do roku 2015 dále Ukrajina ztratila dalších přibližně 800 000 obyvatel, kteří uprchli do Ruské federace. Naopak Turecko zvýšilo počet obyvatel z 54 milionů na 78 (tedy o 44,4 % a Ázerbájdžán o 33,8 %). To poukazuje na výrazný pokles křesťanského obyvatelstva regionu a nárůst muslimského (Serebrian 2017). Dopad tohoto vývoje na budoucí regionální vztahy lze předpovědět jen těžko. Ázerbájdžán je pravděpodobně nejvíce sekulární muslimský stát vůbec. Naopak členský stát NATO, kterým je Turecko má stále sílící vliv islámu i prezidenta R. Erdogana a může tak přinést při nejmenším řadu otazníků. Jak je vidět na realitě vztahů zemí regionu, tak náboženství jinak hrající podstatnou kulturní i historickou roli, ve zkoumaném regionu postrádá svůj tradiční zásadní dopad.

Příkladem je spolupráce mezi Gruzii a Tureckem, Ázerbájdžánem a Ruskou federací nebo Iránem a Gruzii a nebo naopak konflikt mezi Ukrajinou a Ruskou federací nebo Gruzii a Ruskou federací. To platí spíše v obecné rovině, neboť při pohledu do hloubky je věc pochopitelně ještě složitější. Takovým příkladem jsou odlišnosti mezi jednotlivými Pravoslavnými církvemi, kdy ta ruská je na Ukrajině dokonce zákonem zakázána. Tento zákaz je však až důsledkem politické situace a nikoliv její příčinou. Obě církve (ruská i ukrajinská) hrají zásadní roli ve „svých“ zemích, kdy ta ukrajinská podporuje Majdan a ruská je zase chráněna zákonem Ruské federace a je na straně prezidenta V. Putina (Макаричев 2017).

Na čtvrtém obrázku je vidět hlavní část zkoumaného regionu mezi Kaspickým a Černým mořem. Tedy oblast konfliktů Náhorního Karabachu, Abcházie a Jižní Osetie,

společně se zmiňovanými hranicemi mezi jednotlivými státy. Sama Ukrajina se pak nachází v těsné blízkosti Černého moře. Na uvedené mapě je tak vidět v článku popisovaná problematika v zeměpisné podobě. Pro geopolitiku je rovněž důležité mořské pobřeží a přístup jednotlivých států k moři. Jak již je zmiňováno výše, to hraje důležitou roli ve vztazích mezi Tureckem a Gruzii, respektive Tureckem a Abcházíí a Gruzii. Ázerbájdžán zase může těžit ze své polohy a pragmatického přístupu.

Obr. 4, Wiki obrázky 2017: Region Jižního Kavkazu

Proč podporuje západ západní část ukrajiny a ruská federace východní?

„Ukrajina se stala nárazníkovým pásmem ruského a západoevropského, potažmo amerického vlivu.“ (Syrůček 2015). Tato věta plně vystihuje rozdělení sféry vlivu na současné Ukrajině. Otázkou k zamyšlení však zůstává, zda toto rozdělení je spíše geografické nebo v přeneseném slova smyslu společenské, neboť Majdan podle tvrzení některých odborníků nebyl ani tak projevem touhy obyvatel Ukrajiny po členství v EU, ale spíše projevem hluboké nespokojenosti s hlubokou sociální krizí (Svoboda 2013). Pokud se však vrátíme ke geopolitickému pojetí, tak je třeba zmínit nejprve ukrajinské směřování k neutralitě, které bylo deklarováno již v roce 1990.

O dvacet let později, v roce 2010 parlament schválil „mimoblokovou“ politiku, za což byla Ukrajina zapsána OSN na seznam neurálních států. Toto směřování

k neutralitě ukončil prezident P. Porošenko v roce 2014, čímž se země sama vydala vstříc „přetahování“ mezi ruským a západním vlivem. To mělo za následek pochopitelný „zájem“ vnějších aktérů např. Ruské federace i Spojených států. Obě tyto mocnosti jsou vlivem událostí obviňovány z vměšování do událostí na Ukrajině (Syrůček 2015). Toto vměšování je naprosto viditelné a nyní se z Ukrajiny stal jakýsi prostor pro nesmyslné měření sil mezi Ruskou federací a EU/NATO a USA.

Ze zeměpisného, ekonomického i kulturního pohledu je východ Ukrajiny blíže Ruské federaci, která tam měla své ekonomické zájmy (především ekonomicko-průmyslové), což se projevilo v podpoře nových (většinově mezinárodně neuznaných) a na Ukrajině již fakticky nezávislých republik na východě Ukrajiny. Tento ruský vliv se projevil v mnoha podobách. Jednou z těch oficiálních i Ruskou federací přiznaných forem vlivu je humanitární pomoc. Příkladem byly konvoje humanitární pomoci s více než stovkami nákladních automobilů. První byl realizován již 24. srpna 2014 a pomoc vezl oběma nezávislým republikám (Ibid.). Nejvyšším projevem vlivu a oficiální podpory těmto republikám bylo pochopitelně jejich ruské uznání za nezávislé státy. Z ruského pohledu šlo o pochopitelný prvek zahraniční politiky, neboť východ Ukrajiny byl nejbohatší a průmyslově nejvyspělejší. Navíc jeho obyvatelé díky vyšší životní úrovni a dřívějším ekonomickým vztahům s Ruskou federací více inklinovali právě k ruskému spolenectví, což se projevilo v jejich snaze o nezávislosti na Kyjevu po vypuknutí převratu na Majdanu. Z pohledu dělení vlivu na Ukrajině je neopomenutelná i skutečnost, kdy se v roce 2015 oficiálně odhadovalo více než 730 000 (někdy je uváděno až 814 000) uprchlíků z východní Ukrajiny do Ruské federace (nikoliv na západ Ukrajiny) v porovnání s pouhými 260 000 uprchlíky, kteří uprchli do jiných částí Ukrajiny (Ibid.). To svědčí o určité blízkosti obyvatel východu Ukrajiny k Ruské federaci a naopak o jejich vzdálenosti od Kyjeva. Naopak EU a NATO od samého začátku podporuje oficiální vládu v Kyjevu, čímž se tyto organizace ostře vyhranily proti ruskému postoji. Naopak zavedení protiruských sankcí dalo konfliktu na Ukrajině určitý mezinárodní rozměr.

Mnoho odborníků považuje USA za stát, který prosazuje v ostatních státech mezinárodní řád na principech realismu a bez ohledu na uspořádání, pořádek a normy platící v dotčených zemích (Ba et al. 2005). Stejně tak se USA zasazují o razantní podporu kyjevské vlády, aniž by blíže vnímaly opravdové problémy Ukrajiny (a především samotných Ukrajinců) a aniž by projevovaly opravdovou snahu Ukrajině efektivně pomoci. EU se zcela iracionálně a proti skutečným vlastním zájmům přidala na jejich stranu v podobě protiruských sankcí místo toho, aby podporovala nezávislý a především nestranný dialog a diplomatická jednání. USA i EU tak uměle tvoří již neexistující „západní blok“ proti Ruské federaci podobný tomu, který známe z dob studené války.

Odpověď na otázku z nadpisu tohoto odstavce není pochopitelně jednoduchá, ale jako nejpravděpodobnější se jeví ruský „přirozený“ zájem pomoci proruskému a průmyslově vyspělému východu země. Tato pomoc má pochopitelně i zjištný a pragmatický charakter, kdy se tato pomoc v dlouhodobém horizontu Ruské federaci pravděpodobně vyplatí, neboť z toho může politicky, ekonomicky i společensky v daném regionu profitovat. Rovněž Ruská federace tak využila patrně poslední možnost k omezení stále se rozšiřujícího západního vlivu v její bezprostřední blízkosti. Západ naopak využívá tuto možnost k rozšíření svého vlivu na východ a k vytvoření určité opozice vůči Ruské federaci, která se již vzchopila z chaosu 90. let, což některé západní mocnosti patrně nelibě nesou. Pro dokreslení geopolitické situace a pochopení ruského chování je nutno podotknout, že bezpečnostní situace mezi Ruskou federací a Západem je nyní na úrovni 80. let s jedním rozdílem. Tím rozdílem je pomyslná hranice mezi Ruskou federací a Západem, která nyní leží přibližně o tisíc kilometrů blíže k Moskvě (Eichler 2017).

Závěr

Na závěr tohoto článku je vhodné zmínit význam udržování korektních mezinárodních vztahů, jejichž existence by se tak měla udržovat především jako prevence konfliktů (Zaorálek 2017). Skutečnost zda se zkoumaní aktéři tímto řídí, či nikoliv svědčí o jejich racionalitě a mnohdy vůli spolupracovat navzdory existující nenávisti. Z té však nikdy nevzešlo nic dobrého a pokud mají být mezinárodní vztahy efektivně budovány, je třeba překonat bariéry (pomyslné i ty fyzické) a začít efektivně používat pragmatický přístup tak, jak se to děje v případě Ruské federace a Ázerbájdžánu.

Naopak existující ekonomická spolupráce mezi některými popsányými aktéry (zejména v případě, kdy mezi nimi neexistují diplomatické vztahy, jako je příklad Ruské federace a Gruzie) může být považována za určitý možný základ pro navázání jejich budoucích vztahů na vyšší úrovni. Záleží jen, zda najdou tyto znesvářené strany a především jejich představitelé dostatek vůle ke spolupráci, ze které však budou těžit především jejich vlastní občané.

Seznam použité literatury

1. ANONYM, 2013. *Khojaly Genocide*. Baku, Heydar Aliyev Center, s. 13 – 14.
2. ANONYM, 2011. *Khojaly: Propaganda trough tragedy*. Yerevan, MIA Publishers, ISBN 978-5-9986-0073-9, s.
3. BA, A. D., HOFFMANN, M., J. 2005. *Contending Perspectives on Global Governance. Coherence, contestation and world order*. London, Routledge. ISBN 0-415-35675, s. 84.

4. CABADA, L. et al. 2008. *Nové demokracie střední a východní Evropy*. Praha, Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica, ISBN 978-80-245-1388-1, s. 401.
5. DOSTOJEVSKIJ, F., M. 2009. *Bratři Karamazovi*. 5. vydání (v tomto překladu), Praha, LEDA. ISBN 978-80-7335-208-0, s. 131.
6. EICHLER, J. 2017. Diskuze v rámci křtu knihy *Od Sarajeva po Krym*. Praha, ÚMV, 31. 1. 2017.
7. CHKHIKVADZE, I. 2013. Zero Problems with Neighbours: The Case of Georgia in *The Geopolitical Scene of the Caucasus: A Decade of Perspectives* (ed. by GÖKSEL, D., N. a SHIRIYEV, Z.). Istanbul, TKG V, ISBN 978-605-86165-0-9, s. 123 – 133.
8. EUROPEAN COMMISSION, 2008. *Emergency Humanitarian Aid Decision 23 02 01*. Decision reference number: ECHO/-EE/BUD/2008/03000, Dostupné z: http://ec.europa.eu/echo/files/funding/decisions/2008/georgia_03000.pdf (on line, 1. 9. 2017).
9. JENÍČEK, V., FOLTÝN. J. 2003. *Globální problémy a světová ekonomika*. 1. vydání, Praha, C. H. Beck, ISBN 80-7179-795-2, s. 191.
10. KAKACHIA, K. 2017. Reinvigorating Cross-Boarder and Cross-Regional Cooperation in the Black Sea Region in *Black Sea Summer University*, Tbilisi, CIFE a GIP.
11. KRATOCHVÍL, P., DRULÁK, P. 2009. *Encyklopedie mezinárodních vztahů*. 1. vydání, Praha, Portál, s.r.o., ISBN 978-80-7367-469-4, s. 80.
12. MAHAN, A., T. 1999a): *On Naval Warfare*. 1st publishing (reprinted of the 1941 edition), Boston, Little, Brown and Company, 1999, ISBN 978-0-486-40729-6, s. 68 - 74, 9.
13. ORT, A. 2004. *Evropa 20. století*. 1. vydání. Plzeň, Aleš Čeněk, s.r.o., ISBN 80-86473-87-2, s. 180.
14. RAU, J. 2008. *The Nagorno-Karabakh Conflict between Armeina and Azerbaijan*. Berlin, Verlag Dr. Köster, ISBN 978-3-89574-655-0, s. 8 – 11, 15, 26.
15. SEREBRIAN, O. 2017. Wider Black Sea Region in the Global Context in *Black Sea Summer University*, Tbilisi, CIFE a GIP.
16. SMETANA, J. 2017. Dopad převratu na Majdanu na civilní obyvatelstvo in *Krízový manažment*, Žilinská univerzita v Žilině, Fakulta bezpečnostného inžinierstva, Žilina, ISSN 1336-0019, s. 53 – 62.
17. SMETANA, J. 2017a). Fotoarchiv autora z cesty do Gruzie (severní část země – mezi Tbilisi a Kazbegi).
18. SMETANA, J. 2017b). Fotoarchiv autora z cesty do USA (Fotografie v muzeu v Lincolnu, NE).
19. SVOBODA, K. 2013. Konference: *Ukrajina mezi Evropskou unií a Ruskem*. Praha: Europeum, 26. 4. 2013

20. SYRUČEK, M. 2015. *Rusko-ukrajinské vztahy. Mýty a skutečnost*. Praha, Grada Publishing, a. s., ISBN 978-80-247-5843-5, s. 256, 271-272, 254.
21. WIKI MAPY, 2017. *Kavkaz*, Dostupné z:
https://en.wikipedia.org/wiki/Caucasus#/media/File:Caucasus_topographic_map-en.svg (on line, 1. 9. 2017).
22. ZAORÁLEK, L. 2017. Příspěvek v rámci konference *9th International Symposium „Czech Foreign Policy“*. Praha, ÚMV/MZV, 4. 10. 2017.
23. ДУТИН, А. 1997. *Основы геополитики*. Москва, Арктогея, ISBN 9785859280193, с. 84.
24. МАКАРИЧЕВ. А. 2017. Biopolitics in the Black Sea Region and the South Caucasus in *Black Sea Summer University*, Tbilisi, CIFE a GIP.

Seznam zkratek:

EU – Evropská unie

NATO – North Atlantic Treaty Organization (Organizace Severoatlantické smlouvy)

NE - Nebraska

RF – Ruská federace

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

USA – United States of Amerika (Spojené státy americké)

Údaje o autorovi

kpt. Mgr. Jan Smetana - student doktorského studijního programu

ČVUT, Fakulta biomedicínského inženýrství

Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva

e-mail: smetana@c4ss.cz

Autor je důstojníkem Agentury logistiky AČR a vystudoval mezinárodní vztahy a evropská studia na Metropolitní univerzitě Praha, kde je dodnes členem Centra bezpečnostních studií. Dlouhodobě se věnuje výzkumu mezinárodní bezpečnosti a ruské zahraniční politice. Tento článek, který je součástí jeho doktorského výzkumu na FBMI ČVUT věnuje autor problematice vlivu geopolitiky regionu Černého moře a jeho dopadu na civilní obyvatelstvo. Autor se snaží využít materiály a informace získané během jeho studijních cest do zkoumaného regionu.

Recenzent - prof. Ing. Gustav Šafr, DrSc.

OZBROJENÉ SILY SLOVENSKEJ REPUBLIKY A INTEGROVANÝ ZÁCHRANNÝ SYSTÉM

Bc. Daniel Goga, PhDr. Ivana Argayová, PhD., PhDr. Ľudmila Miženková, PhD.

Abstract

Rescuing services in Slovak republic covers integrated rescue system. Its goal is to provide necessary care to those in life and health threatening situations. The main goal of this article is to present Slovak armed forces as a part of integrated rescue system and their cooperation. In this article we characterize the use of Slovak armed forces and integrated rescue system and its subparts and their cooperation by accidents. By processing particular situation we would like to point out their common cooperation and interaction of Slovak armed forces and integrated rescue system by firefighting forest fire in Slovakia. We consider as important to emphasize the readiness and well equipped subparts of integrated rescue system by extraordinary event.

Key words: Armed forces of Slovak republic, Integrated rescue system, Coordination. Cooperation. Casuistic.

Abstrakt

V Slovenskej republike služby obyvateľstvu v oblasti záchranských služieb poskytuje Integrovaný záchranný systém. Jeho cieľom je, aby pri ohrození života, zdravia alebo majetku postihnutý neodkladne a bez meškania dostal nevyhnutnú a odbornú pomoc. Hlavným cieľom príspevku je poukázať na Ozbrojené sily Slovenskej republiky ako jednu z ostatných zložiek Integrovaného záchranného systému a ich spoluprácu so základnými zložkami Integrovaného záchranného systému. V príspevku charakterizujeme a popisujeme Ozbrojené sily Slovenskej republiky, ich využitie a tiež Integrovaný záchranný systém, jeho zložky a ich vzájomnú súčinnosť pri zásahu. Spracovaním vybranej kazuistiky chceme poukázať na vzájomnú koordináciu, spoluprácu a súčinnosť z nasadenia Ozbrojených síl Slovenskej republiky a základných zložiek Integrovaného záchranného systému pri hasení lesných požiarov na území Slovenska. Považujeme za potrebné zdôrazniť pripravenosť a vybavenosť zasahujúcej zložky Integrovaného záchranného systému pri mimoriadnej udalosti.

Kľúčové slová: Ozbrojené sily Slovenskej republiky, Integrovaný záchranný systém, koordinácia, spolupráca, kazuistika.

Úvod

Ozbrojené sily Slovenskej republiky (OSSR) a Integrovaný záchranný systém (IZS) sú zložky určené na záchranu ľudských životov a záchranu majetku. OSSR sú vystrojené rôznymi prostriedkami určenými na zabránenie požiarov, povodní ale aj iných klimatických katastrof. Slovenská republika (SR) je hornatá krajina a z dôvodu klimatických podmienok, ale aj ľudskej nepozornosti dochádza často k požiarom. Požiar, ktorý vznikne je potrebné uhasiť čo najskôr. Využitie OSSR nekončí hasením lesných požiarov. Príslušníci ozbrojených síl sú po vyžiadaní iných záchranných zložiek schopní zasahovať a dopomôcť k záchrane ľudských životov a majetku.

Z dôvodu skvalitnenia a úspešnosti záchranných akcií bol na Slovensku vytvorený IZS. Každá záchranná zložka má svoju špecifikáciu, ktorá je potrebná na záchranu ľudského života. Záchranári zasahujú v rôznych terénoch, kde by bez ich pomoci došlo k poškodeniu zdravia alebo dokonca k smrti zachraňovaného. Málokedy zložky IZS pri takýchto udalostiach zasahujú sami.

Využitie Ozbrojených síl Slovenskej republiky

Podľa ústavného Zákona č.321/2002 Z.z o Ozbrojených silách Slovenskej republiky sú OSSR vytvorené na zachovanie mieru, zabezpečenie bezpečnosti štátu a na plnenie záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná.

Medzi základné OSSR patria pozemné sily, vzdušné sily a sily výcviku a podpory. Ozbrojené sily sú výkonným prvkom systému obrany SR. Poslaním a povinnosťou OSSR je podieľať sa na plnení úloh v čase výnimočného stavu alebo núdzového stavu, pri ktorom sú ohrozené životy a zdravie osôb alebo majetku pri odstraňovaní jeho následku. Ozbrojené sily Slovenskej republiky možno použiť na pátranie po lietadlách, pri záchrane ľudských životov a na zabezpečenie zdravotníckej prepravy (Zákon č.321 o Ozbrojených silách Slovenskej republiky). OSSR patria medzi ostatné záchranné zložky v Integrovanom záchrannom systéme. Ostatné záchranné zložky poskytujú zdravotnú technickú a ďalšiu potrebnú pomoc v tiesni, na základe vyzvania koordinačným strediskom tiesňového volania. Oznamujú na vyžiadanie koordinačného strediska údaje o svojich silách a prostriedkoch, ktoré môžu poskytnúť na zásah a údaje o spôsobe svojej aktivizácie pre potreby vypracovania plánu poskytovania pomoci a pre vyzvania na zásah. Vykonávajú opatrenie súvisiace s ich začlenením do informačnej komunikačnej siete IZS vrátane zabezpečovania spojovacích prostriedkov. Zúčastňujú sa na odbornej príprave (Zákon č.129/2002 Z.z. o Integrovanom záchrannom systéme).

„Medzinárodné trendy stavajú Slovenskú republiku pred celý rad výziev týkajúcich sa charakteru jej zahraničnej, politickej a aj obrannej politiky. Medzi kľúčové otázky, ktoré budú musieť byť prediskutované na politickej úrovni, patrí otázka spôsobu použitia vojenskej sily pri prevencii a eliminácii tých bezpečnostných hrozieb voči SR a jej občanom, ktoré majú pôvod v zahraničí. Vláda by mala hľadať zhodu v otázke, akým spôsobom použiť OSSR v tých prípadoch, keď diplomacia a všetky ďalšie politické a ekonomické nástroje nedokážu odstrániť hrozbu voči Slovensku“ (Kobra 2009, s.383).

Úloha Integrovaného záchranného systému a je jeho zložiek

Slovenská republika je povinná harmonizovať svoju legislatívu a jej implementáciu do praxe s európskymi štandardmi a musí byť fungujúcim článkom „európskeho“ IZS. IZS vznikol ako efektívne a logické riešenie potreby koordinovanej pomoci a v súčasnosti ho chápeme ako efektívny systém väzieb, pravidiel spolupráce a koordinácie záchranných a bezpečnostných zložiek orgánov štátnej správy a samosprávy, fyzických a právnických osôb pri spoločnom vykonávaní záchranných a likvidačných prác a príprave na mimoriadne udalosti. IZS bol vo väčšine európskych štátov vybudovaný na základoch civilnej ochrany.

Je najdôležitejším bezpečnostným projektom štátu, pretože jeho cieľom je záchrana toho najvzácnejšieho pre každého z nás, a to života, zdravia a majetku. IZS by mal byť synonymom kvalitnej služby poskytovanej obyvateľom zo strany štátu a systémom prepojeným systémom krízového riadenia a civilnej ochrany. Ak chceme, aby boli tieto vízie naplnené, je nevyhnutná synchronizácia procesov medzi volajúcim, linkou tiesňového volania a koordinačným strediskom IZS (Bulíková 2011).

Príjem tiesňového volania na linke tiesňového volania 112 zabezpečuje koordinačné stredisko (KS), vyhodnocuje informácie o tiesňovom volaní, zabezpečuje hlasový a dátový prenos informácií telekomunikačnými sieťami a telekomunikačnými zariadeniami s operačnými strediskami tiesňového volania tiesňového volania v územnom obvode kraja.

KS vypracúva plán poskytovania pomoci, vedie prehľad o silách a prostriedkoch záchranných zložiek IZS, právnických a fyzických osôb oprávnených na podnikanie, využiteľných na účely poskytovania pomoci v tiesni. KS ďalej vyžaduje prostredníctvom ministerstva vnútra SR pomoc záchranných zložiek IZS z iného kraja, ak na zásah nepostačujú vlastné sily a prostriedky. V prípade, ak hrozí nebezpečenstvo z omeškania, môže o pomoc požiadať priamo iné koordinačné stredisko. KS v prípade vzniku mimoriadnej udalosti zabezpečuje varovanie obyvateľstva, ak tak nevykonali zákonom určené osoby, vyrozumieva obce, orgány štátnej správy a iné právnické osoby, ktoré zabezpečujú úlohy súvisiace so

záchrannými, lokalizačnými a likvidačnými prácami pri mimoriadnych udalostiach (Urbánek 2008). V našom príspevku prezentujeme vybranú kazuistiku, v ktorej rozoberáme reálny výjazd a nasadenie OSSR a IZS pri zásahu, kde je potrebná ich vzájomná spolupráca.

Ciele kazuistiky

1. vypracovať kazuistiku,
2. analyzovať jednotlivé časti kazuistiky, zhodnotiť a analyzovať prípad z nasadenia záchranných zložiek
3. poukázať na význam a dôležitosť využitia vrtuľníkov OSSR.
4. Vytvoriť závery a navrhnúť odporúčania pre prax.

Výber prípadu

Výber kazuistiky bol zámerný. Cieľom výberu bolo vybrať taký prípad, kde by bez nasadenia záchranných zložiek došlo k poškodeniu zdravia, smrti alebo oveľa väčším škodám na majetku.

Spôsob získavania informácií

Primárnym zdrojom informácií boli výpovede posádky vrtuľníka Vrtuľníkového krídla Prešov, odpovede pilotov z Českej republiky a výpovede záchranárov z Horskej záchranej služby Starý Smokovec. Ako sekundárny zdroj nám poslúžila dokumentácia.

Kazuistika 1 Hasenie požiaru v Starom Smokovci

Katamnéza

Dňa 25. 04. 2013 o 14:30 hod. bolo faxom Vrtuľníkové krídlo Prešov požiadané Krajským riaditeľstvom HaZZ Prešov o výpomoc pri hasení lesného požiaru v Starom Smokovci. Na základe tejto žiadosti veliteľ Vrtuľníkového krídla oznámil túto situáciu veliteľovi vzdušných síl. Po dohode sa rozhodli do hasenia nasadiť dva vrtuľníky Mi 17 a to vrtuľník 0820 Mi- 17 LPZS a 0845 Mi- 17M. Po tomto rozhodnutí veliteľ vydal rozkaz na prípravu vrtuľníkov k haseniu lesného požiaru. Aby boli vrtuľníky pripravené na hasenie lesného požiaru je potrebné ich vystrojiť bambi vakom a ostatným materiálom potrebným k plneniu tejto úlohy. Túto úlohu majú na starosti zbrojáři a hasiči vrtuľníkového krídla Prešov.

O 14: 35 hod. boli s požiadavkou HaZZ oboznámení veliteľia vrtuľníkov a celá ich posádka. Nato, aby bol zásah úspešný, je potrebná dôsledná príprava. Príprava posádky spočíva v oboznámení sa so situáciou, ako je miesto nasadenia, druh mimoriadnej udalosti, druh vykonávaného zásahu, požadovaný typ vrtuľníka, miesto pristátia, osoba, na ktorú sa má veliteľ vrtuľníka kontaktovať, miesto medzipristátia

na vyzdvihnutie určených osôb, technika určená k vyzdvihnutiu na zásah, čas vyžiadania vrtuľníka a v neposlednom rade aktuálne počasie v mieste zásahu. Palubní technici si prevzali vrtuľníky a pripojené podvesové zariadenie od technikov a zbrojárrov. Po dôslednom skontrolovaní zahlásili prevzatie vrtuľníkov veliteľom.

O 15: 45 hod. velitelia vrtuľníkov zahlásili pripravenosť veliteľovi vrtuľníkového krídla Prešov a s jeho súhlasom sa posádky premiestnili k vrtuľníkom. So situáciou bola oboznámená aj vojenská hasičská jednotka, ktorá má za úlohu doplňovať bambi vaky v prípade nedostatočnosti vodných prírodných zdrojov kyvadlovou dopravou a v neposlednom rade pomáhať hasiť požiar hasičom HaZZ.

O 16:00 hod. na pokyn riadiacej veže vzlietli obidva vrtuľníky.

O 18:25 hod. pristál prvý vrtuľník 0845 Mi-17 M, ktorý za 2 hodiny a 25 minút vykonal 13 letov a následne spustil 10 bambi vakov. Druhý vrtuľník 0820 Mi-17 LPZS pristál o 18 hod. a 55 min. vykonal 15 letov a spustil 13 bambi vakov.

Po pristáti bola bezodkladne vykonaná kontrola vrtuľníka a pridaného podvesového zariadenia technikami a zbrojarmi letiska. Boli doplnené pohonné hmoty a prestriedaná posádka vrtuľníka.

O 18:50 hod. so súhlasom riadiacej veže vzlietol druhýkrát vrtuľník 0845 Mi-17 M vykonal 8 letov spustil šesť bambi vakov a o 20:20 hod. pristál na stojánke letiska Prešov. Vrtuľník 0820 Mi-17 LPZS bol na vzlet pripravený o 19:25 hod. a pristál na stojánke letiska o 20:15 hod. Za 50 minút vykonal päť letov a spustil dva bambi vaky.

Počas celého hasenia požiaru, ktoré trvalo 7 hod. a 40 min. bolo vykonané 41 letov a spustených 31 bambi vakov. Do jedného bambi vaku vojde 1200 litrov vody, takže na celé hasenie lesného požiaru bolo vrtuľníkmi prevezené a spustené 37 200 litrov vody. Na hasení požiaru sa podieľalo štyridsaťdva hasičov z Popradu, Prešova, Svitú a šesť hasičov z Vrtuľníkového krídla Prešov. Na plnenie bambi vakov sa použila hasičská technika Tatra 148 a Tatra 815 z dôvodu, že nebol prístupný prírodný zdroj.

Diskusia

Nasadenie vojenských vrtuľníkov na hasenie požiarov v rámci celej Slovenskej republiky je relatívne dosť veľké, čo sa týka rozlohy Slovenska, oproti iným členským štátom Európskej únie. Na to, aby bol úspešne požiar zlikvidovaný, je potrebné, aby piloti, ktorí pri požiaroch zasahujú, mali nalietané dostatok výcvikových letových hodín s bambi vakom v rôznych modelových situáciách a za rôzneho počasia.

Môžeme súhlasiť s Chromekom (2007), že na palube vrtuľníka sa nenachádzajú iba piloti, ale je tam aj palubný technik, ktorý je zodpovedný za navigovanie pilotov a otvorenia bambi vaku v tom správnom okamihu, kedy je vypustenie vody na horiacu plochu čo najúčinnnejšie. Ďalej autor konštatuje, že piloti, ktorí riadia vrtuľník, nevidia pod seba a tak nevidia, kedy majú spustiť vodu. Hasiaci vak, ktorý je v podvese, sa plní z vodných zdrojov, ktoré sú na to určené.

Ak nie je možné naplniť vak z takéhoto zdroja, je potrebné, aby hasiči postavili umelý bazén, ktorý je o priemere asi 8 metrov a hlboký 130 cm (Krakovský 2014).

Do tohto bazéna sa dováža voda kyvadlovou dopravou hasičskými automobilmi. Ak nie je možnosť postavenia takéhoto bazéna, plní sa vak priamo z hasičského auta. Väčšinou plnenie vykonávajú príslušníci HaZZ z oblasti, kde sa hasí požiar.

Ako uvádza Vanga (2012), plnenie prebieha v čo najrýchlejšom čase, ale v prvom rade je potrebné dodržiavať bezpečnostné opatrenia. Za vybratie bezpečnej plochy na spustenie bambi vaku je zodpovedný veliteľ hasičov. Rukami a rádiostanicou označí miesto, kde môžu piloti spustiť vak. Ak má ruky vztýčené a rozťahnuté, znamená to, že môže vak bezpečne spustiť na plochu. Ak má ľavú ruku hore a pravú ruku pripaženú, znamená to, že plocha nie je bezpečná alebo vznikol nejaký iný problém. Vak, ktorý je spúšťaný dole, je nabitý statickou elektrinou a z toho dôvodu sa ho nikto nedotýka. Keď sa dotkne zeme, veliteľ hasičov dá signál, aby sa zmena priblížila k vaku a začala vak plniť. Z hasičského auta sú napojené hasičské hadice, kde na konci sú pripevnené plniace fajky. Väčšinou sa napájajú tri prúdy a ku každému prúdu sa postaví dvaja hasiči. Jeden drží fajku dnu vo vaku a druhý ju priklakne alebo pevne drží v rukách. Na povel veliteľa vytiahnu z vaku fajky. Rukami ukáže palubnému technikovi, že vak je naplnený a môžu ho prepraviť.

Ak vzniknutý nie je možné zhasiť hasičmi zo zasahujúcej oblasti, alebo by vznikol nejaký problém na zasahujúcej technike, sú k dispozícii ďalší hasiči, rovnako aj technika zo susedného kraja.

K haseniu požiaru môžu byť povolaní aj hasiči z vrtuľníkového krídla Prešov. Podľa vojenského predpisu Let-1-2 vojenská hasičská jednotka vykonáva hasičskú záchrannú službu, ktorá zabezpečuje aktívne plnenie ustanovených úloh ochrany pred požiarom, nevyhnutnú zdravotnícku pomoc osobám v ohrození, technickú pomoc v čase letovej prevádzky a mimo nej. Zabezpečuje protipožiarnu bezpečnosť. Vykonáva zásah pri živelných pohromách a mimoriadnych udalostiach.

Na základe spracovanej kazuistiky môžeme konštatovať, že títo vojenský hasiči majú dlhoročné skúsenosti pri hasení lesných požiarov. Svoje skúsenosti si upevňujú aj vzájomnou spoluprácou s príslušníkmi HaZZ Prešov. Spoločne organizujú cvičenia, kde sa zdokonaľujú v danej problematike a navzájom sa dopĺňajú.

Záver

Najdôležitejšia úloha, ktorá je kladená na celé OSSR je záchrana a pomoc obyvateľstvu v núdzi, pri kalamitách a iných mimoriadnych udalostiach, pri ktorých dochádza k ohrozeniu ľudských životov a majetku. Na základe poznatkov, ktoré sme zistili pri preskúmaní opisovanej kazuistiky, navrhujeme zväziť častejšie využívanie OSSR na pomoc civilnému obyvateľstvu, zapájať OSSR pri aktivácii základných zložiek Integrovaného záchranného systému ako aj realizovať spoločné výcviky

základných záchranných zložiek IZS a OSSR. Spolupráca hasičov a vojakov pri likvidácii požiarov a následkov iných živelných katastrof je tradičná a ozbrojené sily SR sú pripravené plniť svoje poslanie aj v tejto oblasti.

Naše návrhy a odporúčania pre prax pokladáme za potrebné uvádzať do každodenného života zdravotníckych záchranárov, čím by zasahujúca zmena mohla prispieť k zvýšeniu úspešností záchranných akcií.

Dosiahnutie úspechov vo výjazdoch k záchranným akciám si vyžaduje neustálu prípravu všetkých príslušníkov záchranných zložiek, dostatok psychickej zdatnosti, fyzickej sily a podpory rodinných príslušníkov.

Zoznam použitej literatúry

1. BULÍKOVÁ, T. a kol., 2011. *Medicína katastrof*. 1.vydanie. Martin: Osveta. ISBN 978-80-8063-361-5.
2. CHROMEK, I., 2007: Hasenie lesných požiarov s využitím leteckej techniky. In: Spravodajca - Protipožiarna ochrana a záchranná služba. 3/2007, s. 4 – 9. ISSN 1335 – 9975
3. KOBRA, M., 2009, Vonkajšia bezpečnosť a obrana. In: M. KOLÁR a kol. *Slovensko 2008*. Partizánske: Expresprint, s. 383 ISBN 978-80-89345-15-1
4. KRAKOVSKÝ, A. Lesné požiare, tematické cvičenia a koordinácia činností zasahujúcich jednotiek. [online]. 2014. [cit. 2017-10-25]. Dostupné na internete: stary.tuzvo.sk/files/3_7_OrganizacneSucasti/SLDK/TUZVO_registre1.pdf
5. URBÁNEK, P. 2008. Metodiky postupů při mimořádní události. In: *Urgentní medicína*. [online]. [cit.2014-11-5]. Dostupné na internete: <http://www.mediprax.cz/um/casopisy/UM-2008-01.pdf>
6. VANGA, M. Pri monitorovaní požiaru na východe pomáha vojenský vrtuľník [online]. 2012. [cit. 2017-10-25]. Dostupné na internete: <http://www.ordinariat.sk/pri-monitorovani-poziaru-na-vychode-pomaha-vojensky-vrtulnik/>
7. Zákon č. 321/2002 Z.z. o Ozbrojených silách Slovenskej republiky. [online]. 2014. [cit. 2017-10-25]. Dostupné na internete: <http://www.mil.sk/http://www.zakonypreludi.sk/zz/2002-321>
8. Zákon č. 129/2002 Z.z. o Integrovanom záchrannom systéme. [online]. 2012. [cit. 2017-10-25]. Dostupné na internete: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2002-129>

Kontakt na autorov

Bc. Daniel Goga - študent magisterského študijného programu

Prešovská Univerzita v Prešove

Fakulta zdravotníckych odborov

Katedra urgentnej zdravotnej starostlivosti

e-mail: daniel.goga@unipo.sk

PhDr., Bc. Ivana Argayová, PhD.

Prešovská Univerzita v Prešove

Fakulta zdravotníckych odborov

Katedra urgentnej zdravotnej starostlivosti

e-mail: ivana.argayova@unipo.sk

PhDr. Ľudmila Miženková, PhD.

Prešovská Univerzita v Prešove

Fakulta zdravotníckych odborov

Katedra urgentnej zdravotnej starostlivosti

e-mail: ludmila.mizenkova@unipo.sk

Recenzent: kpt. Ing. René Mildorf

ANALÝZA RIZIK PEKÁRENSKÉHO PODNIKU A APLIKACE METODY KARS

Bc. Michal Rajtora, Ing. Michaela Melicharová

Abstract

This article stems from the author's bachelor paper dealing with a risk analysis of a bakery factory in Kladno. This factory supplies most of the Czech market and a part of a foreign market with a wide variety of bakery products. The catalogue contains over 300 kinds of salty and sweet pastries and the yearly production exceeds 70 000 tons. The bake-off type of products creates major part of the production. This type of pastry is defrosted and baked directly in the shops. For the production of these products though, it is essential to employ an efficient cooling system which, however, brings its own risks.

Keywords: risk analysis, accident, fire, dangerous substance

Abstrakt

Tento článek vznikl na základě bakalářské práce autora, která se zabývá analýzou rizik pekárny Kladensku. Tento podnik zásobuje různými druhy pečiva většinu domácího trhu a část produkce vyváží i do zahraničí. V katalogu se nachází přes 300 druhů slanečného a sladkého pečiva a ročně se ho zde vyrobí přes 70 000 tun. Významnou část produkce tvoří zamražené pečivo, které se rozpéká na prodejně. A právě pro jeho produkci je nezbytný výkonný chladič systém, který však s sebou přináší určitá rizika.

Klíčová slova: analýza rizik, nehoda, požár, nebezpečná látka

Vybraný podnik

Výběr zkoumaného podniku byl ovlivněn riziky, která vytváří a s jejich případným dopadem na své okolí. Přesněji řečeno hlavním motivem pro výběr tohoto podniku byl chladič systém využívající 10 tun čpavku, který by mohl v případě úniku mít značné dopady na své okolí. Mezi další významná rizika ovlivňující volbu patřily požár a výbuch mouky.

Podnik nachází v průmyslové zóně Kladno Jih, ve které se nachází i továrna společnosti Lego. V okolí této zóny se pak nachází několik vesnic s celkovým počtem obyvatel necelých čtyř tisíc. Necelý kilometr severně pak začíná hustěji obydlená část města Kladna, především v podobě sídlišť. Proto, ačkoliv podnik není umístěn přímo v obydlené oblasti, představuje potenciální riziko pro lidi žijící v okolí.

Z pohledu možných rizik je důležité zmínit, že v okolí objektu je ve vzdálenosti cca 200 m železnice a ve vzdálenosti okolo 1,5 km sportovní letiště. Tím vzniká riziko dopravní nehody ve formě pádu letadla a nehody vlaku.

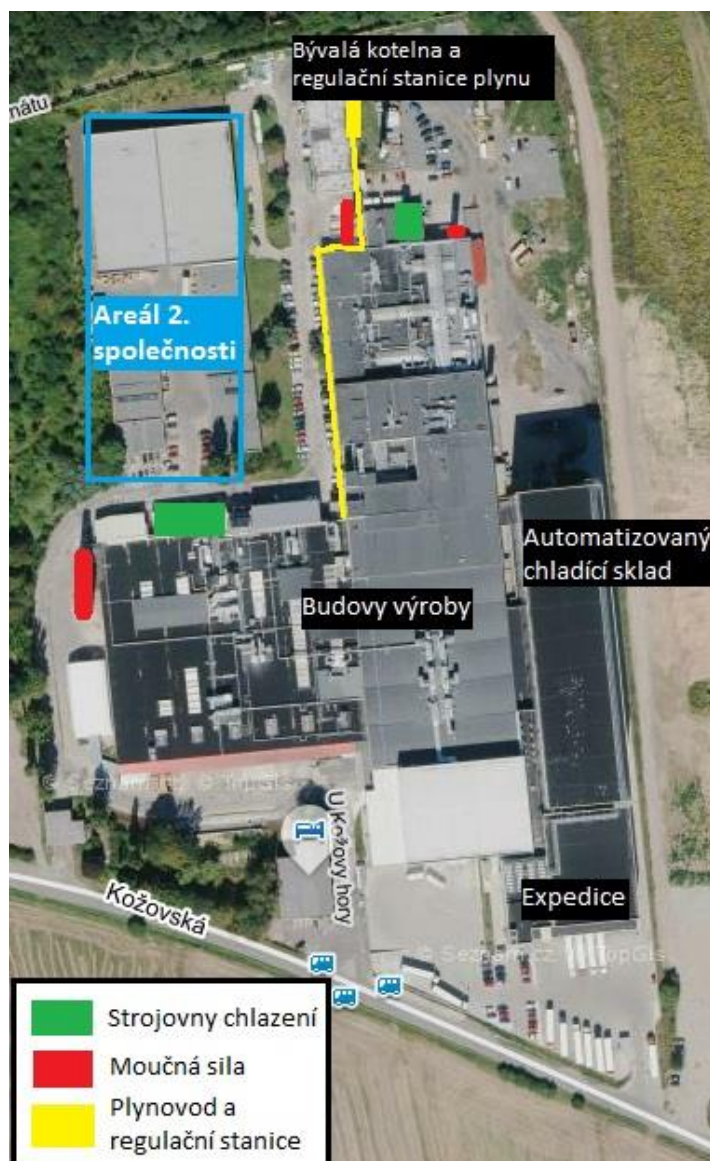

Obrázek 3 Jedna z jedenácti pásových výrobních linek (zdroj: autor)

Pekárny

Areál, ve kterém se nachází pekárny, je sdílený se společností zabývající se výrobou obalů, přičemž více než 85 % plochy zabírá zkoumaný podnik. Objekt pekárny se skládá ze tří budov: ubytovna, výrobních prostor a bývalá kotelna, která je v současné době nevyužívaná a je k ní přistavěna regulační stanice plynu zásobující podnik zemním plynem. Výrobní prostory se skládají z několika na sebe navazujících budov tvořící dohromady tvar písmene L. Je to kvůli tomu, že 11 z celkových 12 (12. linka je ruční výroba) výrobních linek jsou linky pásové a ze dvou směrů se schází v balícím centru. Na toto centrum navazuje automatizovaný sklad a oddělení expedice. Odsun zboží a zásobování většiny surovin probíhá přes terminály expedice, které jsou umístěny mimo vnitřní část areálu v blízkosti silnice zajišťující dopravní obslužnost areálu. Uvnitř areálu se nachází jediná komunikace, která slouží především pro zásobování linek moukou, zajištění dopravní obsluhy kanceláří a druhé společnosti v areálu. Zásobování moukou probíhá za pomoci speciálních cisteren do sil, která se nachází z vnější strany výrobních prostor na začátku výrobních linek. Pro potřeby šokového chlazení a skladování jsou v pekárnách tři stroje chlazení, které vyrábějí chlad za pomoci amoniaku (10 tun), oxidu uhličitého (30 tun) a monopropylenglykolu. První dvě poskytují chlad pro výrobní linky a třetí pro

automatizovaný sklad. Z hlediska požáru jsou pak důležité prostory kotlen, regulační stanice plynu, meziskladů a skladů surovin.

Obrázek 2 Areál podniku (zdroj: autor)

Metodika použité analýzy rizik

Vzhledem rozložení budov pekáren a vzájemné blízkosti jednotlivých technologií bylo potřeba při analýze potřeba zohlednit vliv mezi jednotlivými riziky a možný vznik domino-efektu. Nebezpečí tohoto efektu spočívá zejména v situaci, kdy by mohlo být podceněno nějaké riziko, které samo o sobě způsobí jen málo, ale může zvýšit pravděpodobnost anebo dokonce přímo způsobit riziko výrazně závažnější. Z tohoto důvodu byla upřednostněna metoda KARS, nebo-li Kvalitativní analýza

rizik s využitím jejich souvztažnosti, jejíž autorem je Ing. Štefan Pacinda Ph.D. Mezi další výhody této metody patří relativní jednoduchost (oproti jiným metodám).

Po této analýze pak následovalo ještě bližší zkoumání jednotlivých rizik, protože to metoda KARS neposkytuje a bylo třeba jej doplnit.

Při tomto zkoumání se v rámci jednotlivých rizik zjišťovalo:

- jak se konkrétně riziko projevuje v objektu,
- jak je mu předcházeno,
- jak by se mohla vyvíjet případná nepříznivá událost,
- co ještě by se dalo udělat v rámci prevence daného rizika a minimalizace dopadů.

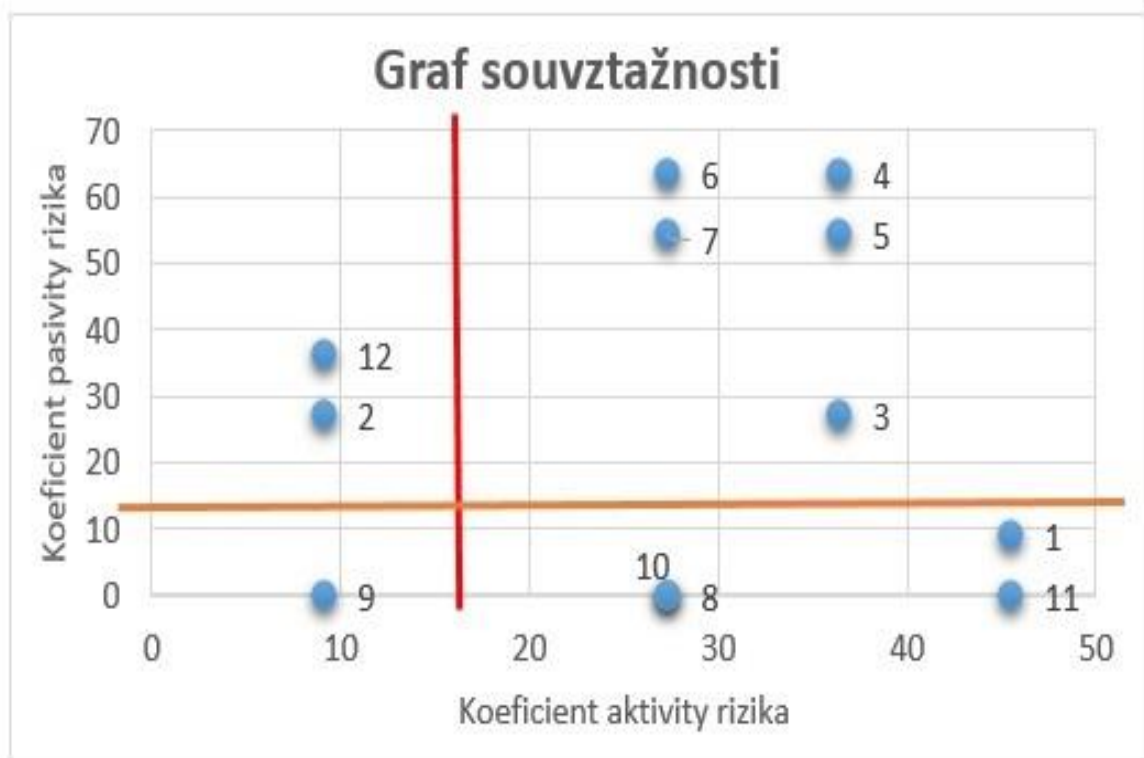
Aplikace metody KARS na konkrétním podniku

Jak již bylo řečeno, hlavním důvodem, proč byla zvolena metoda KARS je její schopnost hodnotit souvztažnost jednotlivých rizik. Jinými slovy tato metoda zkoumá u rizika schopnost vyvolat jiné anebo být vyvoláno jinými. Díky tomu se hodí zkoumání složitých průmyslových objektů, kde lze očekávat domino-efekt.

Při zpracování této analýzy se postupuje tak, že se vytvoří soupis rizik, který obsahuje všechna relevantní rizika pro daný subjekt. Čím je tento seznam podrobnější, tím přesnější bude i výsledek této analýzy. Následně se z tohoto soupisu vytvoří tzv. tabulka souvztažnosti, kde jsou uvedena jednotlivá rizika ve sloupce a očíslována. V záhlaví tabulky jsou ostatní sloupce očíslovány a reprezentují jednotlivá rizika. Vyplnění této tabulky pak probíhá tak, že vždy postupujeme po řádcích a ptáme se, zdali by riziko v řádku vyvolalo riziko v daném sloupci. Pokud ano, zapíše se 1, pokud ne tak 0. Po vyplnění celé tabulky se sečtou hodnoty v každém řádku i sloupci. Pomocí těchto součtů se pak spočítá koeficient aktivity a pasivity neboli schopnost vyvolávat riziko nebo být naopak vyvoláno. Na základě těchto koeficientů se sestaví bodový graf, jehož osy jsou výše zmíněné koeficienty. Pozice jednotlivých rizik v grafu je tedy přímo určena jejich aktivitou a pasivitou. Do grafu se dále zanesou dvě další osy (na základě výpočtu na 80% pokrytí rizik), které rozdělí graf na čtyři kvadranty. Tím se rizika rozdělí do čtyř skupin: primárně i sekundárně nebezpečná, sekundárně nebezpečná, primárně nebezpečná a relativně bezpečná. Jinými slovy na rizika, která buďto jsou snadno vyvolávána, vyvolávají jiná, mají obě vlastnosti anebo ani jednu, resp. vůči ostatním rizikům jsou málo významné. A právě rizika primárně i sekundárně nebezpečná jsou ta nejzávažnější a měla by jim být věnována největší pozornost.

	Rizika	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Σ
1	Pád letadla	0	0	0	1	1	1	1	0	0	0	0	1	5
2	Dopravní nehoda mimo areál	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
3	Dopravní nehoda v podniku	0	0	0	1	1	1	1	0	0	0	0	0	4
4	Požár v podniku	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	1	4
5	Výbuch	0	0	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	4
6	Únik amoniaku	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	0	0	3
7	Únik zemního plynu	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	3
8	Vichřice	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	3
9	Povodeň	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
10	Úmyslné násilí (terorismus, aktivní střelec)	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
11	Sabotáž	0	0	0	1	1	1	1	0	0	0	0	1	5
12	Požár mimo areál podniku	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Σ		1	3	3	7	6	7	6	0	0	0	0	4	

Obrázek 3 Tabulka souvztažnosti rizik (zdroj: autor)

Obrázek 4 Graf souvztažnosti rizik (zdroj: autor)

V případě analýzy pekáren na základě analýzy KARS jako nejvíce závažná rizika vyšla požár, výbuch, únik nebezpečné látky (čpavek), dopravní nehoda uvnitř areálu. Hlavním důvodem tomu byla blízkost jednotlivých technologií, které jsou zdrojem

těchto rizik. V některých případech by některé konstrukční celky mohly být zdroji hned několika rizik, například u strojovny chlazení hrozí jednak požár, únik amoniaku i výbuch uniklého amoniaku. Dalším rizikovým místem je část plynovodu vedoucí od plynové regulační stanice k budově výroby, přetínající ve výšce 5 metrů silnici uvnitř areálu. Díky tomu, že se v blízkosti plynovodu nachází kotelna, strojovna chlazení, regulační stanice a moučná sila, může při poškození plynovodu dojít k požáru, který by mohl vyvolat i závažnější událost, například poškození regulační stanice a způsobit tak ještě větší požár.

Naopak jako relativně málo významná byla v rámci této metody vyhodnocena rizika spjatá s extrémní počasí. Podnik díky své poloze a okolnímu terénu není ohrožen povodněmi, ani jinými živelnými pohromami. Rovněž ani rizika spjatá s násilím ve formě aktivního střelce nebo teroristického útoku nebyla vyhodnocena jako závažná, protože jednak mají malý vliv na ostatní rizika a pak hlavně svým uspořádáním není zkoumaný objekt vhodný jako cíl útoku. A to hlavně vzhledem ke své členitosti, zabezpečení a relativně malé hustotě přítomných lidí. Díky své poloze a konstrukci chladicího systému nelze továrnu jako efektivní chemickou zbraň pro účely terorismu. Proto lze považovat případný útok na podnik za velmi nepravděpodobný.

Obrázek 5 Začátek výrobní linky (zdroj: autor)

Zhodnocení vybraných rizik

Požár

Vzhledem k hlavní činnosti společnosti, což je výroba pečiva, se v podniku manipuluje s velkým množstvím hořlavých látek, přičemž některé se vzduchem tvoří výbušnou směs. Jedná se zejména o mouku, přísady a rostlinné oleje. Kvůli výrobě se v továrně nachází i pece, plynové kotle a elektrické spotřebiče. Proto mezi místy, kde je vznik požáru pravděpodobný, patří strojovny chlazení, kotelny, plynovod, regulační plynová stanice, sklady, fritéza nakoblihya výrobní linky. Z těchto míst jsou pak nejvíce ohroženy zejména strojovny chlazení a fritéza na koblihy. V případě fritovacího zařízení nebezpečí spočívá ve stovkách litrů horkého oleje, který je v případě vzplanutí obtížně hasitelný a hrozilo by šíření požáru. U strojoven chlazení spočívá problém především v přítomnosti amoniaku, který by vlivem požáru mohl uniknout. Navíc díky složitému uspořádání potrubí a jednotlivých komponentů uvnitř strojovny by byl případný zásah poměrně obtížný i bez nebezpečí plynoucích z přítomnosti čpavku.

Pro zabránění vzniku a rozvoje požáru jsou instalovány v podniku hasicí zařízení a systém elektronické požární signalizace. Konkrétně se jedná o systém sprinklerů instalovaný ve skladových prostorech, systém LOX (Low Oxygen; volně přeložitelné jako snížená hladina kyslíku) v automatizovaném skladě a plynových stabilních hasicích zařízeních. Tyto systémy pracují v podstatě pomocí dvou odlišných principů, kdy systém sprinklerů hasí běžným způsobem pomocí vody a u zbylých dvou za pomoci snížení obsahu kyslíku v atmosféře, což způsobí vyhasnutí případného požáru. Díky tomu, že v automatizovaném skladě není stálé pracoviště žádného zaměstnance, bylo možné zde použít systém LOX, který díky snížení obsahu kyslíku na 15 % výrazně snižuje šanci na vznik závažného požáru. Ačkoliv systém plynových stabilních hasicích zařízení hasí za pomoci prakticky stejného principu, výrazně se liší svojí funkcí. Na rozdíl od systému LOX neudrží sníženou hladinu kyslíku stále, ale pouze v případě požáru, kdy je do dané místnosti vypuštěn inertní hasicí plyn. Výhodou tohoto systému je, že do jím chráněných prostor není potřeba pro vstup speciální vybavení. To výrazně zjednodušuje obsluhu a údržbu strojoven chlazení, kotelen a fritovacího zařízení, kde je tento systém instalován. Systém sprinklerů je pak instalován v ostatních skladovacích prostorech a v některých částech výroby. Základním prvkem tohoto systému je sprinkler, což je ventil se skleněnou kapslí, která v případě ohřátí na konkrétní teplotu (obvykle 60°C) praskne a otevře tím ventil. Tím se na daném místě spustí hašení, přičemž v reakci na pokles tlaku v potrubí systému dojde k sepnutí čerpadel ve strojovně a je tak zajištěn přísun vody a dostatečný tlak pro správnou funkci. Většina výrobních prostor není vybavena automatizovaným hasicím zařízením, protože jde o velké členité prostory a vyskytuje se v nich poměrně

dost zaměstnanců, což výrazně komplikuje použití jakéhokoliv automatického hasicího zařízení. Navíc riziko požáru zde není tak vysoké jako v jiných částech podniku, a proto zde stačí použití hasicích přístrojů.

Mezi pravděpodobné předvídatelné příčiny případného závažného požáru lze považovat selhání některého z hasicích zařízení nebo narušení potrubí plynovodu, případně přímo regulační stanice. V případě požáru strojovny je riziko, že se situace vymkne kontrole a dojde k úniku amoniaku. Tím může být odstartován dominoefekt, při kterém dojde k výbuchu uniklého amoniaku a vyvolání dalších nepříznivých událostí. Tento scénář je díky pravidelným kontrolám a servisu jen velmi málo pravděpodobný. Výrazně pravděpodobnější je možnost poškození plynovodu, který je veden z vnější strany budovy výroby. Obzvláště zranitelná je část plynovodu, která vede přes vnitropodnikovou silnici a propojuje tak regulační stanici a zbytek areálu. V případě poškození tohoto potrubí lze očekávat vznik tryskového plamene (Jet Fire), který by mohl poškodit blízké technologie a spustit tak dominoefekt. Konkrétně jde o moučnou sílu pro 3 linky, kotelny a strojovnu chlazení. Mimo vlastního požáru potrubí tak hrozí vznik rozšíření požáru do dalších částí podniku, výbuch moučných sil a únik amoniaku. Nejefektivnějším řešením pro tento problém je stavební úprava plynovodu, při které bude potrubí umístěno pod zem, čímž bude výrazně lépe chráněno proti poškození.

Dopravní nehoda uvnitř podniku

Hlavním rizikem v případě dopravní nehody je kolize s některou částí továrny, při které dojde k vyvolání jiné nepříznivé události a možného odstartování domino efektu. Nejvíce ohroženými částmi jsou strojovna chlazení a systém rozvodu plynu, zejména přemostění plynovodu přes vnitropodnikovou komunikaci. Toto místo je kritické kvůli terminálu pro plnění moučných sil přímo pod tímto potrubím.

To přináší riziko poškození plynovodu při plnění sil, protože mouka je přivážena za pomoci cisteren, které se při vyprazdňování musí zvedat. Tím by mohlo dojít k již výše zmíněnému požáru plynovodu. Hlavní možnou příčinou je lidská chyba v podobě pochybení řidiče cisterny, zejména při plnění sil. Další potenciální riziko v případě nehody představuje náraz do strojovny chlazení, což může způsobit především únik amoniaku a vlivem narušení celistvosti místnosti i omezení funkčnosti hasicího systému. Tato situace se především týká jedné ze strojoven, která se nachází naproti vjezdu do druhé společnosti v areálu.

Ke stávajícím opatřením, jako například omezení rychlosti v areálu, by bylo vhodné doplnit varovné značky pro řidiče, a především jak již bylo zmíněno, stavebně upravit vedení plynu.

Obrázek 6 Zranitelné přemostění plynovodu; napravo mimo fotografii se nalézá regulační stanice plynu; vlevo se nachází moučná sila a budova výroby (zdroj: autor)

Únik nebezpečných látek

Kvůli výrobě zamraženého pečiva je zapotřebí výkonného chladicího zařízení. Ve zkoumaném podniku je pro tyto potřeby využíván systém, který v kaskádě jako chladicí média používá amoniak (10 tun), oxid uhličitý (30 tun) a monopropylenglykol. Jako primární médium slouží amoniak, který vytváří chlad v systému, který je buď přímo využíván pro šokové zmrazení na jedné lince nebo se pomocí tepelného výměníku předá dalším médiím. Díky tomu se amoniak pohybuje v jen relativně malé části podniku, pouze na nezbytných místech. V areálu se nachází celkem tři strojovny, kdy dvě poskytují chlad pro výrobní linky a třetí pro automatizovaný sklad. Ty tvoří tři oddělené okruhy, což snižuje potenciální množství, co může uniknout.

Obrázek 7 Výparníky chladicího systému (zdroj: autor)

Všechny tři strojovny a prostory, kde se vyskytuje spotřebič využívající amoniak, jsou pro případ úniku chráněny pomocí detekčního systému. Další způsob je za pomoci řídicího centra chlazení strojovny, kde se případný únik projeví změnou parametrů chlazení. Reakcí na únik pak je aktivace tzv. systému vyražení, který mimo jiné vypne čerpadla a zastaví tak pohyb amoniaku v potrubí. Dále si při aktivaci tohoto systému uzavřou ventily v chladícím okruhu, čímž se rozdělí na menší oddělené úseky, díky kterým se dále snižuje množství uniklého čpavku při případné havárii. Z preventivních důvodů se v některých případech používají při údržbě systému chlazení ochranné prostředky v podobě ochranné masky, dýchacího přístroje, filtrů proti čpavku, ochranného obleku, chemických rukavic a holínek. Venku v blízkosti strojoven se nachází zjednodušená dekontaminační sprcha, která slouží pro první pomoc v případě kontaktu se čpavkem.

Mezi možné příčiny úniku lze předpokládat především selhání některého zařízení v rámci systému, vadu materiálu, lidskou chybu nebo důsledek jiné události.

Výbuch

Riziko výbuchu v rámci podniku spočívá ve faktu, že v prachové formě hoří většina látek a při dostatečném stupni rozmělnění za správné koncentrace se vzduchem jsou schopny vytvořit výbušnou směs. Nejvýznamnější látkou je v podniku

z tohoto pohledu mouka, protože se jí tam nachází velké množství a její ba je velká. Kvůli tomu je nutné pravidelné zásobování pomocí cisteren.

Nejvíce ohroženými místy jsou tedy jednak moučná sila, cisterny při přečerpávání a distribuční systém propojující linky a sila. Další možností, jak může dojít k explozi, je výbuch uniklého amoniaku nebo zemního plynu.

Aby se zabránilo výbuchu, je konstrukce sila a dalších zařízení manipulující s moukou přizpůsobená pro výbušné prostředí. To především znamená omezení provozní teploty jakéhokoliv komponentu, co přijde do styku s moukou, a užití elektrických zařízení s příslušnou certifikací pro výbušné prostředí. Hlavní snahou tedy je nepůsobit zažehnutí (iniciaci) výbušné směsi.

Dalším uplatněným opatřením proti výbuchu pak jsou explozivní panely v silech, které usměrní energii případného výbuchu do bezpečného prostoru a zabrání roztržení sil se šrapnelovým efektem pro okolí. Při plnění sil se na přesun mouky využívá stlačený vzduch a dochází tak ke vzniku výbušné atmosféry. Proto se používá uzemnění, aby nedošlo k iniciaci za pomoci statické elektřiny.

Mezi nejpravděpodobnější příčiny výbuchu patří špatné uzemnění při plnění, závada komponentu v sile (např. zadřené ložisko), jiná nepříznivá událost nebo lidská chyba.

Plán pro případ úniku amoniaku

Na základě vytipovaných rizik a dohody mezi autorem a zkoumaným podnikem vznikl v rámci práce plán pro řešení úniku amoniaku. Cílem dokumentu bylo vytvořit koncepci postupu při dané události s ohledem na co největší bezpečnost zaměstnanců podniku. Plán se skládal ze dvou částí: informativní a operační. V rámci informativní části byly uvedeny důležité kontakty a první pomoc v případě kontaktu se čpavkem. V operační části jsou probírané všechny kroky při úniku amoniaku.

Shrnutí

Při analýze bylo zjištěno, že pekárny jsou dobře zabezpečeny vůči nejzávažnějším rizikům určených pomocí metody KARS. Jako klad lze hodnotit úroveň protipožární ochrany, především díky používaným protipožárním systémům. Naopak jako velice problémové místo je potrubí plynovodu. Zejména jako velice zranitelné se ukázalo přemostění mezi regulační stanicí a výrobními prostory a může se stát příčinou havárie v důsledku domino efektu. Po zpracování této analýzy bylo potvrzeno, že v budoucnu dojde ke stavební úpravě plynovodu a bude tak umístěn pod zem. Dalším důležitým místem se pak ukázaly strojovny chlazení, které také představují potenciální zdroj několika rizik. Pravděpodobnost vzniku havárie nebo jiné

nepříznivé události je významně snížena přijatými opatřeními. Celkově vzato lze prohlásit, že úroveň zabezpečení zkoumaných rizik je až na zmíněný plynovod na dobré úrovni a analyzovaný podnik tedy nepředstavuje bezprostřední riziko pro své okolí.

Kontakt na autory

Bc. Michal Rajtora - student magisterského studijního programu

Fakulta biomedicínského inženýrství Českého vysokého učení technického v Praze

Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva,

e-mail: michalrajtora@gmail.com

Bc. Michaela Melicharová

T - Soft, Praha

Fakulta biomedicínského inženýrství Českého vysokého učení technického v Praze

Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva,

e-mail: melicharova@tsoft.cz

Recenzent: prof. Ing. Gustav Šafr, DrSc.

FYZIOTERAPEUTICKÁ INTERVENCE U WHIPLASH INJURY

Mgr. Monika Kimličková, Mgr. Irena Novotná, Mgr. Simona Hájková, Ph.D.

Abstract:

The Whiplash was redefined in 1995 as an accelerator-deceleration mechanism of power transmission to the cervical vertebrae caused by a rear-end or side impact, notably in motor vehicle collisions, but also in injuries caused by water jump or similar injuries. Transmission of energy results in whiplash injury, which can lead to a wide range of whiplash associated disorders (WAD). An immediate nociceptive afference occurs immediately with the immediate consequence of altered control of postural reaction stabilization and motoring. Nociceptions are information about threats, soft tissue overloads, or destruction of myoskeletal structures, as well as neural regulation - afference - efference - which can lead to a vestibular disorder.

Key words: cervical spine, whiplash

Abstrakt:

Whiplash byl redefinován v roce 1995 jako akceleračně - decelerační negativní mechanismus přenosu síly na krční páteř, který je způsobený nárazem zezadu či z boku, a to hlavně při srážkách motorových vozidel, ale také při poraněních způsobených skokem do vody nebo podobnými úrazy. Přenos energie má za důsledek poranění kostí nebo měkkých tkání (whiplash injury), které může následně vést k širokému spektru klinické symptomatologie (whiplash associated disorders - WAD)“. Dochází k okamžitému vzniku extrémní nociceptivní aference s okamžitým následkem změněného řízení stabilizace posturálních reakcí a motoriky. Nocicepci se rozumí informace o ohrožení, přetížení měkkých tkání či destrukce myoskeletárních struktur, dále pak i k poruše nervové regulace – aference – eference – což může vést k poruše vestibulárního aparátu.

Klíčová slova: krční páteř, whiplash

Úvod

Termín whiplash by neměl být používán jako diagnóza (např. stav po whiplash), neboť whiplash popisuje tři související součásti jednoho děje:

- **Whiplash událost** – je biomechanický proces, který postihuje účastníky dopravní nehody
- **Whiplash poranění** – je výsledkem whiplash události

- **Whiplash syndrom** – tvoří souhrn symptomů, které jsou přisuzovány whiplash poranění
-

Obrázek 1 Mechanismus možného vzniku whiplas Zdroj: [13]

Vzpřímené držení těla je výchozí pozicí pro většinu lidských činností

K zajištění této polohy je nutná stabilizace ve vertikální poloze, pro zajištění vzpřímeného držení těla je nezbytná složka zraková, vestibulární a proprioceptivní. V oblasti cervikokraniální je maximální koncentrace proprioreceptorů.

Význam krční páteře

Krční páteř je velmi flexibilní struktura, která podpírá hlavu, vytváří ochranu pro uvnitř umístěnou spinální míchu, oběhové struktury např. arteria vertebralis atd., jugulární žíly a krční část sympatického kmene.

Krční páteř

Spinální mícha představuje obousměrnou spojkou mezi lidským tělem, jeho orgány a mozkem. Jsou zde iniciovány hluboké šjíjové reflexy, které mají vliv na tonus veškerého posturálního svalstva. Senzorické orgány pro tyto reflexy jsou proprioreceptory kloubních plošek a kloubních vazů prvních tří obratlů krční páteře

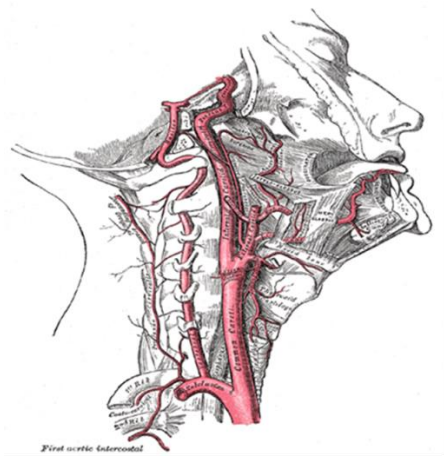
a proprioreceptory v šíjových oblastech. Významné jsou výstupy spinálních nervů, které zásobují šíjové svaly a řídí jejich funkci. Z vegetativní složky je důležitý nervus vagus, který může vyvolat různé vegetativní příznaky – nausea apod. Vztah krční páteře ke krčnímu sympatiku, ve výši C1 – C2 je nejvyšší hustota sympatického zásobení. Druhé nejvyšší zásobení je ve výši C5, kde hlavní kmen C sympatiku končí.

Mozkomíšní mok

Zajišťuje distribuci iontů, proteinů a různých dalších živin do cílových nervových buněk v mozku a míše. Pokud dojde k malformaci kostěných struktur, výhřez disku, kongenitální stenóza - může dojít k omezení cirkulace.

Arteria vertebralis

Arteria vertebralis má vztah k poruchám dynamiky krční páteře, změny v oblasti krční páteře a cévní změny u starých lidí mohou hrát významnou roli v oblasti této problematiky. Záklon s rotací krční páteře může arterii vertebralis komprimovat, ovlivnit cirkulaci v této arterii a dráždit periarteriální vegetativní nervy. Nedostatečné prokrvení mozku - cervikální synkopa. Zmíněná arterie zásobuje struktury mozkového kmene a mozečku, které mají vztah k řízení funkce axiálního systému.

Obrázek 2 Arteria vertebralis. Zdroj: [10]

Lymfatická cirkulace

Souvislost krční páteře k lymfatické cirkulaci je významná. Etiologie městnání lymfy, městnání v uzlinách může vést k poruchám v regionu krční páteře.

Stabilizační funkce páteře

Stabilizování polohy páteře je dáno interakcí mezi **pevnými segmenty** a jejich **pružným spojením, které umožňuje jak pevnou oporu páteře, tak i její určitou flexibilitu při pohybu. Stabilizace je realizována dynamickou činností páteřních svalů.** Pokud je stabilizační systém oslaben – (fyzicky, psychicky) – dochází ke zvýšení páteřních kurvatur a k chronickému přetěžování **ligamentózního aparátu.**

Stabilizační funkce páteře – svaly:

- **hluboká svalová vrstva**
- krátké hluboké intersegmentální svaly reagují na podnět i při představě pohybu, iniciují posturální reakce
- **střední vrstva svalů**
- **povrchová vrstva svalů**

Stabilizační funkce páteře - vazy:

- Ligamenta zpevňují kloubní pouzdra, omezují pohybový rozsah segmentů, díky schopnosti přechodně akumulovat energii působí i jako pružiny
- vazy – krátká ligamenta – místní zpevnění**
vazy – dlouhá ligamenta – zpevňují páteř v celém průběhu
discus intervertebralis – zajišťuje poddajnost funkčního segmentu
- Vazivo určuje rozsah mobility
 - Kloubní pouzdra uzavírají jednotlivé meziobratlové klouby a určují jejich kloubní vůli

Klasifikace whiplash injury:

- dle nálezu pomocí zobrazovacích metod
- dle klinických symptomů
- dle délky trvání symptomů po whiplash injury

Klinický obraz whiplash injury

Poranění krčních obratlů – fatální úraz fraktura atlas, axis - kraniovertebrální skloubení - jde o poškození zejména ligamen (poškození ruptura alárních ligament, - nestabilita), poranění neurálních struktur, narušené funkce proprioreceptorů a porucha vnímání polohy hlavy.

Poranění arteria vertebralis - k němu může dojít okluzí, fokálním zúžením, spasmem cévní stěny, edém nebo hemoragií.

Variabilně může být poškozeno mnoho struktur – v důsledku axiální komprese s abnormální extenzí je hlavní poškození kloubně ploténkové a v oblasti horní krční páteře poškození vazivově – svalové. Následkem bývá větší pohyblivost v horním horním úseku krční páteře (poranění vazů) a omezenou pohyblivost v segmentech C5/6 a C6/7 (svalové spasmy).

Zánětlivé procesy - v poškozených strukturách dochází k zánětlivým procesům, při kterých se mění senzitivita nociceptorů (bolest i při fyziologickém pohybu).

Projevy - whiplash injury :

- Bolest v oblasti šíje a hlavy
- Zvýšená citlivost v oblasti krčního regionu
- Ztuhlost měkké tkáně – kůže, podkoží, fascie, sval
- Snížený rozsah pohybu v oblasti krčního regionu
- Pocit nejistoty v prostoru (dizziness)
- Možné závratě
- Psychosomatické poruchy – změny nálad, nervozita, podrážděnost, úzkost, deprese, snížená schopnost soustředění se, pocit únavy, vyčerpání, poruchy spánku

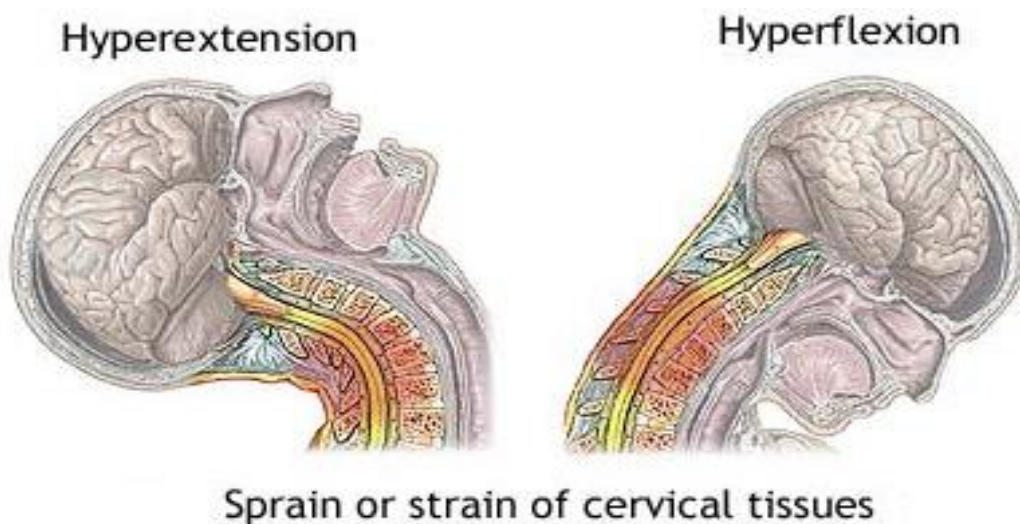
Diagnostika whiplash injury

Whiplash injury diagnostikujeme jinak na základě mechanismu, využíváme dostupné možnosti moderních diagnostických zobrazovacích metod jako rentgenové záření (RTG), počítačová tomografie (CT) a magnetická rezonance (MR).

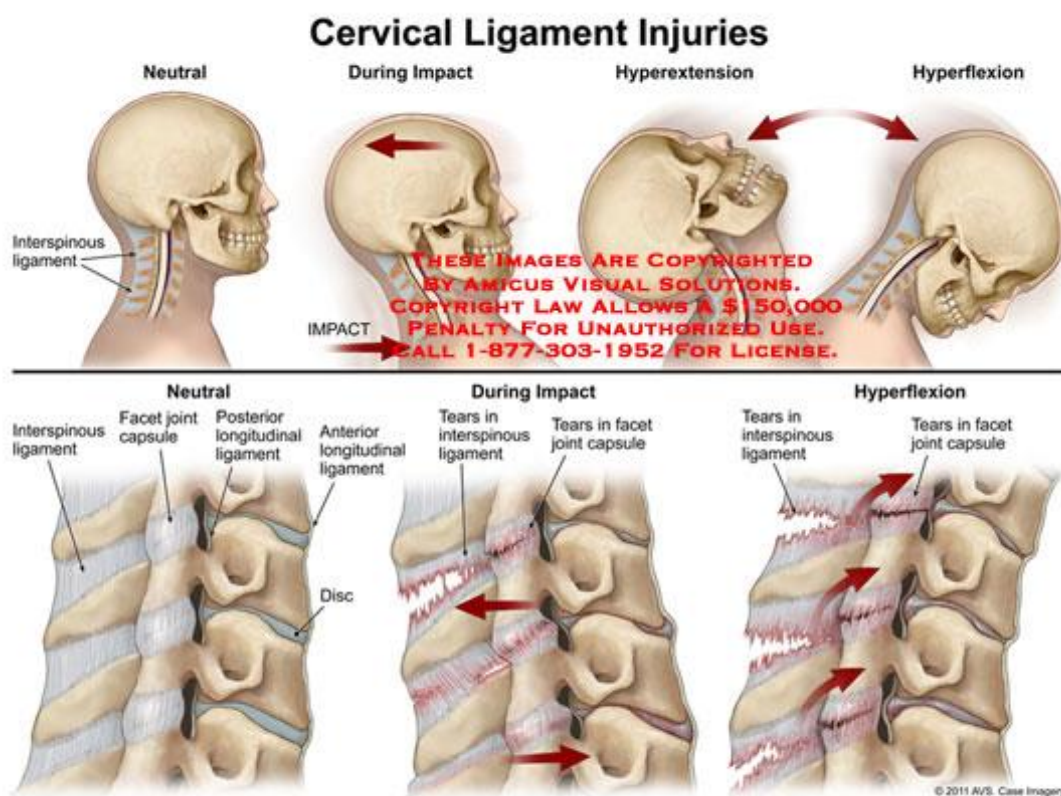
Terapie whiplash injury

Na základě cíleného vyšetření pacienta volíme samotný terapeutický přístup. Mezi pasivní přístup patří farmakoterapie, imobilizace měkkým krčním límcem na 4 – 6 týdnů fyzikální terapie – teplo, chlad, ultrazvuk, elektroterapie, manuální masáž.

Aktivní přístup omezuje dobu imobilizace, patří k němu pasivní mobilizace v nebolestivém rozsahu, ruční trakce, úprava svalových dysbalancí, úprava pohybových stereotypů, aktivace hlubokého stabilizačního systému, psychoterapie, akupunktura a prevence chronicity.

Obrázek 3 Pohyby krční páteře Zdroj: [12]

Obrázek 4 Poranění v oblasti ligament krční páteře při whiplash Zdroj: [11]

Závěr

V případě Whiplash injury se jedná o poranění vzniklé na základě prudkého, zřejmě pak nečekaného pohybu hlavy, a to vlivem působení velké síly při vnějším nárazu. Při whiplash injury dochází k okamžitému vzniku extrémní nociceptivní aference s okamžitým následkem změněného řízení stabilizace motoriky a zejména

pak posturálních reakcí. Nejčastěji k němu dochází při dopravních nehodách, při nárazu do zadní části vozidla, v němž sedí postižený. U poměrně velkého procenta pacientů postižených tímto syndromem může dojít k trvalým zdravotním následkům jednak v oblasti pohybového systému, ale také i vestibulárního systému.

Seznam použité literatury a zdrojů

1. AMBLER, Zdeněk, Josef BEDNAŘÍK a Evžen RŮŽIČKA. Klinická neurologie. Vyd. 2. Praha: Triton, 2008-. ISBN 978-80-7387-157-4.
2. DYLEVSKÝ, Ivan. Kineziologie: základy strukturální kineziologie. Praha: Triton, 2009. ISBN 978-80-7387-324-0.
3. LEWIT, Karel. Manipulační léčba v myoskeletální medicíně. 5. přeprac. vyd. Praha: Sdělovací technika ve spolupráci s Českou lékařskou společností J.E. Purkyně, c2003. ISBN 80-86645-04-5.
4. LEWIT, Karel. Manipulative therapy in rehabilitation of the locomotor system. 3rd ed. Boston: Butterworth-Heinemann, 1999. ISBN 0750629649.
5. PFEIFFER, Jan. Neurologie v rehabilitaci: pro studium a praxi. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1135-5.
6. VÉLE, František. Kineziologie: přehled klinické kineziologie a patokineziologie pro diagnostiku a terapii poruch pohybové soustavy. Vyd. 2., (V Tritonu 1.). Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-837-9.
7. VÉLE, František. Kineziologie pro klinickou praxi. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-256-5.
8. VÉLE, František. Kineziologie posturálního systému. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-100-5.
9. ZEMAN, Marek. Základy fyzikální terapie. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2013. ISBN 978-80-7394-403-2.
10. Arteria carotis comunis.
[Http://www.wikiskripta.eu/w/Arteria_carotis_communis](http://www.wikiskripta.eu/w/Arteria_carotis_communis) [online]. [cit. 2017-10-02].
11. CAUSES AND REMEDIES OF NECK STRAIN AND WHIPLASH INJURY.
[Http://cloudmind.info/treatment-causes-and-remedies-of-neck-strain-and-whiplash-injury/](http://cloudmind.info/treatment-causes-and-remedies-of-neck-strain-and-whiplash-injury/) [online]. [cit. 2017-10-02].
12. ICBC WHIPLASH INJURY CLAIM. [Https://www.dnclaw.ca/icbc-whiplash-injury-claim/](https://www.dnclaw.ca/icbc-whiplash-injury-claim/) [online]. [cit. 2017-10-02].
13. WHIPLASH - poranění krční páteře. [Http://www.ibesip.cz/cz/ridic/zasady-bezpecne-jizdy/whiplash-poraneni-krcni-patere](http://www.ibesip.cz/cz/ridic/zasady-bezpecne-jizdy/whiplash-poraneni-krcni-patere) [online]. [cit. 2017-10-02].

Kontakt na autorky

Mgr. Monika Kimličková - studentka doktorského studijního programu I. LF UK Praha,

Fakulta biomedicínského inženýrství Českého vysokého učení technického v Praze

Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva

e-mail: monika.kimlickova@fbmi.cvut.cz

Mgr. Irena Novotná - studentka doktorského studijního programu FTVS UK Praha,

Fakulta biomedicínského inženýrství Českého vysokého učení technického v Praze

Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva

e-mail: irena.novotna@fbmi.cvut.cz

Mgr. Simona Hájková, Ph.D.

Fakulta biomedicínského inženýrství Českého vysokého učení technického v Praze

Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva

mail: simona.hajkova@fbmi.cvut.cz

Recenzent: PhDr. Kateřina Horáčková

OVlivNĚNÍ BOLESTIVOSTI PLETENCE RAMENNÍHO U KARCINOMU PRSU VE IV. STADIU S VYUŽITÍM KINEZIOTAPU

Mgr. Monika Kimličková, Mgr. Irena Novotná, Mgr. Barbora Štiková

Abstract

Tumor diseases are undoubtedly one of the most serious health problems 21st century. The constantly increasing number of patients is a problem worldwide, and this issue is also current in the Czech Republic. In particular, the problem of breast cancer is currently very prevalent, since it is one of the most common oncological diseases in women in the Czech Republic and its incidence is still rising. Due to early diagnosis, a high percentage of patients can be cured, unfortunately, it is possible to meet patients who prevent the underachievement and doctors will come up with advanced cancer.

Keywords: cancer, breast cancer, diagnosis, treatment

Abstrakt

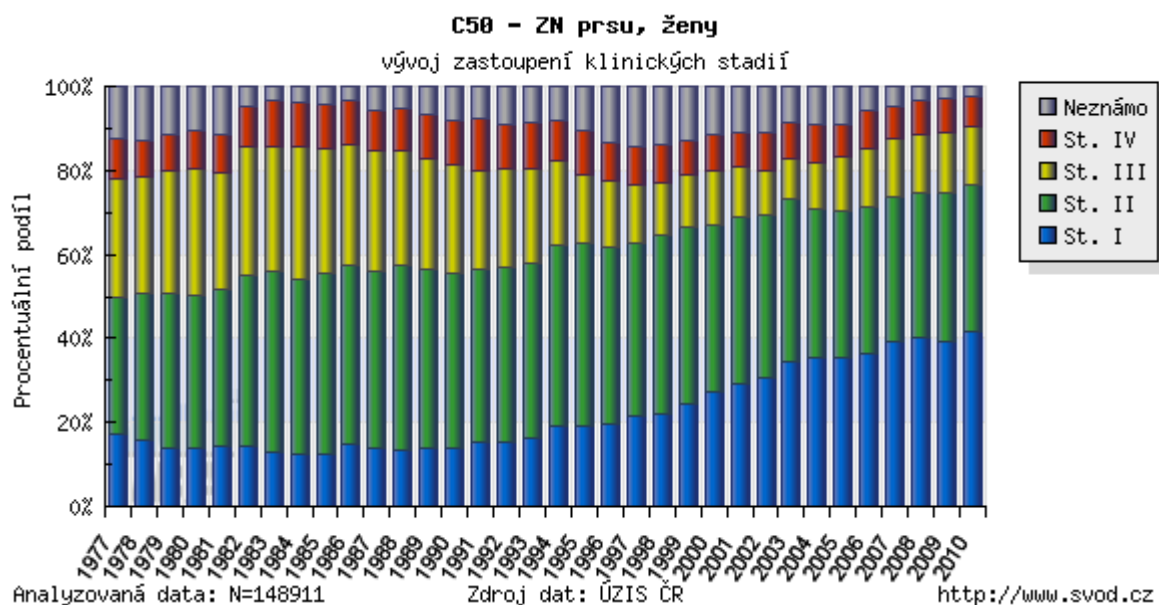
Nádorová onemocnění jsou nepochybně jedním z nejzávažnějších zdravotních problémů 21. století. Neustále rapidně rostoucí počet nemocných, je problémem celosvětovým, aktuální je tato problematika i v České republice. Konkrétně problematika karcinomu prsu je v současné době velmi aktuální, vzhledem k tomu, že se jedná o jedno z nejčastějších onkologických onemocnění u žen v České republice a jeho výskyt stále stoupá. Díky včasné diagnostice může být vysoké procento pacientek vyléčeno, bohužel je možné setkat s pacientkami, které prevenci podcení a k lékaři přijdou s karcinomem v pokročilém stadiu.

Klíčová slova: nádorové onemocnění, rakovina prsu, diagnostika, léčba

Úvod

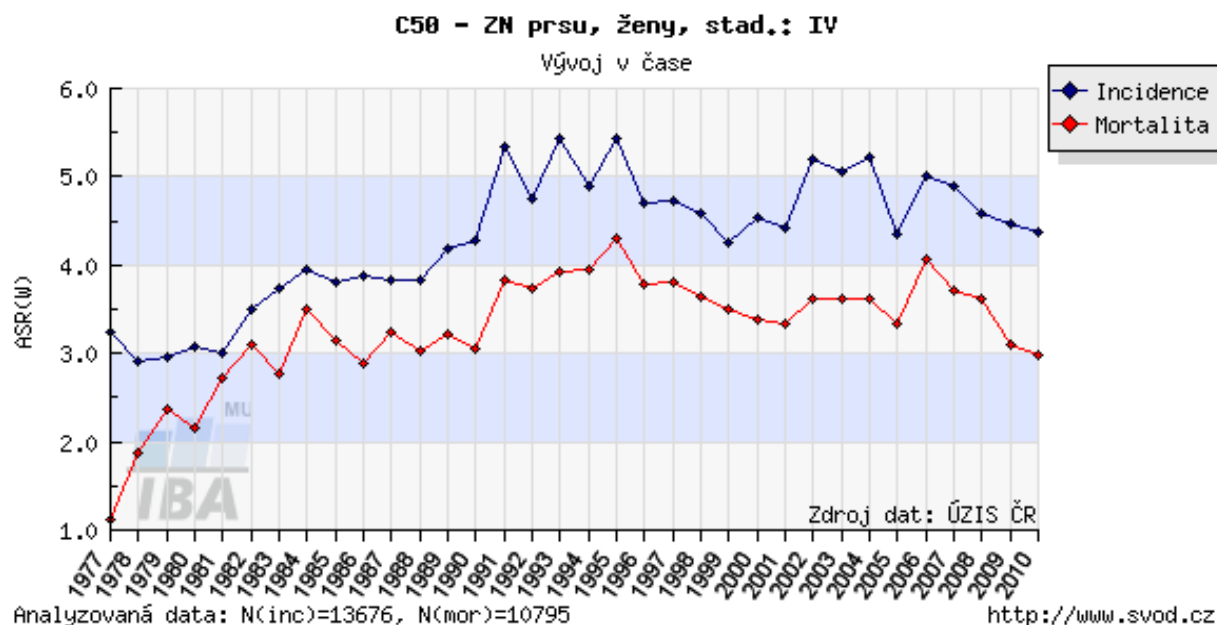
Karcinom prsu představuje v České republice 21% všech nádorů a je u žen největší malignitou.

Graf 1. Zastoupení klinických stadií v čase

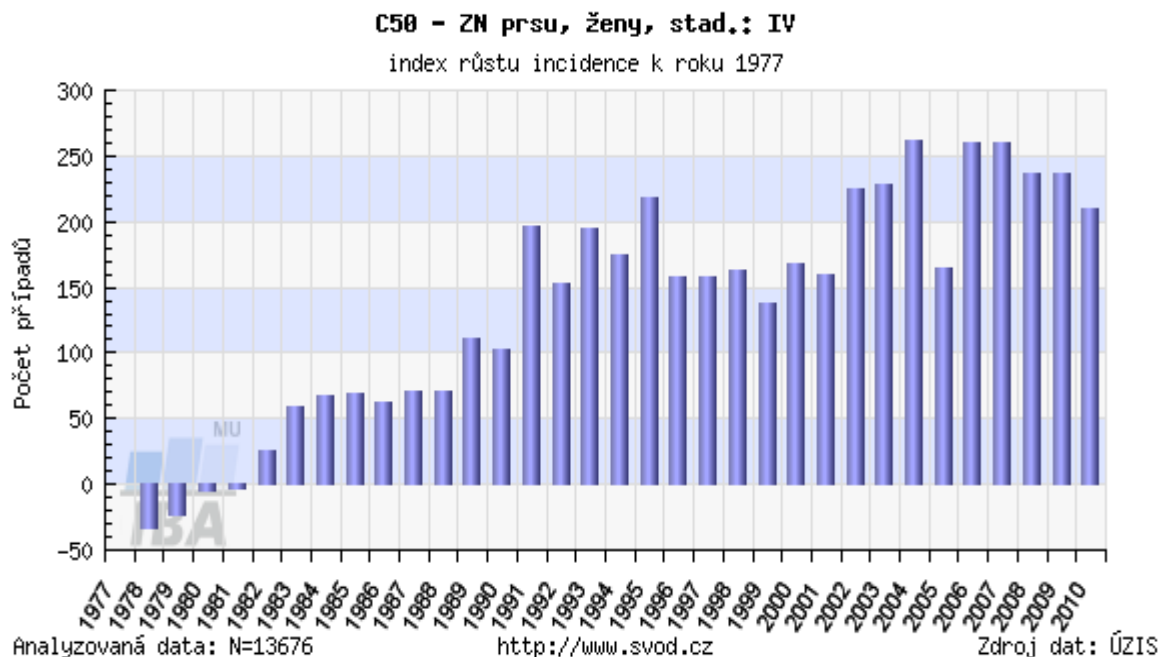

Z grafického znázornění zastoupení klinických stadií v čase je patrný nárůst zachytu onemocnění v nižších stádiích, patrně ovlivněný celostátním screeningovým programem, stále určité procento pacientek přicházejících v pozdních stádiích onemocnění.

Graf 2. Vývoj incidence a mortality onemocnění karcinomem prsu ve IV. stadiu v letech 1977 - 2010

Graf 3. Vývoj nárůstu onemocnění ve IV. stadiu v letech 1977 - 2010

Karcinom prsu

Jedná se o nejčastější zhoubný nádor u žen, lze jej rozdělit na několik typů:

- **duktální typ** – vzniká zhoubným množением buněk z vývodů (duktů)
 - duktální in situ
 - představuje rané stadium onemocnění, omezuje se pouze na mléčné kanálky, velice dobrá prognóza při diagnostice v tomto stadiu
 - infiltrující duktální
 - vzniká v mléčném kanálku, prorůstá jeho stěnou a postihuje tukovou tkáň prsu
- **lobulární typ** – vzniká zhoubným množением buněk z lalůček (lobulů)
 - vyvíjí se v lalůčkách a není považován za zhoubný

Příznaky karcinomu prsu:

- bulka nebo uzel v prsu,
- změna tvaru nebo velikosti prsu,
- změna kůže ve smyslu zarudnutí, zhrubění, olupování či výskyt vředu,
- změny bradavky,
- neobvyklý výtok z prsu,
- změna teploty prsu,
- bolest prsu,
- otok paže.

Staging nádoru prsu

- klinická stadia
 - stadium I
 - stadium II
 - stadium III
 - stadium IV
 - klinické stadium neznámo z objektivních důvodů (pacientky neléčeny pro kontraindikace onkologické léčby či pro odmítnutí léčby nebo diagnóza stanovena náhodně pitvou)

Terapie:

Multidisciplinární tým

- lékař hodnotící zobrazovací metody,
- patolog,
- klinický onkolog,
- radioterapeut,
- chirurg,
- fyzioterapeut,
- psycholog.

Vlastní terapie:

- chirurgická léčba,
- radioterapie,
- chemoterapie,
- hormonoterapie,
- terčová terapie – biologická léčba u karcinomu prsu.

Komplikace terapie typické pro karcinom prsu:

- **algický syndrom**
 - objevuje se na postižené straně hrudníku
 - postihuje i rameno
 - objevuje se bolestivost, pálení, omezení hybnosti v ramenním kloubu
 - vhodně zvolená fyzioterapie již v průběhu léčby
- **lymfedém stejnostranné horní končetiny**
 - nutná prevence již od počátku léčby
 - intenzivní fyzioterapie

Kazuistika

Pohlaví: žena

Věk: ročník 1956

Diagnóza: karcinom mammy – ductální CaT4N1M1 l.sin IV. stupně inoperabilní

Metastázy Th7 a Th8

Lymfedém hrudníku a končetiny na straně nádoru

- onkologická onemocnění prsu v anamnéze
- pro bolest navštívila lékaře v listopadu 2012
- chemoterapie prosinec 2012 – červenec 2013
- během terapie došlo ke zvětšování otoku paže
- dominance lymforey po celé horní končetině s vytvořením souvislé krusty na horní končetině a levé straně hrudníku
- nefunkční levá horní končetina – v důsledku otoku a bolestivosti
- lymfoterapie – kontraindikována vzhledem k metastázám

Objektivně:

- prs celý vyhnisal
- tkáň vypadá jako po ablaci
- nehojící se jizva se sekrecí
- lymfedém v regresi s dominancí v okolí lokte a předloktí
- flekční kontraktura v rameni a lokti
- rigidní zápěstí
- hyperextenze v PIP kloubech, extrémní na 3. prstu
- spoušťové body v oblasti m. pectoralis major, m. trapezuis bilaterálně, m. deltoideus vpravo a m. suprascapularis vlevo
- reflexní změny v oblasti lopatek více na levé straně

Subjektivně:

- bolest levé horní končetiny
- bolest prstů
- bolest hrudní páteře
- bolest hlavy
- občasná sekrece z rány na hrudi
- vertigo

Na základě kineziologického rozboru byl sestaven krátkodobý a dlouhodobý rehabilitační plán.

Cíl rehabilitace:

- prevence a zmenšení lymfatického otoku
- edukace správného stereotypu dýchání
- rozvoj a podpora dechových funkcí
- ovlivnění kůže, podkoží a fascií
- protažení zkrácených svalů
- zvětšení rozsahu pohybu
- posílení oslabených svalů a nácvik správného držení těla
- nácvik ADL, využití epitézy
- snížení psychické tenze pacientky

Krátkodobý rehabilitační plán:

- dechová fyzioterapie
- terapie k ovlivnění měkkých tkání – hrudník, LHK
- obnovení kloubní vůle v oblasti C a Th páteře, pletence ramenního, lokte, zápěstí a kloubů ruky LHK
- aplikace kineziotapu k upravení svalové nerovnováhy, ovlivnění napětí, bolestivosti
v okolí ramenního kloubu, paže a C páteře
- ovlivnění reflexních změn ve svalech – taipování, tlaková masáž, PIR, AGR
- ovlivnění jizvy – péče o jizvu včetně instruktáže
- snížení bolestivosti LHK a prevence únavy – úlevová poloha, ergonomie pohybů, technika PNF
- zvětšení rozsahu pohybu v postiženém ramenním kloubu
- po obnovení minimálního rozsahu pohybu zvětšení svalové síly
- zlepšení koordinace a vnímání pohybu na postižené horní končetině
- relaxační techniky
- snížení bolestí zad
- edukace správného držení těla

Kinesiotaping:

- doplňková fyzioterapeutická metoda, ovlivňující stav pohybového aparátu
- tape nalepujeme v průběhu svalu podle požadovaného účinku
- terapie mající své zásady a kontraindikace
 - nádorová onemocnění patří mezi kontraindikace, v případě onemocnění naší pacientky a diagnostice karcinomu ve IV. stadiu je hlavním cílem snížení lymfedému a ovlivnění bolesti v ramenním kloubu, při kontraindikaci ostatních dostupných fyzioterapeutických metod

Účinky taipu u naší pacientky:

- snížení bolesti
- snížení napětí v oblasti C páteře
- zlepšení vnímání postavení ramenní pletence
- ovlivnění triggerpoint v m. subscapularis, m. trapezius a m. deltoideus

Závěr

Účinky kineziotapingu u naší pacientky přinesly snížení bolesti v oblasti C páteře, snížení svalového napětí, došlo i k ovlivnění spoušťových bodů v m. subscapularis, m. trapezius a m. deltoideus. Dalším účinkem byla normalizace postavení ramenního pletence. Nádorová onemocnění patří mezi speciální kontraindikace kineziotapingu. Nicméně cílem její aplikace indikované u naší pacientky při onkologické diagnóze ve IV. stadiu bylo snížení lymfedému a ovlivnění bolesti v oblasti ramenního kloubu.

Seznam použité literatury a zdrojů

1. DYLEVSKÝ, Ivan. Kineziologie: základy strukturální kineziologie. Praha: Triton, 2009. ISBN 978-80-7387-324-0.
2. KOLÁŘ, Pavel. Rehabilitace v klinické praxi. Praha: Galén, c2009. ISBN 978-80-7262-657-1.
3. KOBROVÁ, Jitka a Robert VÁLKA. Terapeutické využití tejpování. Praha: GradaPublishing, 2017. ISBN 978-80-271-0181-8.
4. MÁČEK, Miloš a Jiří RADVANSKÝ. Fyziologie a klinické aspekty pohybové aktivity. Praha: Galén, c2011. ISBN 978-80-7262-695-3
5. VÉLE, František. Kineziologie: přehled klinické kineziologie a patokineziologie pro diagnostiku a terapii poruch pohybové soustavy. Vyd. 2., (V Tritonu 1.). Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-837-9.
6. EPIDEMIOLOGIE ZHOUBNÝCH NÁDORŮ V ČESKÉ REPUBLICE. [Http://www.svod.cz/analyse.php?modul=trendy#](http://www.svod.cz/analyse.php?modul=trendy#) [online]. [cit. 2017-10-02].

Kontakt na autorky

Mgr. Monika Kimličková—studentka doktorského studijního programu I. LF UK Praha,

Fakulta biomedicínského inženýrství Českého vysokého učení technického v Praze
Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva
e-mail: monika.kimlickova@fbmi.cvut.cz

Mgr. Irena Novotná - studentka doktorského studijního programu FTVS UK Praha,
Fakulta biomedicínského inženýrství Českého vysokého učení technického v Praze

Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva
e-mail: irena.novotna@fbmi.cvut.cz

Mgr. Barbora Štiková-

Fakulta biomedicínského inženýrství Českého vysokého učení technického v Praze
Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva
mail: stikova.barbora@seznam.cz

Recenzent: PhDr. Kateřina Horáčková

KAZUISTIKA FYZIOTERAPEUTICKÉ INTERVENCE U PACIENTA S DUCHENNOVOU MUSKULÁRNÍ DYSTROFIÍ V PRŮBĚHU 12 LET, VČETNĚ VYUŽITÍ POMŮCEK

PhDr. Andrea Hašková, Mgr. Irena Novotná

Abstract

The authors point to a serious illness: Duchenne's muscular dystrophy (DMD). It is a gonosomally recessive congenital disease that is caused by a mutation of the gene encoding protein dystrophin. It is the most common and most progressive type of muscular dystrophy. The incidence is 1: 3500 live births. The girls are mostly asymptomatic carriers.

In addition, besides the basic characteristics of the disease, the possibilities of physiotherapeutic intervention, whose main aim is to influence the symptoms of the disease and to influence the serious complications of the disease

The authors also draw on an example of one case of a 16 year old boy with dg. Duchenn's muscular dystrophy (DMD) shows their experience in the application of rehabilitation approaches with a focus on physiotherapy and documents its positive effect on the progression of the disease and, in this connection, on the quality of life.

Key words: myopathy, rehabilitation, treatment

Abstrakt:

Autoři v příspěvku poukazují na závažné, onemocnění: Duchennova muskulární dystrofie (DMD). Jde o gonozomálně recesivní vrozené onemocnění, které je způsobené mutací genu kódujícího protein dystrofin. Jedná se o nejčastější a zároveň o nejprogresivnější typ svalové dystrofie. Incidence se uvádí 1:3500 živě narozených chlapců. U dívek se jedná většinou o asymptomatické přenašečky.

V příspěvku jsou vedle základní charakteristiky onemocnění diskutovány i možnosti fyzioterapeutické intervence, jejíž hlavní cíl spočívá v ovlivnění příznaků onemocnění, a v ovlivnění závažných komplikací této choroby

Autoři rovněž na příkladu jedné kazuistiky 16 letého chlapce s dg. Duchennova muskulární dystrofie (DMD) poukazují na své zkušenosti v oblasti aplikace rehabilitačních přístupů s hlavním zřetelem k fyzioterapii a dokumentují její pozitivní vliv na progresi onemocnění a v souvislosti s tímto i vliv na kvalitu života.

Klíčová slova: myopatie, rehabilitace, léčba

Duchennova muskulární dystrofie (DMD)

Duchennova svalová dystrofie je recesivní dědičné onemocnění, vázané na chromozom X, které postihuje pouze chlapce a bývá diagnostikováno v raném dětství. Typické je ubývání svalové síly, které se manifestuje hlavně v proximálních svalových skupinách končetin a přeměna svalové tkáně ve vazivo. Na pohled bývá zřejmá hypertrofie lýtkových svalů, kolébavá chůze a zvýšená bederní lordóza. Respirační insuficience a kardiomyopatie jsou závažnými komplikacemi této choroby, následkem kterých většina chlapců, postižených DMD, umírá ve třetí dekádě života. Dítě okolo 5. roku pohybově zaostává za svými vrstevníky, největší problém mu dělá chůze do schodů a poskoky. Později je pacient v důsledku svalové slabosti a neschopnosti lokomoce upoután na invalidní vozík, což bývá asi ve 13 letech. Ve fázi, kdy je již dítě neschopno samostatné chůze, se může rozvíjet skolióza. Takto postižené dítě musí přijmout řadu omezení, vyplývajících z jeho choroby. Multidisciplinární tým odborníků, složený z neurologa, pediatra, fyzioterapeuta, ortopeda a mnoha dalších by měl pacientovi zajistit maximální možnou péči, aby mohl prožít co nejplnohodnotnější život

Klinický obraz

Děti s Duchenneovou svalovou dystofií se rodí zdravé, ale již časný motorický vývoj bývá lehce opožděný. Choroba se zpravidla plně manifestuje mezi 3.–5. rokem věku. Slabostí je postiženo svalstvo pletence pánevního (relativně nejvíce m. adductor magnus), ramenního i trupové svaly. Distální svaly, podobně jako mimická a bulbární muskulatura, jsou relativně ušetřeny. Slabost se projevuje kolébavou chůzí, akcentovanou bederní lordózou a potížemi při vstávání z dřepu, kdy si děti pomáhají rukama (**Gowersovo znamení**) či při chůzi do schodů. Iniciální manifestací může být vzácně maligní hypertermie při halothanové narkóze nebo nezřídka elevace enzymů ALT a AST, které jsou zpočátku přisuzovány jaternímu onemocnění (k odlišení jaterního od svalového onemocnění vede normální hladina GMT a naopak vysoce zvýšená hladina CK). Hypertrofie se manifestují typicky na lýtkových svalech: zpočátku se jedná převážně o pravé hypertrofie (zvětšování objemu svalových vláken), později o náhradu fibrózou. Ztráta schopnosti samostatné chůze nastává kolem 10. roku věku (nejpozději do 13 let věku). Dochází ke vzniku kontraktur, **rozvoji skoliózy**, opakovaným respiračním infekcím a rovněž k progresivnímu poklesu vitální kapacity. Asi u 1/3 nemocných je přítomno neprogredující snížení intelektu s IQ pod 75 (průměrné IQ je 88). Kardiální postižení může být charakteru dilatační kardiomyopatie nebo jde o poruchy rytmu, není však obvykle příčinou úmrtí, což se přisuzuje relativně menšímu zatěžování srdce při významné imobilitě.

Smrt nastává u 90% nemocných v důsledku respiračního selhání obvykle kolem 20 let věku, nejpozději v 3. dekádě života a přežití lze prodloužit pouze umělou plicní ventilací až dvojnásobně. U těchto nemocných je potom limitujícím faktorem délky života kardiomyopatie. Fenotyp Beckerovy svalové dystrofie vykazuje mezi dystrofinopatiemi největší variabilitu klinických projevů. V raném věku jsou děti bez zřetelných potíží, jen u některých můžeme nalézt lehké motorické opoždění jako u DMD. První příznaky se objevují mezi 3-20 roky, v průměru ve 12 letech: dochází k symetrické atrofii a slabosti pletencového svalstva končetin a k hypertrofii lýtek. Ztráta samostatné lokomoce nastává mezi 12.–40. rokem věku. Někteří pacienti však mají pouze zvýšení kreatinkinázy nebo zcela frustní svalové postižení. Mentální retardace či jiné „mimosvalové“ projevy jsou velmi vzácné. Kardiální postižení je u nemocných s BMD uniformní součástí obrazu choroby a může se rozvinout před klinicky zjevným postižením kosterního svalstva. Preklinické nebo klinické známky srdečního postižení jsou přítomny u všech pacientů starších 30 let. Stejně jako u DMD i u těchto nemocných dominuje dilatační kardiomyopatie (hypertrofická tvoří asi 10%). Výskyt klinicky manifestní kardiomyopatie roste s věkem a u pacientů starších 40 let věku dosahuje asi 70 %.

Zásadní rozdíl oproti DMD spočívá ve faktu, že u pacientů s BMD nedochází k časné ztrátě hybnosti a nároky na myokard zůstávají dlouho vysoké. Proto je podíl klinicky zjevných srdečních insuficiencí celkově u těchto pacientů (ve srovnání s DMD) vyšší. Na rozdíl od DMD je srdeční selhání hlavní příčinou smrti u pacientů s BMD.

Přehled klasifikace svalových dystrofií	
dystrofinopatie	definovaná genetická porucha
pletencové myopatie	klinický obraz; geneticky heterogenní skupina, která se historicky postupně oddělovala od dystrofinopatií
facioskapulohumerální myopatie	definovaná genetická porucha
Emeryho-Dreifussova svalová dystrofie	klinický obraz; geneticky heterogenní, ale všechny formy jsou způsobeny poruchou jaderných proteinů
distální myopatie	klinický obraz; geneticky heterogenní, historicky definovaná skupina
Bethlemova myopatie	definovaná genetická porucha
okulofaryngeální myopatie	definovaná genetická porucha
Barthův syndrom	definovaná genetická porucha
Epidermolysis bullosa simplex	definovaná genetická porucha

Tabulka 1. Přehled klasifikace svalových dystrofií

Charakteristické rysy onemocnění

- respirační insuficience
- kardiomyopatie
- ortopedické problémy - kostní deformity v důsledku nerovnováhy tahu svalů, steoporóza
- alimentární problémy
- psychosociální problémy

Kvalita života pacientů u dětí s Duchennovou muskulární dystrofií (DMD)

Kvalita života je složitý a velmi široký pojem. Je těžko uchopitelný pro svou multidimenzionalitu a komplexnost. Dotýká se pochopení lidské existence, smyslu života a samotného bytí. Zahrnuje hledání klíčových faktorů bytí a sebepochopení. Zkoumá materiální, psychologické, sociální, zdravotní, duchovní a další podmínky pro zdravý a šťastný život člověka. Pojem kvalita života nalezneme v řadě oblastí, jako je filozofie, teologie, psychologie, sociální práce. Dále pak ve většině medicínských oborů, ale i v technických oborech. Kvalita života u osob s onemocněním Duchennovou muskulární dystrofií (DMD) je dosud málo publikované téma. Současné studie kvality života určeny pro pacienty korelují se studiemi kvality života pro pečovatele a jsou v dostupných studiích hodnoceny významné změny v průběhu času. Celkově lze říci, že funkční poruchy pacientů významně korelují s pacientem a s pečovatelem a s kvalitou života jak pacientů, tak jejich pečovateli.

Terapie

- medikamentózní terapie
- ortopedická léčba - operační řešení skoliózy, chirurgické řešení kontraktur
- ortotické pomůcky

Cíl fyzioterapeutické intervence

- zpomalit progresi funkčního deficitu a rozvoje sekundárních změn
- prevenci kontraktur
- podpora mobility
- usnadnění funkčního využití svalové síly
- zlepšení dechových funkcí
- ovlivnění kvality života

Fyzioterapeutická intervence

- analytické léčebná tělesná výchova na podkladě svalového testu

- syntetické metody - senzomotorická stimulace a reflexní lokomoce.
- cvičení v bazénu dle klinického stadia onemocnění
- respirační fyzioterapie

Kazuistika fyzioterapeutické intervence u pacienta s Duchennovou muskulární dystrofií v průběhu 12 let, včetně využití pomůcek.

pohlaví: muž

věk: 16 let

diagnóza: svalové onemocnění - specifikace DMD potvrzena biopsií ze svalu

manifestace onemocnění: ve 4 letech

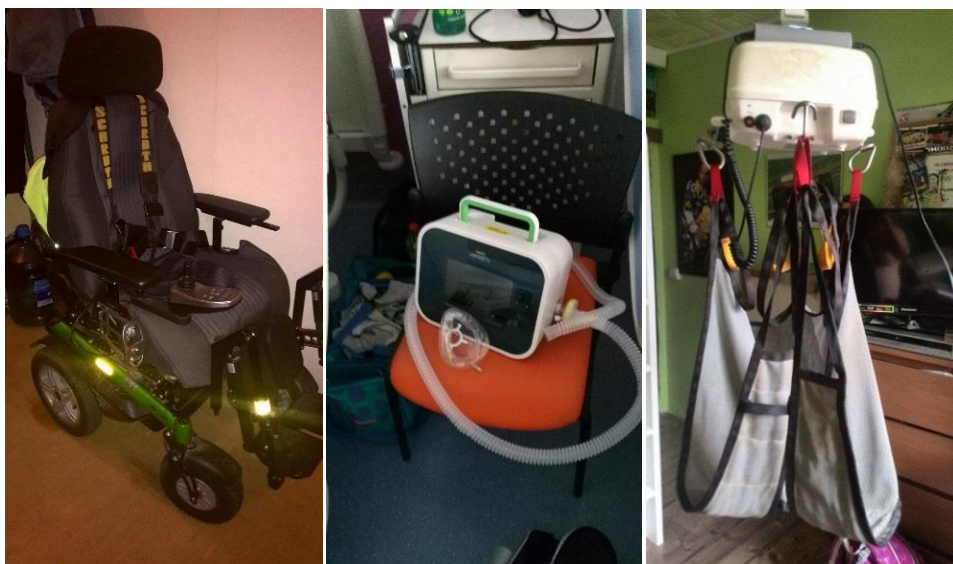
objektivně: **fyzioterapeutem** prokázáno Gowersovo znamení i Myopatický syndrom, v 5 letech (2006) pro nutnost komplexní rehabilitace zahájena docházka chlapce do denního Dětského rehabilitačního stacionáře - progrese nálezů typického pro DMD viz. obrázek 1. Objevují se první příznaky negativního psychického ladění. S nástupem do školy - se zvyšuje celková únavnost - chůze do schodů možná pouze s přitahem HKK o zábradlí - VC plic i vyšetření kardiologem bez patologického nálezů. 2. třída ZŠ - školní docházku zvládá pouze s asistentem - ve škole a na delší trasy používá mechanický vozík - negativním faktorem je vzrůstající nadváha - individuální fyzioterapie 1x týdně.

V 10 letech – nastupují zhoršující se bolesti zad - RTG potvrzena difúzní osteoporóza a kompresivní fraktura Th8-L1 a L4-S1.

Od 12 let věku - využívá i elektrický vozík - doma aktivní pohyb realizovaný ležením po čtyřech - na vozík se sám nedostane - nutná psychologická intervence.

Ve 13 letech – nastupuje dušnost a desaturace až k 50 % - RTG prokázalo edém plic a abnormální polohu bránice. Ve 14 letech - se objevuje významná únava ráno po probuzení - zjištěna obstrukční hypopnoe/apnoe a četné centrální apnoe ve spánku - zahájena terapie biPAP s pozitivním efektem.

V 15. letech (od roku 2016) - zcela závislý na druhé osobě - používá elektrický vozík - doma využívá elektrický zvedák, polohovací rošt do postele, na noc biPAP

Obrázek 1.

Obrázek 2.

Obrázek 3.

Zdroj obrázků: autor

Závěr

Duchennova muskulární dystrofie (DMD), i přestože představuje závažné onemocnění, vedoucí k invalidizaci a následně ke smrti pacienta, je onemocněním, kterému, respektivě pacientům s tímto onemocněním, by měla být věnována komplexní rehabilitační péče. Naše zkušenosti ukazují, že i přes tuto negativní skutečnost s onemocněním Duchennova muskulární dystrofie existují prostředky v rámci ucelené rehabilitace, spolu s podporou celé rodiny, kterými je možné řadu projevů tohoto onemocnění ovlivnit tak, jak prezentuje námi předložená kazuistika pacienta.

Seznam použité literatury a zdrojů

1. BEDNAŘÍK, J. (2004). Svalové dystrofie. *Neurológia pre prax*, 3, 136-140.
2. http://www.neurologiapreprax.sk/index.php?page=pdf_view&pdf_id=1945&magazine_id=3
3. DAVIDSON, Z. E. & TRUBY, H. (2009). A review of nutrition in Duchenne muscular dystrophy. *Journal of Human Nutrition and Dietetics*, 22, 383-393. Retrieved 16. 11. 2011 on 75 the World Wide <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1365-277X.2009.00979.x/pdf>
4. HROMADA, J. (2010). Paliativní léčba a péče v pokročilých stádiích svalových dystrofií. *Neurologie pro praxi*, 11(1), 27-28. Retrieved 18. 11. 2011 on the World Wide Web: <http://www.neurologiepropraxi.cz/pdfs/neu/2010/01/09>.
5. MÁČEK, Miloš a Jiří RADVANSKÝ. (2011). *Fyziologie a klinické aspekty pohybové aktivity*. Praha: Galén, ISBN 978-80-7262-695-3.

6. PAVELKOVÁ, M. Progresivní svalová dystrofie – duchenne a její léčba. Diplomová práce - FTK UP Olomouc, Katedra fyzioterapie:2012
7. VACEK, J. (2005). Léčebná rehabilitace u svalových dystrofií. Neurologie pro praxi, 6, 302- 305. Retrieved 2. 3. 2012 on the World Wide Web: http://www.parentproject.cz/pece/data/2005_01_cz.pdf

Kontakt na autorky

PhDr. Andrea Hašková,

Dětský rehabilitační stacionář, Dánská 2344, 272 01 Kladno

mail: abagr8@gmail.com

Mgr. Irena Novotná - studentka doktorského studijního programu FTVS UK Praha,
Fakulta biomedicínského inženýrství Českého vysokého učení technického v Praze
Katedra zdravotnických oborů a ochrany obyvatelstva
e-mail: irena.novotna@fbmi.cvut.cz

Recenzent: PhDr. Kateřina Horáčková

Název: Ochrana obyvatelstva v případě krizových situací a mimořádných událostí
nevojenského charakteru V

Účel: Studia

Autoři: Ing. Jiří Halaška, Ph.D., PhDr. Mgr. Rebeka Ralbovská, Ph.D. a kol.

Recenzenti: PhDr. Kateřina Horáčková, kpt. Mgr. Hana Koďousková, Mgr. Jana
Lukešová, kpt. Ing. René Mildorf, Ing. Václav Navrátil, Ing. Roman Říha, prof. Ing.
Gustav Šafr, DrSc., genmaj. Ing. Miroslav Štěpán, Ing. Mgr. Matěj Tejmar

Vydavatel: ČVUT v Praze

Vydání první, Praha 2017

Počet stran: 194

© ČVUT, Fakulta biomedicínského inženýrství

ISBN 978-80-01-06116-9